किस्पाङ गाउँपालिका

प्रथम आवधिक योजना

आ.व. २०७८/७९ - २०८२/८३

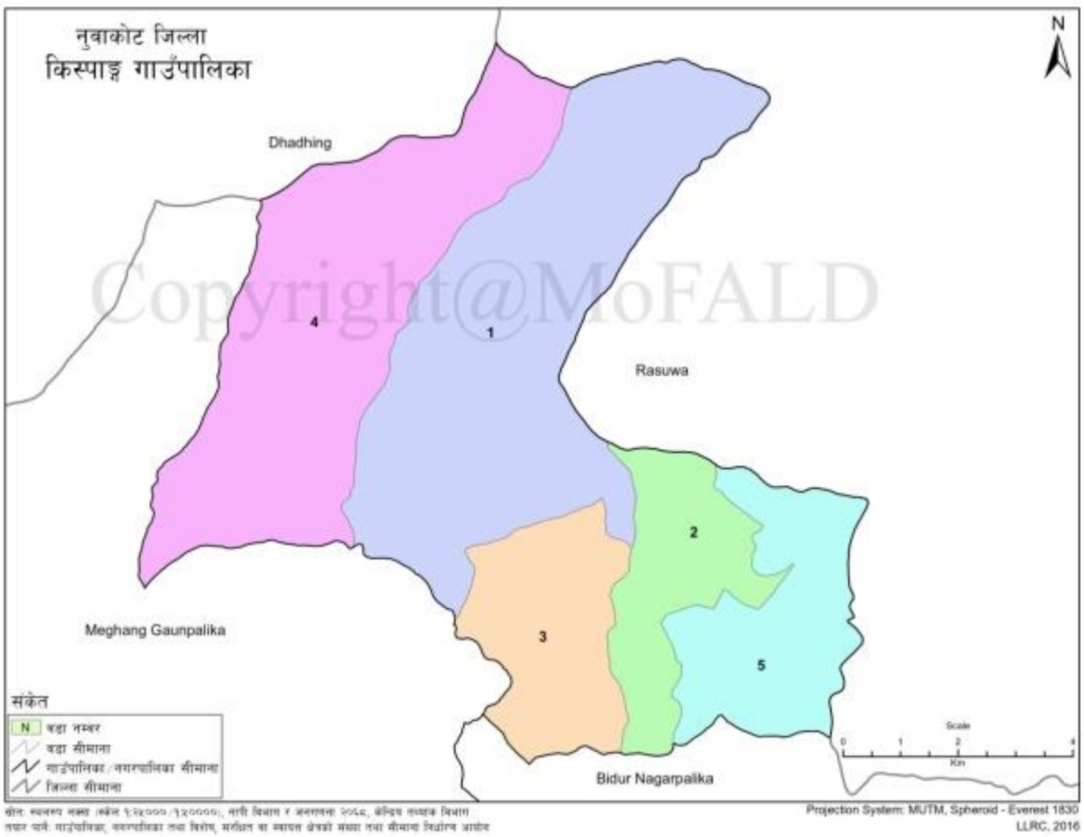

मङ्सिर ,२०७८

किस्पाङ गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

काहुले, नुवाकोट

बागमती प्रदेश, नेपाल

कृतज्ञता ज्ञापन

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ बमोजिम किस्पाङ गाउँपालिकाले पहिलो पञ्चवर्षीय आवधिक योजना तर्जुमा गरी सार्वजनिक गर्न पाएकोमा गौरवान्वित महशुस भएको छ । नेपालको संविधानमा व्यवस्था भएबमोजिम स्थानीय तहको कार्यजिम्मेवारी र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा व्यवस्था भएको कार्यक्षेत्रको दायरालाई आधार मानेर यस योजनाको तर्जुमा गरिएको छ । योजना तर्जुमामा राष्ट्रिय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७५ (नमूना) द्वारा निर्दिष्ट प्रक्रियामा अवलम्बन गरीएको छ ।

किस्पाङ गाउँपालिकाले योजनाबद्ध विकासद्वारा आर्थिक सामाजिक समृद्धीका निमित्त **"सुसंस्कृत, समतामूलक, सम्मृद्ध किस्पाङ"** भन्ने दीर्घकालिन सोच सहित आर्थिक बर्ष २०७८/७९ देखि २०८२/८३ सम्मका लागि प्रथम पञ्चबर्षीय योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन आरम्भ गरेको छ ।

आवधिक योजना तर्जुमामा गाउँ कार्यपालिकाका पदाधिकारी, प्रतिनिधि सभा र प्रदेश सभामा नुवाकोट जिल्लाबाट प्रतिनिधित्व गर्नुहुने माननीय सदस्यहरु, राजनीतिक दलका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरू, उपाध्यक्ष, सबै वडा अध्यक्ष तथा कार्यपालिकाका सदस्यज्यू हरु, गाउँ सभाका सदस्यहरु, शिक्षक, बुद्धिजिवी एवं गैरसरकारी, निजी र सहकारी क्षेत्र, विभिन्न संघ-संस्थाहरू प्रतिनिधिहरूको सक्रिय सहभागिता, सुझाव र योगदानका लागि आभार व्यक्त गर्दछु । यसैगरी आवधिक योजना तर्जुमामा महत्वपूर्ण जिम्मेवारी निर्वाह गर्नुहुने प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत लगायत सबै कर्मचारी प्रति धन्यबाद प्रकट गर्दछु । यसै गरी गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गर्न विशेषज्ञ सहयोग र सेवा प्रदान गर्ने पूर्णिमा परियोजना (Mott Mac Donald) तथा सेमिड नेपाल (CEMID Nepal) सबै विज्ञहरूलाई लाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्तमा यस गाउँपालिकाले तर्जुमा गरेको आवधिक विकास योजना कार्यान्वयनमा सबै क्षेत्र, समुदाय, निकाय तथा साझेदारहरूका सद्भाव, सहयोग र क्रियाशीलताको अपेक्षा गरेको छ ।

मंसिर, २०७८

(छत्र बहादुर लामा)

अध्यक्ष

किस्पाङ गाउँपालिका

धन्यवाद ज्ञापन

नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को अधीनमा रही किस्पाङ गाउँ पालिकाले आफ्नो प्रथम पाँच वर्षे आवधिक विकास योजना तर्जुमा गरि कार्यान्वयनको प्रतिवद्धता सहित प्रकाशन गर्न लागेकोमा खुशी लागेको छ। यस आवधिक विकास योजना तर्जुमाका बिभिन्न चरणमा संलग्न अध्यक्षज्यू लगायत सवै वडा अध्यक्षहरु कार्यपालिकाका सवै सदस्यहरु, विषयगत समितिहरु, विषयगत शाखा प्रमुख लगायत सम्पुर्ण कर्मचारीहरु र पुर्णिमा परियोजनाका तर्फवाट यस गाउँ पालिकाका योजना तथा सुशासन सल्लाहकार र ईन्जिनियर सवै लाई उहाँहरुको सहयोग र सहकार्यका लागी धन्यवाद दिन चाहन्छु। प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष सहयोग र सहकार्य गर्ने सम्वद्ध सम्पुण पक्षहरुप्रति मेरो व्यक्तिगत तथा किस्पाङ गाउँ पालिकाको तर्फवाट आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु।

"सुसंस्कृत, समतामूलक, समृद्ध किस्पाङ" भन्ने दीर्घकालिन सोच सहित निर्माण भएको यस आवधिक योजनाको सफल कार्यान्वयनले समग्र गाउँ पालिकाको मुहार फेर्ने कुरामा हामी सवै आशावादी छौं। यसको सफल कार्यान्वयनमा यहाँहरुको भुमिका अझै महत्वपुर्ण र सकारात्मक रहने विश्वास लिएको छु। यसका लागी सवैको सहयोग, सहकार्य र सदभाव हाम्रा लागी अपरिहार्य छ। अन्तमा, यो आवधिक विकास योजना दस्तावेज निर्माणमा सहयोग गर्ने पूर्णिमा परियोजना (Mott Mac Donald) को सम्पूर्ण टीम र परामर्शदाता (CEMID Nepal) को प्राविधिक टीम लाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

मंसिर, २०७८

(मायादेवी न्यौपाने)
उपाध्यक्ष
किस्पाङ गाउँपालिका

किस्पाङ गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
काहुले, नुवाकोट

बागमती प्रदेश, नेपाल

आभार ज्ञापन

किस्पाङ गाउँपालिकाको योजनाबद्ध विकासका लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ बमोजिम यस गाउँपालिकाको पहिलो पञ्चवर्षीय आवधिक योजना तर्जुमा गरी सार्वजनिक गर्न पाएकोमा गौरवान्वित महसुस भएको छ। किस्पाङ गाउँपालिकाको योजनाबद्ध विकासद्वारा समस्त नागरिकको जीवनस्तर सुधारको लागि **"सुसंस्कृत, समतामूलक, समृद्ध किस्पाङ"** भन्ने दीर्घकालीन सोच सहित आर्थिक वर्ष २०७८ /७९ देखि २०८२/८३ सम्मका लागि यस गाउँपालिकाको प्रथम पञ्चवर्षीय आवधिक योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने प्रतिबद्धता गरेको छ ।

यस आवधिक योजना निर्माणका लागि नेतृत्वदायी भूमिका खेल्नुहुने किस्पाङ गाउँपालिकाका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, वडा अध्यक्ष्यहरु, कार्यपालिका सदस्यहरु ज्यू लगायत सम्पूर्ण जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारी मित्रहरु धन्यवादका पात्र छन्। यस योजना निर्माणका सन्दर्भमा गाउँपालिकालाई निरन्तर सहयोग र सहजिकरण गर्ने पुर्णिमा परियोजना तथा सिमेड नेपालको समग्र परामर्शदाता विज्ञ समूहका सदस्यहरूप्रति आभार प्रकट गर्न चाहन्छु।

अन्तमा यस गाउँपालिकाले तर्जुमा गरेको आवधिक विकास योजना कार्यान्वयनमा सबै क्षेत्र, समुदाय, निकाय तथा साझेदारहरूका सद्भाव, सहयोग र क्रियाशीलताको अपेक्षा गरेको छु।

मंसिर, २०७८

(खुम बहादुर घर्ती)
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

विषयसूची

क्र.सं.	शिर्षक	पेज नम्वर
१	**परिच्छेद – १ परिचय**	१
१.१	पृष्ठभूमि	१
१.२	आवधिक योजना तर्जुमाकोउद्देश्य	१
१.३	आवधिक योजना तर्जुमाविधि र प्रक्रिया	२
१.४	योजना तर्जुमाकाआधारहरु	२
१.५	हाल सम्मको विकाससमीक्षा	३
१.६	सीमाहरु	४
२.	**परिच्छेद – २ गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण**	६
२.१	परिचय	७
२.२	भौगोलिक अवस्था	७
२.३	जनसंख्या	८
२.४	आर्थिक अवस्था	९
२.५	सामाजिक अवस्था	१०
२.६	भौतिक पूर्वाधार	११
२.७	वन तथा वातावरण	१२
२.८	संस्थागत सुशासन	१३
खण्ड –एकः आवधिक योजना तर्जुमा		१४
३	**परिच्छेद – ३ दीर्घकालीन सोच लक्ष्य र उद्देश्य**	१४
३.१	पृष्ठभूमी	१४
३.२	सबल पक्ष, कमजोर पक्ष, अवसर र चुनौति विश्लेषण	१४
३.३	दीर्घकालीन सोच	१७
३.४	समष्टिगत लक्ष्य	१७
३.५	समष्टिगत परिमाणात्मक लक्ष्य	१७
३.६	समष्टिगत उद्देश्य	१८
३.७	समष्टिगत रणनीति	१९
३.८	विकासमा क्षेत्रगत भूमिका	१९
४.	**परिच्छेद ४ समष्टिगत आर्थिक नीति**	२१

४.१	कुल गार्हस्थ उत्पादनर क्षेत्रगत योगदान	२१
४.२	कुल गार्हस्थउत्पादनको मूल्य अभिवृद्धि र लगानी	२२
४.३	कुल वित्तीय लगानी	२४
४.४	सार्वजनिक खर्चबेहोर्ने स्रोतहरू	२७
५	**परिच्छेद –५ आर्थिक विकास**	३०
५.१	पृष्ठभूमी	३०
५.२	समष्टिगत आर्थिक विकास	३०
५.३	कृषि तथा पशुपंक्षीपालन	३१
५.४	पर्यटन तथा संस्कृति	३५
५.५	उद्योग, व्यापार तथाव्यवसाय	३७
५.६	वित्तीय तथा सहकारीविकास	४१
५.७	श्रम तथा रोजगारी	४४
६	**परिच्छेद –६ सामाजिक विकास**	४८
६.१.	शिक्षा	४८
६.२	आधारभूत स्वास्थ्य र पोषण	५४
६.३	लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशीकरण तथा लक्षित वर्ग	५९
६.४	युवा तथा खेलकूद	६४
६.५	खानेपानी तथा सरसफाई	६८
७	**परिच्छेद –७ पूर्वाधार विकास**	७१
७.१	यातायात पूर्वाधार	७१
७.२	भवन, आवास तथा वस्तीविकास	७५
७.३	सिंचाई तथा नदिनियन्त्रण	७८
७.४	विद्युत तथा वैकल्पिकऊर्जा	८१
७.५	सूचना तथा सञ्चारप्रविधि	८४
८	**परिच्छेद –८ वन वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन**	८७
८.१	वन, वातावरण, जैविकविविधता तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	८७
८.२	जलवायु परिवर्तन तथाविपद व्यवस्थापन	९२
९	**परिच्छेद –९ सुशासन तथा संस्थागत विकास**	९६
९.१	सुशासन तथा संस्थागतविकास	९६
९.२	योजना तथा तथ्याङ्क	१०१
९.३	अनुगमन तथामूल्याङ्कन	१०५
९.४	आन्तरिक राजस्व परिचालन	१०८

१०	**परिच्छेद –१० नतिजा खाका**	११४
१०.१	पृष्ठभूमि	१४
१०.२	विषयगत तर्कबद्ध खाका	११५
खण्ड –दुईः पुनरोत्थान योजना		१४०
११.१	पृष्ठभूमि	१४०
११.२	वस्तुगत अवस्था	१४०
११.३	प्रमुख समस्या	१४१
११.४	अवसर र चुनौती	१४१
११.५	लक्ष्य	१४२
११.६	उद्देश्य	१४२
११.७	रणनीति	१४२
११.८	कार्यनीति	१४२
११.९	प्रमुख कार्यक्रमहरू	१४४
११.१	अपेक्षित उपलब्धि	१४४
खण्ड –तीनः मध्यमकालीन खर्च संरचना		१४५
१२	**परिच्छेद– १२ मध्यमकालीन खर्च संरचना**	१४५
१२.१	परिचय	१४५
१२.२	मध्यमकालीन खर्च संरचनाको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीति	१४६
१२.३	वित्तिय व्यवस्था	१४७
१२.४	विषयगत उद्देश्य	१५१
१२.५	बिषयगत मध्यकालीन नतिजा खाकाहरु	१५२
अनुसूचीहरु		१६७
अनुसूची १	किस्पाङ गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा अवलम्बन गरिएको विधि र प्रकृया	१६७
अनुसूची २	अनुसूची २ गाउँपालिका स्तरमा आवधिक गाउँ विकास योजना तर्जुमाका लागि पूर्व तयारी गोष्ठीका सहभागीहरुको बिवरण	१७०
अनुसूची ३	गाउँ/नगरपालिकाको पाश्र्वचित्र/आवधिक योजना तयारीको लागि आवश्यक तथ्यांक संकलन दुई दिने तालिम कार्यक्रममा उपस्थित सहभागीहरूको विवरण	१७१
अनुसूची ४	गाउँपालिका स्तरमा आवधिक गाउँविकास योजना तर्जुमाका लागि विद्युतीय माध्यमबाट तथ्यांक संकलन सम्बन्धि अभिमुखीकरण छलफल कार्यक्रमका सहभागीहरुको बिवरण	१७३
अनुसूची ५	गाउँपालिका स्तरमा तथ्यांक संकलन एवं फोकस ग्रुप छलफल कार्यक्रमका सहभागीहरुको बिवरण	१७५
अनुसूची ६	नगरपालिका तथा गाउँपालिकाहरूको गाउँ/नगर आवधिक विकास योजना तथा वस्तुगत विवरण सम्बन्धीसम्बन्धि जिल्लास्तरीय सुझाव संकलन तथा अन्तर्क्रिया कार्यक्रमका सहभागीहरुको बिवरण	१७८

अनुसूची ७	गाउँपालिका प्रथम आवधिक योजना तर्जुमा दीर्घकालीन सोच निर्धारण तथा योजना तर्जुमा सम्बन्धी कार्यशाला गोष्ठीका सहभागीहरुको बिवरण	१८०
अनुसूची ८	आवधिक विकास योजना तर्जुमा कार्यमा विषयगत समिति अनुसार उपस्थित सहभागीहरूको विवरण	१८२
अनुसूची ९	आवधिक गाउँपालिका विकास योजना तर्जुमा सम्बन्धी परिमार्जित कार्य योजना	१८४
अनुसूची १०	परियोजना बैंक	१८६
अनुसूची ११	आवधिक योजना तर्जुमासंग सम्बन्धित दृष्यहरु	१८७
अनुसूची १२	आवधिक योजना तर्जुमासंग सम्बन्धित दृष्यहरु	१८९

परिच्छेद १ : प्रारम्भिक

१.१ पृष्ठभूमि

संविधानले नै आफ्नो अधिकार भित्रको बिषयमा कानून बनाउने, बार्षिक बजेट बनाउने, नीति तथा योजना तयार गर्ने र त्यसको कार्यान्वयन गर्ने, निर्णय गर्ने जिम्मेवारी संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा रहेका तहगत सरकारलाई प्रदान गरेको छ। संविधानले प्रत्याभूत गरेका मौलिक हक तथा राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्वमा उल्लिखित प्रावधानलाई योजनावद्धरुपमा कार्यान्वयनमा ल्याइनु पर्ने सबै तहका सरकारको दायित्व रहेको छ।मुलुकले गरेकोअन्तरराष्ट्रिय प्रतिबद्धतानुरुप वि. सं. २०८७ साल सम्ममा दीगो विकासको लक्ष समेत हाँसिल गर्नु पर्ने र स्थानीय सरकारले पनि यी लक्षलाई स्थानीयकरण गरी तदनुरुप लक्षमा योगदान पुर्याउनु पर्ने व्यवस्था समेत रहेको छ । २०७४ सालमा तीनै तहको निर्वाचन पश्चात सम्बन्धित तहमा रहेका जन निर्वाचित प्रतिनिधिहरू संविधानले परिलक्षित गरेको दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको आकांक्षा पूरा गर्न कृयाशील रहेका छन। यसै सिलसिलामा स्थानीय तहमा संवैधानिक दायित्वलाई प्रणालीगत रुपमा कार्यान्वयनमा ल्याउन स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ तर्जुमा भई कार्यान्वयनमा रहेको छ। यसऐनमा सम्बन्धित गाउँपालिकाले आफ्नो अधिकारक्षेत्र भित्रका बिषयमा विकासकालागि आवधिक विकास योजना बनाई लागु गर्नु पर्ने ब्यवस्था रहेको छ। यस्तो योजना तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष, उद्देश्य र प्रकृयासँग अनुकूल हुने गरी सुशासन, वातावरण, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद व्यवस्थापन, लैङ्गिक मैत्री तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तरसम्बन्धित बिषयलाई अनिवार्य रुपमा ध्यान दिनु पर्ने समेत ब्यवस्था गरिएको छ। यसै सन्दर्भमा राष्ट्रिय योजना आयोगले जारी गरेको आवधिक योजना तर्जुमा दिग्दर्शन (नमूना), २०७५, पन्धौं योजना र बागमति प्रदेशको प्रथम आवधिक योजनाको मूलभूत पक्षलाई समेत सन्दर्भमा राखी गाउँपालिकाका विभिन्न सरोकारवालासँगको चरणबद्ध अन्तरकृया पश्चात (यो योजना तर्जुमा गर्ने क्रममा गाउँ कार्यपालिकाले स्थानीय जनप्रतिनिधिहरु, राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरु, प्रदेश सभा तथा संघीय संसदका माननीय सदस्यहरु लगायतको उपस्थितिमा कार्यशाला आयोजना गरी सुझाव प्राप्त गरेको थियो) किस्पाङ गाउँपालिकाले यो आवधिक विकास योजना (२०७८/७९- २०८२/८३) तर्जुमा गरी लागु गर्ने प्रतिवद्धता व्यक्त गरेको छ।

१.२ आवधिक योजना तर्जुमाका उद्देश्य

नेपालको संविधान २०७२ को प्रस्तावना, नेपाली नागरिकका मौलिक हक र कर्तव्य, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त र नीति तथा संविधानको धारा ५७ अन्तर्गतका अनुसूची ८ र ९ मा उल्लेखित स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र तथा धारा ५९ र ६० मा उल्लेखित स्थानीय तहको आर्थिक अधिकारको प्रयोग र राजस्व बाँडफाँड सम्बन्धी व्यवस्था तथा धारा २१४ देखि २३० सम्म व्यवस्था भएका स्थानीय तहको व्यवस्थापिका, कार्यपालिका र आर्थिक कार्यप्रणाली सम्बन्धी व्यवस्था, स्थानीय सरकार सञ्चालन, ऐन २०७४ को परिच्छेद ६ दफा २४ देखि २६ सम्मको योजना सम्वन्धी व्यवस्था तथा **"समृद्ध नेपाल सुखी नेपाली"** भन्ने राष्ट्रिय र **"स्वस्थ, सुसंस्कृत तथा सुखी जनता र समाजवाद उन्मुख सम्मृद्ध प्रदेश"** स्थापना गर्ने बाग्मति प्रदेशको सोचलाई यस गाउँपालिकामा उपलब्ध आफ्नो स्व-आर्जन, संघ, प्रदेश तथा बिभिन्न विकास साझेदार, निजी, सहकारी तथा सामुदायिक क्षेत्रबाट उपलब्ध हुने श्रोत साधनलाई योजनाबद्ध, दीगो एवं विवेकपूर्ण रुपमा

परिचालित गर्दै गाउँपालिकाले लिएको "**सुसंस्कृत**, **समतामूलक**, **सम्मृद्ध किस्पाङ**" को दीर्घकालीन सोचलाई योजनावद्ध रुपमा कार्यान्वयन गरी किस्पाङवासीको आर्थिक तथा सामाजिक जीवनस्तरमा सुधारकालागि विकास प्रकृयालाई संस्थागत गर्नु यस आवधिक योजनाको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ

१.३ आवधिक गाउँ विकास योजना तर्जुमा विधि तथा प्रक्रिया

किस्पाङ गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार राष्ट्रिय योजना आयोगबाट स्वीकृत स्थानीय तहको योजना तर्जुमा नमूना कार्यविधिले निर्धारण गरेका प्रकृया र कार्यविधिलाई अनुशरण गरी पालना गरिएको छ । यसका साथै नेपालको १५ औं आवधिक योजना, बागमती प्रदेशको प्रथम आवधिक योजनाका लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति र कार्यक्रमहरुसँग सामन्जस्य तथा सम्भव भएसम्म एक अर्काका परिपुरक हुनेगरी तर्जुमा गरिएको छ । यसैगरी किस्पाङ गाउँपालिकाका अध्यक्षज्यु, उपाध्यक्षज्यु, वडा अध्यक्ष तथा कार्यपालिका सदस्यज्युहरु, गाउँपालिकाका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा शाखा प्रमुखहरु, बिषयगत निकायका प्रमुखहरु, गाउँपालिकासँग आबद्ध संघसंस्था तथा सरोकारवालाका प्रतिनिधिहरुको प्रत्यक्ष वा परोक्ष सहभागिता रहने गरी कार्यशाला, छलफल तथा प्रतिकृया प्राप्त हुनेगरी सहभागितात्मक विधि अवलम्बन गरी तर्जुमा गरिएको थियो ।

२०७७ साल माघ महिना देखि २०७८ साल कार्तिक महिनासम्म गाउँपालिकाका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरु र सरोकारवाला समूह सबैसँग गरिएका आवधिक योजना पूर्व तर्जुमा पूर्व तयारी देखि अबलम्बन गरिएका विधि प्रकृया, छलफल, सहभागिता र प्रतिकृयाको विस्तृत विवरण अनुसूचीमा १ मा राखिएको छ ।

१.४ योजना तर्जुमाका आधारहरु

किस्पाङ गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा निम्न दस्तावेजको अध्ययन गरिएको थियो ।

- नेपालको संविधान,
- पन्धौं योजनाको दस्तावेज,
- नेपालको दीर्घ कालीन सोचपत्र विसं २१०० (सन २०४३),
- दीगो विकासका लक्षहरु तथा तिनले निर्धारण गरेका प्रमुख क्षेत्रहरु,
- स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४,
- अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४,
- सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७
- नेपाल सरकारका क्षेत्रगत नीतिहरु, बिषयगत रणनीतिहरु,
- विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी नेपाल सरकारका नीति तथा रणनीतिहरु,
- नेपाल सरकार संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयका निर्देशनहरु,
- आवधिक योजना तर्जुमा दिग्दर्शन (नमूना), २०७५
- गाउँ/नगर वस्तुगत विवरण तयारी कार्यविधि, २०७४
- बागमती प्रदेश सरकारको पहिलो आवधिक योजना, बार्षिक नीति, कार्यक्रम तथा क्षेत्रगत नीति तथा कार्यक्रमहरु,
- स्थानीय तहमा कृयाशील प्रमुख राजनीतिक दलका घोषणापत्र,

- स्थानीय राजनीतिक दलका प्रतिनिधि, बुध्दिजिवी, निजी, गैरसरकारी तथा नागरिक समाजबाट प्राप्त सुझावहरु
- प्रदेश तथा जिल्लास्तरीय कार्यालयका कार्यक्रम तथा अन्तरकृयाबाट प्राप्त सुझावहरु
- सहकारी, वन उपभोक्ता समूह तथा नागरिकबाट प्राप्त सुझावहरु
- गाउँपालिकाका गत विगत बर्षका बार्षिक कार्यक्रम, बजेट, नीति, निर्देशिका तथा कानूनहरु
- गाउँपालिकाबाट अध्ययन गराइएका बिभिन्न कार्यक्रम, नीति, बजेट तथा सम्बन्धित दस्तावेजहरु
- गाउँपालिकाको बार्षिक विकास योजना (०७७।०७८) पुस्तक

१.५ हालसम्मको विकास समीक्षा

दीर्घकालीन सोच सहितको पन्ध्रौं राष्ट्रिय योजनाले 'समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली' को दीर्घकालीन सोच बमोजिम समृद्ध अर्थतन्त्र, सामाजिक न्याय तथा परिष्कृत जीवन सहितको समाजवाद उन्मुख लोककल्याणकारी राज्यको रूपमा रूपान्तरण गर्दै उच्च आयस्तर भएको मुलुकमा स्तरोन्नति हुने आधार निर्माण गर्ने राष्ट्रिय लक्ष्य लिएको छ । नेपालले अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा गरेको प्रतिबद्धता बमोजिम सन् २०३० सम्ममा दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्ने आधार तयार गर्ने, सन् २०२१ मा अति कम विकसित मुलुकबाट स्तरोन्नति गर्दै सन् २०३० मा मध्यम आय भएको मुलुकमा पुग्ने दीर्घकालीन लक्ष तर्फ निर्दिष्ट रहेको छ ।

बाग्मति प्रदेशले २०७५ सालमा प्रदेशको वस्तुगत विवरण र २०७६ सालमा प्रथम आवधिक योजनाको मस्यौदा तयार गरी सार्वजनिक गरेको छ । यस आवधिक योजनाले **"सुसंस्कृत र सुखी जनताः समाजवाद उन्मुख समृद्ध"** प्रदेशको दीर्घकालीन सोच र सामाजिक न्याय सहितको उच्च, दीगो र फराकिलो आर्थिक बृद्धिदर हासिल गर्दै जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने लक्ष्य राखी मानव पूँजीको विकास, दीगो र सन्तुलित समावेशी विकास, र सामाजिक न्याय प्राप्ति गर्ने उद्देश्य लिएको छ । यस दस्तावेजमा प्रदेशले राखेको आर्थिक बृद्धिको लक्ष्य, प्राथमिकता, रणनीति र कार्यनीतिलाई यस गाउँपालिकाको आवधिक योजना निर्माण गर्दा आधारमा लिइ सम्भव भएसम्म प्रदेशका सबै बिषय क्षेत्र र विकास लक्ष्यलाई समायोजन गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

पन्ध्रौ पञ्चवर्षीय योजनाको राष्ट्रिय लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति एवं दिगो विकासका लक्ष्यहरू मध्ये स्थानीय तह सम्बद्ध लक्ष्यहरु समेतलाई दृष्टिगत गरीनुका साथै समृद्ध नेपालका सूचकलाई स्थानीयकरणबाट राष्ट्रिय लक्ष्यमा परिपुरकता कायम हुने गरी आवधिक गाउँ विकास योजनाका लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र कार्यनीति पहिचान गरिएको छ । यस्तै विकासका अन्तरसम्बन्धित विषय जस्तै वातावरण, लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण, विपद् व्यवस्थापन, सुशासन र बालमैत्री शासन जस्ता विषयहरूलाई सम्बोधन गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

हालसम्मको विकासको समीक्षा

यस गाउँपालिकाको अधिकाँस नागरिक कृषि पेशामा संलग्न रहेका छन् र पराम्परागत कृषि प्रणाली अनुसार खेती गर्ने गरेका छन । विशेष गरि कृषि उत्पादनमा धान, मकै, कोदो, तरकारी, फलफुल लगायतका अन्नबाली र नगदे बाली उत्पादन गर्छन । गाउँपालिकामा कूल भूभाग ८२.५७ वर्ग किलोमीटर मध्ये वनक्षेत्र बाहेकको भूभाग ६५.९४ प्रतिशत अर्थात ५४.४४ वर्ग किलोमीटर (५,४४४ हेक्टर) रहेको छ र कृषि जमीन ३५.१२ वर्ग किलोमीटर अर्थात ३५१२ हेक्टर खण्ड कृषि जमीनको रुपमा रहेको छ । यसमध्ये

२५०० हेक्टर सिंचाई योग्य जमीन रहेकोमा हाल करिब ९७० हेक्टर मात्र जमीनमा सिंचाई सुविधा उपलब्ध रहेको छ ।

यस गाउँपालिकाका ७१.०३ प्रतिशत अर्थात ३०९२ परिवार कृषि कार्यमा संलग्न रहेका छन् भने केही व्यक्ति विभिन्न निर्माण कार्यमा पनि संलग्न छन् । केही व्यापार व्यवसाय क्षेत्रमा पनि संलग्न देखिन्छन् जस्तै पशु व्यापार, व्यावसायिक पसल र केही खानी सञ्चालन तथा निर्माण उद्योग लगायत क्षेत्रमा संलग्न छन् । ४०९ वटा आर्थिक क्रियाकलाप गर्ने इकाइहरुमा १०९० जना संलग्न रहेको देखिन्छ । १३०६ जना वैदेशिक रोजगारीमा संलग्न छन् । यस गाउँपालिकाका करिब ३१.५२ प्रतिशत परिवारलाई मात्र आफ्नो उत्पादनले ९ महिनाभन्दा बढी खान पुग्छ । झण्डै तीन चौथाइले परम्परागत इन्धन दाउराको प्रयोग गर्छन । आर्थिक विकासको लागि कृषि र भौतिक पुर्वाधारमा हालसम्म केही काम भएको देखिन्छ भने अब पर्यटनको विकास गर्न सके केही सकारात्मक परिवर्तन आउन सक्ने देखिन्छ ।

गाउँपालिकाले विभिन्न खाले ३९ वटा कानुनहरु निर्माण गरेता पनि केन्द्र र प्रदेश सरकारले कतिपय बिषय क्षेत्रमा कानुन बनाउन बाँकी रहेकाले कार्यान्वयनमा कठिनाई भएको देखिन्छ । जसले गर्दा स्थानीय तहमा भएको आमनागरिकको जनचासो तथा वातावरण सरसफाई सम्बन्धी समस्या, वन जंगल सम्बन्धी सवालहरुमा सम्बोधन गर्न कठिनाई भएको छ । बालबिवाह, बहुबिवाह, दाईजो प्रथा छुवाछुत साथै सामाजिक कुसंस्कार हटाउने कानुनी ब्यबस्था भएपनि यस गाउँपालिकामा सुरक्षा सम्बन्धी स्पष्ट कानुनको अभावले कार्यान्वयनमा समस्या देखिएको छ ।

जमीनको भिरालोपना र यहाँका प्रमुख खोलाहरुमा बाढी नियन्त्रण गर्न नसक्दा केही भागमा भूस्खलन र पहिरोको जोखिम देखिएको छ । जनचाहना अनुरुप प्रत्येक गाउँगाउँमा सडक विस्तार र सडक निर्माण गर्दा हेभी मेशिनको प्रयोगले वातावरणीय सन्तुलनमा केही समस्या निम्तिन थालेको देखिन्छ । रोजगारीको लागि आवधिक वसाईसराई गर्ने जनसंख्या बढ्दै गएकोले खेतियोग्य जमिनहरु बाँझो रहन थालेको र सामुदायिक विकासमा जनसहभागिता कमजोर हुँदै गएको देखिन्छ । गाउँपालिका भित्र विभिन्न राजनैतिक दलको उपस्थिति देखिए पनि गत स्थानीय तहको निर्वाचन तथा प्रदेश एवं प्रतिनिधिसभाको निर्वाचनमा नेपाली कांग्रेस, ने.क.पा.एमाले र माओवादी केन्द्र मूख्य दलको रुपमा रहेको देखिन्छ भने राप्रपा नेपाल, जनता समाजवादी पार्टी, लगायतको उपस्थिति गाउँपालिकामा रहेको देखिन्छ ।

यस गाउँपालिकामा वित्तीय सहकारी संस्थाहरु ९ वटा समेत गरी विभिन्न प्रकारका १२ वटा सहकारी संस्थाहरु, एउटा लघु वित्त संस्था र एउटा वाणिज्य बैंकको शाखाले वित्तीय सेवा पुऱ्याइरहेका छन् । यस गाउँपालिकामा १५ वटा साना ठूला व्यापारिक केन्द्रहरु रहेका छन् ।

यस गाउँपालिकाको आर्थिक सामाजिक विकासको अवस्थालाई विश्लेषण गर्दा प्रतिव्यक्ति आय राष्ट्रिय रु. रु.१४०८१९।- (अमेरिकी डलर ११९१.१६) तुलनामा यहाँको रु १,१६,८२३।- (अमेरिकी डलर ९८२.।-) मात्र भई १७.०४ प्रतिशतले कम देखिन्छ ।

भौतिक पूर्वाधारका दृष्टिले गाउँपालिका केन्द्र देखि वडा कार्यालयसम्म बाह्रै महिना यातायात सेवा चल्ने गरी सडक यातायातको पहुँच ३ वटा वडामा मात्र पुगेको छ भने अन्य वडाहरुमा पुग्नका लागि यातायात चल्ने मौसमी कच्ची सडकको भर पर्नु परेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा रहेको ५९ किलो मीटर सर्वयाम सडक, ३७ वटा धुले सडक २७४ किलोमीटर सडक भएता पनि अधिकाँश समयमा यातायात चल्ने सडक सर्वयाम सडक मात्र रहेको छ ।

१.६ सीमाहरु (   ) :

१ आवधिक योजना तर्जुमाका क्रममा कोभिड १९ ले बन्दाबन्दीको अवस्था सृजना भएकाले छलफल र अन्तरक्रियाका कार्यहरू सीमित मात्र हुन सक्यो ।

२ बन्दाबन्दी र सीमित संख्यामा मात्र उपस्थित हुन सक्ने सरकारी मापदण्डको परिवेशमा योजना तर्जुमा गोष्ठीहरूको समय सीमा र उपस्थितिमा सीमितता रह्यो ।

३ संक्रमणका कारण घरधुरी सर्वेक्षण समेत प्रभावित हुंदा अपेक्षित तथ्याङ्कको कमी रह्यो ।

४ पुराना गाउँ विकास समितिहरु एक आपसमा गाभिएर यो गाउँपालिका बनेकाले पुराना तथ्याङ्हरू प्राप्त हुन सकेनन् र जिल्लास्थित कार्यालयहरूका तथ्याङ्कहरू समेत गाउँपालिकागत रूपमा तयार हुन नसकेकाले सिमित सूचनाका आधारमा योजना तर्जुमा गर्नु पर्ने अवस्था सृजना भयो ।

परिच्छेद - २

गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण

२.१ परिचय :

यो गाउँपालिका समुन्द्र सतहबाट करीव ६२५ मिटर देखि करीब ४२०० मिटर उचाईसम्म रहेको समग्र नुवाकोट जिल्लाको हावापानीको झलक दिने भौगोलिक विविधता रहेको छ । यस गाउँपालिकाको जनसंख्या १९,०९९ रहेको छ । यहाँको ८० प्रतिशत भाग भिरालो तथा पहाडी भाग रहेको छ भने बाँकी २० प्रतिशत बेशी तथा मैदान रहेको छ । नुवाकोट जिल्लाका साविक साल्मे, भाल्चे, काहुले, फिकुरी र मनकामना गाउँ विकास समितिलाई समावेश गरी स्थानीय तह पुनर्संरचना गर्दा किस्पाङ गाउँपालिका कायम गरिएको हो ।

किस्पाङ गाउँपालिकामा ५ (पाँच) वटा वडाहरु रहेका छन् । यस गाउँपालिकाको केन्द्र साविकको काहुले गाविसको कार्यालय हालको वडा नं ३ मा रहेको छ । यस गाउँपालिकाको गाउँ सभामा जम्मा २९ जना सदस्य रहेका छन् भने गाउँ कार्यपालिकामा जम्मा १३ जना सदस्य छन् । गाउँपालिकाको संक्षिप्त विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ ।

तालिका २.१ गाउँपालिकाको संक्षिप्त जानकारी

क्र.सं	समावेश भएका साविकका गाविस तथा वडाहरू	कायम वडा नं	क्षेत्रफल वर्ग कि.मि.	प्रतिशत	गाउँपालिकाको केन्द्र
१	भाल्चे गाविसका ९ वटै वडाहरु	१	२९.५६	३५.८०	वडा नं ३ काहुले बजारमा रहेको साविक काउले गाविस भवन
२	फिकुरी गाविसका ९ वटै वडाहरु	२	७.९९	९.६७	
३	काउले गाविसका ९ वटै वडाहरु	३	९.४१	११.४०	
४	साल्मे गाविसका ९ वटै वडाहरु	४	२५.३४	३०.६९	
५	मनकामना गाविसका ९ वटै वडाहरु	५	१०.२७	१२.४४	
			८२.५७	१००.००	

स्रोतः नेपाल सरकार, नेपाल राजपत्र २०७३ फागुन २७ गते संख्या ५८

यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफलको करिव एक-तिहाई भन्दा बढी अर्थात् ३५.८० प्रतिशत (२९.५६ वर्ग कि.मी.) भू-भाग एक नम्बर वडा ले ओगटेको छ । त्यस पछी वडा नम्बर चारले करिव ३०.६९ प्रतिशत (२५.३४ वर्ग कि.मी) ओगटेको छ भने सबै भन्दा कम अर्थात् ९.६७ प्रतिशत (७.९९ वर्ग कि.मी.) वडा

नबर दुईले ओगटेको छ ।

२.१ भौगोलिक अवस्थिति, क्षेत्रफल र सिमाना

यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल मध्ये ४२.५३ प्रतिशत (३५१२ हेक्टर) कृषियोग्य छ। करिव एक-तिहाई भू-भाग अर्थात् ३४.०६ प्रतिशत (२८.१२ वर्ग कि.मी.) वन जंगलले ढाकेको छ, २३.४१ प्रतिशत (१८.९८ वर्ग कि.मी.) अन्य क्षेत्र छ । यो गाउँपालिकाको भू-उपयोगको अवस्था तलको तालिका २.२ मा दिइएको छ ।

तालिका २.२ : भू-उपयोगको अवस्था

क्रम सङ्ख्या	उपयोग	क्षेत्रफल वर्ग कि.मि.	प्रतिशत
१	वन जंगलले ढाकेको जमिन	२८.१२	३४.०६
२	कृषी जमिन	३५.१२	४२.५३
४	अन्य	१९.३३	२३.४१
	कुल	**८२.५७**	१००

स्रोत : फोटोग्राफिक नक्शा, सर्भेक्षण बिभाग

२.२ जनसंख्या, जातजाति र धर्म :

यस गाउँपालिकाको जनगणना २०६८ र घरधुरी सर्भेक्षण २०७७ को तथ्यांक अनुसार गाउँपालिकामा कुल ४३५३ घरपरिवार रहेका छन् । वडागत रुपमा हेर्दा वडा नम्बर एकमा सबैभन्दा धेरै अर्थात् १००२, र त्यसपछि वडा नं ३ मा ९९७, वडा नं ५ मा ९९०, वडा नं २ मा ८३७ र सबैभन्दा कम वडा नं ४ मा ५२७ घरपरिवार बसोबास गर्छन । यस गाउँपालिकामा २०६८ को जन गणना पछि ३०% भन्दा बढी घरपरिवार अर्थात् १०१३ घरपरिवार वृद्धि भएको छ। सबै वडामा २०६८ भन्दा घरपरिवार बढेका छन्। वडा नम्बर तिनमा एक-तिहाई भन्दा बढी अर्थात् करिव ३५% बढेका छन्।

तालिका २.३ घरमुलीको विवरण सहित घरपरिवारको संख्या

वडा नम्बर	जनगणना २०६८		घरधुरी सर्वेक्षण २०७७				
	घरपरिवार संख्या	%	घरपरिवार संख्या	%	घरमुली		
					पुरुष	महिला	तेस्रो लिंगी
१	७५४	२२.५७	१००२	२३.०२	८७२(८७.०३)	१२९(१२.८७)	१(०.१)
२	६३६	१९.०४	८३७	१९.२३	६८७(८२.०८)	१४९(१७.८)	१(०.१२)
३	७३९	२२.१३	९९७	२२.९	८६६(८६.८६)	१३०(१३.०४)	१(०.१)
४	४२२	१२.६३	५२७	१२.११	४२८(८१.२१)	९९(१८.७९)	०(०.०)

५	७८९	२३.६२	९९०	२२.७४	८०८(८१.६१६)	१८२(१८.३८)	०(०.०)
कुल	**३३४०**	**१००**	**४३५३**	**१००**	**३६६१(८४.१)**	**६८९(१५.८३)**	**३**

स्रोतः नुवाकोट जिल्लाको बस्तुगत विवरण २०७४, केन्द्रीय तथ्यांक बिभाग र घरधुरी सर्भेक्षण २०७७, किस्पाङ गाउँपालिका

२.३ जनसंख्या :

किस्पाङ गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या २०६८ मा १४८६१ रहेकोमा ४२३८ जना वृद्धि भई २०७७ मा १९०९९ पुगेको छ। यो अवधिमा गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या बार्षिक ३.१९ प्रतिशतले बढेको छ । वडागत रुपमा सबैभन्दा बढी वडा नम्बर ३ को जनसंख्या बार्षिक ४.६२ प्रतिशतले बढेको छ भने सबैभन्दा कम वडा नम्बर ४ को जनसंख्या बार्षिक ०.६९ प्रतिशतले मात्र बढेको छ ।

यस गाउँपालिकामा पुरुषको जनसंख्या ९७७२ अर्थात् ५१.१६ प्रतिशत, महिलाको जनसंख्या ९३१० अर्थात् ४८.७५ प्रतिशत र तेस्रो लिंगीको जनसंख्या १७ अर्थात् ०.०९ प्रतिशत रहेको छ। गाउँपालिकाको सबै वडा हरुमा पुरुषको संख्या बढी छ ।

यस गाउँपालिकामा आर्थिक रुपले सक्रिय उमेर समुह अर्थात् १५ बर्ष देखि ५९ बर्षको जनसंख्या कुल जनसंख्याको करिव ४६.४८ प्रतिशत रहेका छन्। ४५-४९ बर्ष उमेर समुह र ७५ बर्ष भन्दा माथिको उमेर समुहमा पुरुष भन्दा महिला बढी छन् भने अन्य समुहमा पुरुष बढी छन् । बालबालिका अर्थात् १४ बर्ष सम्मका जनसंख्या करिव २१.५५ प्रतिशत रहेको छ भने ७५ बर्ष भन्दा बढी उमेरको जनसंख्या एक-चौथाई भन्दा बढी अर्थात् करिव २६.३२ प्रतिशत छ । करिव एक-चौथाई भन्दा बढी ७५ बर्ष भन्दा माथी हुने जनसंख्याको संरचना एक अनौठो देखिन्छ।

जातजाति

यस गाउँपालिकामा मूख्य जातजातीको रुपमा तामाङ, ब्राम्हण, घले, कामी, गुरुङ, क्षेत्री, दमाई, नेवार समुदायको बसोबास रहेको छ। ती मध्ये तामाङ जातिको बाहुल्यता रहेको छ। यस गाउँपालिकामा तामाङहरु कुल जनसंख्याको करिव दुई-तिहाई अर्थात् ६५.२ प्रतिशत छन् भने ब्राम्हण १३.७६ प्रतिशत, घले १०.८७ प्रतिशत, र कामी ४.१३ प्रतिशत रहेका छन्।

मातृभाषा

यस गाउँपालिकामा मूख्य रुपमा तामाङ, नेपाली, घले, गुरुङ भाषाको प्रयोग गर्ने नागरिकहरुको बसोबास रहेको छ। त्यस मध्ये सबैभन्दा धेरै करिव ७१.५३ प्रतिशत तामाङ भाषी, त्यस पछी नेपाली भाषा बोल्ने २२.८४ प्रतिशत, घले ४.२२ प्रतिशत, गुरुङ १.३६ प्रतिशत र अन्य १.३९ प्रतिशत रहेका छन्।

धर्म

यस गाउँपालिकामा मुख्यतया चार वटा बौद्ध, हिन्दु, बोन र किराँत धर्म मान्ने नागरिकहरुको बसोबास रहेको छ। बौद्ध धर्मालम्वीहरुको बाहुल्यता रहेको यस गाउँपालिकामा बुद्ध धर्म ६३.२३ प्रतिशत, हिन्दु धर्म मान्नेहरु २५.७३ प्रतिशत, क्रिस्चियन धर्म मान्ने १०.८२ प्रतिशत, बोन धर्म मान्नेहरु ०.०८ र किराँत धर्म मान्ने ०.०६ प्रतिशत नागरिकहरु रहेका छन्।

अनुपस्थित जनसंख्या

यस गाउँपालिकाको १३८११ अर्थात् करिव ७२.३१ प्रतिशत नागरिकहरु यहीँ गाउँपालिका क्षेत्र भित्रनै बसिरहेका छन्। गाउँपालिकाका ३७७० अर्थात् १९.७४ प्रतिशत नागरिकहरु देशको राजधानी लगायत अन्य भूभागमा बसिरहेका छन्, १५०१ जना अर्थात् करिव ७.८६ प्रतिशत बिदेशमा छन् भने १७ जना सम्पर्क बिहिन छन् ।

घरधुरी सर्भेक्षणको क्रममा यस गाउँपालिकाका ४३५३ घरपरिवार मध्ये ४२५१ घरपरिवार अर्थात् करिव ९७.६६ प्रतिशतले आफ्नै स्वामित्वको घरमा बसिरहेका छन। ६७ अर्थात् करिव १.५४ प्रतिशत घरपरिवारले आफु भाडामा बसिरहेको र ६ घरपरिवार आफन्तको घरमा बस्ने गरेको पाइएको छ ।

२.४ आर्थिक अवस्था :

यस गाउँपालिकाको कूल गार्हस्थ्य उत्पादन करिब रु १७३.१२ करोड रहेको अनुमान छ । बार्षिक आर्थिक बृद्धिदर ३.२ प्रतिशत र प्रतिव्यक्ति आय करिब रु. ९०,६६० रहेको अनुमान छ । खाद्यान्नबाली र तरकारी उत्पादनको अतिरिक्त पशुपन्छीपालन नै यहाँको जिविकोपार्जनको मुख्य आधार हो । साना व्यवसाय, ज्यामी तथा बैदेशिक रोजगार समेत आम्दानीको स्रोत बनेको छ । अर्थतन्त्रका प्रमुख आधार स्तम्भका रुपमा कृषि, पशुपालन, व्यापार-व्यवसाय र विप्रेषण नै रहेका छन् ।

कृषि तथा पशुपालन र मजदुरी, बैदेशिक रोजगार यहाँका बासिन्दाहरुको प्रमुख आम्दानीको स्रोत रहेको छ । यहाँका बासिन्दाहरुको मुख्य पेसा कृषि रहेको छ र यस पेशामामा ७१.०३ प्रतिशत घर परिवार संलग्न रहेका छन् । साना व्यवसाय, ज्यामी तथा वैदेशिक रोजगार समेत आम्दानीको प्रमुख आधार बनेको देखिन्छ । करिब ११०० जना (५.७६प्रतिशत) व्यापार व्यवसायमा संलग्न रहेका छन् । दैनिक ज्यालादारी गरी जीविका गर्ने मानिसहरु ९.९४ प्रतिशत छन । बैदेशिक रोजगारीमा ६.८४ प्रतिशत रहेकाछन । १५ प्रतिशतले गृहिणीका रुपमा स्थानीय अर्थब्यवस्थालाई योगदान दिएकाछन । निजीक्षेत्रले २.२८ प्रतिशतलाई रोजगारी दिएकोछ भने सरकारी वा सार्वजनिक क्षेत्रको जागीरमा २.०६ प्रतिशतले रोजगारी पाएकाछन । यहाका १३ सय ६ जना मानिसहरु रोजगारीका लागि विभिन्न देशहरुमा रहेकोले त्यहाँबाट आउने विप्रेषणको हिस्सा पनि ठुलै देखिन्छ ।

सीपयुक्त जनशक्तिमा ४२३ जना छन् जसमध्ये सूचना प्रविधिमा २४ जना, बुटिकमा १२३ जना, निर्माण सिल्पी १०६ जना, मेकानिकल ३३ जना, कृषि प्राविधिक ४३ जना, जनस्वास्थ्य प्राविधिक ३६ जना, पशुस्वास्थ्य सम्बन्धी ४० जना, वन व्यवस्थापन जान्ने ४ जना, पर्यटनमा तालिम प्राप्त ५ जना, कला सम्बन्धी १९ जना र अन्य क्षेत्रको प्राविधिक जनशक्ति ४० जना रहेकाछन् ।

यस गाउँपालिकामा रु एक लाख भन्दा कम आम्दानी भएको समूहमा पर्ने घरधुरी ४१.२४ प्रतिशत छन् । करिब ३२.३२ प्रतिशत घरधुरी रु एक लाख देखि २ लाख आम्दानी समूहमा रहेका छन् भने १६.७९ प्रतिशत घरधुरी रु २ लाख देखि ४ लाख आम्दानी समूहमा रहेकाछन् । रु. १० लाख भन्दा वढी आम्दानी भएका घर परिवार ०.८७ प्रतिशत मात्र रहेका छन् ।

आफ्नै कृषि उत्पादनले खान पुग्ने परिवारको विश्लेषण गर्दा यस गाउँपालिकामा ९ महिनाभन्दा बढीलाई खान पुग्ने ३१.५२ प्रतिशत, ७ देखि ९ महिना खान पुग्ने २२.८१ प्रतिशत, ४ देखि ६ महिना सम्म धान्ने परिवार ३३.५९ प्रतिशत, र सोभन्दा कमलाई खान पुग्ने १२.०८ प्रतिशत रहेका छन् । गरिबीको रेखामुनी रहेको

जनसंख्या १२.०८ प्रतिशत रहेको छ ।

यस क्षेत्रका व्यक्तिहरुको सामूहिक प्रयासमा सहकारी ऐन बमोजिम विभिन्न उद्देश्य अनुसार संचालनमा आएका बचत तथा ऋण, कृषि, महिला तथा बहुउद्देश्यीय गरी जम्मा १९ वटा सहकारी संस्थाहरु स्थापना भै आर्थिक कृयाकलापहरुमा संलग्न रहेको देखिन्छ ।

कोभिड-१९ को दोस्रो लहर संगै बन्दावन्दीको अवस्था झेल्न पर्दा यहाँका तरकारी कृषक, दुग्ध कृषक लघुउद्योग, ब्यापार व्यवसाय, यातायात, होटेल, रेस्टुँरा र अन्य सेवा प्रदायक संस्थाहरू र उत्पादनका इकाईहरू प्रभावित हुन पुगेकाछन् । राजधानी र बैदेशिक रोजगारमा रहेका मानिसहरुले रोजगारी गुमाएका छन् । उत्पादन र विकास निर्माणका कामहरू यस अवधिमा प्रभावित हुन पुगेकाछन् । निर्माण लगायतका सामानहरूको आपूर्ति सीमित मात्रामा भएकोछ । दैनिक ज्यालादारी गरेर जीवन निर्बाह गर्ने श्रमिक वर्ग सानो तिनो तरकारी उत्पादन विक्री गरी जीवन यापन गर्ने बढी प्रभावित हुन पुगेकाछन् ।

२.५ सामाजिक स्थिति

शैक्षिक अवस्था

यस गाउँपालिकामा सामसुदायिक (२३ वटा) र सँस्थागत (५ वटा) प्राथमिक, निम्न माध्यमिक, माध्यमिक, उच्च माध्यमिक तथा निजि (३ वटा) गरी जम्मा ३१ विद्यालयहरू रहेका छन् । त्यसमध्ये सबैभन्दा धेरै (८ वटा) विद्यालय वडा नं. २ मा रहेका छन् भने सबैभन्दा न्यून वडामा ५ वटा विद्यालयमा रहेका छन् । पूर्व प्राथमिक तह उत्तीर्ण गर्ने ८.१४ प्रतिशत, आधारभूत तह उत्तीर्ण गने २५.२४ प्रतिशत, माध्यमिक उत्तिर्ण गने २३.२५ प्रतिशत, स्नातक तह उतीर्ण गर्ने ३.९० प्रतिशत, र स्नाकोत्तर उत्तीर्ण गर्ने ०.६९ प्रतिशत रहेकोछ । साक्षरता दर ८०.८३ प्रतिशत रहेकोछ । यसमध्ये पुरुष साक्षरता ८४.३५ प्रतिशत र महिला साक्षरता ७७.११ प्रतिशत रहेको छ । छात्र १५८५ तथा छात्रा १७३७ गरी जम्मा ३३२१ छात्रछात्राहरु विभिन्न तहमा अध्ययनरत रहेका छन् । आधारभूत तहमा छात्र छात्राको संख्या समान नै देखिन्छ भने माध्यमिक तहमा गएर छात्राको संख्या छात्रको करिब आधा जति मात्र रहेको छ । यसले माध्यमिक तहमा गएपछि छात्राहरुले विद्यालय छोड्ने दर बढी रहेको संकेत गर्छ । समग्रमा छात्राहरुको तुलनामा छात्रहरुको संख्या बढी रहेको देखिन्छ ।

कोभिड-१९को प्रभाव शैक्षिक क्षेत्रमा निकै गहिरो रुपमा परेकोछ । यस महामारीले शिक्षा दिने माध्यमलाई परिवर्तन गरेको छ । शैक्षिक सिकाई प्रक्रिया लगभग शुन्य हुन पुग्यो । किस्पाङका २ वटा विद्यालयले मात्र माध्यमिक तहमा अनलाईन कक्षा संचालन गरेको थियो । सबैमा अनलाईन कक्षा संचालन गर्न सम्भव रहेन । महामारीको अवधिमा सदरमुकाम र राजधानिमा पढ्ने केहि वालवालिकाहरुको अनलाईन शिक्षा चालु रहेको कुरा घरपरिवारले उल्लेख गरेका छन्।इन्टरनेटको गुणस्तर, परिवारमा एकभन्दा बढी बाल बालिकालाई एउटै मोवाइल उपलब्ध हुनु र विद्युतको कारणले पनि अनलाईन कक्षा प्रभावकारी हुन नसकेको देखिएको छ । करिब १.५ प्रतिशत घरपरिवारले वालवालिकाहरुले विद्यालय छोडेको तथ्य समेत उल्लेख गरेकाछन् ।

स्वास्थ्य सेवा :

यस गाउँपालिकामा वडा नं ३ काहुलेमा ५ बेडको कोभिड अस्थायी अस्पताल १ वटा र सबैवटा वडामा गरी

६ वटा स्वास्थ्य चौकी, एउटा सामुदायिक स्वास्थ्य एकाई, ६ वटा वर्थिङ सेन्टर, १४ वटा गाउँघर क्लिनिक, र १६ वटा खोप क्लिनिक रहेका छन् । १,२, ३, र ४ मा एक एक ओटा स्वास्थ्य चौकी र ५ मा दुई ओटा स्वास्थ्य चौकी रहेका छन् । वडा नं. ३ मा रहेको कोभिड अस्पतालमा करार चिकित्सक बिज्ञापन गर्दा समेत पदपुर्ति हुन नसकि रिक्त अवस्थामा रहेको छ । यस गाउँपालिका पूर्ण खोपयुक्त गाउँपालिकाका रूपमा घोषणा भैसकेको छ । एच.ए., अनमी तथा अहेवबाट संचालित रहेका सबै स्वास्थ्य संस्थाहरुमा सुत्केरी सुविधा उपलव्ध रहेको छ । स्वास्थ्य चौकीका अतिरिक्त अन्य स्वास्थ्य पूर्वाधारको व्यवस्था नरहेकोले यहाँका मानिसहरु उपचारका लागि त्रिशुली अस्पताल वा अन्य स्थानमा जानुको विकल्प छैन । वडा नं ३ मा रहेको गाउँपालिकालको अस्थायी कोभिड अस्पतालले कोभिड संक्रमितहरुलाई उपचार गरेको थियो ।

आधारभूत सेवा सुविधा

यस गाउँपालिकामा ८५ प्रतिशत घरधुरीमा खानेपानीको आपूर्ति भएको छ । यसमध्ये ५२.१९ प्रतिशत घरधुरीमा एक घर एक धारा प्रणाली अन्तर्गत पाइपबाट खानेपानी उपलब्ध रहेको छ र ३२.६७ प्रतिशतले सार्वजनिक धारा र ४.११ प्रतिशतले इनारबाट खानेपानी प्रयोग गर्दछन । कूल ४३५३ घरधुरी मध्ये ४३२१ घरधुरीमा शौचालयको व्यवस्था रहेको र यसमध्ये ४१५४ घरले सेफ्टी टयांकी बनाएका छन् र ११५ घरधुरीको खाल्टे चर्पी रहेको छ । यस गाउँपालिकाका प्रत्येक घरमा हातधुने प्लेटफार्म रहेको छ । यस गाउँपालिकाका सबै वडामा राष्ट्यि प्रशारणबाट विद्युत लाईन जोडिएको छ । करिव ४२५४ (९७.७५ प्रतिशत) घरधुरीमा विजुलीको व्यवस्था भएको छ । ३१ घरधुरीले सोलार लगायत अन्य बैकल्पिक उर्जाको प्रयोग गर्ने गरेका छन् । खाना पकाउन सुधारिएको उर्जा (बायोग्यास, एल.पी ग्यास) प्रयोग गर्नेको संख्या ४ परिवारमात्र रहेको छ । प्राय सबैले खाना पकाउन दाउरा प्रयोग गर्छन । यसबाट वातावरणीय क्षेत्रमा नकारात्मक प्रभाव परकोछ भने अर्को तिर भान्साको धुवाँबाट जनस्वास्यमा ठुलो असर पारेको देखिन्छ । सूचना तथा सञ्चारको पहुँचको अवस्था राम्रै रहेको छ । जिल्ला सदरमुकाममामा स्थापित एफ.एम. रेडियोले सूचना प्रवाहका अलावा विभिन्न क्षेत्रमा जनचेतना जगाउन महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको छ । एनसेल र नेपाल टेलिकमको मोबाइल सेवा सञ्चालनमा छ । आम संचारको रुपमा यस गाउँपालिकामा टेलिफोन लाईनको विस्तार गरिएको अवस्था नभए पनि एनसिएल तथा नेपाल टेलिकमबाट मोबाईल संचारको सेवा उपलब्ध रहेको छ । यहाँ दुइवटा हुलाक कार्यालय पनि रहेका छन् । त्यस्तै, नेपाल टेलिकम, एनसेल र यू.टि.एल. लगायतका सेवा प्रदायक कम्पनीहरुले टेलिफोन तथा मोबाईल फोन सेवा उपलब्ध गराईरहेका छन । ३५९७ परिवारको हातमा मोबाईल फोन रहेको छ । यस्तै घरमा रेडियो र टेलिभिजन हुने घरधुरी संख्या पनि उल्लेख्य नै छ । अन्यको तुलनामा इन्टरनेटको पहुँच भने जम्मा ९९ घर परिवारमा मात्र पुगेको छ ।

२.६ भौतिक पूर्वाधार

नुवाकोट जिल्लाको सदरमुकाम विदुर देखि किस्पाङ गाउँपालिकाको केन्द्र २२ किमीको दुरीमा पर्दछ । यस गाउँपालिकामा ५९ किलोमीटर सर्बयाम सडक (यसमध्ये पिच ८.८ किमी र ६.५ किमी ग्राभेल), २३५ किमी धुले सडक रहेको छ । यस गाउँपालिकामा संघीय सरकार अन्तर्गतको त्रिशुली भाल्चे साल्मे सडक ३६ किमी स्तरोन्नतिको कार्य भैरहको छ भने प्रदेश अन्तर्गत १३१.३ किमी लम्माइका ९ वटा सडक निर्माणाधिन रहेका छन् । यस गाउँपालिकाले बजेट विनियोजन गर्ने गरेका आधा किलोमीटर देखि ७

किलोमीटर सम्मका ४६ वटा धुले सडकहरु रहेका छन् जस्को कूल लम्माई १२२ किलोमीटर रहेको छ । गाउँका सबै वडासम्म पुग्ने धुले सडक निर्माण भएपनि सुख्खा मौसममा मात्र सञ्चालन हुनेस्तरका छन् । गाउँपालिकामा नियमित रुपमा काठमाण्डौ देखि बस सेवा सञ्चालनमा रहेको छ । यस गाउँपालिकामा ७ वटा सडक पुलहरु र १९ वटा ठूलासाना कल्भर्टहरु तथा १४ वटा झोलुंगे पुलहरु रहेका छन् । करिब ५० किलोमीटर घोडेटो बाटो र ४ वटा महत्वपूर्ण पर्यटकीय पदमार्ग बनाउने पहल शुरु भएको छ ।
यस गाउँपालिकामा १० वटा सरकारी भवन, ३ वटा सामुदायिक भवन, २५ वटा विद्यालय भवन, १६ वटा मन्दिर, २४ वटा गुम्बा, ३ वटा चर्च छन् भने एउटा ५ बेडको अस्पताल र १ वटा वडा कार्यालय भवन निर्माणाधिन रहेका छन् ।
यहाँ ४१६६ वटा निजी घरहरु भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधि र मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका छन् भने विद्यालय सहित ६१ व्टा सार्वजनिक भवनहरु भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधि र मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका छन् । यसैगरी यहा ९ वटा प्रवद्र्धित तथा सुरक्षित आवास क्षेत्र, ३ वटा आधारभूत पूर्वाधार सहितको बजार रहेका छन् ।

२.७ वन तथा वातावरण ः

यस गाउँपालिकामा कूल क्षेत्रफलको झण्डै ३४.०६ प्रतिशत अर्थात २८१२ हेक्टर वन रहेको देखिन्छ । यो वन क्षेत्र सरकारी वन, सामुदायिक वन र निजी वनको रुपमा व्यवस्थापन भएको देखिन्छ । यसमध्ये सामुदायिक वन ३३ वटाले २७३९ हेक्टर क्षेत्रफल ओगटेको छ भने निजी वन ०.१४ हेक्टरमा रहेको छ । समूह दर्ता भई वन हस्तान्तरण हुने क्रममा रहेका ४ वटा वन समूह छन भने १८ वटा सामुदायिक वनको नविकरण हुन बाँकी रहेको र अव्यवस्थित बसोबास ७८ घरधुरीले बाँझो जमीन अतिक्रमण गरेर बसेका देखिन्छन् । यहाँ वनमा आधारित उद्योगको संख्या ३ वटा रहेको छ ।
यस गाउँपालिकामा बढ्दै गइरहेको वस्ती विकासबाट कृषि भूमिमा परेको चाप, वन विनाश, वन अतिकर्मण, यातायात क्षेत्रमा खनिज इन्धनको व्यापक प्रयोगका कारण हरितगृह ग्याँसहरुको अत्यधिक उत्सर्जनबाट हालका वर्षहरुमा जलवायु परिवर्तनमा तीब्रता आएकोछ । वैज्ञानिक अध्ययन तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी अन्तरसरकारी मञ्च को प्रतिवेदनबाट जलवायु परिवर्तनमा व्यापकता आएको पुष्टि भएर कार्बनको उत्सर्जन घटाउनका लागि वन विनाश तथा वनको गुणस्तरमा आउने ह्रास रोकी वृक्षारोपण जस्ता कार्यक्रम विकासोन्मुख देशमा सञ्चालन गर्न विश्व बैङ्कले वन कार्बन सहकार्य सुविधा को व्यवस्था गरेको छ । जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी कार्यक्रमहरु जिल्ला स्थित विभिन्न सामुदायिक वन उपभोक्तासमूहहरुको कार्य योजनामा जलवायु परिवर्तन, त्यसको अनुकलन र नकारात्मक असरहरुको न्यूनीकरणको बारेमा समेटदै स्थानीय वन उपभोक्ता समूहहरुलाई सतेतना कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै आएकोछ ।
यस गाउँपालिकाको उच्च पहाडीक्षेत्रमा विशेष गरेर चिलाउने, उतिस, कटुस, बाँझ, बोटधँगेरो, जामुन, मुख्य प्रजातिका वनस्पति रहेकाछन् । यस क्षेत्रमा अधिकांश पाटेसल्ला खोटेसल्लाका वनहरु वृक्षारोपणबाट हुर्किएका छन । तल्लो नदी तटीय क्षेत्रमा उपोष्ण वन पाइन्छ । नदीको किनारा तल्लो तटीय क्षेत्रमा साल, सिसौ, खयर, सिमल, टुनी, खोटेसल्ला, पातले सल्ला, उत्तिस, चिलाउने आदि प्रजातिहरु पर्दछन् । यस वाहेक मुसली, खोटेसल्ला, चुत्रो, पाखनवेद, र रिठ्ठा आदि समेत पाइन्छन । यस क्षेत्रबाट वार्षिक ५०० किलो ग्राम खोटो निकासी गर्न सकिने अनुमान छ । यस पालिकाका मध्यपहाडी वन क्षेत्रमा कार्बनको संचिति करिब

३१ करोड १३ लाख टन रहेको छ । मध्यपहाडी वन क्षेत्रमा कार्बनको संचिति करिब ३१ करोड १३ लाख टन रहेको छ ।

विपद् जोखिम :

किस्पाङ गाउँपालिकाले भूकम्प, बाढी, पहिरो, महामारी, आगलागी, चटयाङ, खडेरी, हिमपात, सडक दुर्घटना आदि जस्ता विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन गर्न विपद् जोखिम न्यूनीकरण स्थानीय नीति २०७७ तयार गर्दै विपद् जोखिम प्रतिकार्य योजना तयार गरिएको छ ।

यस क्षेत्रमा २ वटा ठुला र १२ वटा साना पहाडी खोलाहरु छन यी खोलाहरुको कारण र पर्याप्त अध्ययन बिना नै निर्माण भएका पुर्बाधारका योजना निर्माणमा भएको लापरवाही, माटोको उचित ब्यबस्थापन नहुदा पनि पहिरोहरु बढन गएको देखिन्छ । यस गा.पा मा हाल १७ वटा ठुला साना पहिरोहरु बिभिन्न वडामा रहेका छन र ३ वटा ठुला नदी कटान पनि छन ।

२.८ सुशासन र संस्थागत विकास :

यस गाउँपालिकाको संस्थागत संरचनामा गाउँ कार्यपालिका, गाउँसभा, न्यायिक समिति र वडा समितिहरु आफनो जिम्मेवारी अनुसार कृयाशिल रहेका छन । हाल गाउँ कार्यपालिकामा १३ जना निर्वाचित प्रतिनिधि रहनुका साथै गाउँसभामा २९ जना जनप्रतिनिधि रहेकाछन । योजना तर्जुमा सम्बद्ध समितिहरु गठन भई कृयाशिल रहेकाछन । पालिका स्तरीय अनुगमन समिति तथा राजश्व परामर्श समिति कृयाशिल रहेका छन । यस गाउँपालिकामा हाल सम्म विधायन समिति समेत गरि कुल १० वटा समितिहरु कृयाशिल रहेका छन । निर्वाचित प्रतिनिधिहरु, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत एवं लेखापाल तथा वडा कार्यालयहरुमा वडा प्रतिनिधि, वडा सचिव तथा कार्यालय सहयोगीबाट प्रदान हुने सेवा प्रदान गर्ने काम नियमित भईरहेको छ । भएकोछ । जम्मा स्थायी कर्मचारी दरबन्दी संख्या गा.पा. तर्फ (१९) र वडातर्फ (१०) गरी जम्मा २९ रहेको छ । संगठन तथा मानव संसाधन तालिकाअनुसार रा.प.तृतीय श्रेणीको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको नेतृत्वमा प्राविधिक र अप्राविधिक समेत गरी कुल १९ जना कर्मचारीहरू रहेका छन् भने वडा कार्यालयहरूमा वडा सचिव र अ.सब इन्जिनियर गरी १० जना कर्मचारी रहेका छन् । गाउँपालिकाले स्थानीय तह संस्थागत क्षमता स्वमूल्यांकन   मा कूल अंकभार ४३.५ प्राप्त गरेको छ ।

यस गाउँपालिकाले हाल सम्म कुल २७ वटा ऐन, निर्देशिका, कार्यविधि/मापदण्ड र नीति तथा मार्गदर्शन स्वीकृत गरेको छ । यसैगरी स्थानीय सन्चित कोष स्थापना भई सुत्रमा आधारित वित्तिय कारोवार संचालन भएको, व्यक्तिगत घटना दर्ता, सामाजिक सुरक्षा, वस्तुगत विवरण आदि कार्यमा स्पटवेयरको प्रयोग गरिदै आएकोछ । गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयहरुमा नागरिक वडा पत्र प्रकाशित भएकाछन । स्थानीय भौतिक पूर्वाधारका कार्यक्रमहरु उपभोक्ता समिति मार्फत कार्यान्वयन हुने गरेकोछ । साथै सार्वजनीक परिक्षण सहभागितामूलक र प्रभावकारि हुन सकिरहेको छैन र सार्वजनिक सुनुवाई गर्ने गरिएको छ । हाल गाउँपालिकाबाट नागरिकलाई कृषि सेवा पशु सेवा, स्वास्थ्य सेवा, शिक्षा सेवा प्रदान भइरहेको छ । गाउँपालिकाको भवन १ वटा, वडा कार्यालय भवन ५ वटा, हुलाक कार्यालय १ वटा, प्रहरी चौकी १ वटा, विद्यालय २८, ऋण बचत सहकारी संस्था २७ वटा, फाइनान्स संस्था १ वटा, स्वास्थ्यचौकी ६ वटा, आमा समूह ७० वटा महिला समूह १२ वटा, सामुदायिक वन १४ वटा छन् ।

खण्ड - एक

आव धक योजना तर्जुमा

परिच्छेद - ३ : दीर्घकालीन सोच/दूरदृष्टि लक्ष्य र उद्देश्य

३.१ पृष्ठभूमी

नेपालको संविधानमा प्रत्येक तहका सरकारले तहगतरुपमा प्राप्त अधिकार र दायित्वलाई स्वायत्तता पूर्वक संचालन र व्यवस्थापन गर्न पाउने जिम्मेवारी प्रदान गर्ने ब्यवस्था रहेको छ । संविधान प्रदत्त अधिकारलाई आ-आफ्नो तहमा कार्यान्वयन गर्दा तिनै तहका सरकार बीच आपसी सहकार्य, सहअस्तित्व र समन्वयका आधारमा गर्नु पर्ने व्यवस्था समेत रहेको छ। यसरी संचालन र व्यवस्थापन गर्दा प्रत्येक तहगत सरकारले आ-आफ्नो तहमा नीति, ऐन, कानून, योजना, कार्यक्रम, मापदण्ड निर्धारण गर्न सक्ने व्यवस्था समेत रहेको छ । यसै सन्दर्भमा स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को दफा २४ ले "गाउँपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्रका बिषयमा स्थानीयस्तरको विकासका लागि आवधिक, बार्षिक, रणनीतिगत बिषयक्षेत्रगत मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाई लागु गर्नु पर्ने ब्यवस्था भएकोले किस्पाङ गाउँपालिकाले सहभागितात्मक प्रकृया अबलम्बन गरी यो आवधिक योजना तर्जुमा गरेको छ ।

३.२. सबल, कमजोर पक्ष तथा अवसर र चुनौति (   ) बिश्लेषणः

गाउँपालिकामा आयोजन गरिएको कार्यशालाका सहभागीहरुसँगको छलफलबाट निम्न प्रमुख सबल, कमजोर पक्ष तथा अवसर र चुनौति (   )का क्षेत्र पहिचान गरिएका छन ।

सबल पक्ष	कमजोर पक्ष
१) आफ्नो क्षेत्राधिकारको विषयमा नीति, कानून, योजना, मापदण्ड आदि वनाउने अधिकार गाउँपालिकामा रहेको, २) निर्वाचित जनप्रतिनिधिलाई गाउँपालिका संचालनको विगत चार बर्षको अनुभव हाँसिल भएको ३) गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार भएको ४) वस्तुगत विबरण तयार भएको ५) आवधिक योजना तयार हुने क्रममा रहेको ६) संघीय सडक र प्रदेशले सडक यातायात लगायतका पूर्वाधारमा लगानी गर्दै गर्नु ७) राष्ट्रिय विद्युत प्रशारणलाइनबाट विद्युत सेवा उपलब्ध भइरहेको ८) गाउँपालिकामा इन्टरनेट सुविधा पहुंच हुनु ९) केहि सेवाहरुमा विद्युतीय सेवा (यलष्लिभ	१) राजस्व सुधार योजनामा भए अनुसार राजस्व असुलीमा गर्न नसकिनु २) संगठन संरचनानुसार कर्मचारी दरबन्दी सबै परिपूर्ति गर्न नसकिनु ३) गाउँपालिकाका आफ्ना बाहेक अन्य निकायहरुबाट संचालित सबै आयोजनाहरु योजना प्रकृयामा नसमेटिनु ४) कमजोर नेटवर्कका कारण इन्टरनेट सेवा प्रभावकारी नहुनु ५) गाउँपालिकामा गठन भएका सबै समितिहरु सकृय हुन नसक्नु ६) बिद्युत सेवाको वहु उपयोग (उद्योग, व्यवसाय र खाना पकाउन आदि) नहुनु

कभचखष्अभक) लागु हुनु १०) लेखाप्रणाली क्ग्त्ब् सँग आबद्ध रहनु ११) गाउँपालिकामा ५१.९ प्रतिशत युवा जनशक्ति रहनु १२) गैर सरकारी संस्था र विकास साझेदारको सहकार्य रहिरहनु १३) कुल भूभागको ४५% भन्दा बढी कृषियोग्य भूमी हुनु १४) उच्च मूल्य बालीको लागि अनुकुलता रहनु, १५) त्रिशुली लगायतका विद्युत उत्पादन र सिंचाई लगायतका सुविधा दिन सक्ने नदीनाला हुनु, १६) तामाङ संस्कृति(भेषभूषा, रितिरिवाज, सरसामाग्री) र ऐतिहाँसिक तथा प्राकृतिक सम्पदाको प्राचुर्यता (नौघडेरी, किस्पाङ पोखरी, मनकामना मन्दिर, पाँचसय खोला भेडा फार्म, बोल्दे पोखरी, चामछप्पा) सहित पर्यटकीय दृश्यावलोकनका दृष्टिले उपयुक्त भू बनोट हुनु, १७) जडिबुटी तथा विभिन्न काष्ठजन्य स्रोत सहितको वन क्षेत्र, केन्द्रिय यातायात, विद्युत, संचार आदिको संजालसंग जोडिएको हुनुछ।	७) विदेशबाट फर्किएका सीपयुक्त जनशक्तिको उपयोग गर्न नसकनु ८) सुशासनका सबै औजारको प्रभावकारी कार्यान्वन हुन नसक्नु ९) टुक्रे योजनाको बाहुल्यता रहनु, १०) योजना तथा अनुगमन प्रणाली व्यवस्थित हुन नसक्नु, ११) सिंचाईका सम्भाव्य श्रोतको उपयोग गर्न नसकिनु, १२) प्राबिधिक जनशक्तिको आवश्यकता अनुसार ब्यबस्था गर्न नसकिनु १३) कार्य प्रकृति अनुसार जनशक्तिको क्षमता विकास गर्न नसकिनु, १४) आवश्यकता अनुसार नीति, कानून र मापदण्डहरु बनी नसक्नु
अवसर	चुनौति
१) गाउँपालिकाको भू बनौट,माटो हवापानीको कारण बहुकृषि उत्पादनको उच्च सम्भावना हुनु, २) ब्यवसायिक पशुपंक्षी पालनको उपयुक्त वातावरण हुनु, ३) नगदे बाली तर्फ कृषकको आकर्षण बढ्दै जानु, ४) विदेशबाट फर्किएका नागरिकहरुको कृषिमा आकर्षण बढ्नु, ५) चिया, किवि, च्याउ, अँलैची जस्ता उच्चमूल्यका कृषि खेतिको संभावना रहेनु तथा बाख्रा पालन, कुखुरापालन, ट्राउट माछापालन आदिबाट कृषिलाई व्यवसायीकरण गर्न सकिने अवस्था रहनु, ६) स्थानीय उत्पादनमा आधारित लघु, साना तथा घरेलु उद्योगको सम्भावना रहनु, ७) एक पालिका एक औद्योगिक ग्रामको नीति रहनु, ८) मनोरम प्राकृतिक सुन्दरता, किस्पाङ पोखरी, नौघडेरी,	१) जमिनको चक्लाबन्दी गर्नु २) कृषि क्षेत्रको व्यवसायीकरण गर्नु ३) कृषि उत्पादनलाई मूल्यश्रृङ्खलामा आवद्ध गर्नु, ४) प्राङ्गारिक कृषि, रैथाने बालीको संरक्षण, उच्च मूल्य बाली र जडिबुटीजन्य उत्पादन र बजारिकरण ५) पर्यटन तथा औद्योगिक पूर्वाधारको निर्माण गर्नु ६) निर्माण भएका सडकहरुलाई मर्मत संभार र स्तरोन्नति गरी सर्वयाम सडकमा रुपान्तरण गर्नु ७) युवामा रोजगार मूलक सीप विकास गरी रोजगारी श्रृजना गर्नु ८) स्थानीय स्रोत, साधन र सीपमा

फुङफुङ झरना, छल्गुङ झरना, मनकामना मन्दीर, पाँचसय खोला भेडाफार्म, बोल्देपोखरी, चामछुप्पा जस्ता ऐतिहासिक तथा प्राकृतिक सम्पदाहरू रहनु, ९) तामाङ जातिको विशिष्ट सस्कृति सहितको सास्कृतिक विविधता रहनु १०) बैंक तथा वित्तीय सस्थाहरुको उपस्थिति बढ्दै जानु, र विप्रेषण आय उल्लेख्य रहनु, ११) ५ शैय्याको अस्पताल र स्वास्थ्य चौकीको उपस्थिति, १२) शिक्षा, स्वास्थ जस्ता सामाजिक सेवा र कृषि, उद्योग व्यवसायमा संघ तथा प्रदेश सरकारको लगानी बृध्दि हुंदै प्राथमिकतामा पर्नु १३) त्रिदेशीय राजमार्गले यस गाउँपालिका जोडिनु, १४) गाउँपालिकाको केन्द्रसम्म पीच्ग्राभेल र सबै वडा कार्यालय सम्म कच्ची सडक यातायातको मौसमी पहुँच रहनु १५) केन्द्रिय यातायात, विद्युत, संचार आदिको संजालसंग जोडिनु, १६) जिल्ला सदरमुकामसँग जोडिएकोले बजारसंगको सहज पहुंच हुनु, १७) भुकम्प पुनःनिर्माण परियोजनाबाट, सार्वजनिक, निजी र सरकारी पूर्वाधार निर्माणमा सहयोग रहनु १८) एउटापोखरी. त्रिशुली लगायतका नदीहरुबाट विद्युत, सिंचाई, खानेपानी र अन्य जल उपयोगको प्रचुर सम्भावना रहनु, १९) त्रिशुली थ्री ए र त्रीशुली थ्री बि जस्ता ठूला जलविद्युत परियोजना यसै गाउँपालिकाको सिमानामा बन्नु, २०) २४ वटा सामुदायिक वन रहनु, जडिबूटिको खेति तथा काठ उत्पादनको लागि उपयुक्त माटो र वातावरण रहनु	आधारित उद्योगको विकास र विस्तार गर्नु ९) मापदण्ड अनुसार स्वास्थ्य पूर्बाधार र दक्ष स्वास्थ्य जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु, १०) अन्तरतह र अन्तर निकाय समन्वय गर्नु, ११) वित्तीय संस्थाबाट गरिने लगानीलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा परिचालित गराउनु, १२) वाताबरणीय सन्तुलन, जलवायू परिवर्तन अनुकुलनता अभिवृद्धि र विपद जोखिम व्यवस्थापन गर्नु, १३) प्राविधिक जनशक्तिको विकास गर्नु १४) विप्रेषण आयलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी गर्नु

३.३ दीर्घकालिन सोच

"सुसंस्कृत, समतामूलक, समृद्ध किस्पाङ"

गाउँपालिकाले कार्यशालामा बनाएको उपर्युक्त सोचको शाब्दिक व्याख्या निम्नानुसार गाउँपालिका सान्दर्भिक हुने गरी कार्यशालाले निर्देशित गरेको छ ।

सुसंस्कृत : शिक्षित, स्वस्थ्य, संस्कारयुक्त, साँस्कृतिक विविधताको सम्मान, समयको पालना, शिष्ट बोली र वचन, अर्काको व्यक्तित्वको सम्मान र आपसी सद्भाव सहितको गाउँपालिका ।

समतामूलक : आय र वितरणको असमानतामा सुधार हुने गरी विनियोजनमा दक्षता र खर्चमा प्रभावकारिता, सबै बिषय क्षेत्रमा आवश्यकता अनुसारको समानुपातिक लगानी एवं हुने र नहुने तथा समावेशी राज्य प्रणालीका अवयवहरु बीच सकारात्मक विभेद सहितको नीतिबाट सम्वोधन गरिने गाउँपालिका ।

समृद्ध : उच्च र समतामूलक आय बद्धि, मानव विकास सूचकांकमा बृद्धि, प्राप्त अवसरको अधिकतम उपयोग गरी कृषि, औधोगिक तथा सेवा क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्वमा बृद्धिका साथै स्वच्छ व्यवसायिक प्रतिस्पर्धा, लगानीका अवसरमा बद्धि र रोजगारी श्रृजना, तथा भौतिक तथा सामाजिक पूर्वाधारमा सर्वकालिक सबैको सहज पहुँच र आबद्धता ।

३.४ समष्टिगत लक्ष्य

"न्याय र समतामा आधारित दीगो आर्थिक विकास भएको हुने"

३.५ समष्टिगत परिमाणात्मक लक्ष्य :

क्रम संख्या	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७७/७८	अन्तिम बर्ष २०८२/८३
१	कुल गार्हस्थ उत्पादन (२०७७/७८ को मूल्यमा)	रु करोडमा	१७३.१२	२६४.३५
२	प्रतिव्यक्ति गार्हस्थ उत्पादन (२०७७/७८ को मूल्यमा)	रु. हजारमा	९०.६६	११८.३०
३	कुल आय (२०७७/७८ को मूल्यमा)	रु करोडमा	२२३.१२	२&६.३५
४	प्रतिव्यक्ति आय(२०७७/७८ को मूल्यमा)	रु. हजारमा	११६.८२	१२८.३
५	वार्षिक आर्थिक बृद्धि दर	प्रतिशत	३.२	११.२
६	कूल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषिको योगदान	प्रतिशत	३५.५	३३.२
७	उद्योग क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	१०.२	२०
८	सेवा क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	५४.३	४६.८
९	गिनी कोइफिसिएन्ट (Gini Coefficient)	सूचकांक	०.३६०	०.३२६
१०	पाल्मा रेसीयो (Palma Ratio)	अनुपात	३.०	२.३५१

११	अति गरिब घरपरिवार (आफ्नो कृषि उत्पादनले ३ महिना भन्दा कम खान पुग्ने)	प्रतिशत	१२	६
१२	आफ्नो कृषि उत्पादनले ९ महिना भन्दा बढी खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	३१.५२	३६
१३	गाउँपालिका भ्रमण गर्ने बाह्य पर्यटक	संख्या	३००	५००
१४	बेरोजगारी	प्रतिशत	१५.३७	१०
१५	वैंकमा खाता भएका परिवार	प्रतिशत	६३	१००
१६	विप्रेषण आय	रु करोडमा	५०	१००
१७	सिकाई उपलब्धि दर	प्रतिशत	५९.०२	६४
१८	आधारभूत तहमा खुद भर्ना दर	प्रतिशत	५८	९०
१९	साक्षरता दर	प्रतिशत	८०.८३	१००
२०	स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने महिला	प्रतिशत	३१.१	५५
२१	लैंगिक विकास सूचकांक	सूचकांक	०.९३१	०.९६०
२२	सर्वयाम सडकमा पहुँच	मिनेट.	९०	३०
२३	सर्बयाम सडकसम्म पुग्न लाग्ने अधिकतमा समय	घण्टा	१.४५	१.००
२४	सुरक्षित आवास तथा एकीकृत बस्ति विकास	संख्या	०	२
२५	भूकम्प प्रतिरोधी मापदण्ड अनुसार बनेका भवन	प्रतिशत	८५	९९
२६	सिंचाई सुबिधा पुगेको कृषियोग्य भुमि	प्रतिशत	३२.२	७०
२७	विद्युत उपयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	९७.८	१००
२८	बायोग्यास गर्ने परिवार	प्रतिशत	०.५	१०
२९	खानेपानी तथा सौचालय सुबिधा भएको घरधुरी	प्रतिशत	८५	१००
३०	LISA को औसत प्राप्तांक	प्रतिशत	४३.५	९०

३.६ समष्टिगत उद्देश्य

- किस्पाङवासीको रोजगारी र आयमा बृद्धि गरी जीवनस्तर सुधार गर्नु
- शिक्षा, स्वास्थ्य लगायत सामाजिक क्षेत्रको समतामूलक विकास गर्नु
- गुणस्तरीय भौतिक पूर्वाधारको विकास र विस्तार गर्नु,
- वन वातावरण, जैविक विविधता को संरक्षण र प्रबर्द्धनका साथै जलवायू परिवर्तन अनुकूलन र विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य प्रभावकारी रुपमा गर्नु,
- सस्थागत सुदृढीकरण गर्दै सुशासनको प्रत्याभूत गर्नु

३.७ समष्टिगत रणनीति

- कृषि, उद्योग, पर्यटन लगायत आर्थिक क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गरी वितरणात्मक न्याय हासिल गर्ने
- गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षा र स्वास्थ्य प्रणालीको विकासका साथै सामाजिक न्यायमा आधारित समावेशी समाजको निर्माण गर्ने
- दीगो भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्ने
- विकास र वातावरण वीच सन्तुलन कायम गर्ने

३.८ विकासमा क्षेत्रगत भूमिका

यो योजनाको लक्ष्य, उद्देश्य प्राप्तिमा गाउँपालिकाको एकल प्रयासलेमात्र सम्भव देखिदैन । विकासका लक्ष्यहरू प्राप्त गर्न निजी, सहकारी, र सामुदायिक क्षेत्रको समेत अहम् भूमिका रहन्छ । यस योजनामा यी सबै क्षेत्रको देहाय बमोजिमको भूमिका अपेक्षा गरिएको छ ।

३.८.१ सार्वजनिक क्षेत्र

सुसंस्कृत, समतामूलक, समृद्ध किस्पाङ गाउँपालिकाको सोच सहित आवधिक योजनाका लक्ष्य, उद्धेश्यहरू प्राप्त गर्न सार्वजनिक क्षेत्रको अग्रणी भूमिका रहन्छ । निजी क्षेत्र आकर्षित नहुने आधारभूत शिक्षा, स्वास्थ्य, गरिवी निवारण, सामाजिक न्याय, मौलिक हकको संरक्षण, वितरणात्मक न्याय र समावेशिताको क्षेत्रमा सार्वजनिक लगानीको अपरिहार्यता हुन आउँछ । यसैले गाउँपालिकाले यी क्षेत्रमा संघ र प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्दै लगानी केन्द्रित गर्नेछ । यसका अतिरिक्त उत्पादनमूलक क्षेत्रमा निजी, सहकारी र सामुदायिक क्षेत्रको लगानी परिचालन गर्न यस गाउँपालिकाको अहम् भूमिका रहनेछ । गाउँपालिकाले लगानीमैत्री वातावरण सिर्जना गर्न अनुकूल नीति, योजना, रणनीति तथा मापदण्डको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र नियमन गर्नेछ ।

३.८.२ निजी क्षेत्र

कृषि, उद्योग, निर्माण, जलविद्युत सञ्चार आदिजस्ता नाफामूलक क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको हालको लगानी संरक्षण गर्दै थप लगानी अपेक्षा गरिएको छ । शिक्षा, स्वास्थ्य जस्ता सामाजिक क्षेत्रमा पनि निजी लगानीको सहयोगी भुमिका निर्वाह हुने अपेक्षा गरिएको छ । साथै आवश्यकता अनुसार सर्बजनिक तथा निजी क्षेत्रको र सार्बजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको साझेदारी समेत हुने अपेक्षा गरिएको छ। गुणस्तरीय वस्तु तथा सेवा उत्पादन, सहज र सुलभ आपूर्ति व्यवस्थापन, गुणस्तरीय पूर्वाधार निर्माण तथा उत्पादनशील र मर्यादित

रोजगारी सिर्जना गर्न यस क्षेत्रले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने छ ।

३.८.३ सहकारी क्षेत्र

सहकारी क्षेत्रले सहकारी संस्थामा सुशासन कायम गर्दै स्थानीय स्रोत–साधन, श्रम, सीप र पुँजीलाई व्यापक रुपमा परिचालन गरी गाउँपालिकामा रोजगारी तथा आय वृद्धि र गरिवी निवारण गर्न सहयोगीको भूमिका निर्वाह गर्नेछ । यस क्षेत्रले मानवीय आवश्यकताका वस्तु तथा सेवा जस्तै कृषि बस्तु तथा सेवाको उत्पादन, प्रशोधन र बजारीकरण गर्न सहयोगी भूमिका निर्बाह गर्नेछ । सहकारी क्षेत्र गाउँपालिकाको विकासको महत्वपूर्ण साझेदारको रूपमा रहने छ ।

३.८.४ गैर सरकारी संस्था र सामुदयिक क्षेत्र

यस आबधिक योजनाको लक्ष्य प्राप्तिमा गैर सरकारी संस्था र सामुदायिक क्षेत्रको समेत अर्थपूर्ण भूमिका रहनेछ । जनचेतना अभिबृद्धि, स्थानीय विकास निर्माणमा सहयोग, गरिवी निवारण तथा क्षमता अभिवृद्धि, सामजिक परिचालन, नागरिक अधिकारको पैरवी र विकास र सेवा प्रवाहमा सहजीकरण जस्ता कार्यमा यसक्षेत्रको भूमिका महत्वपूर्ण हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

परिच्छेद- ४
समष्टिगत आ र्थक नीति

४.१ कुल गार्हस्थ उत्पादन र क्षेत्रगत योगदान

आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा यस गाउँपालिकाको कुल गार्हस्थ उत्पादन रु. १ अर्ब ७३ करोड १२ लाख रहेको र योजना अवधिमा वृद्धिभई अन्तमा रु. २ अर्ब ६४ करोड ३५ लाख पुग्ने अनुमान गरिएकोछ। आधार वर्षमा कुल गार्हस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान ३५.५%, उद्योग क्षेत्रको १०.२% र सेवा क्षेत्रको योगदान ५४.३% रहेकोमा योजना अवधिको अन्तमा कृषि क्षेत्रको ३३.२%, उद्योग क्षेत्रको १२.१% र सेवा क्षेत्रको योगदान ५४.७% रहने अनुमानछ। योयोजना अवधिमा कुल गार्हस्थ उत्पादन वार्षिक औसत ८.९% ले वृद्धिहुने अनुमान गरिएकोछ भने कृषि क्षेत्रको ७.४%, उद्योग क्षेत्रको १२.७% र सेवा क्षेत्रको ९% वृद्धि हुने अनुमानछ। विस्तृत रूपमा यी सूचकहरू तालिका ४.१, ४.२ र ४.३ मा प्रस्तुत गरिएकोछ।

तालिका ४.१ : कुल गार्हस्थ उत्पादन रु. लाख

क्षेत्र	योगदान %	आधार वर्ष २०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
कृषि	३५.५	६,१४७	६,४५४	६,८४२	७,३५५	८,०१७	८,७७८
उद्योग	१०.२	१,७६४	१,८७९	२,०४८	२,२९३	२,६६०	३,१९३
सेवा	५४.३	९,४०४	१०,०६२	१०,८६७	११,९००	१३,०९०	१४,४६४
कुल		१७,३१२	१८,३९५	१९,७५७	२१,५४८	२३,७६७	२६,४३५

माथिको तालिकाले योजना अवधिमा हुने अपेक्षा गरिएको कुल गार्हस्थ उत्पादन र कृषि, उद्योग र सेवा क्षेत्रको गार्हस्थ उत्पादन देखाएकोछ।जस अनुसार आ.व. २०७७/७८ बाट योजना अवधिको अन्तमा कृषि क्षेत्रको गार्हस्थ उत्पादन रु. ६१ करोड ४७ लाख बाट रु. ८७ करोड ७८ लाख, उद्योग क्षेत्रको रु. १७ करोड ६४ लाख बाट रु. ३१ करोड ९३ लाख र सेवा क्षेत्रको रु. ९४ करोड ४ लाख बाट १ अर्ब ४४ करोड ६४ लाख पुग्ने अनुमान गरिएकोछ

तालिका ४.२ : कुल गार्हस्थ उत्पादनमा वृद्धि प्रतिशत

	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	औसत
कुल गार्हस्थ उत्पादन	६.३	७.४	९.१	१०.३	११.२	८.९
कृषि	५	६	७.५	९	९.५	७.४
उद्योग	६.५	९	१२	१६	२०	१२।७
सेवा	७	८	९.५	१०	१०.५	९.०

तालिका ४.२ मा कुलगार्हस्थ उत्पादन र विभिन्न क्षेत्रको गार्हस्थ उत्पादनको वृद्धिदर दिइएकोछ।जस अनुसार योजना अवधिमा कुल गार्हस्थ उत्पादनको वार्षिक वृद्धि ६.०३% देखि ११.२% सम्म, कृषि क्षेत्रको वृद्धि ५% देखि ९.५% सम्म, उद्योग क्षेत्रको वृद्धि ६.५% देखि २०% सम्म र सेवा क्षेत्रको वृद्धि७% देखि १०.५% सम्म रहने आकलन गरिएको छ।स्थानीय चुनाव हुने र योजना कार्यान्वयनको तयारी गर्नुपरेकाले योजनाको

शुरुका वर्षहरूमा गार्हस्थ उत्पादनको वृद्धि केही कम र योजना पूर्ण रूपमा कार्यान्वयनमा जाने भएकाले केही उच्च हुने अपेक्षा गरिएको छ।

तालिका ४.३ मा कुल गार्हस्थ उत्पादनमा विभिन्न क्षेत्रको योगदानको प्रस्तुत गरिएकोछ। तालिकामा देखाए अनुसार योजना अवधिमा कृषि क्षेत्रको योगदान हालको ३५.५%बाट घटेर३३.२%, उद्योग क्षेत्रको १०.२% बाट बढेर १२.१% र सेवा क्षेत्रको योगदान ५४.३% बाट बढेर ५४.७% पुग्ने अनुमान गरिएकोछ।

तालिका ४.३ : कुल गार्हस्थ उत्पादनमा क्षेत्रगत योगदान प्रतिशत

	आधार वर्ष २०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३
कृषि	३५.५	३५.१	३४.६	३४.१	३३.७	३३.२
उद्योग	१०.२	१०.२	१०.४	१०.६	११.२	१२.१
सेवा	५४.३	५४.७	५५.०	५५.२	५५.१	५४.७
	१००	१००	१००	१००	१००	१००

४.२ कुल गार्हस्थ उत्पादनको मूल्य अभिवृद्धि र लगानी

यस गाउँपालिकाको प्रथम आवधिक योजना अवधिमा हुने कुल गार्हस्थ उत्पादनको मूल्य अभिवृद्धि र त्यसको लागि गर्नुपर्ने लगानीलाई तालिका ४.४, ४.५ र ४.६ मा प्रस्तुत गरिएको छ। जस अनुसार योजना अवधिमा कृषि क्षेत्रको मूल्य अभिवृद्धि आ.व. २०७७/७८ को मूल्यमा रु. ९१ करोड २० लाख हुने अनुमान गरिएको छ। जसमा कृषि क्षेत्रको मूल्य अभिवृद्धि रु. २६ करोड, ३१ लाख र गैर कृषि क्षेत्रको रु. ६४ करोड ८९ लाख रहेको छ।

सीमान्त पुँजी उत्पादन अनुपातको आधारमा यो योजना अवधिमा हुने मूल्य अभिवृद्धिका लागि कुल रु. ४ अर्ब, ४७ करोड ५९ लाख लगानी आवश्यक पर्ने अनुमान छ। नेपालको पन्ध्रौं योजना र बागमती प्रदेशको पहिलो आवधिक योजनामा लिइएको सीमान्त पुँजी उत्पादन अनुपातको आधारमा गणना गर्दा कृषि क्षेत्रका लागि रु. ८६ करोड ८३ लाख र गैरकृषि क्षेत्रका लागि रु. ३ अर्ब ६० करोड ७६ लाख लगानी आवश्यक पर्नेछ। उक्त आवश्यक लगानीमध्ये सार्वजनिक क्षेत्रबाट ७०%, निजी क्षेत्रबाट २३% सहकारी क्षेत्रबाट ६% र सामुदायिक क्षेत्रबाट १% लगानी हुने अपेक्षा गरिएको छ। (चित्र ४.२)

तालिका ४.४: मूल्य अभिवृद्धि रु. लाखमा

	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	योजना अवधिको जम्मा
क. कृषि	३०७	३८७	५१३	६६२	७६२	२,६३१
ख. गैरकृषि						
उद्योग	११५	१६९	२४६	३६७	५३२	१,४२९
सेवा	६५८	८०५	१,०३२	१,१९०	१,३७४	५,०६०
गैरकृषि	७७३	९७४	१,२७८	१,५५७	१,९०६	६,४८९
जम्मा (क+ख)	१,०८०	१,३६१	१,७९१	२,२१९	२,६६८	९,१२०

तालिका ४.५: योजनामा आवश्यक लगानी रु. लाखमा

	सीमान्त पुँजी उत्पादन अनुपात	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	योजना अवधिको जम्मा
कृषि	३.३	१,०१४	१,२७८	१,६९३	२,१८४	२,५१३	८,६८३
गैरकृषि	५.५६	४,२९८	५,४१६	७,१०६	८,६५६	१०,६००	३६,०७६
जम्मा	४.९५	५,३१२	६,६९४	८,८००	१०,८४१	१३,११३	४४,७५९

* बागमती प्रदेशको सीमान्त पुँजी उत्पादन अनुपातको आधारमा भारित औसत विधिबाट गणना गरिएको

तालिका ४.६: विभिन्न क्षेत्रको लगानी रु. लाखमा

लगानी प्राप्त हुने क्षेत्र	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	योजना अवधि	लगानी प्रतिशत
सार्वजनिक	५,२३०	५,९२४	६,३२५	६,७२७	७,१४९	३१,३५५	७०
निजी	६०	६००	२,०००	३,२००	४,५००	१०,३६०	२३
सहकारी	२०	१५०	४००	८००	१२००	२,५७०	६
सामुदायिक	२	२०	७५	११४	२४२	४५३	१
जम्मा	**५,३१२**	**६,६९४**	**८,८००**	**१०,८४१**	**१३,११३**	**४४,७५९**	**१००**

चित्र ४.२ : बिभिन्न क्षेत्रको लगानीमा हिस्सा

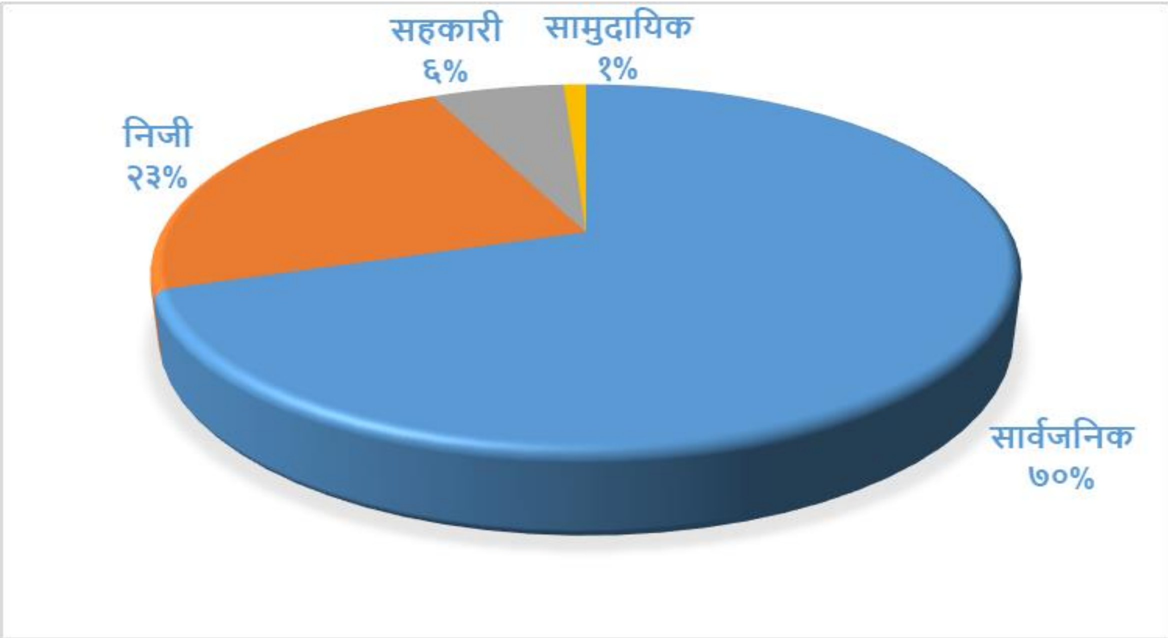

४.३ कुल वित्तीय लगानी

किस्पाङ्ग गाउँपालिकाको पहिलो आवधिक योजनामा आवश्यक पर्ने वित्तीय लगानीका निमित सार्वजनिक क्षेत्र अन्तगतको खर्च अनुपात अत्यधिक रहने अवस्था रहेको छ । गाउँपालिकाको पहिलो आवधिक योजनामा सार्वजनिक क्षेत्र अन्तर्गत स्रोतहरुवाट कूल रु. ३ अर्ब १३ करोड ५५ लाख खर्च हुने अनुमान गरिएकोछ । सो मध्ये गाउँपालिकाको संचित कोषवाटबाट कूल रु. २ अर्ब ६१ करोड ६० लाख खर्च हुने प्रक्षेपण गरिएको छ । गाउँपालिकाको संचित कोषवाट हुने कूल खर्च मध्ये चालु खर्च तर्फ रु. १ अर्ब ३६ करोड ३ लाख (५२ प्रतिशत) र पूँजीगत खर्च तर्फ रु. १ अर्ब २५ करोड ५७ लाख (४८ प्रतिशत) खर्च हुने अनुमान गरिएको छ ।(चित्र ४.३) आर्थिक वर्ष २०७७/७८को बजेट खर्चको यथार्थ आंकडाको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा पालिकाको संचित कोष अन्तर्गतको विनियोजन करिव ३० प्रतिशतले बृद्धि भएकोछ । यस आधारमा आवधिक योजनाको बांकी अवधीका लागि आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को बजेट अंकमा केही बृद्धि गरिदा पालिकाको संचित कोष अन्तर्गत आवधिक योजनाको कूल बजेट खर्च अंकमा उल्लेख्य बृद्धि हुन गएकोछ । यसैगरी संघीय तथा प्रदेशीय प्रत्यायोजित कार्यक्रम अन्तर्गत गाउँपालिकाद्वारा रु ५१ करोड ९५ लाख थप खर्च हुन सक्ने प्रक्षेपण गरिएकोछ ।

चित्र ४.३ प्रक्षेपित सार्वजनिक खर्च

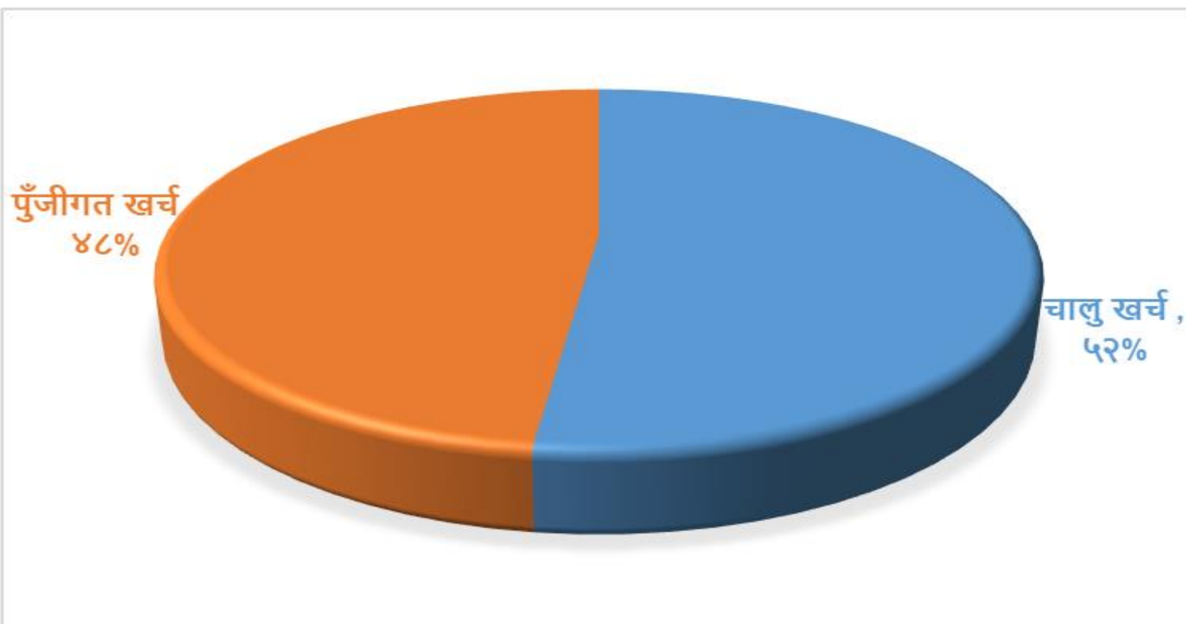

(क) सार्वजनिक बिषयक्षेत्रगत खर्च प्रक्षेपण .

किस्पाङ गाउँपालिकाको संचित कोषवाट आवधिक योजना अन्तर्गत प्रक्षेपित कूल अनुमानित खर्च रु. २ अर्ब ६१ करोड ६० लाख मध्ये विकास खर्च रु. २ अर्ब २९ करोड (८८ प्रतिशत) हुने प्रक्षेपण गरिएकोछ ।(चित्र ४.३क) सो मध्ये आर्थिक विकास क्षेत्रमा प्रक्षेपित जम्मा खर्च रु.२३ करोड २४ लाख (कूल विकास खर्चको १० प्रतिशत) रकमवाट यस अन्तर्गतका उपक्षेत्रहरुः कृषि तथा पशुपालन, पर्यटन, सहकारी, उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति सेवा, श्रम तथा रोजगारी, गरिबी निवारण र वित्तीय तथा सहकारी क्षेत्रसम्वद्ध कार्यक्रमहरुमा खर्च गरिनेछन् । आवधिक योजनाको प्रक्षेपित कूल खर्च मध्ये रु. १ अर्ब १ करोड २६

लाख (कूल विकास खर्चको ४४ प्रतिशत) सामाजिक क्षेत्र अन्तर्गत खर्च हुने अनुमान गरिएकोछ । सामाजिक क्षेत्रका उपक्षेत्रहरुः आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, युवा तथा खेलकुद विकास, स्वास्थ्य, जनसंख्या तथा पोषण, कोरोना राहत÷उपचार, लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण, एवं संरक्षण तथा सुरक्षा र खानेपानी तथा सरसफाई क्षेत्र र सम्वद्ध कार्यक्रमहरुमा खर्च गरिनेछन् ।

चित्र ४.३ (क) : खर्चको संरचना

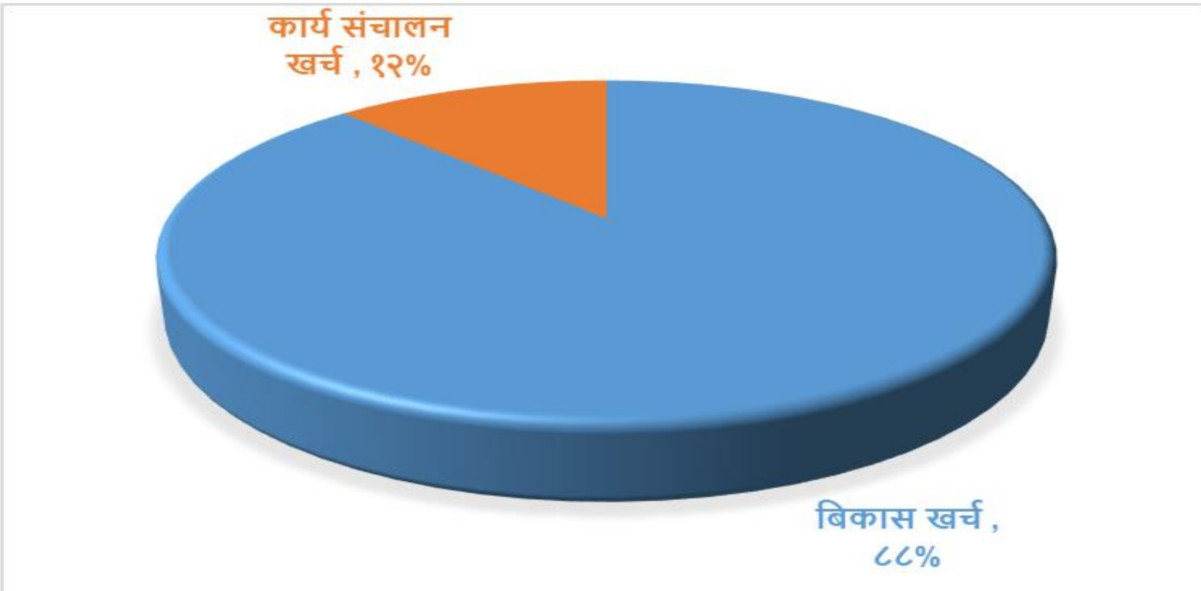

पूर्वाधार क्षेत्र अन्तगतको प्रक्षेपित जम्मा खर्च रु. ९७ करोड ३६ लाख (कूल विकास खर्चको ४३ प्रतिशत) यस सम्वन्धी उपक्षेत्रहरुः यातायात पूर्वाधार (सडक तथा पूल), सार्वजनिक पूनरनिर्माण, सम्पदा संरक्षण, जलस्रोत तथा उर्जा, सिंचाइ, स्थानीय पूर्वाधार विकास साझेदारी कार्यक्रम र अन्य सार्वजनिक निर्माणसम्वद्ध कार्यक्रमहरुमा खर्च गरिनेछन् । यस्मा सार्वजनिक पूनरनिर्माण कार्यलाई आर्थिक वर्ष २०७९/८० पश्चात सम्वद्ध उपक्षेत्रमा समाहित गरिनेछ ।

वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन क्षेत्र कोलागि प्रक्षेपित जम्मा खर्च रु. ३ करोड ३६ लाख (कूल विकास खर्चको १ प्रतिशत भन्दा केहि बढी) वाट यसका उपक्षेत्रहरु सम्वद्ध कार्यक्रमहरुमा खर्च गरिनेछन् । यस क्षेत्र अन्तर्गत वन तथा भूसंरक्षण, जलाधार संरक्षण, वातावरण संरक्षण तथा फोहर मैला व्यवस्थापन र विपद व्यवस्थापन लगायतका कार्यहरु पर्दछन् । आधार वर्ष आ.व २०७७/७८ मा वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन क्षेत्र अन्तगतका कतिपय उपक्षेत्रहरुमा खर्च भएको नभएतापनि आविधक योजना अवधिमा खर्च हुने अनुमान गरी औषत भन्दा बढी अनुपातमा खर्च प्रक्षेपण गरिएकोछ ।

संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह र सुशासन क्षेत्र अन्तर्गतको प्रक्षेपित जम्मा खर्च रु.३ करोड ७८ लाख (कूल विकास खर्चको करिव २ प्रतिशत) बाट यस सम्वन्धी उपक्षेत्रहरु सम्वद्ध कार्यक्रमहरुमा खर्च गरिनेछन् । यस क्षेत्र अन्तर्गत संस्थागत क्षमता विकास, कानून निर्माण, योजना तथा तथ्यांक, सुशासन लगायतका कार्यहरु पर्दछन् ।(चित्र ४.३ख) आधार बर्ष आ.व २०७७/७८ मा संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह र सुशासन क्षेत्र अन्तर्गतका कतिपय उपक्षेत्रहरुमा खर्च भएको नभएतापनि आविधक योजना अवधिमा खर्च हुने अनुमान गरी औषत भन्दा बढी अनुपातमा खर्च प्रक्षेपण गरिएको छ।

गाउँपालिकाको आवधिक योजनामा कार्यसञ्चालन खर्च वापत जम्मा रु. ३२ करोड ६० लाख (करिव १२ प्रतिशत) खर्च हुने अनुमान गरिएको छ ।

चित्र ४.३ (ख) : बिषयक्षेत्रगत खर्चको हिस्सा

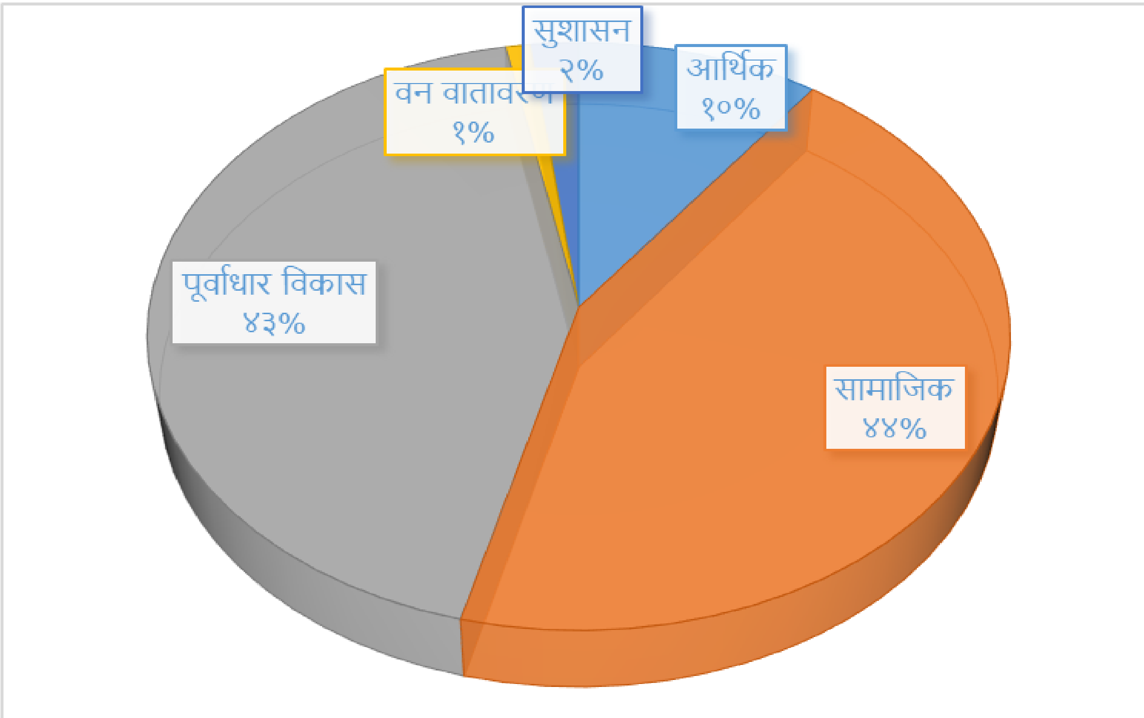

संघीय तथा प्रदेशीय प्रत्यायोजित कार्यक्रमहरुमा हुने जम्मा खर्च रु ५१ करोड ९५ लाखमध्ये सामाजिक सुरक्षामा रु.३२ करोड ५० लाख, स्थानीय पूर्वाधार साझेदारी कार्यक्रम अन्तगत रु. ११ करोड, प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रममा रु. ७० लाख र अन्य क्षेत्रगत प्रत्यायोजित कार्यक्रमहरुमा रु. ७ करोड ७५ लाख खर्च हुने प्रक्षेपण गरिएकोछ । यी खर्चहरुमा मूख्यत: पूर्वाधार क्षेत्र सम्वद्ध खर्चहरु पर्दछन् । (तालिका ४.७)

तालिका ४.७ सार्वजनिक खर्चको क्षेत्रगत प्रक्षेपण रु. लाखमा (आ.व २०७७/७८ को मूल्यमा)

क्र सं	विवरण	०७७-७८ यथार्थ (आधार वर्ष)	०७८-७९ प्रक्षेपण	०७९-८० प्रक्षेपण	०८०-८१ प्रक्षेपण	०८१-८२ प्रक्षेपण	०८२-८३ प्रक्षेपण	आवधिक योजनको जम्मा २०७८÷७९/ २०८२÷८३)
(क) स्थानीय संचित कोष अन्तगत गाउँपालिकाको बजेट खर्च प्रक्षेपण								
१	कूल बजेट खर्च	३४,७०	४४,९३	५०,२१	५२,५६	५५,४२	५८,४८	२,६१.६०
१.१	चालु बजेट	१८,१०	२३,३६	२६,११	२७,३३	२८,८२	३०,४१	१,३६,०३
१.२	पूंजीगत बजेट	१६,६०	२१,५७	२४,१०	२५,२३	२६,६०	२८,०७	१,२५,५७
२	विकास बजेट खर्चको क्षेत्रगत बांडफांड	२७,५१	३९,०४	४४,०१	४६,०६	४८,५९	५१,३०	२,२९,००
२.१	आर्थिक विकास	२,०८	३,६४	४,१४	४,६३	५,१४	५,६९	२३,२४

२.२	सामाजिक विकास	१२,६५	१८,१८	१९,१७	२०,२०	२१,२८	२२,४३	१०१,२६
२.३	पूर्वाधार विकास	१२,२४	१६,६४	१९,२६	१९,६६	२०,४६	२१,३४	९७,३६
२.४	वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन	३९	५	७५	८०	८५	९१	३,३६
२.५	संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह र सुशासन	१५	५३	६९	७७	८६	९३	३,७८
२.६	**कार्यसञ्चालन खर्च**	७,१९	५,९०	६,२०	६,५०	६,८३	७,१७	३२,६०
३	**कूल खर्च**	३४,७०	४४,९३	५०,२१	५२,५६	५५,४२	५८,४८	२,६१.६०
ख. संघ र प्रदेशवाट स्थानीय संचित कोष मार्फत सशर्त अनुदानको रुपमा वा सोझै उपलव्ध हुने प्रत्यायोजित कार्यक्रमह अन्तगतका खर्चहरु								
४	**"ख"को जम्मा प्रक्षेपित खर्च**	६,३६	७,३७	९,०३	१०,६९	११,८५	१३,०१	५१,९५
५	**कूल प्रक्षेपित खर्च("क + ख "को जम्मा)**	४१०६	५२,३०	५९,२४	६३,२५	६७,२७	७१,४९	३,१३,५५

स्रोतः नेपाल सरकार र बागमती प्रदेशको आ.व २०७८/७९ को अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण, पालिकाको क्षेत्रगत बजेट विवरण, आय व्यय विवरण र

४.४ सार्वजनिक खर्च ब्योहने स्रोतहरु

गाउँपालिकाको आवधिक योजनाको लक्ष्थ तथा उद्देश्यहरु प्राप्तिका लागि आवश्यक स्रोतहरुको व्यवस्थापन गर्न सार्न्वजनिक क्षेत्र अन्तगत मौजुदा तथा संभाव्य स्रोतहरुको आंकलन एवं पहिचान गरी परिचालन तथा उपयोग गरिनेछ । गाउँपालिकको प्रथम आवधिक योजना अवधि (आर्थिक वर्ष २०७८/७९ देखि २०८२/८३) मा कूल रु. २ अर्ब ६१ करोड ६० लाख प्राप्त हुने अनुमान गरिएकोछ । संचित कोष अन्तर्गतको खर्च जुटाउन संघ तथा प्रदेशवाट वित्तीय समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, समपुरक अनुदान तथा विशेष अनुदान र राजस्व बाँडफाँड वापत कूल रु. १ अर्ब ९६ करोड ८३ लाख (करिव ७५ प्रतिशत) प्राप्त हुने प्रक्षेपण गरिएकोछ । गांउपाालिका क्षेत्र भित्र निर्माण भइरहेको बृहद जलविद्युत आयोजनावाट आवधिक योजना अवीधमा करिव रु. १० करोड रोयल्टि प्राप्त हुने अपेक्षा गरिएकोछ । यसैगरी जिल्ला समन्वय समितिवाट आवधिक योजना अवीधमा करिव रु. ५ करोड पूंजीगत अनुदान प्राप्त हुने प्रक्षेपण गरिएको छ। आवधिक योजना अवधिमा आन्तरिक राजस्ववाट रु. १३ करोड २४ लाख (करिव ५ प्रतिशत) प्राप्त हुने प्रक्षेपण गरिएको छ। । गांउपालिकाले संचित कोष अन्तर्गत हुने बजेट खर्चको न्यून पूर्तीका लार्गि अघिल्लो आर्थिक वर्षको बांकी बैंक मौज्दातको प्रयोग र आन्तरिक ऋण परिचालन गरी करिव रुं ३६ करोड ५३ लाख प्राप्त गर्न सकिने अनुमान गरिएकोछ । यसैगरी प्रत्ययोजित कार्यक्रमहरुका लागि रु. ५१ करोड ९५ लाख (करिव १८ प्रतिशत) प्राप्त हुने प्रक्षेपण गरिएकोछ । (तालिका ४.८)

तालिका ४.८ एकिकृत आयको प्रक्षेपण रु.लाखमा (आ.व २०७७/७८ को मूल्यमा)

क सं	विवरण	०७७-७८ यथार्थ	०७८-७९ अनुमान	०७९-८० प्रक्षेपण	०८०-८१ प्रक्षेपण	०८१-८२ प्रक्षेपण	०८२-८३ प्रक्षेपण	आवधिक योजनाको जम्मा आय

१	**गांउपालिकाको संचित कोष अन्तर्गत कूल प्राप्ति**							
१.१	अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण	३६,१२	३५,०८	३७,४४	३९,३७	४१,४०	४३,५४	१,९६,८३
१.१ं.१	संघीय अनुदान	२३,९९	२४,१४	२५,९४	२७,२७	२८,६७	३०,१४	१३६,१६
१.१.२	संघीय राजस्व बांडफांड	४,६२	४,८५	५,०९	५,३५	५,६२	५,९०	२६,८१
१.१.३	प्रदेश अनुदान	६,५७	५,१०	५,३७	५,६६	५,९७	६,३०	२८,४०
१.१.४	प्रदेश राजस्व बांडफांड	९४	९९	१,०४	१,०९	१,१४	१,२०	५,४६
१.२	बृहद जलविद्युत योजना राजस्व बांडफांड	-	-	१,००	२,००	३,००	४,००	१०,००
१.३	जिल्ला समन्वय समिति अनुदान	-	१,००	१,००	१,००	१,००	१,००	५,००
१.४	आन्तरिक स्रोत	१,९१	८,८५	१०,७०	१०,१९	१०,०२	९,९४	४९,७७
१.४.१	आन्तरिक राजस्व	१,९१	२,२८	२,४८	२,६५	२,८३	३,००	१३,२४
१.४.२	न्यून वित्त परिचालन	-	६,५७	८,२९	७,५४	७,१९	६,९४	३६,५३
१	गांउपालिकाको संचित कोष अन्तगत कूल प्राप्ति	३८,०३	४४,९३	५०,२१	५२,५६	५५,४२	५८,४८	२,६१
२	संघ तथा प्रत्यायोजित कार्यक्रमहरु अन्तगतको प्राप्ति	६,३६	७,३७	९,०३	१०,६९	११,८५	१३,०१	५१,९५
३	सार्वजकि क्षेत्र अन्तगत कूल प्राप्ति	४४,३९	५२,३०	५९,२४	६३,२५	६७,२७	७१,४९	३,१३,५५

स्रोतः नेपाल सरकार र बागमती प्रदेशको आ.व २०७८/७९ को अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण र

वैदेशिक सहायता

गाउँपालिकालाई वैदेशिक सहायता अन्तगत अनुदानतर्फ अर्थ मन्त्रालयको संयोजनमा क्षेत्रगत आधारमा प्राप्त हुन सक्ने र यस्तो रकम सम्भवतः संघको अनुदान रकमहरु अन्तगत समायोजन हुनसक्ने अनुमान गरिएकोछ । बैैदेशिक ऋणको हकमा स्थानीय तहसंग सहायक ऋण सम्झौता गरेर मात्र गाउँपालिकालाई बैैदेशिक ऋण उपलव्ध हुन सक्ने प्रावधान प्रावधान भएको र यसवाट गाउँपालिकालाई वित्तीय भार बढने भएवाट आवधिक योजनामा बैैदेशिक ऋण प्राप्त गर्ने अनुमान गरिएको छैन । यसर्थ आवधिक योजनामा वैदेशिक

सहायतालाई अलग्गै स्रोतको रुपमा उल्लेख गरिएको छैन ।

बैंक मौज्दातको उपयोग

गाउँपालिकाले संचित कोष अन्तगत हुने बजेट खर्चको न्यून पूर्तिका लागि अघिल्लो आर्थिक वर्षको बाँकी बैंक र आन्तरिक ऋण परिचालन गरी करिव रुं ३६ करोड ५३ लाख प्राप्त गर्न सकिने अनुमान गरिएकोछ । अपेक्षित बजेट खर्च हुन गएमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ६८ को प्रावधान बमोजिम राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिसको सीमा भित्र रहि गांउ सभावाट स्वीकृत गराई उत्पादनशील, रोजगारमूलक , आन्तरिक आय बृद्धि र पुंजीगत कार्यहरुमा लगानी गर्ने गरी गांउपालिकाले आन्तरिक ऋण प्राप्त गर्न सक्नेछ । तरः वार्षिक बजेटको खर्च अनुपातले नपुग हुने भएमा मात्र आन्तरिक ऋण प्राप्त गरिनेछ ।

परिच्छेद ५

आर्थिक विकास

५.१ पृष्ठभूमि

आर्थिक विकास मानव विकासकालागि अपरिहार्य बन्दै आएको छ। यो उत्पादनका साधनको अधिकतम् उपयोग र तिनीहरुको उत्पादकत्वको अधिकतम् प्रतिफल प्राप्तिमा आधारित हुन्छ। मानव संशाधनको अधिकतम उपयोग गरी उत्पादनको साधनको उत्पादन र उत्पादकत्व गर्न सकिन्छ। तसर्थ जुनसुकै सरकारको प्रमुख उद्देश्य बेरोजगारी न्यूनीकरण र उत्पादकत्व वृद्धि गर्नु रहेको हुन्छ। हाम्रो देशमा पनि आर्थिक विकासको बिषयगत क्षेत्रमा कृषि, पर्यटन, उद्योग व्यापार र वित्तीय तथा सहकारी क्षेत्रको विकासबाट रोजगारी सिर्जना भई समष्टिगत आर्थिक विकास हुने अपेक्षा गरिएको छ। यस परिच्छेदमा किस्पाङ गाउँपालिकाको कृषि तथा पशुपालन, पर्यटन तथा संस्कृति, उद्योग तथा व्यापार र व्यवसाय, सहकारी तथा वित्तीय क्षेत्र र श्रम तथा रोजगारी क्षेत्रको विकास योजनालाई समेटिएको छ।

५.२ समष्टिगत आर्थिक विकास

यस गाउँपालिकाको कुल गार्हस्थ उत्पादन रु. एक अर्ब ७३ करोड १२ लाख रहेको छ भने प्रति व्यक्ति गार्हस्थ उत्पादन रु. ९०,६६०। छ। नागरिकको आम्दानीको अन्तर देखाउने Gini Coefficient ०.३६० रहेको छ। त्यस्तै गरि अधिकतम आय हुने १०% नागरिकको कुल बार्षिक आय र र न्युनतम आय हुने ४०% नागरिकको कुल बार्षिक आयको अनुपात (Palma Ratio) ३.०० रहेको छ।

योजनाले परिकल्पना गरेका आर्थिक, सामाजिक लक्ष प्राप्ति हुने हो र पूर्वाधारमा लगानी भई सुशासन कायम गर्न सक्ने हो भने योजना अवधिको अन्तमा कुल गार्हस्थ उत्पादन रु. २ अर्ब ६४ करोड ३५ लाख (प्रति व्यक्ति रु. ११८,३००) पुग्ने अनुमान गरिएको छ। उक्त समयमा बार्षिक आर्थिक वृद्धि दर ११.२%, कृषि क्षेत्रको वृद्धि दर ९.५% उद्योग क्षेत्रको वृद्धि दर २०% र सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर १०.५% हुने आंकलन छ। त्यस्तै गरि Gini Coefficient ०.३२६ र Palma Ratio २.३५१ मा घट्ने अनुमान छ।

यसैगरी बहुआयामिक गरिबीको मापन हालसम्म प्रदेशस्तरमा मात्र गरिएको र बागमति प्रदेशको बहुआयामिक गरिबी २२ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा बहुआयामिक गरिबी ५५ प्रतिशत रहेकोमा बार्षिक ५ प्रतिशतले घटने अनुमान गरिएको छ ।

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७७/७८	२०८२/८३
कुल गार्हस्थ उत्पादन (०७७/७८) को मूल्यमा	रु करोडमा	१७३.१२	२६४.३५
प्रतिव्यक्ति गाहर्स्थ उत्पादन (२०७७/७८ को मुल्यमा)*	रु. हजारमा	९०.६६	११८.३०

वार्षिक आर्थिक बृद्धि दर	प्रतिशत	३.२	११.२
कृषि क्षेत्रको बृद्धि दर	प्रतिशत	४	९.५
उद्योग क्षेत्रको बृद्धि दर	प्रतिशत	४	२०.०
सेवा क्षेत्रको वृद्धी दर	प्रतिशत	६	१०.५
Gini Coefficient	सूचकांक	०.३६०	०.३२६
PALMA Ratio	अनुपात	३.००	२.३५१
बहुआयामिक गरिबी	प्रतिशत	५५	३०

स्रोतः घरधुरी सर्भेक्षण २०७७ ,समुह छलफल, आर्थिक सर्वेक्षण २०७७/७८ र मानव विकास प्रतिवेदन २०१४ बाट प्राप्त तथ्यांकको आधारमा गणना गरिएको

**जनसंख्या वृद्धि दर हालको बार्षिक ३.१९% नै कायम रहने अनुमान गरिएको*

५.३ कृषि तथा पशुपालन

५.३.१ पृष्ठभूमि

नेपालको अर्थतन्त्रमा कृषि क्षेत्रको महत्वपूर्ण योगदान रहेको छ । यस गाउँपालिकाको नागरिकको आय र रोजगारीको अग्रणी क्षेत्र पनि कृषि नै हो। संवैधानिक प्रावधानलाई बिस्तृतिकरण गर्दै स्थानीय सरकार संचालन ऐनले कृषि तथा पशुपालन, कृषि उत्पादन व्यवस्थापन, पशु स्वास्थ्य व्यवस्थापन र सहकारी सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, बजेट तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन तथा नियमन कार्यको जिम्मेबारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ । कृषिको उत्पादन बढाउनमा भूमिको उपयोग वैज्ञानिक ब्यवस्थापन गर्न सबै स्थानीय तहले आआफ्नो क्षेत्रमा- भू उपयोग योजना बनाई लागु गर्नु पर्ने कानूनी ब्यवस्था समेत गरेको छ।

५.३.२ वस्तुगत अवस्था

यस गाउँपालिकाका करिव ७१ प्रतिशत घरपरिवार कृषिमा संलग्न छन्।यहाँका किसानले बार्षिक करिब २९.९८ मे.टन खाध्यान्न, ०.७३ मे.टन तरकारी, ७६.६ मे.टन आलु, र ०.३ मे.टन अदुवा उत्पादन गरेको देखिन्छ । यसैगरी पशुजन्य उत्पादन तर्फ १३५.७५ मे.टन दुध, ९७.२७ मे.टन मासु, ३०.४७ मे.टन माछा, र ०.५ मे.टन मह उत्पादन भएको देखिन्छ । कृषि उत्पादनले खान पुग्ने परिवारको विश्लेषण गर्दा यस गाउँपालिकामा ९ महिनाभन्दा बढीलाई खान पुग्ने ३१.५२ प्रतिशत, ७ देखि ९ महिना खान पुग्ने २२.८१ प्रतिशत, ४ देखि ६ महिना सम्म धान्ने परिवार ३३.५९ प्रतिशत, र सोभन्दा कमलाई खान पुग्ने १२.०८ प्रतिशत रहेका छन् ।

५.३.३ प्रमुख समस्या

कृषियोग्य जमिन खण्डिकरण हुनु, चक्लाबन्दि खेती प्रबिधिको बिकास नहुनु, प्राविधिकको आभाव हुनु, बजारको पहुँचमा कमी हुनु, गुणस्तरीय बिउबिजन तथा कृषि सामग्रीको नियमित आपूर्ति नहुनु, सशर्त कृषि अनुदान स्थानीय प्राथमिकता अनुसार नहुनु, कृषिमा आधुनिकरण नहुनु, पर्याप्त सिंचाई सुबिधा नहुनु, कृषिमा युवाको आकर्षण कम हुनु र कृषकले आफ्नो उत्पादनको उचित मुल्य नपाउनु यस गाउँपालिकाको कृषि क्षेत्रका प्रमुख समस्याको रुपमा रहेका छन्।

५.३.४ अवसर तथा चुनौति

(क) अवसर

गाउँपालिकाको भूभाग दक्षिण-पश्चिम मोहडाको भएकोले मौसम अनुकुल हुनु, कालोपत्रे सडक जिल्ला सदरमुकामसम्म पहुँच हुनु, सबै वडामा सडक संजाल विकास हुनु, मटर कोसा र आलु, तरकारीको बेमौसमी खेती हुनु, काठमाण्डौ र बिदुर जस्ता ठुलो बजार नजिक हुनु, रक्सौल स्याफ्रुबेंसी त्रिदेशीय मार्ग यस गाउँपालिका भएर जानु, पकेट क्षेत्रहरु कृषिजोन को रुपमा विकास र विस्तार हुन थाल्नु, निजी क्षेत्रको लगानी उत्साहजनक हुनु, प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकरण आयोजना जस्ता कार्यक्रमहरु संचालनमा रहनु, कृषिक्षेत्रमा सहकारीहरु संचालनमा रहनु यस क्षेत्रका प्रमुख अवसरहरु रहेका छन्।

(ख) चुनौति

कृषि उपज संकलन केन्द्रको व्यवस्थापन गर्नु, युवाहरुलाई कृषि क्षेत्रमा आकर्षित गर्नु, कृषिलाई ब्यबसायीकरण गर्नु, उत्पादनको उचित मुल्य सुनिश्चित गर्नु, स्थानीय आवस्यकता अनुसार सशर्त अनुदान प्राप्त गर्नु, बैज्ञानिक भूउपयोग योजना बनाई लागु गर्नु र बैदेशिक रोजगारीबाट फर्किएका नागरिकहरुलाई कृषि पेशामा टिकाई राख्नु चुनौतीपूर्ण रहेको छ।

५.३.५ लक्ष्य : गाउँपालिकाको गार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान वृद्धि भएको हुने

५.३.६ उद्देश्य : कृषि क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्नु

५.३.७ रणनीति

१ आधुनिकीकरण तथा ब्यवसायीकरण गरी कृषिको बिस्तार गर्ने
२ व्यवसायिक पशुपलानको प्रवर्धन गर्ने ।
३ भुमिको व्यवस्थापन गरी उत्पादनशील उपयोग गर्ने

५.३.८ कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीति

१) आधुनिकीकरण तथा व्यवसायीकरण गरी कृषिको बिस्तार गर्ने	२) बजारको माग अनुसारका प्रतिस्पर्धात्मक लाभका बस्तुहरु उत्पादन गरिनेछ ३) सहकारी र निजि क्षेत्र सँग सहकार्य गरी कृषकलाई आवश्यक मल, बिउ लगायत कृषि सामग्री र औषधिको सुलभ उपलब्ध हुने व्यवस्था गरिनेछ ४) कृषि उत्पादनलाई मूल्य श्रृखलामा आबद्ध गरिनेछ ५) कृषि उत्पादनको न्युनतम समर्थन मुल्य तोकिनेछ । ६) कृषि उत्पादन संकलन केन्द्रको क्षमता अभिबृद्धि तथा आधुनिकीकरण गरिनेछ । ७) सहकारी मार्फत कृषि उपजको बजारिकरण गरिनेछ । ८) शित भण्डारणको ब्यवस्था गरिने छ। ९) ब्यवसायिक कृषिको उत्पादनमा आधारित अनुदान र न्युनतम ब्याजदरमा ऋण उपलब्ध गर्ने ब्यवस्था मिलाउनेछ । १०) रैथानेलाई संरक्षण गर्दै कृषि प्रविधिको आधुनिकीकरण गरिनेछ । ११) बेमौसमी तरकारी खेतिलाई प्रोत्साहन गर्न पकेट क्षेत्रको विकास गरिनेछ । १२) प्रांगारिक खेतिलाई प्रोत्साहन गर्दै आधुनिक प्रविधिको प्रयोग गरिनेछ । १३) कृषि प्राविधिक सेवा र टेवाको ब्यवस्था गरिनेछ १४) कृषि बिषय अध्यापन गराउने शिक्षण संस्था सँग समन्वय गरी कृषि बिषय अध्ययन गरिसकेका विद्यार्थी हरुलाई व्यवहारिक ज्ञान दिलाउन ष्लतभचलकजष्उ को रुपमा गाउँपालिकामा ल्याई कृषकलाई सेवा पुर्याउने व्यवस्था मिलाइनछ। १५) कृषि ज्ञानकेन्द्रकोसहकार्यमा घुम्ति कृषि पाठशाला कार्यक्रम संचालन गरिनेछ। १६) अगुवा कृषक ज्ञान, सीप तथा अनुभव आदान प्रदान कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
२) व्यवसायिक पशुपलानको प्रवर्धन गर्ने ।	१) उन्नत जातका पशु पंक्षीको ब्यवसायिक पालन गर्नका लागि अनुदान तथा शुलभ ऋणको ब्यवस्था गरिने छ । २) सहकारी र निजि क्षेत्र सँग सहकार्य गरी कृषकलाई आवश्यक पशुपंक्षी उपचार सेवा, नक्ष सुधार, र प्रविधि उपलब्द्ध गराइने छ ३) पशुपंक्षी जन्य उत्पादनलाई मूल्य श्रृखलामा आबद्ध गरिनेछ ४) पशुजन्य उत्पादनको न्युनतम समर्थन मुल्य तोकिनेछ । ५) सहकारी संस्थाहरुको सहकार्यमा दुग्ध संकलन केन्द्र स्थापना गरिनेछ । ६) पशुपंक्षी पंक्षी विमालाई अनिवार्य गरी प्रिमियमको ५० प्रतिशत अनुदानको ब्यवस्था गरिनेछ । ७) वसायिक पशुजन्य उत्पादनका लागि गोठ सुधार, फार्म सुधार, जैविक सुरक्षा, आधनिक प्रविधि, बोरिड. र कृत्रिम गर्भाधान जस्ता विषयमा पुरक अनुदानको ब्यवस्था गरिनेछ । ८) पशुपंक्षी आहरा र उन्नत घांस उत्पादनलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । ९) स्थानीयस्तरमा पशु बधशाला स्थापना गर्न अनुदानको ब्यवस्था गरिनेछ १०) सम्भाब्य ठाउंमा उपयुक्त जातका माछा पालनलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । ११) उन्नत जातका भेडा, बाखा, गाई, भैंसी, बंगुर, सुंगर, बदेल हांस कुखुरा, कालिज, मौरी, पालनमा अनुदान सहितको प्रोत्साहन गरिनेछ ।
३) भुमिको व्यवस्थापन	१) भु-उपयोग योजना तर्जुमागरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

गरी उत्पादनशील उपयोग गर्ने	२) चक्लावन्दी खेति प्रर्वद्धन गरिनेछ । ३) नदि उकास तथा बांझो जमिनमा खेति गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ४) सिमान्तकृत (३५ डिग्री भन्दा माथि) का जग्गाहरुमा फलफुल खेति, माहुरी पालन, घाँस खेती तथा फूल खेति जस्ता उपयुक्त अन्य जातिको खेति समेत गरिने छ।,

५.३.९ प्रमुख कार्यक्रम

(क) गाउँपालिकाबाट सञ्चालन हुने प्रमुख कार्यक्रम

- कृषि क्षेत्र विकास तथा विस्तार कार्यक्रम
- कृषि तथा पशु प्रसार सेवा
- माटो तथा गह्रा सुधार
- व्यवसायिक पशुपन्छी तथा मत्स्य पालन प्रवर्द्धन तथा पशु नश्ल सुधार
- बनेल, कालिज पालन जस्ता नविनतम सृजना प्रबर्धन तथा नियमन कार्यक्रम
- डेरी प्रवर्धन कार्यक्रम
- शीत भण्डार निर्माण तथा कृषि उपज बजारीकरण कार्यक्रम ।
- वैज्ञानिक भूउपयोग योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन
- गाउँपालिकाको सँस्थागत क्षमता, कृषकको क्षमता र प्रबिधिमा बिकास

ख. प्रदेश तह बाट सञ्चालन हुने प्रमुख कार्यक्रमहरूः

- वैज्ञानिक भूउपयोग योजना तर्जुमा
- बजारीकरण, भण्डारण र प्रशोधन, कृषि यान्त्रिकिकरण, बिशेषज्ञ सेवा महामारी नियन्त्रण

ग. सङ्घीय तहबाट सञ्चालन हुने प्रमुख कार्यक्रमहरूः

- मल बिउ आपूर्ति कार्यक्रम

५.३.१० अपेक्षित उपलब्धि

कुल गार्हस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान रु ८७.७८ करोड पुगेको हुने। कृषि उत्पादनले ३ महिना भन्दा कम खान पुग्ने परिवार १७ प्रतिसतमा झरेको र ६ महिना भन्दा बढी खान पुग्ने घरपरिवार ७० प्रतिशत पुगेको हुने। पारिवारिक आयबाट आयातित खाधान्नमा गरिने खर्च ४० प्रतिशतबाट घटी ३० प्रतिशतमा झरेको हुने।

५.४ पर्यटन तथा संस्कृति

५.४.१ पृष्ठभूमि

किस्पाङ गाउँपालिका पर्यटनको धेरै सम्भावना भएको क्षेत्र हो । स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले नवीन पर्यटकीय क्षेत्रको विकास, पर्यटन प्रवर्द्धन, पूर्वाधार विकास जस्ता विविध जिम्मेवारीहरू गाउँपालिकालाई प्रदान गरेको छ ।

५.४.२ बस्तुगत अवस्था

यो गाउँपालिकामा साँस्कृतिक विविधताका साथै विशिष्ट तामाङ संस्कृति झल्काउने मौलिक घोडा नाच तथा स्थानीय आकर्षणका केन्द्रहरु जस्तै फिकुरी डाँडा, नौघडेरी ढुँगा, किस्पाङ पोखरी, सिङ्ला पर्वत, रक भिलेज, फुङफुङ झरना, छल्गुङ झरना, भेडा फर्म आदि पर्यटकीय आकर्षणहरू रहेका छन्। नेपालको प्रख्यात पर्यटकीय गन्तव्य रुबीभ्याली जाने मार्ग यो गाउँपालिका भएर जाने तथा चार वटा अन्य पद मार्ग निर्माण भएका छन् । यसैगरी भारतबाट चिन जोड्ने त्रिदेशीय राजमार्ग यही गाउँपालिकाको वडा नं ५ त्रिशुली किनारा भएर गएको छ । काठमाण्डौ उपत्यकाबाट करिब ५ घण्टाको यात्रा र त्रिशुली बजारबाट करिब डेढघण्टामा यहाँको पर्यटकीय स्थलमा पुग्न सकिने यस गाउँपालिकामा पाइने सितलता र तामाङ संस्कृति नै यहाँको प्रमुख पर्यटकीय आकर्षण हो ।

५.४.३ प्रमुख समस्या

पर्यटन पूर्वाधारको विकास नहुनु, पर्यटन विकास सम्बन्धी गुरू योजना नहुनु, पर्यटकीय उपजको पहिचान एवं बजारीकरण हुन नसक्नु, पर्यटकहरुलाई आवश्यक पर्ने होटल लगायतका सेवा सुबिधा उपलब्ध नहुनु, बिगतको अनुभवको कारण पर्यटकले पूर्ण शुरक्षित महशुस गर्न नसक्नु, स्थानीयस्तरमा उपलब्ध बिशिष्ट कला र संस्कृतिको प्रचार गर्न नसक्नु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु हुन्।

५.४.४ अवसर र चुनौति

(क) अवसर

रुबी भ्यालीको पहुँच मार्गमा पर्नु, गाउँपालिका क्षेत्रभित्र शिंला पर्वत, किस्पाङ पोखरी, फुङफुङ झरना, छल्गुङ झरना, मनकामना मन्दीर, तथा अन्य पर्यटकीय स्थलहरू अवस्थित रहनु, तामाङ जातिको विशिष्ट संस्कृति तामाङ घोडा नाच लगायत तामाङ सांस्कृतिक विविधता, नेपालको एक मात्र भेडा आनुबांशिक अनुसन्धान केन्द्र नौसय खोला भेडाफार्म यस गाउँपालिकामा अवस्थित हुनु प्रमुख पर्यटकीय अवसरका रुपमा रहेका छन्।

(ख) चुनौति

पर्यटन पूर्वाधारको विकास गर्नु, स्थानीय स्तरमा रहेका पर्यटकीय उपजहरूको बजारीकरण गर्नु, पर्यटकहरुको लागि आवश्यक सुविधायुक्त होटल तथा होमस्टे संचालन गर्न निजीक्षेत्र तथा स्थानीय समुदायलाई अभिप्रेरित गर्नु र पर्यटकहरुको सुरक्षा सुनिश्चित गर्नु प्रमुख चुनौतिको रुपमा रहेका छन्।

५.४.५ लक्ष्य : पर्यटन क्षेत्रबाट स्थानीय रोजगारी र आय अभिवृद्धि भएको हुने ।

५.४.६ उद्देश्य : किस्पाङ गाउँपालिका पर्यटकीय गन्तव्यको रुपमा विकास गर्नु ।

५.४.७ रणनीति

(१) गुरु योजना सहितको पर्यटकीय पूर्वाधारको विकास गर्ने।
(२) गाउँपालिकामा उपलब्ध पर्यटकीय उपजहरुको बजारीकरण गर्ने ।

५.४.८ रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
(१) गुरुयोजना सहितको पर्यटकीय पूर्वाधारको विकास गर्ने।	१) स्थानीय पर्यटन विकास गुरु योजना तयार गरिनेछ। २) स्थानीय समुदायलाई पर्यटकीय वासस्थल तथा होमस्टे सञ्चालन गर्न प्रोत्साहन गरिने छ । ३) पर्यटन पूर्वाधार विकास गर्न निजि क्षेत्रलाई समेत प्रोत्साहन गर्दै गाउँपालिकाबाट समेत बजेट विनियोजन गरिनेछ। ४) पर्यटन बोर्ड र प्रदेश सरकारसँग सहकार्य गरी रुबीभ्याली जाने पदमार्गको स्तरोन्नति गरिनेछ। ५) पर्यटकको सुरक्षाको सुनिश्चितता गरिनेछ।
(२) गाउँपालिकामा उपलब्ध पर्यटकीय उपजहरुको बजारीकरण गर्ने ।	१) स्थानीय साँस्कृतिक विविधता र बिशेष गरी तामाङको बिशिष्ट मौलिक संस्कृति देखिने घोडानाँचलाई पर्यटकीय उपजको रुपमा प्रवर्द्धन गरी प्रचार प्रसार गरिनेछ। २) पर्यटन बोर्ड, वैदेशिक रोजगार संघ, अन्तर्राष्ट्रिय तामाङ घेदिङसँग समन्वय र सहकार्यमा पर्यटकीय उपजको प्रचार प्रसार गरिने छ । ३) स्थानीय पर्यटकीय गन्तव्यहरुलाई गाउँपालिका को वेबसाईट, एफ.एम रेडियो र टेलिभिजन च्यानलहरुमा प्रचार प्रसार गरिने छ । ४) लिफलेट, नक्सा, अडियो भिजुयल आदि तयार गरी प्रचार सामाग्रीको रुपमा वितरण गरिनेछ । ५) स्थानीय पर्यटन स्वयंसेवक तथा टुर गाईड तालिम संचालन गरिने छ । ६) स्थानीय पर्यटक कोशेली घर सञ्चालन गरिने छ ।

५.४.९ कार्यक्रम

(क) गाउँपालिकाबाट सञ्चालन हुनेः

- स्थानीय पर्यटकीय विकास गुरु योजना निर्माण,
- पर्यटकीय पूर्वाधार विकास

- तामाङ घोडा नाच प्रवर्द्धन
- तामाङ संस्कृतिको होमस्टे विकास
- तामाङ सङ्ग्राहलय
- क्षमता विकास ।

(ख) **प्रदेश तहबाट सञ्चालन हुने**

- पर्यटन प्रवर्द्धन कार्यक्रम
- रुबीभ्याली जाने पदमार्गको निर्माण

(ग) संघीय सरकारसंगको समन्वयमा गरिने

- रुबीभ्याली जाने पदमार्गको निर्माण
- पर्यटन बोर्डबाट पर्यटन प्रबर्द्धन
- तालिम तथा परचार प्रसार कार्यक्रम

५.४.१० अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकाको सेवा क्षेत्रको गार्हस्थ उत्पादनमा पर्यटन क्षेत्रको हिस्सा १० प्र तिशत पुगेको हुनेछ। किस्पाङको पर्यटकीय विकास गर्न गुरु योजना निर्माण भएको हुनेछ। गाउँपालिकामा तामाङ घोडानाच संस्कृति सहितको कम्तिमा एउटा होमस्टे संचालनमा आएको हुनेछ।

५.५ उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय

५.५.१ पृष्ठभूमि

उद्योग तथा व्यापार क्षेत्रले स्वरूप र स्थान परिवर्तनको माध्यमबाट मुल्य अभिवृद्धिमा महत्वपूर्ण योगदान गर्ने भएकोले यो स्थानीय आर्थिक बिकासको एक मुख्य आधार हो । स्थानीय सरकार संचालन ऐनले स्थानीय तहलाई उद्यमशीलता विकास गर्ने, लघु, घरेलु तथा साना उद्योगको नियमन, विकास प्रबर्धन र व्यवस्थापन गर्ने, स्थानीय बजार तथा हाट व्यवस्थापनजस्ता अधिकार तथा जिम्मेवारी तोकेको छ। यसपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति, लगानी र कच्चा पदार्थको उपलब्धता र बजारको अवस्था हेर्दा स्थानीय शिप र संस्कृतिको उपयोग गरी उत्पादन गर्ने तथा स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित लघु घरेलु तथा साना उद्योगको संचालन नै आर्थिक बिकासको आधार बन्न सक्छ ।

५.५.२ वस्तुगत अवस्था

यस गाउँपालिकामा तथ्यांक विभागबाट भएको आर्थिक गणना २०७५ मा कुल ४०९ वटा व्यवसायिक संस्था रहेका छन । यिनीहरु मध्ये कृषि, वन तथा माछापालन व्यवसाय ४४ वटा, उत्पादन उद्योग ५१ वटा, थोक तथा खुद्रा व्यापार १६६ वटा, शिक्षा सम्बन्धी व्यवसाय २७ वटा, रेस्टुरेन्ट तथा लज ६८ वटा र अन्य व्यवसायिक संस्था ५३ वटा रहेका छन् । यिनीहरुमा कुल १०९० जना व्यक्तिहरु संलग्न भएका छन् । गाउँपालिकाको उद्यमी पाश्र्वचित्र २०७७ को तथ्याङ्क अनुसार ५६६ वटा व्यवसाय संचालन भईरहेकोमा

२५१ वटा (४४%) मात्र दर्ता भएका छन् । कुल व्यवसाय मध्ये एकल स्वामित्वका ५४३, साझेदारी १५, प्रा.लि. ३ र सहकारी ५ वटा छन् । यी मध्ये सबै भन्दा धेरै ४०% खुद्रा ब्यापारी, ३३% उत्पादक, १४% सेवा व्यवसाय र १३% आपूर्तिकर्ता वा एजेन्ट रहेका छन् । यी व्यबसायिक संस्थाहरुमा ८१९ जनाले प्रत्यक्ष रोजगारी पाएका छन् । यी व्यवसायहरुमा हाल कुल रु. ३३ करोड ९ लाख लगानी भएको छ र बार्षिक बिक्री रु. ४९ करोड ५० लाख हुने गरेको छ ।

५.५.३ प्रमुख समस्या

उद्योग प्रशासनमा प्रदेश र स्थानीय सरकार बीच अधिकारको प्रयोगमा दोहोरोपना देखिनु, युवाहरु उद्यमशीलता तर्फ अग्रसर नहुनु, घरेलु उद्यमबाट उत्पादित वस्तुले बजारसँग प्रतिस्पर्धा गर्न नसक्नु, उद्योगीमा जोखिम व्यहोर्न सकिन्छ भन्ने विश्वास नहुनु, निजी क्षेत्रसँग दीर्घकालीन लगानी गरी प्रतिफल लिने धैर्यता नहुनु, स्थानीय उत्पादनको लागत महँगो पर्नु आदि उद्योग क्षेत्रको प्रमुख समस्याको रुपमा रहेका छन् ।

५.५.४ अवसर र चुनौति

(क) अवसर

तामाङ जाति बिशेषका मौलिक उत्पादन जस्तै, भाँडाकुँडा, राडी पाखी, तामाङ भेषभूषाको उत्पादन गर्ने शिप युक्त जनशक्ति हुनु, बाख्राको चिज, छुर्पी, पनिर लगायत बिभिन्न घरेलु तथा साना उद्योगको लागि आवश्यक कच्चा पदार्थको उपलब्धता हुनु, उद्योग स्थापनाको लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधारमा पहुँच बढ्नु, गाउँपालिकामा वित्तीय पहुँच बढ्नु, त्रिदेशीय मार्गको पहुँच जसले तामाङको मौलिक संस्कृति झल्काउने तान, भाँडा, गाग्री आदिको तिब्बतमा बजार पहुँच हुनु औद्योगिक तथा ब्यापारिक विकासका लागि अवसरको रुपमा रहेका छन् ।

(ख) चुनौति

औद्योगिक ग्राम स्थापना गर्नु, युवाहरुलाई उद्यमशीलता विकास तर्फ आकर्षित गर्नु, बिप्रेषण आयलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्नु, कृषि उत्पादनलाई संरक्षण गर्न कोल्डस्टोरको व्यवस्था गर्नु, प्रतिस्पर्धात्मक लाभ र कम तौल बढीमूल्य भएका बस्तुहरुको पहिचान गरी उत्पादन गर्नु, स्थानीय उत्पादनको उचित बजार मूल्य उपलब्ध गराउनु, आवश्यक सकारात्मक वातावरण तयार गर्न कानूनहरु निर्माण गर्नु, औद्योगिक जनशक्ति उत्पादन तथा रोजगारी उपलब्ध गराउनु आदि रहेका छन् ।

५.५.५ लक्ष्य

गाउँपालिकाको कुल गार्हस्थ उत्पादनमा उद्योग क्षेत्रको हिस्सा बढेको हुने ।

५.५.६ उद्देश्य

(१) स्थानीय स्रोत र साधनमा आधारित लघु, घरेलु, साना तथा उद्योगको विस्तार गर्नु ।
(२) स्थानीय आवश्यकताका वस्तुहरु सुलभ र सहज विनिमय हुने वातावरण सिर्जना गर्नु ।

५.५.७ रणनीति

(१) स्थानीय स्तरमा उद्यमशीलताको विकास गर्ने ।

(२) उद्योग तथा सेवा क्षेत्रको विकास तथा विस्तारमा निजी क्षेत्र लगानी बढाउने ।

(३) उत्पादित वस्तुको बजारको पहुँच विस्तार गर्ने ।

(४) स्थानीय व्यापार व्यवसाय प्रवद्र्धन गर्ने ।

५.५.८ कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१) स्थानीय स्तरमा उद्यमशीलताको विकास गर्ने ।	१) गाउँपालिकाका उद्यमी बन्न चाहने तथा वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका युवाहरुको पहिचान गरी उद्यमशीलता सम्बन्धी तालिमको व्यवस्था गरिनेछ। २) स्थानीय श्रम, सीप र कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरु स्थापना गर्न सहजीकरण गरिनेछ । ३) उद्यमी व्यवसायीलाई आवश्यक पुंजीको उपलब्ध गराउन सम्बन्धित बैंक वित्तीय संस्था सँग समन्वय गरिनेछ। ४) लघु, घरेलु तथा साना उद्योगको संरक्षण र सम्बर्धन गरिनेछ । ५) स्थानीय तामाङ समुदायले उत्पादन गर्ने विशेष किसिमको रक्सीको ब्राण्डिङ गरी निकासी गर्न सहजीकरण गरिने छ । ६) गाउँपालिकाले उद्यमशीलता तथा सीप विकास सम्वन्धी तालिम दिन सम्वन्धित निकायसँग समन्वय गरिनेछ । ७) गरिवी निवारणको लागि संघीय सरकार सँगको सहकार्यमा लघु उद्यम विकास कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
२) उद्योग तथा सेवा क्षेत्रको विकास तथा विस्तारमा निजी क्षेत्र लगानी बढाउने ।	१) गाउँपालिका क्षेत्र भित्र औद्योगिक विकास गर्न औद्योगिक विकास गुरुयोजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । २) गाउँपालिका क्षेत्रमा भौतिक पूर्वाधार सहितको औद्योगिक ग्राम स्थापना गरिने छ । ३) गाउँपालिका क्षेत्रमा लघु, घरेलु तथा साना उद्योग संचालन गर्न आवश्यक पर्ने बिउपूंजी व्यवस्था गर्न वित्तीय संस्थाहरुसँग सहजीकरण गरी निश्चित समयसम्म व्याज तथा बीमाशुल्क अनुदान र कर छुटको व्यवस्था गरिनेछ । ४) गाउँबासीहरुमा छरिएर रहेका साना साना बचतलाई सहकारी मार्फत संकलन पूँजी निर्माण गरी लगानी गर्ने वातावरण सिर्जना गरिने छ ।
३) उत्पादित वस्तुको बजारको पहुँच विस्तार	१) गाउँमा उत्पादित बस्तुको बजार विस्तार गर्न अन्य स्थानीय तह सँग सहकार्य र समन्वय गरी उनीहरुको आवश्यकताको आधारमा बजार

गर्ने ।	पहिचान गरिनेछ। २) स्थानीय उत्पादनको बजार विस्तार गर्न स्थानीय हाट बजार प्रणालीको शुरुवात गरिनेछ। ३) स्थानीय उत्पादनको खरिद र बजारीकरणमा सहकारीलाई प्रोत्साहन गरिनेछ। ४) स्थानीय उत्पादनलाई बजारश्रङ्खलामा आवद्ध गर्न अन्य उद्योग वाणिज्य संघसंग सहकार्य र औँद्योगिक प्रदर्शनीहरूमा सहभागि गराइने छ । ५) लघु, साना तथा घरेलु उद्योगहरुले उत्पादन गरेको बस्तुहरुको नामांकरण गर्न गाउँपालिकाको तर्फबाट आबश्यक पहल गरिनेछ ।
४) स्थानीय व्यापार व्यवसाय प्रवद्र्धन गर्ने ।	१) स्थानीयस्तरमा व्यापारिक प्रतिष्ठानहरु सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । २) सहकारी संगको सहकार्यमा गाउँपालिकामा खाद्यबैंक स्थापना गरी गुणस्तरीय खाद्य सामग्री सुलभ दरमा सहज उपलब्ध हुने व्यवस्था मिलाइनेछ । ३) गाउँक्षेत्रमा महिला, अपांगता भएका व्यक्ति तथा कमजोर आर्थिक अवस्था भएका परिवारले गर्ने व्यापार व्यवसायमा निश्चित प्रतिशतले व्यवसाय दर्ता तथा बार्षिक करमा छुट दिइनेछ । ४) गाउँपालिकामा व्यापार व्यवसायमा संलग्न व्यक्तिहरुलाई व्यवसाय विकास तालिम, वित्तीय साक्षरता तालिम, बिउपूँजीमा व्याज तथा बिमा शुल्क अनुदान, स्थानीय उत्पादनलाई बजारसम्म ढुवानी गर्न सहकारी मार्फत ढुवानी साधन खरिदमा निश्चित प्रतिशत अनुदान दिइनेछ । ५) गाउँपालिका भित्र सहज आपूर्ति व्यवस्थापनका साथै कालोबजार नियन्त्रण गर्न नियमित अनुगमन र नियमन गरिने छ । ६) आवश्यक बस्तुको नियमित आपूर्ति व्यवस्था मिलाउन स्थानीय उद्योग बाणिज्य संघसंग सहकार्य गरिने छ ।

५.५.८ प्रमुख कार्यक्रम

क) गाउँपालिकाबाट सञ्चालन हुनेः

- युवा उद्यमशीलता विकास
- लघु, घरेलु तथा उद्यम प्रवर्धन तथा उत्पादनको बजारीकरण
- तालिम तथा क्षमता विकास
- बजार अनुगमन तथा नियमन ।

ख) प्रदेश सरकार संगको समन्वयमा हुने कार्यक्रम

- विविध सीप विकास तालिम
- उद्योग, ब्यापार र व्यवसायमा सहजीकरण
- बजार अनुसन्धान तथा विशेष उत्पादन पहिचान

ग) संघीय सरकार संगको सहकार्यमा संचालन हुनेः

- एक पालिका एक उत्पादन कार्यक्रम
- लगानी अभिवृद्धि
- सीप विकास र उद्यमशीलता प्रबर्द्धन
- अन्तर तह समन्वय र सहकार्य

५.५.१० अपेक्षित उपलब्धी

कुल गार्हस्थ उत्पादनमा उद्योग क्षेत्रको योगदान १२.०८% पुगेको हुनेछ । स्थानीय उद्योग बाणिज्य संघ गठन भई सक्रिय रहेको हुनेछ । चालु लघु उद्योगको संख्या ३०० पुगेको हुनेछ । ५ वटा साना उद्योग र एउटा मझौला उद्योग स्थापना भई संचालनमा आएका हुनेछन् । स्थानीय उद्योग बाणिज्य संघ गठन भै संचालनमा आएको हुनेछ ।

५.६ वित्तीय तथा सहकारी क्षेत्र

५.६.१ पृष्ठभूमि

राज्यको तिनखम्बे अर्थनीति अनुसार सहकारी क्षेत्र देशको आर्थिक विकासमा एक आधारको रुपमा रहेको छ । पन्ध्रौं योजनाले सहकारी मार्फत स्वावलम्बी, उत्पादनमुखी, दीगो एवम् न्यायोचित आर्थिक विकास गर्ने लक्ष राखेको छ । नेपालको सम्विधानले स्थानीय तहलाई सहकारीको नियमन, प्रबर्धन र विकास गर्ने अधिकार तथा जिम्मेवारी दिएको छ । गाउँपालिकालाई वित्तीय क्षेत्रको अधिकार नभएकोले सहजीकरणको भूमिका मात्र खेल्न सक्छ ।

५.६.२ वस्तुगत अवस्था

यस गाउँपालिकामा जम्मा १९ वटा सहकारी संस्था रहेका छन् । यी मध्ये ८ वटा कृषि तथा पशुपालन सम्बन्धी, ७ वटा बहुउद्देश्यीय र ४ वटा बचत तथा ऋण सहकारी रहेका छन् । तर अधिकांश सहकारी संस्थाहरुले बचत तथा ऋणको कारोवार गरिरहेका छन् । हाल सम्म उत्पादन सहकारी संस्था संचालनमा छैनन् । गाउँपालिकाका एक -तिहाई भन्दा बढी (३३.५१%) घरपरिवारका महिलाहरु सहकारी वा समुहमा संलग्न छन् । ति मध्ये अधिकांश (९३%) ले रु १०० भन्दा बढी नियमित बचत गर्ने गरेका छन् । यस गाउँपालिकामा एउटा बाणिज्य बैंक र २ वटा लघु वित्त बैंक गरि ३ वटा बैंक वित्तीय संस्थाको शाखाहरु संचालनमा छन्। ६३.३६% घरपरिवारको बैंकमा खाता रहेको छ ।

५.६.३ प्रमुख समस्या

वित्तीय साक्षरताको कमी हुनु, बैंक तथा वित्तीय संस्था निश्चित क्षेत्रमा केन्द्रित हुनु, गाउँपालिकामा सहकारी हेर्ने जिम्मेवार शाखा नहुनु, अधिकांश सहकारीहरू बचत तथा ऋण प्रति मात्र आकर्षित हुनु, गाउँपालिकामा

व्यवस्थित सहकारी सूचना केन्द्रको अभाव हुनु, सहकारीको सिद्धान्त अनुसार सहकारीहरु संचालन हुन नसक्नु, सबै वडामा बैंक तथा वित्तिय संस्थाको शाखा संचालन नहुनु यस क्षेत्रको प्रमुख समस्याहरु हुन् ।

५.६.४ अवसर र चुनौति

(क) अवसर

सहकारीको बारेमा जनचेतना हुनु, सहकारीमा धेरै सदस्यहरु सहभागी भएकोले सहकार्यको भावना बढ्नु, छरिएको पुँजीको संकलन हुनु, स्थानीय कृषि उत्पादनको बजारीकरणमा सहकारी संलग्न हुनु महिलाको सहकारीमा उल्लेख्य सहभागिता हुनु, करिव दुईतिहाई घरपरिवारको बैंक खाता हुनु आदि अवसरहरु रहेका छन् ।

(ख) चुनौति

बैंक तथा वित्तीय संस्थाको सेवा/सुबिधा सबै वडामा विस्तार गर्नु, प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा सहुलियतपूर्ण ऋणको सुविधा बिस्तार गर्नु, नागरिकमा बचत गर्ने बानीको विकास गर्नु, सहकारी सिद्धान्त अनुसार सहकारीको संचालन गराउनु, सहकारीको प्रभावकारी अनुगमन तथा नियमन गर्नु, बचत तथा ऋणमा केन्द्रीत सहकारीहरूलाई उत्पादन र वितरणमा आकर्षित गर्नु, कृषि सामाग्रीको आपूर्ति, कृषि उत्पादन र संकलन, बजारीकरणलाई सहकारीकरण गर्नु आदि यस क्षेत्रका चुनौतिहरु हुन् ।

५.६.५ लक्ष्य : सबै नागरिकलाई बैंक तथा वित्तीय सुविधाको पहुँच पुगेको हुने ।

५.६.६ उद्देश्य :

(१) गाउँपालिका क्षेत्रमा बैंक तथा वित्तीय संस्थाको बिस्तार गर्नु
(२) सबै घरपरिवार सहकारीमा आबद्ध गर्नु

५.६.७ रणनीति

(१) छरिएर रहेको बचत परिचालन गर्ने
(३) सहकारी तथा वित्तीय क्षेत्रको बचत तथा लगानीलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा परिचालन गर्ने
(३) उद्योग व्यापार व्यवसायमा चालु तथा पूँजीगत लगानी बृद्धि गर्ने
(४) नागरिकलाई सहज वित्तीय पहुँच हुने अवस्था सिर्जना गर्ने ।

५.६.८ कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१) छरिएर रहेको बचत परिचालन गर्ने	१) स्थानीय परिवारमा छरिएर रहेका साना साना बचतलाई दैनिक, साप्ताहिक र मासिक रुपमा सहकारी तथा वित्तीय संस्था मार्फत संकलन गरिने छ ।

	२) सहकारीमा प्रत्येक परिवारलाई आबद्ध गराइने छ । ३) सहकारी संस्थालाई बाल बचत, गृहिणी बचत, जेष्ठ नागरिक बचत कार्यक्रम सञ्चालन गर्न अभिप्रेरित गरिने छ । ४) बैंक तथा वित्तीय संस्थासँग सह लगानीमा उद्यम विकास कोष स्थापना गरिने छ ।
२) सहकारी तथा वित्तीय क्षेत्रको बचत तथा लगानीलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा परिचालन गर्ने	१) सहकारी तथा वित्तीय संस्थामा रहेको बचतलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी गर्न प्रोत्साहित गरिने छ । २) बैंक तथा वित्तीय संस्थाको लगानीको निश्चित प्रतिशत गाउँपालिकाले निर्धारण गरेको प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा लगानी गर्न प्रोत्साहित गरिने छ । ३) समूह जमानीमा निश्चित मात्रासम्मको ऋण प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । ४) महिला, अपांगता भएका व्यक्ति तथा कम आय भएका सिमान्तकृत व्यक्तिलाई साना साना आय तथा रोजगारी सम्वन्धी स्कीम दिई उत्पादन गर्न परिचालन गरिने छ ।
३) उद्योग व्यापार व्यवसायमा चालु तथा पूँजीगत लगानी बृद्धि गर्ने	१) ऋण सहकारी तथा वित्तीय संस्थाको लगानीलाई ससाना उद्योग तथा व्यापार व्यवसायको प्रवद्र्धन गर्नमा प्रोत्साहित गरिने छ । २) ग्रामिण क्षेत्रमा उत्पादित वस्तुलाई सहकारी मार्फत संकलन र बजारीकरण गरिने छ । ३) उद्योग व्यवसायमा लगानी गर्न अभिप्रेरित गर्ने नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्था गरिने छ ।
४) नागरिकलाई सहज वित्तीय पहुँच हुने अवस्था सिर्जना गर्ने ।	१) बैंक तथा वित्तीय संस्थाको सेवा विस्तार गर्न सहजिकरण गरिने छ । २) वित्तीय संस्हरूसंगको समन्वयमा नागरिकहरुलाई वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम संचालन गरिनेछ। ३) “एक घरः एक बैंक खाता” को नाराका साथ प्रत्येक परिवारको कम्तिमा एक वैङ्क खाता खोल्ने कार्यक्रमलाई अभियानका रूपमा सञ्चालन गर्न वित्तीय संस्थाहरूसंग सहकार्य गरिनेछ ।

५.६.९ प्रमुख कार्यक्रम

(क) गाउँपालिकाबाट सञ्चालन हुने

- उत्पादन सहकारी विकास तथा प्रबर्धन कार्यक्रम
- कृषि सहकारी विस्तार कार्यक्रम
- एक घर एक खाता कार्यक्रम ।

(ख) प्रदेश तहबाट सञ्चालन हुने

- सहकारी शिक्षा
- अन्तर तह समन्वय

(ग) सङ्घीय तहबाट सञ्चालन हुने

- सहकारी शिक्षा
- अन्तर तह समन्वय र संजालीकरण

५.६.१० अपेक्षित उपलब्धि

योजनाको अन्तमा सहकारी क्षेत्रको लगानी कुल लगानीको ९% पुगेको हुने, ५० प्रतिशत बालिग नागरिक वित्तीय साक्षर भएको हुने, गाउँपालिकाका प्रत्येक परिवारको कम्तिमा एक बैंक खाता भएको हुने, कम्तिमा एक–एक वटा सहकारीमा आधारित बिस्तारित खेती र प्रांगारिक खेतीको अभ्यास शुरु भएको हुने, प्रत्येक वडामा एक एकवटा सहकारीबाट कृषि सामाग्री विक्रि वितरण भएका हुनेछ ।

५.७ श्रम तथा रोजगारी

५.७.१. पृष्ठभूमि

मानव संशाधन उत्पादनको एक प्रमुख साधन भएकोले स्थानीय आर्थिक सामाजिक विकासमा रोजगारीका अवसर बृद्धिको महत्वपूर्ण स्थान रहन्छ । नेपालको संविधानले रोजगारी तथा श्रमको हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको छ । साथै यसले बैदेशिक रोजगारीबाट आर्जन भएको पुंजी, शिप, प्रविधि र अनुभवलाई स्वदेशमा उत्पादनमुलक क्षेत्रमा लगाउन प्रोत्साहन गर्ने नीति अङ्गीकार गरेको छ । पन्ध्रौं योजनाले विप्रेषण आयको उत्पादनमुलक लगानीबाट तिब्र आर्थिक वृद्धि गरी स्वदेशमा रोजगारी सिर्जना गर्ने लक्ष्य राखेको छ । स्थानीय सरकार संचालन ऐनले स्थानीय तहलाई बसाई सराइ दर्ता र पारिवारिक अभिलेखको ब्यवस्थापन गर्ने र नागरिकहरुको रोजगारीको अवस्थाको अभिलेखिकरण र बेरोजगारको तथ्यांक संकलन र व्यवस्थापन गर्ने साथै सुरक्षित बैदेशिक रोजगारी र बैदेशिक रोजगारीमा रहेको श्रमशक्तिको सूचना र तथ्यांक संकलन र व्यवस्थापन गर्ने अहम् जिम्मेवारी तोकेको छ ।

५.७.२. वस्तुगत अवस्था

बर्तमानमा यस गाउँपालिका क्षेत्रका स्थायी बासिन्दा मध्ये करिव ७२% नागरिकको मात्र गाउँपालिकाको बसोबास छ । २०% देशको अन्य भागमा र ८% विदेशमा बसिरहेका छन् । गाउँपालिकाका १५.३७% नागरिकहरु पूर्ण बेरोजगार छन् । जिविकोपार्जनमूखी कृषि क्षेत्रमा २२.६७% काम गरिरहेका छन् । यसरी यस गाउँपालिकामा बेरोजगार, अर्ध वेरोजगार जनसंख्याको हिस्सा करिव ३९% रहेको छ। बैदेशिक रोजगारमा ६.८४% (१३०६ जना) छन् । ४७२ जनाले कुनै न कुनै प्रकारको सीपमूलक तालिम लिएका छन् । यस गाउँपालिकामा बार्षिक रु ५० करोड विप्रेषण आय भित्रिने गरेको अनुमान छ । विप्रेषण आयको अधिकांस हिस्सा दैनिक उपभोगमा खर्च हुने गरेको छ। गाउँपालिका भित्र न्यून मात्र रोजगारीको अवसर उपलब्ध छ । गाउँपालिका भित्र बिभिन्न व्यवसायमा १०९० जना संलग्न भएका छन् (आर्थिक गणना, २०७५)।

५.७.३. प्रमुख समस्या

गाउँपालिकामा उपलब्ध बिभिन्न शिप, दक्षता र क्षमतायुक्त जनशक्तिको अभिलेख नहुनु, रोजगार तथा बेरोजगार श्रम शक्तिको अभिलेख नहुनु, स्थानीय स्तरमा रहेका विदेशी श्रमिकको लगत नहुनु, पूर्ण बेरोजगार र अर्ध वेरोजगारको संख्या उल्लेख्य हुनु, उल्लेख्य संख्यामा युवा बैदेशिक रोजगारीमा हुनु, नागरिकहरुमा सीपको अभाव हुनु, विप्रेषण आयमा आश्रित परिवार संख्या उल्लेख्य हुनु, विप्रेषण आयको अधिकांस रकम दैनिक उपभोगमा खर्च हुनु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्या हुन्।

५.७.४. अवसर र चुनौति

(क) अवसरः

रोजगार र उद्यमशीलता प्रबर्धन कार्यक्रम सरकारको प्राथमिकतामा पर्नु, नेपाल सरकारले गाउँपालिका मार्फत प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु, गाउँपालिकामा उल्लेख्य मात्रामा विप्रेषण आय भित्रिनु, प्रविधिको विकासले स्थानीय उत्पादनको बजारीकरण सहज हुनु, बिभिन्न उच्च प्राबिधिक ज्ञानमा आधारित उत्पादन सजिलै राष्ट्रिय तथा अन्तरर्राष्ट्रिय बजारमा बिक्री गर्न सक्ने सम्भावना बढ्नु, लक्षित बर्गलाई ऋणको ब्याज अनुदानको व्यवस्था हुनु, सीप र स्किममा आधारित ऋण प्रवाहको अवसर हुनु आदि यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन् ।

(ख) चुनौतिः

गाउँपालिकामा रोजगारी र सीपको तथ्यांक प्रभावकारी रुपमा व्यवस्थापन गरी नागरिकहरुका लागि उपयोगी बनाउनु सरकारको लक्षित बर्गलाई उपलब्ध गराउने ऋणमा सम्भावित नागरिक हरुको पहुँच सुनिस्चित गर्नु, नागरिकहरुलाई सीपमुलक तालिम मार्फत दक्ष बनाई रोजगारीको अवसर उपलव्ध गराउनु, बैदेशिक रोजगारीको लाभलाई अधिकतम बनाउनु, विप्रेषणबाट प्राप्त आयलाई उत्पादनमुलक क्षेत्रमा लगानी गराउनु, आप्रवासनका कारण समाजमा देखिने सामाजिक बिकृतिको असर न्यून गर्नु, वैदेशिक रोजगारबाट फर्केका युवाको सीपलाई उद्यमशिलतामा रूपान्तरण गर्नु, यस क्षेत्रका प्रमुख चुनौति हुन् ।

५.७.५. लक्ष्यः गाउँपालिका भित्र बिभिन्न रोजगारीको अवसर बृद्धि भएको हुने ।

५.७.६. उद्देश्य : स्थानीय रोजगारीका अवसर बद्धि गरी आप्रवासनको दर घटाउने ।

५.७.७. रणनीति

(१) रोजगार सूचना प्रणाली व्यवस्थित र उपयोगी बनाउने ।
(२) शिपमूलक तालिम र सूचना मार्फत स्थानीय रोजगारी प्रबर्धन गर्ने ।
(३) बैदेशिक रोजगारी व्यवस्थित गर्ने ।

५.७.८. कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१) रोजगार सूचना प्रणाली व्यवस्थित र उपयोगी बनाउने ।	१) गाउँपालिकामा रहेका बिभिन्न सिपयुक्त र सिप नभएका श्रमिकको लगत संकलन गरी सूचना व्यवस्थापन गरिनेछ । २) गाउँपालिका भित्रको रोजगार तथा बेरोजगार श्रमशक्तिको तथ्यांक संकलनलाई पूर्णता दिई नियमित अध्यावधिक गरिनेछ । ३) रोजगार सूचना केन्द्रलाई सुदृढ गरी रोजगार विनिमय केन्द्रको रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याईने छ । ४) रोजगार सम्बन्धी तथ्यांकलाई प्रशोधन गरी नियमित प्रबाह गर्ने गरिको सूचना प्रणालीको रुपमा विकास गरिनेछ । ५) गाउँपालिका भित्र रहेका बिभिन्न बिषयका दक्ष जनशक्तिको तथ्यांक संकलन तथा व्यवस्थापन गरिनेछ । ६) संघीय सरकारसँगको सहकार्यमा रोजगार सम्बन्धि अभिलेख डिजिटाइज गरी गाउँपालिकाको वेब साइटमा राख्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
२) शिपमूलक तालिम र सूचना मार्फत स्थानीय रोजगारी प्रबर्धन गर्ने ।	१) रोजगारमूलक उद्योग व्यवसाय सञ्चालन गर्न निजि क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गरिने छ । २) रोजगार र उद्यमशीलता प्रबर्धन गर्न शैक्षिक प्रमाण-पत्र धितो राखी न्यून ब्याजदरमा ऋण प्रवाहको व्यवस्थालाई गाउँपालिका सम्म ल्याइनेछ। ३) गाउँपालिकाबाट गरिने विकास खर्चलाई श्रम मुलक बनाउंदै स्थानीय रोजगारी सिर्जना सँग आबद्ध गरिनेछ।
३) बैदेशिक रोजगारी व्यवस्थित गर्ने।	१) बैदेशिक रोजगारीमा जाने युवाहरुलाई आधारभूत सूचना उपलव्ध गराउनका साथै वित्तीय शाक्षरता एवम् शिपमूलक तालिम कार्यक्रम संचालन र पूर्व-अभिमुखीकरण गरिनेछ। २) बैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त विप्रेषण आयलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गरी स्वरोजगार र रोजगारी सृजना गर्न प्रोत्साहित गरिने छ । ३) बैदेशिक रोजगारीमा गएका श्रमिकको परिवारको लागि मनो-सामाजिक परामर्श सेवा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइनेछ। ४) बैदेशिक रोजगारीबाट फर्किएका व्यक्तिहरुकोसामाजिक पुनःएकीकरण गर्ने कार्यक्रम तयार गरि कार्यान्वयन गरिनेछ। ५) बैदेशिक रोजगारीबाट फर्किएका व्यक्तिहरुको समाजमा सहज पुनर्स्थापना हुने वातावरण बनाइने छ।

५.७.९. प्रमुख कार्यक्रमहरु

(क) गाउँपालिकाबाट सञ्चालन हुने

- रोजगार सूचना केन्द्र संचालन तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम
- प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम
- सुरक्षित आप्रवासन कार्यक्रम
- वित्तीय साक्षरता र विप्रेषणको उत्पादनमूलक उपयोग सम्बन्धी कार्यक्रम
- सामाजिक पुनर्स्थापना कार्यक्रम

(ख) प्रदेश तहबाट सञ्चालन हुने

- बैदेशिक रोजगारीबाट फर्किएका हरुको तथ्यांक अभिलेखिकरण

(ग) सङ्घीय तहबाट सञ्चालन हुने

- विप्रेषणको उत्पादनमूलक उपयोग सम्बन्धी सहजीकरण

५.७.१० अपेक्षित उपलब्धि

हालको आप्रवासनको दर २८ प्रतिशतबाट घटी २० प्रतिशत पुगेको हुनेछ । बैदेशिक रोजगारीमा रहेको हालको जनसंख्या ६.८४ प्रतिशत बाट घटी ४ प्रतिशत पुगेको हुनेछ । हालको पूर्ण बेरोजगारीको दर १५.३७ प्रतिशतबाट घटी १० प्रतिशत पुगेको हुनेछ । कुनै न कुनै रुपको बेरोजगारीको हालको दर ३९ प्रतिशतबाट घटी २७ प्रतिशत भएको हुनेछ । गाउँपालिकामा रोजगार सूचना केन्द्र डिजिटाइज भई व्यवस्थित भएको हुनेछ । बैदेशिक रोजगारीमा जाने अधिकांश नागरिकहरु आकर्षक गन्तव्यमा गएको हुनेछन् । विप्रेषण आयको उपभोगमा हुने खर्चको हिस्सा घटेको हुनेछ। विप्रेषण आयको कम्तिमा १५ प्रतिशत देखिने गरी उत्पादन क्षेत्रमा लगानी भएको हुनेछ ।

परिच्छेद – ६ : सामाजिक विकास

६.१ : शिक्षा

६.१.१ पृष्ठभुमिः

शिक्षा मानव विकासको मूल आधार हो । संविधानले पनि आधारभुत शिक्षालाई मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरी प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत तहको शिक्षा अनिवार्य र माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निशुल्क पाउने प्रत्याभूत गरेको छ । पन्ध्रौं योजना र दीगो विकासको लक्ष्यमा पनि शिक्षालाई महत्वका साथ स्थान दिइएको छ । शिक्षालाई समय सापेक्ष आधुनिकरण गरी रोजगारमूलक बनाई निजि क्षेत्रको लगानीलाई समेत नियमन र व्यवस्थापन गरी सेवामूलक तथा गुणस्तरीय शिक्षाको विकास गर्ने सरकारको प्रमुख नीति रहेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा पनि आधारभूत शिक्षा एवं माध्यमिक शिक्षालाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउन स्थानीय तहलाई जिम्मेवारी दिइएको छ ।

६.१.२ विद्यमान अवस्था

यस गाउँपालिकामा साक्षरता दर ८०.८३ (महिला ७७.११ पुरुष ८४.३५ रहेकोछ । त्यसैगरी सिकाई उपलब्धी दर ५९.०२ रहेकोछ । बाल विकास केन्द्र २, अधारभूत तह १५, माध्यमिक ६ गरी जम्मा २३ विद्यालय र एक क्याम्पस रहेका छन् । सँस्थागत बिद्यालय ५ वटा रहेका छन । ६ वटा विद्यालयमा कम्प्युटर र विज्ञान प्रयोगशाला तथा ५ वटा विद्यालयमा इमेल, इन्टरनेट सुविधा रहेको छ । प्राबिधिक धारको बिद्यालय १ र बिद्यार्थी ९४ छन । यसका साथै १० वटा विद्यालयमा बाल क्लवहरु गठन भएका छन । ६ वटा विद्यालय आपाङ्ग मैत्री र महिला शौचालयको सुविधा भएका छन् । सामुदायिक विद्यालयहरूमा जम्मा ९३ जना शिक्षक मध्ये ४७ प्रतिशत महिला शिक्षिका रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा शिक्षक विद्यार्थीको अनुपात १ः१८ रहेको छ भनें बिद्यार्थी कक्षा कोठा अनुपात १ः२३ रहेको देखिन्छ । शैक्षिक सत्र २०७७ मा कुल ३३२१ विद्यार्थी रहेकोमा छात्रा ५२.२७% रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा आधारभूत तहमा ९३ प्रतिशत र माध्यमिक तहमा ४३.९ रहेको छ । यसैगरी आधारभूत तहमा ५ देखि १२ बर्ष उमेरका बालबालिकामध्ये विद्यालय बाहिर रहेको संख्या २१ प्रतिशत रहेको । एउटा बाल विकास केन्द्रमा मातृभाषामा अध्यापन भइरहेको छ

६.१.३ मुख्य समस्याः

सामुदायिक विद्यालयको माध्यमिक तहमा शिक्षक दरबन्दी कम हुनु, बिषयगत शिक्षक कम हुनु,, विद्यार्थी नियमित हुन नसक्नु,, अधिकाँश विद्यालयहरुमा शैक्षिक र भौतिक पुर्वाधारको समुचित ब्यबस्थापन हुन नसक्नु, अभिभावकमा शिक्षाको चेतनास्तर कम हुनु, , बाल बिकास केन्द्रमा बालमैत्री खेल तथा शैक्षिक सामाग्री को कमी हुनु, शिक्षककहरुमा आधुनिक शिक्षण सिकाई सीप र प्रबिधीको कमी हुनु, सुचना तथा संचार सामाग्रिको कमि हुनु, गाउँपालिका तथा विद्यालय व्यबस्थापन समितिबाट शिक्षक शिक्षिकाको उपस्थिति र अध्यापन प्रभावकारी अनुगमन तथा मुल्यांकन हुन नसक्नु, विशेष शिक्षामा सहज पहुँचको कमी हुनु, कोभिड १९ को कारणले लामो समय सम्म विद्यालय बन्द रहनु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

६.१.४ अवसर र चुनौति

(क) अवसरः

आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा स्थानीय तहको अधिकारमा रहनु, माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क हुनु, एक स्थानीय तह एक प्राविधिक विद्यालयको नीति रहनु, विद्यालय नक्सांकन र समायोजनको अधिकार स्थानीय तहमा रहनु, योग्यता पुगेका र तालिम प्राप्त शिक्षकको उपलव्धता हुनु, शिक्षामा महिला शिक्षक र छात्राहरू को पहुँचमा वृद्धि हुनु, विपन्न, दलित, अपाङ्ग, छात्रा, सीमान्तकृत र जेहेन्दार विद्यार्थीहरूको पहुँचमा बृद्धि र प्रोत्साहन गर्न लागि दिवा खाजा, छात्रवृत्ति लगायत विविध कार्यक्रमहरु संचालनमा रहनु, शिक्षामा निजी क्षेत्रको लगानी बढ्दै जानु, शिक्षाप्रति अभिभावकहरु संबेदनशील र जागरुक हुँदै जानु र शिक्षाक्षेत्र जनप्रतिनिधिहरुको प्राथमिकतामा रहनु आदि प्रमुख अवसरहरू हुन् ।

(ख) चुनौति :

विद्यार्थी संख्या कम भएका विद्यालयको समायोजन गर्नु, विद्यालय व्यवस्थापन समिति तथा शिक्षक शिक्षिकालाई राजनीतिक प्रभावबाट मुक्त राख्न आचार संहिता लागु गर्नु, शिक्षण सिकाइ उपलब्धि दरमा सुधार गर्नु, बिषयगत (गणित, विज्ञान, अग्रेजी आदि) दक्ष शिक्षक ब्यबस्थापन गर्नु ।, निजी र सामुदायिक विद्यालय वीच भएको शैक्षिक गुणस्तरमा समानता ल्याउनु, विद्यालय उमेर समूहका सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा भर्ना गर्नु, विद्यालय छाड्ने दर कम गर्नु, विद्यालयमा अपाङ्गतामैत्री तथा खेलकुद पूर्वाधारको विकास गर्नु, प्राविधिक विद्यालय स्थापना र संचालन गर्नु, कोभिड १९ लगायतका महामारीको अवस्थामा वैकल्पिक पठनपाठनको व्यवस्था गर्नु आदि प्रमुख चुनौति हुन

६.१.५ लक्ष्य : आधारभूत तथा माद्यमिक शिक्षामा सवैको पहुँच भएको हुने ।

६.१.६ उद्देश्य : विद्यालय शिक्षालाई गुणस्तरीय, प्रविधिमैत्री र जीवनोपयोगी बनाउनु

६.१.७ रणनीति १. विद्यालय शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार गर्ने

२. जीवनोपयोगी प्राविधिक शिक्षा उपलब्ध गराउने

३. विद्यालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गर्ने

४. विद्यालयलाई आधुनिक प्रविधियुक्त बनाउने

५. अनौपचारिक शिक्षाको विस्तार गर्दै औपचारिक, व्यवसायिक एवं विद्युतीय शिक्षामा आबद्ध गर्ने

६.१.८ कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१.विद्यालय शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार गर्ने	१) विद्यार्थी भर्ना अभियान सञ्चालन गरी भर्ना दर शतप्रतिशत बनाइनेछ । २) विद्यालयको शिक्षण सिकाई वातावरणमा सुधार गर्न शिक्षण विधिमा सुधार ल्याइनेछ । ३) शिक्षकको अध्यापन क्षमता बृद्धि गर्न विभिन्न बिषय शिक्षण विधि सम्वन्धी तालिमहरु प्रदान गरिनेछ र स्वअध्ययन मूलक सामाग्रीको

	व्यवस्था गरिने छ । ४) स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास गरी अध्यापन गराइने छ । ५) परीक्षा प्रणालीमा सुधार गरी निरन्तर तथा आवधिक मूल्यांकन विधिलाई संस्थागत गरिने छ र प्रत्येक विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धीको अभिलेख राखिने छ । ६) प्रत्येक विद्यालयमा शिक्षक विद्यार्थी र शिक्षक कक्षा कोठाको अनुपात मिलाई शैक्षिक सामग्री र उपकरणको व्यवस्था मिलाइनेछ । ७) महिला, दलित, भिन्न क्षमता भएका बालबालिका, विपन्न तथा पछाडि परेका समूहको गुणस्तरीय, प्राविधिक एवं विशेष शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्न छात्रवृत्ति, खाजा, पोशाक लगायत विशेष प्रोत्साहनजनक कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ । ८) सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा ल्याउन र टिकाउन आमा समूह, सामुदायिक संस्था, क्लव तथा स्थानीय गैससलाई परिचालन गरिनेछ । ९) विद्यालयमा विद्युतीय शिक्षा, ई-पुस्तकालय, खेलमैदान, सरसफाई एवं वातावरणीय शिक्षा, नैतिक एबं शारीरिक शिक्षा, प्रयोगशाला जस्ता आधारभूत सुविधा उपलव्ध गराइनेछ । १०) विद्यार्थीलाई विभिन्न कारणले पर्ने मनोसामाजिक समस्यालाई दृष्टिगत गरी कक्षा ८ भन्दा माथि पढाइ हुने विद्यालयहरुमा पाक्षिक रुपमा मनोसामाजिक परामर्श कक्षा संचालन हुने प्रवन्ध गरिने छ । ११) विद्यार्थीको प्रतिभा पहिचान तथा प्रस्फुटन गर्न थप सिकाईको अवसर प्रदान गर्न अतिरिक्त क्रियाकलाप, खेलकुद, नृत्य र संगितको सिकाई तथा सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ । १२) विद्यार्थीलाई ग्रामिण अर्थतन्त्र, संस्कार, संस्कृति र नैतिक शिक्षाको ज्ञान दिन यी बिषयमा परियोजना कार्य अनिवार्य रुपमा गराई सो को नतिजा निरन्तर मूल्यांकनमा समावेश गरिनेछ । १३) गाउँपालिका क्षेत्र भित्र सञ्चालित माध्यमिक विद्यालयहरुले विद्यार्थीको सहज आवत जावतलाई दृष्टिगत गरी बस सञ्चालन गर्न चाहेमा सहयोग गर्ने नीति लिइने छ । १४) पछाडी परेको समुदायका बालवालिकाहरु तथा जेहेन्दार विद्यार्थीहरुलाई माध्यमिक तहसम्मको अध्ययनलाई सुनिश्चित गर्न छात्रबृत्ति कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । १५) लकडाउनको कारणले विद्यालय बन्द रहेको अवस्थामा पनि नेपाल

	सरकारले तोकेको मापदण्ड बमोजिम वैकल्पिक विधिहरु प्रयोग गरी पठनपाठन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । १६) शिक्षक/शिक्षिका र व्यवस्थापन समितिको आचरणलाई व्यवस्थित गर्न आचार संहिता निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
२. जीवनोपयोगी प्राविधिक शिक्षा उपलब्ध गराउने	१) संघ तथा प्रदेशबाट स्वीकृत मापदण्ड र पाठ्यक्रमको आधारमा गुणस्तरयुक्त प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा प्रदान गर्ने वातावरण मिलाइनेछ । २) स्थापित माध्यमिक विद्यालयहरुलाई प्राविधिक शिक्षालय स्थापना गर्न वा एनेक्स कार्यक्रम सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गर्दै सहलगानीमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने नीति लिईनेछ । ३) प्राविधिक शिक्षा र व्यवसायिक तालिममा अधिकाधिक युवाहरुलाई आकर्षित गरिनेछ । ४) प्राविधिक शिक्षा र व्यवसायिक तालिमका क्षेत्रमा निजी क्षेत्रलाई लगानी गर्ने अनुकुल वातावरण श्रृजना गरिनेछ । ५) प्राविधिक शिक्षा एवं व्यवसायिक तालिममा महिला तथा पिछडिएको समुदायलाई आकर्षित गरी समावेशी बनाइनेछ । ६) सीपलाई प्रमाणिकरण गर्ने पद्धतिको विकास गर्न औपचारिक शिक्षाका विद्यार्थीलाई अनौपचारिक शिक्षाका सिकारुसँग सहकार्य गर्ने ब्यवस्था मिलाइनेछ । ७) विद्यालय शिक्षा पुरा नगरेका किशोरकिशोरीहरूलाई विद्यालय केन्द्रित व्यवसायिक शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ८) एउटा बहुप्राविधिक विद्यालय र प्राविधिक धारका थप ३ वटा विद्यालय स्थापना गरी सञ्चालन गरिनेछ ।
३. विद्यालयमा न्यूनतम शैक्षिक तथा भौतिक पूर्वाधार व्यवस्था गर्ने	१) विद्यालय भौतिक पूर्वाधार सुधार योजना तयार गरी विद्यालयहरुमा ब्लक, खानेपानी, छात्र छात्रा तथा शिक्षकलाई आवश्यकता अनुसार शौचालय, घेरावारा, बालमैत्री एवं अपांगमैत्री पूर्वाधार, पुस्तकालय र विज्ञान प्रयोगशाला निर्माण गरिनेछ । २) प्रत्येक विद्यालयमा स्यानेटरी प्याडहरुको व्यवस्था सुविधा सहितको बालिका शौचालयको व्यवस्था गरिने छ । ३) मापदण्ड अनुसार विद्यार्थीको अनुपातका आधारमा कक्षा कोठाहरुको संख्या बृद्धि गरिने छ । ४) विद्यालयको हाता भित्र हरियाली वातावरण निर्माणका लागि एक विद्यालय एक बगैचा एक विद्यार्थी एक विरुवा कार्यक्रमको सुुरुवात गरी उत्कृष्ट बगैचा भएको विद्यालयलाई पुरुष्कृत गरिनेछ ।

४. विद्यालयलाई आधुनिक प्रविधियुक्त बनाउने	१) विद्यालयमा कम्पुटर, इन्टरनेट, डिजिटल प्रविधिका उपकरणहरु लगायत आधुनिक प्रविधिका शिक्षण सिकाईमैत्री उपकरणहरु जडान तथा उपयोग गरिनेछ । २) नयाँ र आधुनिक प्रविधि उपयोग बारे जानकारी हुने गरी तालिम तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ३) मोवाइलको प्रयोग विद्यार्थीलाई गृहकार्यको पाठ सञ्चार गर्न, शैक्षिक तथा पाठ्य सामाग्री आदान प्रदान गर्न र विद्यार्थीको शैक्षिक उपलब्धीको निरन्तर मापन गर्न प्रयोग गरिने छ । ४) विद्यालय र गाउँपालिका बीच विद्युतीय माध्यमद्वारा अन्तरक्रिया र प्रतिवेदन व्यवस्था लागू गरिनेछ र सबै विद्यालयमा इ-हाजिरी अनिवार्य गरिने छ ।
५. अनौपचारिक शिक्षाको विस्तार गर्दै औपचारिक, व्यवसायिक एवं विद्युतीय शिक्षामा आवद्ध गर्ने	१) आधारभूत शिक्षाबाट वञ्चित विद्यालय उमेर समूहभन्दा माथिका किशोरकिशोरीहरूलाई ऊनीहरूको अनुकुल अनौपचारिक सीपमूलक र डिजिटल साक्षरता कक्षा संचालन गरिनेछ । २) विद्यालय केन्द्रित साक्षरता कर्यक्रमलाई अभियानको रूपमा संचालन गरिनेछ साक्षरता कार्यक्रम डिजिटल र जीवनोपयोगी शैक्षिक पाठ्यक्रमसँग आबद्ध गराइनेछ । ३) साक्षरता कार्यक्रममा गैरसरकारी संस्थाहरूको परिचालन र समन्वय गरिनेछ ।

६.१.९ प्रमुख कार्यक्रमहरु :

(क) स्थानीय तह आफैले सम्पादन गर्ने

- विद्यालय शिक्षा सुधार कार्यक्रम
- विद्यालय पूर्वाधार सुधार तथा शैक्षिक सामग्री व्यवस्थापन कार्यक्रम
- प्राविधिक शिक्षा तथा सूचना प्रविधि र कम्प्यूटर ल्याव सुधार कार्यक्रम
- भर्ना अभियान घरदैलो कार्यक्रम
- विद्यार्थीको शैक्षिक उपलब्धी मूल्यांकन तथा परीषा प्रणाली सुधार कार्यक्रम
- शिक्षक, विद्यार्थी र अभिभावक वीच अन्तरक्रिया कार्यक्रम
- गाउँपालिका तथा अन्तर विद्यालयस्तरीय खेलकुद
- स्थानीय पाठ्यक्रम 'किस्पाङसेरोफेरो' विकास
- वाल क्लव गठन तथा संचालन
- शिक्षक तालिम (पुनर्ताजगी) र शिक्षकको कार्यसम्पादन मुल्यांकन कार्यक्रम

(ख) प्रदेश सरकारसँग सहकार्यमा सम्पादन हुने

- शैक्षिक नीति तथा योजना तर्जुमा
- गाउँपालिका तथा अन्तर विद्यालयस्तरीय खेलकुद
- पाठ्यक्रम परिमार्जन
- शिक्षकको व्यवस्था, तालिम तथा कार्यसम्पादन मुल्यांकन
- परीक्षा सञ्चालनमा समन्वय

(ग) संघीय सरकारसँग सहकार्यमा सम्पादन हुन सक्ने

- शैक्षिक नीति तथा योजना तर्जुमा
- प्राविधिक शिक्षालयको स्थापना ।
- शिक्षक दरबन्दी थप तथा पदपुर्ति

६.१.१० अपेक्षित उपलब्धि :

किस्पाङ गाउँपालिका पूर्ण साक्षर घोषित भएको हुने, खुद भर्ना दर शतप्रतिशत भएको हुने, आधारभूत तहमा विद्यालय छाड्ने दर ८० प्रतिशतले कम भएको हुने, सिकाई उपलब्धी दर ६४ भएको हुने, एउटा बहु प्राबिधिक विद्यालय र दुईवटा प्राविधिक धारको विद्यालयको स्थापना भई पठनपाठन भएको हुने, पचास प्रतिशत माध्यमिक विद्यालयमा कम्प्युटर तथा विज्ञान प्रयोगशाला र सबै सामुदायिक विद्यालयहरुमा इमेल, इन्टरनेट सुविधा र बाल मैत्री, अपाङ्ग मैत्री पूर्वाधार तथा महिला शिक्षक तथा छात्राको लागि छुट्टै शौचालयको व्यवस्था भएको हुने, सबै विद्यालयहरुमा बाल क्लवहरु गठन हुने, ६ वटा बाल विकास केन्द्रमा मातृ भाषामा समेत कक्षा संचालन हुने, गाउँपालिका स्तरीय खेलकुद मैदान निर्माण हुने अपेक्षा राखिएको छ ।

६.२ आधारभुत स्वास्थ्य र पोषण

६.२.१ पृष्ठभुमि

स्वस्थ जीवनलाई मानव अधिकारको अपरिहार्य सम्भागको रुपमा लिई नेपालको संविधान २०७२ ले आधारभूत स्वास्थ्यलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको छ । संविधानले आधारभूत स्वास्थ्यलाई स्थानीय तहको जिम्मेवारीमा राखेको छ । नेपालको पन्ध्रौ योजना, दीगो विकासको लक्ष्य, र बागमति प्रदेशको प्रथम आवधिक योजनाले स्वास्थ्य क्षेत्रलाई प्राथमिकातामा राखेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा आधारभूत स्वास्थ्य सम्वन्धी महत्वपूर्ण अधिकार र जिम्मेवारी स्थानीय तहमा रहेको छ । बर्तमान स्वास्थ्य नीति बमोजिम प्रत्येक वडामा स्वास्थ्य केन्द्र र प्रत्येक गाउँपालिकामा पन्ध्र शैया सम्मको अस्पताल स्थापना गर्ने नीति अवलम्बन गरिएको छ ।

६.२.२ वस्तुस्थिति

किस्पाङ गाउँपालिकामा एउटा अस्थायी कोभिड अस्पताल, बर्थिङ सेन्टर सहितका ६ वटा स्वास्थ्य चोैकीर्, १४ वटा गाउँघर लिकनिक र १६ वटा खोप लिकनिक रहेका छन् । यी अस्पताल र स्वास्थ्य केन्द्रहरुमा ४२ जना स्वास्थ्य कर्मीहरु कार्यरत छन् भने यस गाउँपालिकामा ७० जना महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरु रहेका छन् । एउटा एम्बुलेन्स रहेको छ ।

यस गाउँपालिकामा वि.सं.२०७७/७८ मा परिवार नियोजनको प्रयोग दर १६ % रहेको छ । चार पटक गर्भवती जाँच गराउने महिला ४८ % रहेका छन् । तालिम प्राप्त स्वास्थ्य कर्मीहरुबाट सुत्केरी गराउने ३३% मात्र रहेको छ । गतवर्ष गाउँपालिकामा ५ जना घरमै सुत्केरी भएका छन् र संस्थागत सुत्केरी ३३ % रहेको छ । सुत्केरी पश्चात् ३ पटक जाँच गराउने महिला जम्मा २३ % रहेका छन् । मातृमृत्यु संख्या १ जना रहेको छ र नवजात शिशु मृत्यु संख्या ३ रहेको छ । यस गाउँपालिकामा सम्पूर्ण खोप लगाएका बालबालिका ७९.८% छन्, तर उमेरको हिसाबले पाउनुपर्ने खोप सबै बालबालिकाहरुले पाएको देखिन्छ । करिब ८० % बालबालिकाले हेपाटाइटिस बि सहितको पेन्टाभ्यालेन्ट खोपको तीनवटै मात्रा लगाएका छन् । कुपोषणको संख्या ३ जना रहेको छ ।

एच्.आइ.भी. एड्स र ट्राकोमाको बिरामी संख्या शुन्य रहेका छन् । १४ जना क्यान्सरका बिरामी, २० जना मधुमेहका बिरामी र १२४ जना दीर्घ श्वासप्रश्वासका बिरामी रहेका छन् तर मृत्युदर भने खुलाइएको छैन । जम्मा ३५.५% घरपरिवारले मात्र तीस मिनेट भित्र स्वास्थ्य संस्थामा पुग्न सक्ने देखिन्छ ।

यस गाउँपालिकामा कोभिड १९ बाट सङ्क्रमण हुनेको संख्या ५६० पूगेको छ । त्यसमध्ये ५५६ जना निको भए भने ४ जनाको मृत्यु भएको छ । यस गाउँपालिकामा जम्मा तिनवटा क्वारेन्टाइन केन्द्रहरुमा जम्मा ३० शैया रहेका छन् । गाउँपालिकाले ५ शैयाको अस्थायी कोभिड अस्पतालमा कोभिडको उपचारको ब्यवस्था गरेको छ । कोभिडका लागि स्थानीय कोष बाट रु २२ लाख रकम प्राप्त भएको र सो सम्पुर्ण रकम कोभिड रोकथाम, व्यबस्थापन तथा उपचार कार्यक्रममा खर्च भएको जनाइएको छ । यस गाउँपालिकामा धेरै ब्यक्तिहरु वैदेशिक रोजगारमा विदेश जाने र स्वदेश फर्कने गरेका हुनाले कोभिड जस्ता

अरु पनि सरुवा रोगहरु यस जिल्लामा भित्रिन सक्ने सम्भावना रहेको देखिन्छ । (स्रोतः किस्पाङ गाउँपालिकाको स्वास्थ्य शाखाको बार्षिक प्रगति प्रतिबेदन २०७७/७८)

६.२.३ प्रमुख समस्या

साल्मेमा रहेको स्वास्थ्य चौकी पहुँचयुक्त नहुनु, स्वास्थ्य संस्थामा दिइराखेको सेवा, सुविधाको गुणस्तर पर्याप्त नहुनु, भौतिक पुर्वाधारको कमी,ा स्वास्थ्य क्षेत्रमा जनशक्तिको अभाव हुनु जस्ता स्वास्थ्य सम्बन्धी मुख्य समस्या रहेका छन् । स्वास्थ्य संस्थाका कार्यरत जनशक्तिहरुलाई आवश्यक तालिम कमि हुनु ु, कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा एम्बुलेन्स नहुनु, स्वास्थ्य सूचकहरुको हकमा गर्भवती जाँच चारै पटक नहुनु, किशोरावस्थामा गर्भवती हुनु, नसर्ने दीर्घ रोगहरुको पहिचान नहुनु, स्वास्थ्य संस्थामा हुने सुत्केरीको संख्या बढाउन नसक्नु र तालिम प्राप्त स्थायी स्वास्थ्यकर्मीहरु पर्याप्त नहुनाले तथो घरमा सुत्केरी हुनु, किशोर किशोरीहरुमा देखिएको दुव्र्यसन नियन्त्रण गर्न नसक्नु आदि प्रमुख समस्या रहेका छन् । गाउँपालिकाको स्वास्थ्य शाखाम जनशक्तिको अभाव रहेको छ ।

यस गाउँपालिकामा रहेका १० प्रमुख रोगहरुमा उच्च रक्तचाप, मुटुरोग, स्वासप्रस्वास सम्वन्धी दीर्घरोग, ज्वरो, मानसिक रोग, न्युमोनिया, क्षयरोग, मृगौला सम्बन्धी रोग, मधुमेह र क्यान्सर आदि रोगहरु रहेका छन् ।

६.२.४ अवसर र चुनौति

क) अवसर

आधारभूत स्वास्थ्य सेवा स्थानीय तहको अधिकारमा हुनु, दीगो विकासका लक्ष्यमा स्वास्थ्यलाई प्रमुखताका साथ राखिनु, नेपाल सरकारको एक पालिका एक ५-१५ शैय्याको अस्पताल स्थापना गर्नु, यस गाउँपालिकामा पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाहरुको खोप तथा पोषणका सूचकहरु प्रगतिशील देखिनु, गाउँपालिकाको प्रत्येक वडामा एक एक वटा बर्थिङ्ग सेन्टर सहितको स्वास्थ्य संस्था रहनु, वडा नं ३ मा ५ बेडको अस्थायी कोभिड अस्पताल स्थापना हुनु,स्वास्थ्य चौकीमा कोरोना रोकथाम तथा व्यवस्थापन समिति गठित हुनु, गाउंघर ल्किनिक सञ्चालनमा रहनु, स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम सचांलन हुनु, स्वास्थ्य सेवा सबल बनाउने अवसरहर हुन् ।

ख) चुनौति

सबै स्वास्थ्य संस्थामा एम्बुलेन्सको व्यवस्था गर्नु, साल्मेको स्वास्थ्य संस्थालाई पहुँचयुक्त बनाउनु, सबै गर्भवती महिलालाई स्वास्थ्य संस्थामा सुरक्षित सुत्केरी गराउनु, ल्याब तथा अन्य सेवाहरु गुणस्तरीय बनाउनु, रिफरल स्वास्थ्य सेवाको सहज व्यवस्था गर्नु, अस्पतालको संरचना तथा डाक्टरको दरबन्दी लाई निरन्तरता दिनु, दीर्घ रोगको पहिचान गर्नु र दुव्र्यसनीमा परेका किशोरकिशोरीहरुको पुर्नस्थापना आदि किश्पाङ गाउँपालिकाका स्वास्थ्य सम्बन्धी प्रमुख चुनौतिहरु हुन् ।

६.२.५ लक्ष्य : आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा सवैको पहुँच भएको हुने

६.२.६ उद्देश्य : आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ तथा पोषण सेवामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु,

६.२.७ रणनीतिहरु

१) स्वास्थ्य संस्थाको सेवा पहुँचयुक्त बनाउने
२) स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर वृद्धि गर्ने
३) रिफरल स्वास्थ्य सेवा सहज गराउने
४) मातृशिशु तथा पोषण सुरक्षा कायम गर्ने

६.२.८कार्यनीतिहरु

रणनीति	कार्यनीति
१) स्वास्थ्य संस्थाको सेवा पहुँचयुक्त बनाउने	१) स्वास्थ्य नीति तर्जुमा गरिनेछ । २) प्रत्येक वडामा प्रसुति सेवा सहितको स्वास्थ्य सेवा केन्द्रको विकास गरिनेछ । ३) सरुवा तथा महामारीका रोगहरुको ब्यवस्थापनका लागि अस्पतालको सेवाहरु विस्तार गरिनेछ । ४) प्रत्येक सुत्केरीलाई आफ्नै वडाको स्वास्थ्य संस्थामा जाँच तथा सुत्केरी गराउन प्रोत्साहन गरिनेछ । ५) स्वास्थ्य संस्थाको स्तर अनुसार एक्स रे, स्वास्थ्य प्रयोगशाला जस्ता न्यूनतम सेवा दिने उपकरण र जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ । ६) कोभिड लगायत अन्य संक्रामक सरुवा रोग विरुद्ध सबै स्वास्थ्य केन्द्रमा विपद व्यवस्थापन समिति गठन गरिनेछ । ७) संक्रामक सरुवा रोगका लागी आवश्यक पर्दा क्वारेन्टाइनको लागि प्रयोगमा आउन सक्ने भवनहरुको पहिचान गरिनेछ । ८) स्वास्थ्य संस्थामा रहेका बर्थिङ्ग सेन्टरहरुको गुणस्तरमा वृद्धि गरिनेछ । ९) स्वास्थ्य सँस्थाहरुको पुर्वाधार विकास गरिने छ
२) स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर वृद्धि गर्ने	१) स्वास्थ्य संस्थामा आवश्यक स्वास्थ्य कर्मचारी नियुक्ति गरिनेछ । २) स्वास्थ्य संस्थामा ल्याब सेवा बिस्तार गरिनेछ । ३) स्वस्थ्यकर्मीहरुलाई रिफ्रेसर तालिम तथा महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरुलाई आवश्यक तालिम दिइनेछ । ४) स्वास्थ्य संस्थाहरुमा मापदण्ड अनुसारको निशुल्क औषधी सरल रुपमा पाउने व्यवस्था गरिनेछ । ५) स्वास्थ्य बिमाको पहँच बिस्तार गरिनेछ । ६) नसर्ने रोगको रोकथामका लागि जनसमुदायमा योग, आयुर्वेद, खानपान, जीवनशैली, तनाव व्यवस्थापन बारे सचेतना कार्यक्रम तथा मनोसामाजिक परामर्श सेवा सञ्चालन गरिनेछ । ७) जटिल तथा खर्चिला रोगको उपचारलाई सहज तुल्याउन विपन्न वर्गलाई

	लक्षित गरी कोषको स्थापना गरिनेछ ।
३) रिफरल स्वास्थ्य सेवा सहज गराउने	१) त्रिशुली अस्पताललाई रिफरल अस्पतालको रुपमा विकास गर्न प्रदेश सरकार र अन्य सम्बन्धित निकायसँग सहकार्य गरिनेछ । २) स्त्री रोग विज्ञ(डाक्टर) द्वारा महिलाहरुको पाठेघर तथा स्तन क्यान्सरको पहिचान र उपचारको लागि स्वास्थ्य शिविर संचालन गरिनेछ । जेष्ठ नागरिकहरुलाई घरदैलो सेवा मार्फत स्वास्थ्य जाँच गरिने छ। ३) गाउँपालिकामा मोटर बाटोसम्म सेवा दिनेगरी कम्तीमा तिनवटा एम्बुलेन्स सेवा शुरु गरिनेछ । ४) तत्काल उपचार नहुँदा ज्यानको जोखिममा पर्ने प्रकृतिको सुत्केरी, दुर्घटनामा परेका व्यक्ति आदिको उपचारका लागि संघीय सरकारसँग समन्वय मार्फत हेली- एम्बुलेन्स सेवा उपलब्ध गराउन सहजीकरण गरिनेछ ।
४) मातृशिशु तथा पोषण सुरक्षा कायम गर्ने	१) खाद्य व्यवहारमा सुधार गर्न स्थानीय पौष्टिक खानेकुराको उपयोगमा जोड दिइनेछ । २) पाँच वर्ष मुनिका बालबालिका, गर्भवती तथा सुत्केरी महिलाको स्वास्थ्यलाई ध्यानमा राखी सुनौला हजार दिन कार्यक्रमका साथै मासिक रुपमा अण्डा तथा गेडागुडी वितरण कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । ३) अनिवार्य खोप सेवा तथा प्राथमिक उपचारलाई सबैको पहुँचमा पुऱ्याउन गाउँघर क्लिनिकलाई निरन्तरता दिइनेछ । ४) गर्भवती महिलाको गर्भावस्थामा ४ पटक जाँच र सुत्केरी महिलाको ३ पटक जाँचलाई प्रोत्साहन गर्न मासिक रुपमा स्वास्थ्य संस्थाबाट जनचेतना मुलक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । ५) किशोरवस्थाको गर्भधारणले ल्याउन सक्ने जटिलताबारे जनचेतना जगाउन विद्यालय मार्फत वर्षको तीन पटक विशेष शैक्षिक कार्यक्रम आयोजना गराइनेछ ।

६.२.९ प्रमुख कार्यक्रमहरु

क) गाउँपालिकाले गर्ने

- कोभिड अस्पताल सञ्चालन कार्यक्रम
- अस्पताल लगायत स्वास्थ्य संस्थाको पूर्वाधार विकास कार्यक्रम
- स्वास्थ्य परीक्षण तथा निशुल्क औषधी वितरण र स्वास्थ्य शिविर संचालन कार्यक्रम
- एम्बुलेन्स सेवा कार्यक्रम
- स्वास्थ्य बिमाको पहुँच बिस्तार कार्यक्रम
- सुरक्षित सुत्केरी तथा पोषण सुधार कार्यक्रम
- स्वास्थ्य जनशक्ति तथा महिला स्वयंसेविकाको क्षमता विकास कार्यक्रम

ख) प्रदेश सरकारसँग सहकार्यमा सम्पादन हुने

- स्वास्थ्य संस्थाको पूर्वाधार विकास
- त्रिशुली अस्पताललाई रिफरल अस्पतालको रुपमा विकास गर्न प्रदेश सरकारसँग समन्वय

ग) संघिय सरकारसँग सहकार्यमा सम्पादन हुनसक्ने

- स्वास्थ्य संस्थाको पूर्वाधार विकास
- स्वास्थ्य विज्ञहरुद्वारा स्वास्थ्य शिविर संचालन

६.२.१० अपेक्षित उपलब्धि

१) स्थानीय स्वास्थ्य नीति तर्जुमा भएको हुने
२) गाउँपालिकामा कम्तीमा १५ बेडको अस्पताल स्थापना भएको हुने
३) रिफरल अस्पतालसँग सम्बन्ध स्थापित भएको हुने
४) ८० प्रतिशत महिलाहरु स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी भएको हुने
५) किशोरवस्थाको गर्भधारण संख्या २५ भन्दा कममा पुऱ्याउने
६) सुत्केरी पश्चात् ३ पटक जाँच गराउने महिला १५ % पुऱ्याउने
७) स्वास्थ्य संस्थामा ३० मिनेटमा भित्र पुग्ने ५० % पुऱ्याउने

६.३ लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशीकरण तथा लक्षितवर्ग

६.३.१ पृष्ठभूमि

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (लैससास) सम्बन्धमा नेपालको संविधान २०७२को प्रस्तावनामा नै समानुपातिक समावेशी र सहभागिताको सिधान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माणका लागि वर्गीय, जातिय, क्षेत्रिय, भाषिक, धार्मिक, लैङ्गिक विभेद हिंसा तथा सवै प्रकारको जातिय छुवाछुत एवं विभेदको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि, सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्ने संकल्प गरिएको छ । मौलिक हक अन्तर्गत महिलाको हक, बालबालिकाको हक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको लागि सामाजिक सुरक्षाको हक, असहाय एकल महिला, अपाङ्गता भएका बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने तथा लोपोन्मुख जातिका नागरिकलाई कानुन वमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक, र ज्येष्ठ नागरिकको हक अन्तर्गत राज्यबाट विशेष संरक्षण तथा सामाजिक सुरक्षा प्रत्याभूति दिइने उल्लेख भएको छ । नेपालको १५ औं योजनाले महिलाको समान तथा अर्थपूर्ण सहभागिता सहित सारभूत समानता कायम गर्ने लक्ष्य लिएको छ । यसैगरी सेवा सुविधा, साधन र स्रोतमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पहुँच स्थापित गरी सामाजिक आर्थिक सशक्तिकरण गर्दै सम्मानपूर्वक जीवनयापनको वातावरण सिर्जना गर्ने भनिएको छ । "कोही पनि छुटनु हुदैन" भन्ने मान्यताका साथ दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य ५ मा लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने र सबै महिला, किशोरी र बालिकालाई सशक्त बनाउने भन्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ ।

६.६.२ वस्तुगत स्थिति

किस्पाङ गाउँपालिकामा १९०९९ जनसंख्या (स्थलगत सर्वेक्षण) रहेका छन् । यसमध्ये महिला ४८.७५% (९३१०), जनजाति ९१.९९%, बालबालिका २१.०७% (जन्मे देखि १९ वर्ष समुह, प्रोफाइल तालिका) ज्येष्ठ नागरिक ४.१४%, अपाङ्गता भएका व्यक्ति १.१८%, एकल महिला १.७१% रहेका छन । गाउँपालिकाको औसत साक्षरता ५१.२८% रहेकोमा महिला साक्षरता ४५.९८% रहेको छ । सामाजिक सुरक्षा भत्तामा आवद्ध जनसंख्या ४.१४% रहेको छ । रोजगारीमा महिलाको हिस्सा १७.२०% (स्थलगत सर्वेक्षण) रहेको छ । ८.४८% घरजग्गा मात्र महिलाको स्वामित्वमा रहेको देखिन्छ भने संयुक्त स्वामित्वमा २.३०% रहेको देखिन्छ । कृषि पेशामा पुरुष २०६४ र महिला २२६५ तथा गृहिणी (पुरुष ११९, महिला २५९२ र तेस्रो लिङ्गी ४) मा मात्र महिलाको उपस्थिति केहि बढी देखिएको छ । त्यसैगरी ज्यालादारी वा करारमा काम गर्ने, उद्योग व्यवसाय साथै वैदेशिक रोजगारी तर्फ पनि महिलाको संख्या कम देखिएको छ । यस गाउँपालिकामा निर्वाचित जनप्रतिनिधिमा महिला ४०.७४% दलित तथा अल्पसंख्यक समुदायबाट २५.९३% रहेको छ ।

६.३.३ प्रमुख समस्या

नेतृत्व तहमा महिलाको सहभागितामा कमि, नेतृत्व क्षमता विकासको कमि, महिलाको भूमिका औपचारिक आर्थिक कृयाकलापमा भन्दा घरायसी काममा बढी केन्द्रित हुनु, महिला लक्षित कार्यक्रमको कमी, महिला, शिक्षा, स्वास्थ्य लगायत आवश्यक सेवामा महिलाको पहुंचमा कमी, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा बालमैत्री पूर्वाधारको कमी, ज्येष्ठ नागरिकलाई मा एक्लोपनो, अपाङ्गता भएका व्यक्ति प्रति समान व्यवहार नहुनु, अपाङ्गता भएका व्यक्ति एवं ज्येष्ठ नागरिकको हक अधिकारको कार्यान्वयन पक्ष फितलो हुनु, रोजगारीको अवसरको

कमि, दक्ष जनशक्तिको कमि आदि प्रमुख समस्याका रुपमा रहेका छन ।

५.३.४ अवसर र चुनौति

क) अवसर

गाउँपालिकाको निर्णय प्रक्रियामा महिला दलित तथा अल्पसंख्यकलाई सबै तहका सरकारहरुले आत्मसात गर्नु, स्थानीय जनजाति समूदायको घरायसी निर्णय प्रक्रियामा महिलाको भूमिका पभावकारी हुनु, संविधानले बालबालिकाको हकलाई मौलिक हकको रुपमा अंगिकार गर्नु, ज्येष्ठ नागरिकको व्यवस्थापन स्थानीय अधिकार क्षेत्रभित्र रहनु, ज्येष्ठ नागरिकको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई उपयोग गर्ने वातावरण सृजना हुदै जानु, संविधानमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि सेवा-सुविधा र सामाजिक सुरक्षाको व्यवस्था हुनु आदिलाई यस गाउँपालिकाको अवसरको रुपमा लिन सकिन्छ ।

ख) चुनौति

महिला तथा पिछडीएका वर्ग समूदायको विकासका प्रत्येक चरणमा अर्थपुर्ण सहभागिता र निर्णयमा पहँुच स्थापित गर्नु, महिला तथा पिछडीएका वर्ग समूदायको क्षमता विकास गरी उत्पादनशील क्षेत्रमा परिचालन गर्नु, आर्थिक तथा सामाजिक जवनमा लैङ्गिक समानता कायम गर्नु, महिलामाथि हुने सबै किसिमका हिंसा, विभेद र शोषणको अन्त्य गर्नु, बालमैत्रि स्थानीय शासन स्थापना गर्नु, अपाङ्गता भएका र ज्येष्ठ नागरिक मैत्रि पूर्वाधारको विकास गर्नु, अपाङ्गता भएका व्यक्तिको प्रकृति अनुसारको सेवा प्रवाह, बालबालिका,सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरण सहज र सेवाग्राही मूखि बनाउनु, रोजगारीमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको पंहुचका लागि विशेष परिस्थिति एवं प्राविधिक व्यवस्थापन गर्नु, अपाङ्गतामैत्रि शिक्षा, भौगोलिक विकटता, प्राविधिक जनशक्तिको विकास आदि यस गाउँपालिकाको चुनौतिको रुपमा रहेका छन् ।

५.३.५ लक्ष्य : समतामूलक विकासमा समावेशी सहभागिता हासिल भएको हुने

५.३.६ उद्देश्य : बञ्चितिमा परेको वर्ग र समुदायको क्षमता विकास गर्नु ।

६.३.७ रणनीति

१ बञ्चितिमा परेका जाती, वर्ग लिङ्ग र समुदायको क्षमता विकास गर्ने ।
२ विकासका अवसरहरुलाई समतामूलक सहभागिता र सुनिश्चित गर्ने ।
३ फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरुको सामाजिक संरक्षण र सुरक्षा गर्ने ।
४ बालबालिकाको संरक्षण तथा बालमैत्री वातावरण तयार गर्ने
५ जेष्ठ नागरीकहरुको सम्मान तथा संरक्षण गर्ने
६. महिला, बालबालिका तथा किशोर किशोरी विरुद्ध हुने सबै प्रकारका विभेद दुव्र्यवहार, शोषण, उपेक्षा एव हिंसां, बाल बिवाह, बेचबिखन, ओसार पसारको अन्त्य गर्ने कुरामा जोड दिने

६.३.८ कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१ बञ्चितिमा परेका जाती, वर्ग	१) बञ्चितीमा परेका जाती, वर्ग, लिङ्ग र समुदायलाई लक्षित गरी आय र

लिङ्ग र समुदायको क्षमता विकास गर्ने ।	रोजगारीमूलक सीप विकास, नेतृत्व विकास, वित्तीय साक्षरता, सामाजिक सचेतना लगायतका माध्यमबाट क्षमता विकास गरीनेछ । २) औपचारिक तथा अनौपचारिक शिक्षा तथा तालिमको व्यवस्था गरि चेतनाको स्तर विकास गरिनेछ । ३) गाउँपालिका स्तरमा लैससास रणनीति तयार गरी स्थानीय स्तरमा रहेका संघ संस्थालाई सोको कार्यान्वयनको लागि समन्वय गरिनेछ ४) लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणमूखी विकास प्राप्तीको लागि सबै वर्गको सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ ।
२ विकासका अवसरहरुलाई समतामूलक सहभागिता र सुनिश्चित गर्ने ।	१) स्थानीय विकासका सबै क्षेत्रमा बञ्चितिकरणमा परेका सबै भूगोल, लिंग, जातजाति, समुदायको समानुपातिक र अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्न सकारात्मक विभेदको नीति लिइनेछ । २) गाउँपालिकाले स्थानीय विकास प्रवाह सम्वन्धी ऐन, नीति, कानून कार्यविधिहरु र योजना प्रकृयामा समावेशी सहभागिता सुनिश्चित गर्ने प्रावधानहरु समावेश गरी सबै प्रकृयामा मूलप्रवाहिकरण गरिने छ । ३) गाउँपालिका तथा यससँग सम्बद्ध संरचनाहरुलाई समावेशी बनाइनेछ । ४) सबै पेशा, रोजगार, व्यवसायमा समतामूलक सहभागिता सुनिश्चितता लागि व्यवस्था मिलाइनेछ । ५) महिला, दलित, जनजाति एवं अल्पसंख्यक समुदायबाट प्रतिनिधित्व गर्ने जनप्रतिनिधिहरुको नेतृत्व क्षमता विकास गरिने छ । ६) विकासको सवै तह र निर्णय प्रक्रियामा महिलाको अर्थपुर्ण सहभागिता बढाउदै सेवा सुविधा र अवसरमा पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ । ७) शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि, पशु, लघ उद्यम र रोजगारमूलक कार्यक्रममा दलित, महिला, बिपन्न, अपाङ्ग, बालबालिका र जेष्ठ नागरिक लक्षित कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । ८) लैङ्गिक सम्बेदनशील बजेट तर्जुमाका साथै विकास कार्यक्रमको लैङगिक परीक्षण गर्ने पद्धति कायम गरिने छ।
३ फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरुको सामाजिक संरक्षण र सुरक्षा गर्ने ।	१) फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरुको सामाजिक, सास्कृतिक, प्रशासनिक क्षेत्रमा सहभागिता सुनिश्चित गर्न सामाजिक सुरक्षा र सकारात्मक विभेद सहितको संरक्षणको व्यवस्था मिलाइनेछ । २) फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरुको अर्थपुर्ण सहभागिताका लागि क्षमता विकास गरिने छ । ३) आधारभूत शिक्षा, स्वास्थ्य सेवा, आय आर्जन तथा राज्यले दिने सम्पुर्ण सेवा सुविधाहरुमा फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरुको पहुँच सुनिश्चित

	गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । ४) सार्वजनिक स्थल, बाटो, सार्वजनिक भवन, अस्पताल, शौचालय आदिलाई बालमैत्री, लैंगिकमैत्री, अपाङ्गमैत्री तथा समावेशी हुने गरी निर्माण गरिनेछ र मौजुदा सार्वजनिक संरचनाहरूलाई पनि समावेशी बनाउँदै लगिनेछ ।
४ बालबालिकाको संरक्षण तथा बालमैत्री वातावरण तयार गर्ने	१) बालबालिको संरक्षण तथा बालमैत्री वातावरण सम्वन्धी नीति र कार्यक्रमको व्यवस्था गरिने छ । २) बालबालिका तथा किशोरकिशोरी विरुद्ध हुने सबै प्रकारका विभेद, दुव्र्यवहार, शोषण, बालश्रम, बलात्कार, बेचबिखन, ओसार पसार जस्ता अपराध विरुद्ध सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
५ जेष्ठ नागरीकहरुको सम्मान तथा संरक्षण गर्ने	१) ज्येष्ठ नागरिकको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई उपयोग गर्न अन्तरपुस्ता सीप हस्तान्तरण, छलफल, र अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २) ज्येष्ठ नागरिकलाई सामाजिक सुरक्षा भत्ता वडा एवं टोलस्तरमा उपलब्ध गराउने छ । ३) ज्येष्ठ नागरिक मैत्री भौतिक संरचना निर्माण गरिने छ
६. महिला, बालबालिका तथा किशोर किशोरी विरुद्ध हुने सबै प्रकारका विभेद दुव्र्यवहार, शोषण, उपेक्षा एव हिंसां, बाल बिवाह, बेचबिखन, ओसार पसारको अन्त्य गर्ने कुरामा जोड दिने	१) सबै नागरिकहरुमा न्यायिक समितिद्धारा निश्पक्ष सेवा उपलब्ध गर्ने ब्यवस्था मिलाईनेछ । २) लैङ्गिक हिंसाको अन्त्यको लागि गाउँस्तरीय सामाजिक सुरक्षा कोषको स्थापना तथा संचालन गरीनेछ । ३) मानव बेचबिखन तथा लैङ्गिक हिंसाबाट पीडित र प्रभावितहरुको संरक्षण तथा पुनरुथापनाको लागि अल्पकालीन र दीर्घकालीन सेवा केन्द्रहरुको स्थापना र सञ्चालन गरिनेछ । ४) मानव बेचबिखन तथा लैङ्गिक हिंसाबाट पीडित र प्रभावितहरुलाई आत्मनिर्भर बनाउन ब्यबसाय मुलक तालिम प्रदान तथा रोजगारीका अवशरहरुमा सहभागिताका लागि व्यवस्था गरिनेछ । ५) लैङ्गिक हिंसा, मानव बेचबिखन, बालविवाह न्युनिकरण गर्न ग्रामीण स्तरमा ब्यापक रुपमा सचेतना मूलक कार्यक्रमहरु गरीनेछ ।

६.३.९ प्रमुख कार्यक्रम

क) स्थानीय तह आफैले सम्पादन गर्ने ।

- लैससास नीति तर्जुमा तथा समायोजन, संशोधन
- दलित लक्षित कार्यक्रम

- युवा लक्षित सचेतना अभियान
- अपाङ्गता जनचेतना अभियान सञ्चालन
- लैंङ्गिक विभेद, हिँसा तथा शोषण सम्वन्धी अभिमूखिकरण
- महिला सशक्तिकरण कार्यक्रम, तालिम, अभिमूखिकरण
- ज्येष्ठ नागरिक सम्वन्धी नीति, समायोजना, निर्माण तथा संशोधन,
- ज्येष्ठ नागरिक सम्मान कार्यक्रम
- बाल क्लव, बाल सञ्जाल गठन एवं क्षमता वृद्दि
- अपाङ्गमैत्रि, बालबालिकामैत्रि, महिलामैत्रि भौतिक संरचना निर्माण (विद्यालय, सरकारी कार्यलय, मंत्रालय, गाउँपालिका भवन, सार्वजनिक भवनहरु)
- लैङ्गिक सम्बेदनशील बजेट तथा लैङ्गिक परिक्षण

ख) प्रदेश सरकारसंग सहकार्यमा सम्पादन हुने ।

- लैससास नीति तर्जुमा तथा समायोजन, संशोधन
- क्षमता विकास/सिपमुलक तालिम
- लैंगिक विभेद हिंसा तथा शोषण अभिमूूखिकरण
- विशेष शिक्षा (फरक क्षमता भएकाको लागि)
- ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्ग थेरापी केन्द्र तथा मसिनको व्यवस्था

ग) संघीय सरकारसंग सहकार्यमा सम्पादन हुने ।

- अपाङ्गता भएकालाई आवश्यक सहयोगि सामाग्री, कृतिम अङ्ग प्रदान
- सामाजिक सुरक्षा, सामाजिक संरक्षण

६.३.९ अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकाबाट गठन हुने समितिहरुमा ४० प्रतिशत समावेशीता भएको हुने, सवै निकायमा लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट प्रणाली संस्थागत भएको हुने, लैससास बजेट परिक्षण नियमित भएको हुने ।लैससास नीति तर्जुमा भएको हुने, लैङ्गिक बजेट प्रणाली अवलम्बन भएको हुने, २०० जना महिलालाई क्षमता विकास तालिम दिइएको हुने, लैससास अन्तर्रक्षेत्रीय खण्डीकृत तथ्यांक संकलनको अभ्यास शुरुभएको हुने, प्रादेशिक आयमा महिलाको घरायसी कामको लेखाजोखा भएको हुने, अपाङ्गमैत्री, बालबालिकामैत्री, महिलामैत्री भौतिक संरचना निर्माण (विद्यालय, सरकारी कार्यलय, मंत्रालय, गाउँपालिका भवन, सार्वजनिक भवनहरु) निमार्ण भएको हुने, ज्येष्ठ नागरिक सम्वन्धी नीति, समायोजना, निर्माण तथा संशोधन, सम्मान कार्यक्रम सञ्चालन भएको हुने ।

६.४. यूवा तथा खेलकुद

६.४.१ पृष्ठभुमी

उत्पादनशील यूवा मुलुकको विकासका संवाहक हुन । संविधानले राष्ट्रिय विकासमा युवा सहभागिता अभिवृद्धि गर्दै राजनीतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र आर्थिक अधिकारहरुको पुर्ण उपयोग गर्न मार्गदर्शन गरेको छ । युवाको विकास तथा सशक्तिकरण गर्न युवा उद्यमशिलता, शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी लगायतका क्षेत्रमा विशेष अवसर प्रदान आवश्यक हुन्छ । यसैगरी मानव विशेष गरेर युवाहरुको सर्वाङ्गिण विकास तथा राष्टिय र अन्तराष्टिय क्षेत्रमा पहिचान र प्रतिष्ठा हासिल गर्न खेलकुदको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ ।

६.४.१ बस्तुगत स्थिति

यस गाउँपालिकाको कुल जनसख्यामा १५ देखि ४० बर्ष उमेर सम्मको जनसंख्या करिव ४७ प्रतिशत (८७९३) रहेको छ भने करिव ७.८६ प्रतिशत (१५०१) युवाहरु वैदेशिक रोजगारमा संलग्न देखिन्छ।न् । यस गाउँपालिकामा रहेका २१ वटा आधारभूत तथा माध्यमिक विद्यालयहरुमा खेलकुदको लागि साना ठूला मैदान रहेका छन भने पुरानो गाउँ र कोल्चेतमा दुइवटा गाउँपालिकास्तरीय खेलकुद मैदान निर्माणाधिन अवस्था रहेका छन् ।

६.४.३ प्रमुख समस्या

युवालाई लक्षित कार्यक्रममा कमी, युवा लक्षित प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा, सीपमूलक तालिममा कमी, युवालाई उद्यमशील, रोजगारीमूलक र स्वरोजगार बनाउन नसकिनु, स्तरीय खेलकुद पूर्वाधारको कमी, खेलकुद प्रति जनप्रतिनिधि र स्थानीय समुदायको चासो कम हुनु, व्यवसायिक खेलकुद गाउँपालिकाको प्राथमिकतामा नहुनु, खेलकुद प्रशिक्षणको कमी, खेलकुदवाट जीविकोपार्जन हुने अवस्था नरहनु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याका रुपमा रहेका छन् ।

६.४.४ अवसर र चुनौति

क) अवसर

जनसंख्याको ठूलो हिस्सा युवा हुनु, सामाजिक परिचालन तथा प्रकोप व्यवस्थापन जस्ता सामाजिक क्रियाकलापमा युवाहरुको संलग्नता बढाउने अवसर हुनु, प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम तथा अन्य युवा स्वरोजगारमूलक कार्यक्रम सञ्चालनमा रहनु, गाउँपालिकाका अधिकाँश जनप्रतिनिधि युवा हुनु, युवा संलग्न स्थानीय संरचना/संयन्त्र रहनु, खेलकुदका पुर्वाधारहरुको क्रमशः विकास हुदै जानु, साहसिक र पर्यटकिय खेलकुदको प्रचुर संभावना रहनु, गाउँपालिका स्तरीय दुइवटा खेल मैदान निर्माणाधिन हुनु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख अवशरका रुपमा रहेका छन् ।

ख) चुनौति

युवा पलायन रोक्नु, युवामा सकारात्मक सोचको निर्माण गर्नु, युवामैत्री लगानीको अवसर बढाउनु, उद्यमशील रोजगारी सिर्जना गर्नु, युवाहरुलाई खेलकुद प्रति प्रोत्साहित गराउनु, खेलकुद पूर्वाधारको निर्माण गर्नु, व्यवसायिक खेलकुदको विकास गर्नु, स्वदेशमा रोजगारीका अवसरहरुको वृद्धि गर्नु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख चुनौति हुन ।

६.४.५ लक्ष्य : स्थानीय विकास प्रकृयामा युवाको योगदान बृद्धि भएको हुने

६.४.६ उद्देश्य

१. युवा उद्यमशिलता र रोजगारीको अभिवृद्धि गर्नु
२. खेलकुद पूर्वाधारको विकास गर्नु

६.४.७ रणनीति

१ युवा रोजगारी तथा स्वरोजगारी बृद्धि गर्ने
२ युवा उद्यमशीलता प्रवद्र्धन गर्ने ।
३ खेलकुद पुर्वाधार निर्माण र विस्तार गर्ने ।
४ व्यवसायिक खेलकुदको विकासलाई संस्थागत गर्ने ।

६.४.८ कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१ युवा रोजगारी तथा स्वरोजगारी बृद्धि गर्ने	१) युवाहरुलाई उद्यम व्यवसायका लागि सहुलियतपूर्ण कर्जा उपलब्ध गराउन वित्तीय सस्थाहरुसंग सहजिकरण गरिनेछ । २) श्रममूलक प्रविधिको प्रयोग गरी स्थानीय विकास कार्यमा युवा परिचालित गरिनेछ । ३) निजी क्षेत्र, गैसस र विकास साझेदारहरुसंग समन्वय गरी युवा रोजगारीलाई प्रवद्र्धन गरिनेछ । ४) वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका युवाले विदेशमा सिकेको सीप र उद्यमशीलताको सदुपयोग गरिनेछ । ५) विप्रेषण आयलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी गर्न प्रोत्साहित गरिने छ ।
२ युवा उद्यमशीलता प्रवद्र्धन गर्ने ।	१) युवामा प्रविधि एवं परम्परागत सीपको आधुनिकिकरण गरि रैथाने सीप र पेशाको व्यवसायीकरण गरिनेछ । २) युवा लक्षित सीप, प्राविधि शिक्षा, तालिम तथा रोजगार अभिवृद्धि गर्ने खालका कार्यक्रममा लगानी बढाइनेछ । ३) एस.इ.इ मा संलग्न भएका वा उतीर्ण भएका युवाहरुलाई सीपमूलक तालिम दिई आयमूलक व्यवसायमा आबद्ध गराईने छ । ४) युवाहरुले उत्पादन गरेका वस्तुहरुको प्रवद्र्धन र बजारीकरण गर्न सहकारीमा आबद्ध गराईने छ । ५) स्थानीय समुदायका परम्परागत पेशालाई व्यवसायीकरण गर्न

	लगानी अभिवृद्धि गरिनेछ ।
३ खेलकुद पुर्वाधार निर्माण र विस्तार गर्ने ।	१) विद्यालय खेलमैदानलाई क्रमशः स्तरीकरण गर्दै लगिने छ र निर्माणाधिन २ वटा खेल मैदानलाई छिटो सम्पन्न गर्न पहल गरिने छ । २) परम्परागत खेल पहिचान गर्दै, साहसिक खेलकुदका सम्भाव्य क्षेत्रहरु (साइकिलिङ, हाइकिङ, बन्जीजम्पीङ, जिप फ्लायर, प्याराग्लाइडिङ, निशानाबाजी, फुटबल, भलिबल, कबड्डी आदि) स्थानहरु प्हिचान गरी आधारभूत पूर्वाधारहरु विकास र प्रवद्र्धन गरिनेछ ।
४ व्यवसायिक खेलकुदको विकासलाई संस्थागत गर्ने ।	१) खेलकुद विकासमा निजी क्षेत्रसंग सहकार्य र समन्वय गरिनेछ । २) व्यवसायिक खेलकुद क्लवहरुको स्थापना एर्व विकास गर्न प्रोत्साहन गरिने छ । ३) फरक क्षमता भएकाहरुको विशिष्टीकृत खेलकुद प्रतियोगिताहरुको प्रायोजना गर्ने र उनिहरुलाई खेलकुद प्रति आकर्षित गरिनेछ । ४) गाउँपालिका स्तरीय र विद्यालय स्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गरिनेछ । ५) हरेक विद्यालयलाई कुनै एउटा खेलका लागि विशिष्टीकृत गर्दै लगिने छ । ६) खेलकुद मैदान र कभर्डहलको निर्माण र व्यवस्थापन गरिनेछ ।

६.४.९ प्रमुख कार्यक्रम

क. स्थानीय तह आफैले सम्पादन गर्ने ।

- युवामुखी क्षमता विकास कार्यक्रम
- व्यवसायिक खेलकुद क्लवहरुको स्थापना
- विद्यालय तहमा प्रतिभावान खेलाडीको पहिचान
- खेलकुद मैदान र कभर्डहलको निमार्ण

ख. प्रदेश सरकारसंग सहकार्यमा सम्पादन हुने ।

- युवालाई जिविकोपार्जनका लागि प्राविधिक शिक्षा र सीपमूलक तालिम
- विकासको प्रक्रियामा युवा पहिचान
- व्यवसायिक खेलकुद क्लवहरुको स्थापना
- विद्यालय तहमा प्रतिभावान खेलाडिको पहिचान
- खेलकुद मैदान र कभर्डहलको निमार्ण

ग. संघीय सरकारसंग सहकार्यमा सम्पादन हुने

- ड्राष्ट्रिय स्तरका खेलकुद प्रतियोगिता

४.४.१० अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकामा विप्रेषण लगानी बढेको हुने, स्थानीय व्यवसायिक परियोजनाहरुमा युवाको परिचालन बढेको हुने, ३०० जना युवाहरुले रोजगारमूलक सीप विकास तालिम लिएको हुने, रैथाने व्यवसायहरु पहिचान स्थापित गर्दै आधुनिकीकरण भएका हुने, गाउँपालिका स्तरीय खेलकुद मैदान, वार्षिक रुपमा अन्तर विद्यालय खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना भएको हुने, विद्यालय तहमा खेलकुद मैदान निर्माण भएको हुने । व्यवसायिक खेलकुद प्रतियोगिता शुरु भएको हुने, प्रत्येक वर्ष स्थानीय स्तरीय र जिल्लास्तरीय प्रतियोगिताको आयोजना गरेको हुने, र युवा खेलकुद सम्वन्धि स्थानीय नीति निर्माण भएको हुने ।

६.५ खानेपानी तथा सरसफाइ

६.५.१ पृष्ठ भुमि

खानेपानी र ससफाइ सुबिधा नागरिकको अधिकारको रुपमा स्थापित भइ सकेको छ । नेपालको संविधानले खानेपानी तथा सरसफाइको पहुँचलाई मौलिक हकको रुपमा स्थान दिएको छ । खानेपानी तथा सरसफाइको व्यवस्थापन कार्य तीनवटै तहका सरकारको एकल तथा साझा अधिकारको रुपमा उल्लेख भएकोछ ।

६.५.२ वस्तुगत स्थिति

किस्पाङ गाउँपालिकामा आ ब ०७६।०७७ मा खानेपानी तथा सरसफाइ गुरुयोजना तयार भइ कार्यान्वयनमा आई सकेको छ । गुरु योजना अनुसार संचालित ४२ वटा खानेपानी योजनाबाट गाउँपालिकाको २२७२ घरधुरीमा निजी धाराबाट खानेपानी सेवा पुगेको छ । १४२२ घरधुरीहरु सार्वजनिक धारा ४०६ घरधुरीले मुलको धाराबाट पानी खानेपानी प्रयोग गर्दछन । १९० घरधुरीले परंपरागत इनार, कुवाको खानेपानीको प्रयोग गर्दछन भने ६० घरधुरीहरु नदि आदी अन्य श्रोतमा निर्भर छन् ।यसका साथै गाउँपालिकामा थप १५ वटा खानेपानी नयाँ श्रोतहरु प्रस्ताबित भएका छन । नयाँ श्रोतको खानेपानीबाट वडा नं २,३,४,५ का ५०१ घरधुरीहरु लाभान्बित हुने भएका छन ।

यस गाउँपालिकामा ढल निकासको कुनै योजना संचालनमा रहेको छैन । भिरालो स्थान भएकोले ढलको धेरै जरूरी नदेखिए पनि बजार क्षेत्रमा ढल निर्माण गर्न आवश्यक भइ सकेको छ । गाउँपालिकामा सरसफाई सम्बन्धि कार्य गर्न्न केही संस्थाहरु कार्यरत रहेका छन् । हालसम्म घरको फोहरलाई घरमै व्यबस्थापन गर्ने गरेको पाइन्छ । तर बजार क्षेत्रको फोहरलाई थन्को लगाउन गाउँपालिकालाई फोहर मैला ब्यवस्थापन केन्द्र (डम्पिङ साइट) को आवश्यक परीसकेको छ । गाउँपालिकाको नीति अनुसार फोहरलाई कुहिने नकुहिने छुट्याएर नकुहिने फोहारलाई नष्ट गर्ने प्रयास भइराखेको सरोकार समुहको छलफलबाट थाहा हुन आएको छ । खानेपानी तथा सरसफाइ गुरु योजना अनुसार गाउँपालिकाले डम्पिङ साइटको लागि स्थान खोज गर्दैछ ।

यस गाउँपालिकामा फ्लस भएको शौचालय १७ वटा छन, ५३२ घरधुरीमा सेप्टिक टैक सहितको चर्पि तथा ३७३४ घरधुरीमा साधारण चर्पि छन् भने ७० वटा घरधुरीमा चर्पि नै छैनन् । यस गाउँपालिकामा आ.ब. २०७६।०७७ मा खानेपानी तथा सरसफाइ गुरु योजना तयार भइ सकेको सन्दर्भमा गाउँपालिकाले गुरुयोजनालाई अद्यावधिक गर्दै पुर्णरुपमा कार्यान्वयन गरेर खानेपानी तथा सरसफाइको व्यबस्थापन गर्न उपयुक्त हुन्छ ।

६.५.३ प्रमुख समस्या

गाउँपालिकामा हालसम्म स्वच्छ खानेपानी भन्दा सफा खानेपानी मात्र प्रयोग गरीराखेको देखिन्छ । स्वच्छ खानेपानी बितरण गर्न नसक्नु मुल समस्या हो । एक घर एक धाराको ब्यबस्था हुनु नसक्ने, खानेपानि मूहानमा बिबाद देखिनु, खानेपानीको योजनाहरुको मर्मत संभार पद्धतिको विकास गर्न नसकिँदा वितरण नियमित नहुनु, गाउँपालिकामा खानेपानी सम्बन्धी काम गर्ने दक्ष जनशक्तिको अभाव हुनु, सरसफाई सम्बन्धी

जनचेतनाको कमी हुनु आदि मुख्य समस्याहरु हुन ।

६.५.४ अवसर र चुनौति

क) अवसर

गाउँपालिका क्षेत्रमा खानेपानीका श्रोतहरु हुनु, खानेपानी तथा सरसफाई कार्यलाई संघ, प्रदेश र गाउँपालिकाको प्राथमिकतामा रहनु, खानेपानीमा सरोकार निकायहरुको चासो र सहकार्य हुनु, खानेपानी तथा सरसफाई गुरुयोजना तयार हुनु, खानेपानी तथा सरसफाई प्रति आम उपभोक्ताहरुको चेतनामा अभीबृद्धि हुदै जानु आदि अवसरहरु हुन ।

ख) चुनौति

दिगो खानेपानी योजनाको व्यबस्था, सबै घरधुरीमा एक घर एक धाराको सुनिश्चित गर्नु, खानेपानीको गुणस्तरमा बृद्धिगरी श्वच्छ तथा सफा खानेपानीको वितरण गर्नु, खानेपानीलाई शुद्धिकरण गर्नु, निर्माणाधीन खानेपानी योजनाहरुको समयमै निर्माण सम्पन्न गर्नु, सरसफाई सम्बन्धी जनचेतना जगाउनु, फोहरको उचित व्यबस्थापन गर्नु आदि चुनौति रहेका छन् ।

६.५.५ लक्ष्य : सबै नागरिकको स्वच्छ खानेपानीको सरसफाइ सुविधा प्राप्त गरेको हुने ।

६.५.६ उद्धेश्य : सबै घरधुरीमा स्वच्छ खानेपानी र सरसफाइको सुविधा विस्तार गर्नु,

६.५.७ रणनीति :

१ सबै घरधुरीलाई पाइपद्वारा एक घर एक धारा स्वच्छ खानेपानी उपलब्ध गराउने

२ हरेक घरधुरीमा शौचालय सहितको सरसफाईको व्यवस्था गर्ने

६.५.८ कार्यनीतिः

रणनीति	कार्यनीति
१ सबै घरधुरीलाई पाइपद्वारा एक घर एक धारा स्वच्छ खानेपानी उपलब्ध गराउने ।	१) खानेपानी योजनाको निर्माण र सरसफाइलाई उचित तवरले व्यबस्थित गर्न खानेपानी तथा सरसफाइ गुरुयोजना ी लागु गरिनेछ । २) खानेपानीको गुणस्तर परीक्षण गर्न गाउँपालिकाले जनशक्ति सहितको प्रयोगशालाको व्यबस्था गरिनेछ । ३) खानेपानीको बितरणलाई नियमित गर्न खानेपानी तथा सरसफाइ कार्यकर्तालाई क्षमता विकास गरिनेछ । ४) खानेपानी उपभोक्ता समूहलाई खानेपानी प्रणालीको संचालन तथा मर्मतको लागी जिम्मेबार बनाइने छ । ५) सबै खानेपानी उपभोक्ताको धारामा मिटर जडान गरी न्युनतम शुल्कको व्यबस्था गरिनेछ । ६) निर्माणाधिन खानेपानी तथा सरसफाईका योजनाहरुलाई समयमै सम्पन्न गरी सञ्चालनमा ल्याइनेछ ।

२ हरेक घरधुरीमा शौचालय सहितको सरसफाईको व्यवस्था गर्ने ।	१) शौचालय निर्माण गर्न बाँकी घरधुरीमा निर्माण गर्न निश्चित अनुदान सहित प्रोत्साहन गरिनेछ । २) खानेपानीको सदुपयोग तथा सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतना जगाउन टोल विकास संस्था, आमा समूह, सहकारी संस्था तथा अन्य सरोकार समूह आदिलाई परिचालन गरिनेछ । ३) फोहोरमैला व्यबस्थापनको लागी फोहोरलाई मोहोर बनाउन जैविक फोहोरलाई घरमै व्यबस्थित गर्ने प्रणालीको विकास गरिने छ । ४) बजार क्षेत्रको फोहरलाई थन्को लगाउन फोहरमैला ब्वस्थापन केन्द्र (लैण्डफिल साइट) को पहिचान, निर्माण तथा सञ्चालन गरिनेछ । ५) घरेलु प्रयोगबाट निस्काशित पानीको सदुपयोग गर्न करेसाबाली तरकारी तथा फुलबारी कार्यक्रम अभियान सञ्चालन गरिनेछ ।

६.५.९ प्रमुख कार्यक्रम

क) गाउँपालिका आफैले गर्ने

- गुरुयोजना अध्यावधीक गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने
- प्रयोगशाला स्थापना, व्यबस्थापन तथा संचालन
- खानेपानी तथा सरसफाइ कार्यकर्ताको व्यबस्था र वितरण व्यबस्था
- खानेपानी योजनाहरुको निर्माण तथा मर्मत सम्भार
- फोहरमैला ब्वस्थापन केन्द्र (लैण्डफिल साइट)को पहिचान र योजना तयारी

ख) प्रदेश सरकारको सहकार्यमा गर्ने

- फोहरमैला ब्वस्थापन केन्द्र (लैण्डफिल साइट)को खोज र निर्माण
- खानेपानी प्रसोधन सम्बन्धि संरचना निर्माण
- प्रदेश स्तरीय खानेपानी योजना निर्माण
- प्रयोगशाला स्थापना तथा तालिम

ग) संघ सरकारको सहकार्यमा गर्ने

- खानेपानी प्रसोधन सम्बन्धी संरचना निर्माण
- प्रयोगशाला स्थापना र तालिम
- नीति निर्माण
- समन्वय

६.५.१० अपेक्षित उपलब्धिहरु

सबै घरधुरीमा एक घर एक धारा सहित गुणस्तरीय सफा र स्वच्छ खानेपानी उपलब्ध भएको हुनेछ । निर्माणाधिन खानेपानी योजनाहरु निर्धारित समयमै सम्पन्न भएका हुनेछन । खानेपानीको परीक्षण गर्न प्रयोगशालाको स्थापना भइ संचालनमा आएको हुनेछ । खानेपानी मिटर जडान तथा मर्मत संभार कार्यकर्ताको

व्यबस्था भइ नियमित खानेपानी बितरण भएको हुनेछ । डम्पिङ साइटको पहिचान तथा निर्माण पश्चात संचालन भएको हुनेछ । किस्पाङ गाउँपालिका पुर्ण सरसफाइयुक्त गाउँपालिका भएको हुनेछ ।

परिच्छेद - ७ : पूर्वाधार विकास

७.१ यातायात पुर्वाधार

७.१.१ पृष्ठभुमी :

यातायात पुर्वाधारको बिकास स्थान बिशेषको उन्नति र प्रगतिको पूर्व शर्त हो । यातायातलाई पुर्वाधारहरुको पुर्वाधार अर्थात आधारभूत पूर्वाधारको रुपमा लिइन्छ । यातायात भन्नाले सडक मात्र नभइ पदमार्गहरु पुल पुलेसाहरु गोरेटो, घोडेटोहरु, रेल आदी सबै कुरालाई जनाउछ । नेपालको संबिधान तथा प्रचलित कानून अनुसार स्थानीय स्तरमा निर्माण हुने यातायात प्रणालीहरुको निर्माण, संचालन, मर्मत आदि सबै कुराको अधिकार र जिम्मेवारी स्थानीय सरकारसंग रहेको छ ।

७.१.२ वस्तुगत स्थिति

किस्पाङ गाउँपालिकामा ५९ कि मी सर्बयाम सडक छ । यस गाउँपालिकामा ८.८ कि मी कालोपत्रे, ६.५ कि मी ग्राभेल र बाँकी धुले सडक छ । यस बाहेक अरु २३५ कि मी धुले सडक मौसमी रुपमा संचालना रहेको छ । यी सडकमध्ये संघ अन्तरगत निर्माणाधिन रणनैतिक स्तरको ३६ कि मी त्रिसुली - भाल्चे - साल्मे सडकको स्तरोन्नती कार्य हाल भैरहेको छ भने प्रदेश अन्तर्गत १३१.३ कि मी जम्मा लम्बाइ भएको ९ वटा सडकहरु निर्माणाधिन रहेका छन । गाउँपालिकामा रहेका अन्य गाउँपालिका स्तरका आधा कि मी देखी ७ कि मी सम्म लम्बाइ भएका सानो र ठुलो गरी ४६ वटा धुले सडकहरु समेत गरी १२२ कि.मी सडक संचालनमा रहेका हुन ।

गाउँपालिकाबाट केन्द्रबाट ५ वटै वडा केन्दसम्म सुख्खा मौसममा यातायात संचालन हुने यी धुले सडकहरु आवश्यक मापदण्ड नपुगेका, ज्यामिती ( ) नमिलेकाले स्तरोन्नती गर्नु अति आवश्यक देखिएको छ । यस बाहेक यस गाउँपालिकामा ७ वटा सडक पुलहरु र १९ वटा ठुला साना कल्भर्टहरु र १४ वटा झोलुङ्गे पुलहरु संचालनमा रहेका छन । थप केही झोलुङ्गे पुलहरुको माग पनि रहेकोछ । गाउँपालिकामा लगभग ५० कि मी (१२ वटा) घोडेटो बाटोहरु सञ्चालनमा रहेका छन । यस गाउँपालिकामा निकै आकर्षक पर्यटकीय स्थलहरु रहेकोले यस्ता स्थानहरु सम्म पहुच पुर्‍याउन ४ वटा महत्वपुर्ण पर्यटकीय पदमार्ग निर्माण गर्नु पर्ने देखिन्छ । यस मध्ये नौ घरेडी सम्म पहुच पुर्याउन गाउँपालिकामा उक्त पदमार्गको डि पी आर समेत तयार भएको छ । पुर्वाधारको संरचनाहरुको मर्मत संभार को लागि गाउँपालिकाले २०७६ मा मर्मत संभार नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ ।

७.१.३ प्रमुख समस्याहरु

गाउँपालिका मा धेरैजसो सडकहरुको ट्र्याक निर्माण मात्र भएकोले धेरै सडकहरु मौसमी हुनु, प्रमुख स्थानहरुमा यातायातको सर्वयाम पहुच नहुनु, बिस्तृत योजना प्रतिबेदन तयार नगरी सडक निर्माण गर्ने प्रबृति रहेकोले मापदण्ड अनुसारका नहुनु, ु, यातायातको ु, राष्ट्रिय योजना अन्तरगतका मूख्य सडक योजन समयमै सम्पन्न नहुनु आवश्यक झोलुङ्गे पुलु र सडक पुल र नालीहरु निर्माण नहुनु र स्तरयुक्त सडक संजालको आभावमा अन्य कृयाकलापमा न्युनता रहनु आदि प्रमुख समस्या रहेका छन् ।

७.१.४ अवसर र चुनौति

क) अवसर

गाउँपालिकाको भाल्चे- साल्मे रणनैतिक सडकको स्तरोन्नती हुनु, गाउँपालिकाका केहि महत्वपुर्ण सडकहरु प्रदेश अन्तरगत निर्माणाधिन हुनु, गाउँपालिकालाई स्थानीय सडकहरुको सम्पुर्ण अधिकार रहनु, सडक तथा अन्य यातायात प्रणालीहरुको निर्माण गाउँपालिका, प्रदेश र नेपाल सरकारको प्राथमिकतामा रहनु, यातायात प्रणालीहरुको निर्माण प्रति किस्पाङ गाउँपालिकाका आम नागरिकको चासो बढनु, गाउँपालिकाको सबै वडा केन्द्र सम्म सडक ट्याक निर्माण हुनु आदि यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन ।

ख) चुनौति

यस गाउँपालिकामा सञ्चालित धुले सडकहरुको स्तरोन्नति गरी सर्बयाम सडक बनाउनु, महत्वपुर्ण स्थानहरु सम्म सर्बयाम सडक संजाल, आवश्यक स्थानमा सडक पुल तथा झोलुङ्गे पुलहरु र पर्यटकीय पदमार्ग र निर्माण गर्नु, सडकहरुलाई निर्बाध संचालन गर्नु, पर्याप्त प्राविधिक अध्ययन र डिजाइन बिना जथाभाबी सडक निर्माण गर्ने प्रबृति नियन्त्रण गर्नु आदि मुख्य चुनौतिहरु हुन ।

७.१.५ लक्ष : गाउँपालिकाका सबै नागरिकलाई बढीमा आधा घण्टाभित्र सर्वयाम यातायातमा पहुँच भएको हुने ।

७.१.६ उद्देश्य : गाउँपालिकाका मूख्य बस्तीमा सडक स्तरोन्नती गरि यातायात सेवा भरपर्दो बनाउर्नु

७.१.७ रणनीति

१ गाउँपालिका क्षेत्र भित्र रहेका सडकको स्तरोन्नति गर्ने ।
२ झोलुङ्गे पुल र पदमार्ग निर्माण तथा मर्मत संभार गर्ने ।
३ संचालित सडकहरू तथा अन्य यातायातका संरचनाहरुको मर्मत संभार गर्ने।

७.१. कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१ गाउँपालिका क्षेत्र भित्र रहेका सडकको स्तरोन्नति गर्ने ।	१) यातायात गुरु योजना बनाई सडक, पुल तथा अन्य पूर्वाधारहरुको निर्माण तथा मर्मत सम्भार गर्ने कार्य नियमित गरिनेछ । २) सडकहरुको बर्गिकरण गरी मापदण्ड तोकिनेछ । ३) बिस्तृत अध्ययन, डिजाइन बिना सडक निर्माण गर्ने कार्यलाई निरुत्साहित गरिनेछ । ४) सडक निर्माण गर्दा वातावरणमैत्री तथा सहभागितात्मक अवधारणा अनुरुप गरिने छ । ५) सडक निर्माण तथा अन्य पुर्वाधारका योजना निर्माणमा ठुला ठुला मेसिन तथा उपकरण को प्रयोगलाई ब्यबस्थित गरिनेछ । ६) गाउँपालिकाका सबै वडा केन्द्र र प्रमुख वस्तीहरुमा सर्बयाम सडकको

	पहुँच पुऱ्याइने छ । ७) स्थानीय सीप, साधन र श्रोतको अधिकतम प्रयोग गरी रोजगारी सृजना गरिनेछ ।
२ झोलुङ्गे पुल र पदमार्ग निर्माण तथा मर्मत संभार गर्ने ।	१) प्रसिद्ध धार्मिक तथा पर्यटकीय पदमार्गहरुको अध्ययन गरी आवश्यकता अनुसार स्तरोन्नति वा निर्माण गरीनेछ । २) मापदण्ड नपुगेका घोडेटोहरुलाई मापदण्ड अनुरुप बनाइ मर्मत संम्भार गर्ने पद्धतिको विकास गरिनेछ । ३) सडकबाट बिस्थापित बस्तिहरु जोडने गोरेटोहरुलाई पुन निर्माण वा मर्मत संभार गरिनेछ । ४) एक घण्टाको फेरोमा सडकपुल वा झोलुङ्गे पुल निर्माण गरी आवागमनलाई सहज र सुलभ तुल्याइनेछ । ५) खहरे र बर्षे खोलाहरुमा झोलुङ्गे पुल निर्माण गरी दैनिक आवतजावत सहज र सुरक्षित गराईनेछ । ६) पदमार्ग निर्माण गरी पर्यटकिय आकर्षण केन्द्र बनाईनेछ ।
३ संचालित सडकहरू तथा अन्य यातायातका संरचनाहरुको मर्मत संभार गर्ने।	१) सडकहरुको नियमित मर्मत सम्भार गर्न मर्मत सम्भार कोषमा सडक निर्माणको बजेटबाट रकम बजेट ब्यबस्था गरिनेछ । २) सडकलाई सर्बयाम संचालन गर्न सरोकारवाला उपभोक्ताहरुलाई मर्मत कार्यमा सहभागी र जिम्मेवार बनाइनेछ । ३) हरेक बर्ष मर्मत सम्भार कार्य गर्नु पुर्ब सडकको अवस्था थाहा पाउन सडक सतह तथा संरचनाहरुको इन्भेन्ट्रि तयार गरिनेछ ।

७.३.९प्रमुख कार्यक्रमहरु

क) गाउँपालिका आफैले सम्पादन गर्ने

१ यातायात गुरुयोजना तर्जुमा र कार्यान्वयन

२ सबै वडामा सडक संजालको बिस्तार

३ मौजुदा बजेटबाट निर्माण र मर्मतको लागी छुट्टाछुट्टै बजेट बिनियोजित गर्ने

४ सडक निर्माण तथा मर्मत संभारकार्य सहभागितात्मक तथा बाताबरण मैत्री अवधारणा अनुरुप गर्ने

५ गाउँपालिकामा संचालित.सडकहरुलाइ सुचीकृतगर्ने र अभिलेख तयार गर्ने

६ गाउँपालिकामा रहेका.सडक, घोडेटो, झोलुङ्गे पुल, पदमार्ग ,सडक पुलहरुको निर्माण, स्तर उन्नती र मर्मत संभार गर्ने

७ बैकल्पिक पदमार्ग निर्माण गर्ने

८ मर्मत संभार कोषको व्यवस्थापन गर्ने

९ यातायात पुर्वाधार सम्बन्धी नीति नियमको तर्जुमा गर्ने

ख) प्रदेश सरकार संग सहकार्य गर्ने

१ गाउँपालिकामा.प्रादेशिक सडक निर्माण

२ पर्यटकीय पदमार्गको निर्माण

३ गाउँपालिकामा लामो स्पानका झोलुङ्गे पुलहरु को निर्माण

४ गाउँपालिकामा रहेका खोलाहरुमा सडकपुल निर्माण

५ अन्तर सरकार समन्वय

ग) संघीय सरकारसंग सहकार्य गरी सम्पादन गर्ने

१ गाउँपालिकामा रणनैतिक सडक निर्माण

२ गाउँपालिकामा रहेका २५ मी भन्दा ठुलो स्पानको सडकपुल तथा लामो स्पानको झो. पुलहरुको अध्ययन र निर्माण

३ पर्यटकीय पदमार्ग निर्माण

४ समन्वय

७.१.१० अपेक्षित उपलब्धि

यातायात गुरु योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन भएको हुने, सडक मापदण्ड स्वीकृत भई सडकहरुको बर्गिकरण भएको हुने, सडकहरुको स्तरोन्नती भइ सडकहरु सर्बयाम संचालन भएका हुने, पर्यटकीय पदमार्गको अध्ययन र निर्माण भएको हुनेछ । एक घण्टाको फेरोमा झो पु को निर्माण र आधा घण्टाको फेरोमा सर्बयाम सडक सम्मको पहुच भएको हुने, रणनैतिक त्रिसुली- भाल्चे साल्मे ३६ कि मी सडकको स्तरोन्नति भइ सर्बयाम भएको हुने, प्रदेश अन्तर्गत निर्माणाधिन कामीडाँडा(गाउँपालिका ७ कि मी गाउँपालिका केन्द्र जोडने सडक सर्बयाम भएको हुने, र वडाबाट गाउँपालिका केन्द्र जोडने सडकहरु सर्बयाम भई सक्नेछन् ।

७.२ आवास, भवन तथा बस्ती विकास

७.२.१ पृष्ठभुमी

आवास भवन मानिसको आधारभुत आवश्यकता र यसले जीवन सुरक्षा प्रदान गर्दछ । स्थानीय सरकार संचालन ऐनले संघीय तथा प्रदेशको कानुनको अधिनमा रही सुरक्षित वस्ति बिकास र भवन निर्माण सम्बन्धी नीति, योजना, कार्यक्रम तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, नियमन तथा मुल्यांकन गर्ने र सरकारी भवन, विद्यालय, स्वास्थ्य संरचनाहरु, सामुदायिक भवन, सभागृह तथा अन्य सार्बजनिक भवन तथा संरचनाहरुको निर्माण, मर्मत संभार, सञ्चालन तथा व्यवस्थापनको जिम्मा स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरेएको छ ।

७.२.२ बस्तुगत स्थिति

किस्पाङ गाउँपालिकामा ५ वटा वडा कार्यालय सहित १० वटा सरकारी भवन, ३ वटा सामुदायिक भवन, २५ वटा सार्बजनिक विद्यालयहरुका आफ्नै भवन, ४ वटा स्वास्थ्य संस्था मध्ये ३ वटामा भवन (प्रीफ्याब) र निर्माणाधिन गाउँपालिकाको मूल प्रशासकीय भवन तथा ५ वटा वडा कार्यालय भवनहरु मध्य १ वटा प्रिफ्याब र १ वटा मर्मत सूधार गर्नु पर्ने अवस्थामा रहेका छन । यसैगरी यस गाउँपालिकामा आर सि सि छाना भएका घर ९३६ वटा, टिनको छाना भएका घर ३३७२ वटा, ढुङ्गाको छाना भएका घर ३० वटा, काठको छाना भएका घर ४ वटा, खर माटो र अन्य छाना भएका घर ५वटा रहेका वस्तुगत विवरणमा उल्लेख छ । यी घरहरुमध्ये ३७२२ घरधुरीको धुले सडकमा, ५०० घरधुरीको कालो पत्रे सडकमा, २६ घरधुरी ग्रावेल सडकमा पहुँच छ भने १०६ घरधुरीको सडकमा पहुच छैन । यिनीहरु गोरेटो घोडेटो बाटोमा जोडिएका छन । भुकम्प पश्चातको पननिर्माणले निजि आवास भवनहरु राष्ट्रिय पुनर्निर्माण प्रधिकरणको मापदण्ड अनुसार बनेका छन ।

यस गाउँपालिकामा भवन आचार संहिता तयार भइ लागु भएको र मापदण्ड अनुसार ४१६६ घरहरु निर्मान भएका छन । यस गाउँपालिकामा २०७२ को महाभुकम्पमा ४६३७ घरधुरीहरु प्रभाबित भएकोमा ४४९७.वटा घरधुरीले घर पुननिर्माण सम्पन्न गरेका र बाँकी निर्माणाधिन रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा हालसम्म व्यबस्थित बस्ती विकास नभएको र उपयुक्त स्थान छनौट गरी आवश्यक पुर्वाधारहरु निर्माण भए तथा एकिकृत वस्ति बिकास गर्ने बिषय गाउँपालिकाको नीति तथा कार्यक्रममा समाबेस भएको देखिन्छ ।

७.२.३ प्रमुख समस्याहरु ः

यस गाउँपालिकाको प्रशासकिय भवन वडा कार्यालय भवनमा हुनु,सबै वडा कार्यालय भवनहरु पक्कि नहुनु, व्यबस्थित बस्ति बिकास नहुनु, नयाँ निर्माण भएका घरहरुमा मौलिकता हराउनु, जोखिमयुक्त स्थानहरुमा बस्तिहरु हुनु, बजार क्षेत्रमा भवनहरु सडक मापदणड अनुसार नहुनु,भवन मापदण्ड पुर्ण रुपमा लागु हुन नसक्नु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरु हुन ।

७.२.४ अवसर र चुनौति

क) अवसर

भवन र आवास संघीय सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय सरकारहरुको प्राथमिकताको बिषय हुनु, भुकम्पमा क्षतीग्रस्त भवन तथा संरचनाहरु राष्ट्रिय पुन निर्माण प्राधिकरण द्वारा पुन निर्माण भइ रहनु, भवन निर्माणमा स्थानीय निर्माण सामाग्रीको उपलब्धता हुनु, आम मानिसहरुको धारणा भवन मापदण्ड प्रति सकारात्मक हुदै

जानु, एकिकृत बस्ति बिकास गाउँपालिकाको प्राथमिकतामा पर्नु, आधुनिक निर्माण सामाग्रीको लागि बजार पहुँच धेरै टाढा नहुनु आदि यस क्षेत्रका अवसरहरु हुन ।

ख) चुनौति

सुरक्षित, एकिकृत र व्यबस्थित वस्ति बिकास गर्नु, घर बनाउँदा सडकको सीमा छोडेर मात्र घर बनाउन दिनु, भुकम्पबाट क्षतिग्रस्त भवन तथा संरचनाहरुको समयमै निर्माण सम्पन्न गर्नु, बालबालिका, महिला तथा अपाङ्ग मैत्री भवन निर्माण गर्नु, घर निर्माण स्वीकृति तथा भवन आचार संहिता पुर्ण रुपमा पालना गर्नु गराउनुु, नयाँ निर्माण हुने भवनहरुमा स्थानीय मौलिकता कायम गर्न लगाउनु, भुकम्प प्रतिरोधी भवन मापदण्ड अनुसार भवन निर्माण गर्नु, आदि चुनौतिहरु हुन ।

७.२.५ लक्ष्य : सुरक्षित आवास र बस्तिको विकास भएको हुने ।

७.२.६ उद्देश्य : सुरक्षित, सुबिधायुक्त आवास भवन र वस्ति विकास गर्नु

७.२.७ रणनीति

१ सुबिधायुक्त, सुरक्षित आवास तथा भवन निर्माण गर्ने

२ पुर्वाधार सहितको एकिकृत वस्ति विकास गर्ने

७.२.८ कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१ सुबिधायुक्त, सुरक्षित आवास तथा भवन निर्माण गर्ने	१) संघीय तथा प्रदेशबाट जारी मापदण्डहरू तथा गाउँपालिकाले विगतमा गरेका मापदण्ड सम्वन्धी निर्णयहरूको आधारमा जोखिमयुक्त क्षेत्रमा भवन तथा वस्ती निर्माण दुरुत्साहन गरी सुरक्षित स्थानमा भवन निर्माण, पूर्वाधार निर्माण गर्दा वातावरणीय गुणस्तर कायम राख्ने गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने छ । २) भवन आचार संहिता पुर्णरुपमा कार्यान्वयन गर्ने गर्न लगाइने छ । ३) भुकम्प प्रतिरोधि भवन निर्माण गर्न सक्ने दक्ष जनशक्ति तयार गरिने छ । ४) सरकारी भवनहरु सम्भव भएसम्म एकै स्थान वा आसपासमा बनाइने छ । ५) भवनहरुको ब्यबस्थापन तथा मर्मतमा प्रयोगकर्ता सरोकारवालाहरुलाइ जिम्मेवार बनाइने छ ।
२ पुर्वाधार सहितको एकिकृत वस्ति विकास गर्ने	१) सुरक्षित स्थानहरुमा वस्ति विकास योजना बनाइ लागु गरिनेछ । २) जोखिमयुक्त स्थानहरु पहिचान गरी नक्सांङ्कन गरिनेछ । ३) छरिएर रहेका बस्तिहरुलाइ एकिकृत गर्न योजना बनाइनेछ । ४) एकिकृत बस्तिहरुमा न्यनतम पुर्वाधारहरु निर्माण गरिनेछ तथा मर्मतमा

	सरोकारवालाहरुलाइ जिम्मेवार बनाइनेछ । ५) विपन्न र अति विपन्न समुदायलाई आवास निर्माण गर्न नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गरी सहयोग गर्ने नीति लिइने छ ।

७.२.९ प्रमुख कार्यक्रमहरु

क) गाउँपालिका आफैले गर्ने

- एकिकृत वस्ति विकास योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन
- भवन आचार संहिता पुर्णरुपमा लागु गर्ने
- सरकारी तथा सार्बजनिक भवनहरु एउटै स्थानमा निर्माण गर्ने

ख) प्रदेश सरकारको सहकार्यमा गर्न

- सरकारी भवन निर्माण
- एकिकृत वस्ति विकास तथा सेवा बिस्तार
- समन्वय

ग) संघीय सरकारको समन्वयमा गर्ने

- नीति र मापदण्ड निर्धारण
- पुनः निर्माण र पुनरुस्थापना
- विपन्न बर्ग आवास
- समन्वय

७.२.१० अपेक्षित उपलब्धिहरु

सार्बजनिक, सरकारी भवन तथा पुर्वाधारका संरचनाहरु र निजी भवनहरु पुर्ण रुपले भूकम्प प्रतिरोधि र भवन निर्माण मापदण्ड अनुसार निर्माण सम्पन्न भएको हुनेछन । एकिकृत बस्तिहरुमा न्युनतम पुर्वाधार निर्माण भइ सेवा सञ्चालन भएको हुनेछ । भवन आचार संहिता पुर्णरुपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ । बिपन्न बर्ग आवास योजना कार्यान्वयनमा आएको हुनेछ । सार्बजनिक, सरकारी भवनहरु बालमैत्री, लैंगिकमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री हुनेगरी निर्माण भएको हुनेछन् ।

७.३ सिचाइ तथा नदि नियन्त्रण

७.३.१ पृष्ठभुमी

कृषि उत्पादन बढाउन खेती गरिने जमीनको सुरक्षा र सिंचाईको राम्रो व्यवस्था पुर्व शर्तको रुपमा रहन्छन । पहाडी भूभाग, खेत भन्दा पाखोबारीको बाहुल्यता र सिंचाईको सुविधा भएमा तरकारी तथा नगदे बालीको उत्पादन बढ्ने पुर्व अनुभवले देखाएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले सिंचाई सम्वन्धी नीति, मापदण्ड, योजना, कार्यक्रम, अनुगमन र मूल्यांकनको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई तोकिएकोले किस्पाङ गाउँपालिकाको आवधिक योजनामा सिंचाई बिषयगत योजना तयार गर्न लागिएको छ ।

७.३.२ वस्तुगत स्थिति

किस्पाङ गाउँपालिकामा कृषियोग्य जमीन कुल क्षेत्रफलको ३५.१८% अर्थात लगभग ३००० हेक्टर रहेको र यसमध्ये करिब ७०% सिंचाई योग्य रहेको छ (जि.आइ एस) । यसपालिकामा सिंचाईको स्रोतको रुपमा पुर्वी सिमाना हुँदै बगेको नेपाल कै ठूलो नदि त्रिशुली र गाउँपालिका क्षेत्रभित्र बग्ने अन्य १२ वटा खोलाहरु र एउटा प्रख्यात पोखरीको निकास रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा प्रदेश अन्तर्गत ५ वटा सिचाइ योजनाहरु निर्माणाधिन छन् भने गाउँपालिकास्तरका २४ वटा सिंचाइ योजना (कुलो) हालसम्म संचालित छन ।

प्रदेश अन्तर्गतका योजनाहरुको निर्माणकार्य सम्पन्न भए पछि झण्डै ९७० हेक्टर भुमीमा सिंचाई सुबिधा पुग्ने देखिन्छ । यो गाउँपालिका समुन्द्र सतहबाट करीव ६२५ मिटर देखि करीब ४२०० मिटर उचाईसम्म रहेको समग्र नुवाकोट जिल्लाको हावापानीको झलक दिने भौगोलिक विविधता रहेको छ । यस गाउँपालिकाको अधिकाँश उत्तरबाट दक्षिणतर्फ फर्केको भूभाग रहेकोले यहाँ विभिन्न किशिमका फलफुल, खाध्यान्न बाली, मौसमी तथा बेमौसमी तरकारी आदि नगदे बालीको उत्पादनको लागि उर्बर रहेको छ र यी सबै किशिमको खेतीपाती हुने गरेको छ । हाल यहाँ केही स्थानमा पाइपको प्रयोग गरी स्प्रीङ्कल प्रणालीबाट ग्रिन हाउस (टनेल) मा बेमौसमी तरकारीको समेत आदि उत्पादन गर्ने गरिन्छ ।

यस गाउँपालिकामा रहेका खोलाहरुले नदिजन्य प्रकोपबाट दुबैतर्फको किनारको जमीन बर्षेनी कटान गर्ने र बर्षाको समयमा पहिरोले थप कटान गरी जमीनको अधिक क्षती पुऱ्याउने गरेको छ । यसका साथै गाउँपालिका क्षेत्रमा पुर्वाधारका योजना सञ्चालन गर्दा प्रयोग हुने ठुला मेसिनरीको थर्काइले पनि पहिरो जाने गरेको छ । गाउँपालिकामा रहेका पानीका स्रोतहरुको उचित व्यवस्थापन गरी सिचाई संरचनाहरु निर्माण गर्दा सिचाई योग्य जमिन २५.० ब कि.मी करिब २५०० हेक्टरमा थप सिंचाई सुविधा पुग्नसक्ने देखिन्छ ।

७.३.३ प्रमुख समस्या

सिंचाइ योग्य जमिनमा सिचाइ सुबिधा नहुनु, जल उपयोग गुरु योजना तयार नहुनु, जलश्रोतका श्रोतहरुको बिस्तृत मापन नहुनु, नदिजन्य प्रकोप बढदै जानु, सिचाइ योजना निर्माण गर्नमा नयाँ प्रबिधिको प्रयोग हुन नसक्नु आदि प्रमुख समस्या हुन ।

७.३.४ अवसर तथा चुनौति

क) अवसर

गाउँपालिकाको प्राकृतिक श्रोत स्थानीय सरकारको अधिकारमा रहनु, गाउँपालिकामा पानीको श्रोत हुनु, थोरै

पानीले पनि पुग्ने प्रकृति माटो हुनु, यातायातको बिस्तार हुनु, कृषिमा तथा सिंचाई प्रणालीमा नयाँ नया प्रबिधिको विकास हुनुका साथै कृषि र सिचाइ राज्यको प्राथमिकतामा पर्नु आदि अवसरहरु हुन ।

ख) चुनौति ः

सिंचाइयोग्य जमिनमा सिंचाइ सुबिधा बिस्तार गर्नु, जल उपयोग गुरु योजना तयार गर्नु, संचालित सिचाइ प्रणालीहरुको संरक्षण र मर्मत गरी संचालन गर्नु, नदिजन्य प्रकोपको नियन्त्रण गर्नु आदि प्रमुख चुनौतिहरु हुन ।

७.३.५ लक्ष : सिँचाई योग्य जमीनमा सिँचाई सुविधाको विस्तार भएको हुनेछ ।

७.३.६ उद्देश्य :

१ सिचाइ योग्य जमिनमा सिचाइ सुबिधा पुऱ्याउनु

२ नदिजन्य प्रकोपलाई न्यनीकरण गर्नु

७.३.७ रणनीति

१ सिचाइ प्रणालीको विकास गरी कृषियोग्य भुमीमा सिचाइ सुबिधा बिस्तार गर्ने ।

२ नदि कटान तथा पहिरोको नियन्त्रण गरी धन जनको क्षती न्युनिकरण गर्ने ।

७.३.८ कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१ सिचाइ प्रणालीको विकास गरी कृषियोग्य भुमीमा सिचाइ सुबिधा बिस्तार गर्ने ।	१) सतह सिंचाइ संरचनाहरुको क्रमशः विकास र बिस्तार गरी सिचाई सुबिधा बढाउदै जाने २) संभाब्य भएको स्थानहरुमा प्लाष्टिक पोखरी, थोपा सिचाइ, स्प्रिङ्कल आदि सिचाइ प्रणालीहरुको बिकास गर्ने ३) सिंचाइ आयोजना निर्माणमा स्थानीय साधन श्रोत र सीपको अधिकतम प्रयोग गर्ने, ४) सिंचाइ प्रणाली निर्माण, संचालन, तथा मर्मतमा सहभागितात्मक अवधारणाको उपयोग गरी उपभोक्ता समिति लाइ प्रोत्साहित गर्न तालिम आदि दिइ जिम्मेवार बनाउने ५) भुकम्प आदिबाट क्षतीग्रस्त भइ संचालनमा नरहेका सिंचाई आयोजनाहरुको पुन निर्माण, मर्मत गरी पुन संचालन गर्ने
२ नदि कटान तथा पहिरोको नियन्त्रण गरी धन जनको क्षती न्युनिकरण गर्ने ।	१) जोखिमयुक्त स्थानहरुको नक्साङ्कन गरिने छ । २) जोखिमबाट प्रभावित क्षेत्रलाई प्रथमिकता दिइ व्यबस्थापन गरिने छ । ३) नदि कटान र पहिरो ग्रस्त क्षेत्रको बिस्तृत अध्ययन गरी नदि कटान तथा तथा पहिरो नियन्त्रण गर्न उक्त कार्यको लागि गाउँपालिका जल उपयोग गुरु योजना बनाइने छ । ४) पहिरो.तथा नदिनियन्त्रण कार्यमा बायो इन्जिनीयरीङ प्रबिधीको

	प्रयोगगर्ने र उक्त कार्यमा सरोकार समुहलाइ सहभागी गर्ने ५) प्रभावितक्षेत्रमा बायोइन्जिनियरी गर्दा सम्भव भए सम्म उपभोक्ताहरुको काम आउने प्रजातीको बिरुवा बृक्षारोपण गर्ने

७.३.९ प्रमुख कार्यक्रम

क) आफैले गर्ने

- गाउँपालिकाको जल उपयोग गुरु योजना तर्जुमा
- सतह सिंचाइ, स्प्रिङ्कल, थोपा, ल्पास्टिक पोखरी आदि नयाँ प्रविधिमा आधारित बैकल्पिक सिंचाई
- क्षमता विकास
- साना साना नदि नियन्त्रण
- बायो -इन्जिनियरिङ

ख) प्रदेश सरकारको समन्वयमा गर्ने

- प्रदेश स्तरीय सिचाइ प्रणालीको निर्माण
- पहिरो नियन्त्रण
- मझौला खाले नदि नियन्त्रण

ग) संघीय सरकारको समन्वयमा गर्ने

- नीति निर्माण
- गुरु योजना तयार गर्ने
- नदि नियन्त्रण

७.३.१० अपेक्षित उपलब्धि

जल उपयोग गुरु योजना तयार भइ कार्यान्वयनमा आएको हुनेछ । थप ५५० हे. जमिनमा सिचाइ सुबिधा पुगेको हुनेछ । नयाँ प्रबिधिमा आधारित सिचाइ प्रणाली निर्माण भएको हुनेछ । क्षतिग्रस्त सिचाइ योजनाहरुको पुनस्थापना भएको हुनेछ । नदिजन्य प्रकोप नक्साङ्कन भएको हुनेछ ।

७.४. बिद्युत तथा बैकल्पिक उर्जा

७.४.१ पृष्ठभुमी

आम मानिसको जीवनलाई सरल र सहज बनाउनुका साथै आर्थिक तथा सामाजिक बिकासमा सुधार ल्याउन बिद्युत र उर्जाको महत्वपुर्ण भुमिका रहन्छ । संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले साना जल बिद्युत र बैकल्पिक उर्जा स्थानीय सरकारको अधिकार सुचीमा राखेको छ ।

७.४.२ वस्तुगत स्थिति

यस गाउँपालिकाका ५ वटै वडाहरु राष्ट्रिय विद्युत प्रसारण लाइनमा जोडिएका छन । गाउँपालिकामा बत्तिको लागि बिजुली प्रयोग गर्ने घरधुरी ४२५९, मट्टितेल प्रयोग गर्ने ६० घरधुरी, बायोग्यास प्रयोग गर्ने एक घरधुरीहरु र सोलार प्रयोग गर्ने ३१ घरधुरी छन । यस्तै यस गाउँपालिकामा इन्धनको लागि ३२०६ घरधुरी दाउरा, ११३४ घरधुरीहरुले एल पी ग्यास, ४ घरले बायोग्यास र बाकी ९ घरधुरीले मट्टितेल आदि अन्यस्रोत प्रयोग गर्दछन ।

७.४.३ प्रमुख समस्या

विद्युत आपुर्तिमा नियमितताको अभाव, आर्थिक कृयाकलापमा विद्युतलाई जोडन नसक्नु, विद्युत लाइनमा जडान सामाग्रीहरु कमजोर हुनु बायोग्यास आदि जस्ता बैकल्पिक स्रोतप्रति कम आकर्षण हुनु आदि प्रमुख समस्या हुन ।

७.४.४ अवसर र चुनौति

क) अवसर

विद्युत वितरण राष्ट्रिय ग्रिडको माध्यमबाट हुनु, लाइनमा.क्रमशःसुधार हुँदै जानु, विद्युत.आपुर्तिमा.सुधार हुदै जानु, सडक यातायातको बिस्तारले थप विद्युत योजनाहरु बन्ने सम्भावना बढदै जानु, विद्युतको प्रयोग बत्ति बाहेक अन्य काममा गर्ने बानीको विकास हुदै जानु, सोलार, गोबरग्यास आदिमा सचेतना बढाउने सम्भावना हुनु, यसले इन्धनमा दाउराको निर्भरतामा कमी आउने सम्भावना हुनु, स्थानीय समुदायले विद्युतको उपयोग गरी साना तथा घरेलु उद्योग तिर आकर्षित हुँदै जानु, कृषि उपजको प्रशोधन गर्ने संख्या बढ्दै जानु आदि अवसर हुन ।

ख) चुनौति

निर्माणाधिन आयोजनाहरुलाई समयमै सम्पन्न गर्नु, बैकल्पिक उर्जाको विकास गर्नु, विद्युतलाई अन्य आर्थिक क्रियाकलापमा प्रयोग गर्ने बानी बसाउनु, आम मानिसहरुलाई बैकल्पिक उर्जा प्रति आकर्षित गर्नु आदि चुनौति हुन ।

७.४.५ लक्ष्य : सम्पुर्ण घरहरु तथा बस्तीमा आधुनिक उर्जाको पहुँच सुनिश्चित भएको हुने ।

७.४. उद्देश्य :

१ ड्जलविद्युतको पहुँच बिस्तार गर्ने

२ बैकल्पिक उर्जाको खपत बढाउँदै परंपरागत उर्जाको विस्थापन गर्दै जाने

७.४.६ रणनीति

१ भरपर्दो र विश्वसनीय विद्युत सेवाको बिस्तार गर्नु

२ बैकल्पिक उर्जाको बिकास र बिस्तार गर्ने

७.४.६ कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१ भरपर्दो र विश्वसनीय विद्युत सेवाको बिस्तार गर्नु	१) केन्द्रिय प्रसारण लाइनमा प्रयोग भएका सामाग्रीहरुको गुणस्तरमा सुधार गरी भरपर्दो बनाउन नेपाल विद्युत प्राधिकरणसँग समन्वय गरिनेछ । २) सबै घरधुरीमा विद्युत लाइन जडान गरिनेछ । ३) गाउँपालिकालाई आवश्यक पर्ने विद्युतको काम गर्ने प्राबिधिक उत्पादन गर्न प्राविधिक शिक्षालयहरुसँग समन्वय गरिनेछ । ४) बिद्युत प्रसारण लाईनलाई सुरक्षित बनाउन ईन्सुलेटेड तारको प्रयोगगरी नाङ्गो तारलाई बिस्थापित गरिनेछ ।
२ बैकल्पिक उर्जाको बिकास र बिस्तार गर्ने	५) बैकल्पिक उर्जाको बिकास र बिस्तार गर्न बैकल्पिक उर्जा प्रवद्र्धन केन्द्रसँग समन्वय गरिनेछ । ६) सोलार, गोबरग्यास, सुधारिएको चुलो जस्ता बैकल्पिक उर्जाको उत्पादन तथा खपत बढाउन अनुदान तथा जोडाकोष व्यवस्था गरिने छ । ७) सहकारी मार्फत बैकल्पिक उर्जाको उपयोग बढाउन चेतनामूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ । ८) गाउँपालिकालाई आवश्यक पर्ने बैकल्पिक उर्जा प्राविधिक उत्पादन गर्न प्राविधिक शिक्षालयहरुसँग समन्वय गरिनेछ । ९) राष्ट्रिय ग्रीडको पहुँच नपुगेको स्थानमा बैकल्पि उर्जाको विकास गरिनेछ ।

७.४.९ प्रमुख कार्यक्रम

क) गाउँपालिका आफैले गर्ने

- विद्युत पहुँच सुधार योजना कार्यान्वयन
- क्षमता विकास
- बैकल्पिक उर्जा प्रवद्र्धन
- बैकल्पिक उर्जा अनुदान
- बैकल्पिक उर्जा तथा सुरक्षित विद्युत उपयोग चेतना अभिबृद्धि

ख)प्रदेश सरकारको समन्वयमा गर्ने

- विद्युत प्रसारण लाइन बिस्तार

- समन्वय

ग) संघीय सरकारसंग समन्वय गरी गर्ने

- नीति निर्माण
- समन्वय

७.४.१० अपेक्षित उपलब्धि

सत प्रतिशत घरधुरीमा राष्ट्रिय प्रसारण लाइन जडान भएको हुनेछ । नयाँ जलविद्युत आयोजनाहरुको पहिचान भइ सम्भाव्यता अध्ययन भएको हुनेछ । गाउँपालिकाका २५% घरधुरीमा बैकल्पिक उर्जाको उत्पादन तथा प्रयोग भएको हुनेछ ।

७.५. सूचना तथा संचार

७.५.१ पृष्ठभुमी

मानव जीवनमा सूचना तथा संचारको प्रयोग अनिवार्य रहेको छ । नेपालको संविधानले सूचनाको हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले सूचना प्रविधिको प्रयोग, विद्युतीय शासन, एफ एम संचालन स्थानीय पत्र पत्रिका आदि जस्ता बिषयहरु स्थानीय सरकारको कार्य जिम्मेवारी भित्र तोकेको छ ।

७.५.२ वस्तुगत स्थिति

यस गाउँपालिकाको ३५९७ घरधुरीले मोबाइल सेवा, १९७६ घरधुरिले टि .भी. को प्रयोग, इन्टरनेटको नेटबर्क कमजोर भए पनि २.२५ प्रतिशत घरधुरीमा इन्टरनेटको पहुँच, १३३ घरधुरीले कम्प्युटरको प्रयोग गर्ने गरेका छन् । यस गाउँपालिकामा एन सेल र एन टि सी को टावर जडान भएता पनि हालसम्म लैण्डलाइन टेलीफोन सेवा पुगेको छैन ।

७.५.३ प्रमुख समस्या

लैण्डलाइन टेलिफोन सेवा नहुनु, इन्टरनेट सेवा भरपर्दो नहुनु, स्थानीय पत्र पत्रिका प्रकासित नहुनु, गाउँपालिकाको कार्य सम्पादन विद्युतीय प्रणालीमा आबद्ध नहुनु आदि प्रमुख समस्या रहेका छन ।

७.५.४ अवसर र चुनौति

क) अवसर

सडक सुविधाले वायरलेस नेटवर्क र अप्टिकल फाइबरको बिस्तार हुनसक्ने, आम मानिसहरुको सूचना प्रणाली प्रति बढदो आकर्षण, बिद्यालयहरुमा नविन सूचना प्रविधि सहित कम्प्युटर शिक्षाको बिस्तार, टेलिफोन मोबाइल टावर निर्माण हुनु, मोबायल फोनको ब्यापक उपयोग हुनु, पालिकाको आफ्नै वेबसाइट हुनु,पालिकामा बिभीन्न वेप्सहरुको प्रयोग बढदैजानु आदी अवसर हुन ।

ख) चुनौति

सबै नागरिकसम्म सूचनाको पहुच पुऱ्याउनु, सामाजिक सञ्जालको दुरुपयोग रोक्नु, अन्तर सरकार समन्वय प्रभावकारी बनाउनु, इन्टरनेट र वाईफाईको पहुँच बढाउनु, गाउँपालिकाको सूचना विद्युतीय प्रणालीमा आबद्ध गर्नु आदि चुनौति रहेका छन् ।

७.५.५ लक्ष्य : सबै नागरिकहरु सूचना प्रणालीमा आबद्ध भएको हुने

७.५.६ उद्धेश्य : गुणस्तरीय सूचना तथा संचार प्रणालीको विस्तार गर्नु ।

७.५.७ रणनीति

१ मोबाइल, इन्टरनेट, पत्रपत्रिका, एफ.एम जस्ता सञ्चार सुविधाहरुमा नागरिकको पहुँच बिस्तार गर्ने

२ गाउँपालिकाको सेवा प्रवाह सूचना प्रविधिसँग आबद्ध गर्ने

७.५.८ तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति

१ मोबाइल, इन्टरनेट, पत्रपत्रिका, एफ.एम जस्ता सञ्चार सुविधाहरुमा नागरिकको पहुँच बिस्तार गर्ने	१) टेलिफोन टावर निर्माण र बिस्तार गर्न सम्बन्धित दुर सञ्चार लगायत सेवा प्रदायकसँग समन्वय गरिने छ । २) स्थानीय स्तरमा एफ एम सेवा स्टेसन संचालन गर्न सहजीकरण गरिने छ । ३) स्थानीयस्तरमा पत्रपत्रिका प्रकाशन गर्न प्रोत्साहन गरिने छ । ४) विद्यालय, स्वस्थ्य चौकी, वित्तीय संस्था र गाउँपालिकाका वडा कार्यालयसम्म भरपर्दो इन्टरनेट सेवा बिस्तार गरिने छ । ५) इन्टरनेट र केबुल टि.भी. बिस्तार गर्न सेवा प्रदायक सँग समन्वय गरिने छ ।
२ गाउँपालिकाको सेवा प्रवाह सूचना प्रविधिसँग आबद्ध गर्ने	१) वाइ फाइ सेवा विस्तार गरी फ्री वाइफाइ जोन विकास गरिने छ । २) गाउँपालिका र वडा कार्यालयमा विद्युत सूचना पुर्वाधारको विकास गरिने छ । ३) विद्यालय केन्द्रित इ-लाइब्रेरिको विकास र विस्तार गरिने छ । ४) सूचनाको हक र अधिकार सम्बन्धमा जन चेतनामा अभिबृद्धि गर्दै लगिने छ ।

७.५.८ प्रमुख कार्यक्रम

क) स्थानीय तह आफैले गर्ने

- एफ एम रेडियो प्रसारणमा सहयोग र सहजीकरण
- स्थानीय पत्रिका प्रकाशन गर्न प्रोत्साहन
- विद्युत सूचना पुर्वाधार निर्माण
- इ लाइब्रेरी स्थापना गर्ने
- वाइफाइ टावर निर्माण गर्न पहल गर्ने

ख) प्रदेश सरकारसंग समन्वय गरी सम्पादन गर्ने

- टेलिफोन टावर निर्माण
- विद्युत सूचना पुर्वाधार निर्माण
- संघ प्रदेश र स्थानीय तहमा बिद्युतीय सूचना प्रणालीको आबद्धता

ग) संघीय सरकारसंग समन्वय गरी सम्पादन गर्ने

- सूचना हाइ वे
- टेलिफोन टावर निर्माण
- नीति नियम निर्माण
- अन्तर सरकार समन्वय

७.५.१० अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकाका सतप्रतिसत परिवारमा कुनै न कुनै सूचना प्रविधिको पहुँच पुगेको हुनेछ । विद्यालयहरुमा इ-लाइब्रेरी स्थापना भइसकेको हुनेछ । ९५% भू क्षेत्र टेलिफोन टावरको दायरामा आइसकेको हुनेछ । टेलीफोन प्रयोग गर्ने परिवार संंख्या ७५% पुगेको हुनेछ । इन्टरनेट प्रयोग गर्ने परिवार संख्या २५% पुगेको हुनेछ । एफ एम स्थापना भइ सकेको हुनेछ । गाउँपालिकामा लैण्डलाइन टेलिफोन सेवा पुगेको हुनेछ ।

परिच्छेद- ८

वन, वातावरण, जलवायु परिवर्तन तथा विपद् व्यवस्थापन

८.१ वन, वातावरण जैविक विविधता तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन

८.१.१ पृष्ठभूमि

वन, वातावरण, जैविक विविधता, जलवायु परिवर्तन र विपद् व्यवस्थापन दिगो विकासका लक्ष्य प्राप्तिको लागि महत्वपूर्ण अन्तरसम्बन्धित विषयका रूपमा रहेको छ। नेपालको संविधानले पनि वन, वातावरण, जैविक विविधता, जलवायु परिवर्तन र विपद् व्यवस्थापन तीनवटै तहका सरकारको कार्यक्षेत्रभित्र समावेश गरी यस सम्बन्धी नीति, कानून र रणनीति तय गरी लागू गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ भने वातावरण संरक्षण, जैविक विविधता, जलाधार र वन्यजन्तु संरक्षणलाई स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रभित्र पर्दछ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले पनि यी क्षेत्रलाई स्थानीय तहको आवधिक तथा वार्षिक योजनामा अन्तरसम्बन्धित विषयका रूपमा समावेश गरी कार्यान्वयन गर्ने प्रतिबद्धता दर्शाएको छ। जलवायु परिवर्तन र जैविक विविधताको विनाश सबैभन्दा ठूला र जल्दोबल्दो वातावरणीय समस्याको रूपमा उजागर भएको छ । यसैले स्वच्छ र स्वास्थ्य वातावरणमा बाँच्न पाउने नागरिकको मौलिक हकको संरक्षण गर्न, प्राकृतिक स्रोतको समुचित उपयोग एवं दिगो व्यवस्था गर्न वातावरण र विकास बीच सन्तुलन कायम गर्न तथा प्राकृतिक स्रोत वातावरण र जैविक विविधता संरक्षण गर्न आवश्यक हुन्छ ।

८.१.२ वर्तमान स्थिति

किस्पाङ गाउँपालिकामा वन क्षेत्र कूल भूमिको ५४ प्रतिशत रहेको छ र यस अन्तर्गत २७३९ हेक्टर क्षेत्रफल रहेका ३३ वटा सामुदायिक वन रहेका छन् ।वन कार्यालयको अभिलेखअनुसार दर्ता भएका एउटा निजी वनको झन्डै ०.१४ हेक्टर क्षेत्रफल रहेको छ ।

यो गाउँपालिका समुन्द्र सतहबाट झन्डै ६०० मिटरमा केही बेसी भूभाग रहनुका साथै ४००० मिटरसम्मको उचाइमा रहेको उच्च पहाडी भूभाग रहेको पाइन्छ । धरातलको उचाइ, भौगर्भिक बनावट, भूस्वरूप, पहाडी पाखा र पानी ढलोले हावापानीको अवस्थामा विविधता हुन्छ । तापक्रम, सौर्यशक्ति, वायु र वायुको चाप, वर्षा तथा ओसिलोपन आदिले हावापानीको अवस्था निर्धारण हुने गर्दछ।

गाउँपालिकामा समशीतोष्ण र लेकाली हावापानीमा पाइने प्रायः सबैजसो वनस्पति पाइन्छ जसमा मुख्य साल, खोटेसल्ला, पातले सल्ला, चिलाउने, उत्तिस, बकाइनो, बाज, गुराँस, धुपी, खर्सु, जस्ता प्रजाति पाइन्छन् भने जडीबुटीको हकमा चिराइतो (Swertia chirayita), जटामसी (Nardostachys grandiflora), लोक्ता (Daphne bholua), सतुवा (Paris polyphylla), कुरिलो (Asparagus racemosus, अमला (Emblica officinalis), मुसली (Curculigo orchoides), खोटेसल्लाको खोटो (Pinus roxburghii), चुत्रो (Berberis aristata, ओखर (Juglans regia), पाखनवेद (Bergenia ciliata), रिठ्ठा (Sapindus mukorossi) टिमुर (Zanthoxylum armatum), लौठसल्ला (Taxus Baccata) आदि जस्ता महत्वपूर्ण वनस्पति पाइन्छन। यस पालिकामा वार्षिक ३२०० केजी खोटो उत्पादन र बिक्री हुने गरेको

देखिन्छ।फोहोरमैला विसर्जन सम्बन्धमा घरघरमै व्यवस्थापन गर्ने गरिएको छ। फोहोरको परिमाण धेरै हुँदा फोहोरमैला विसर्जनको ठूलो समस्या देखिएको छैन । तर विकास हुँदै गएका बजार केन्द्रहरूमा यो समस्या बढ्दो रूपमा देखिन्छ।

८.१.३ प्रमुख समस्या

इन्धनको लागि दाउरामा अत्यधिक निर्भरता हुनु, सार्वजनिक जग्गामा वन तथा वृक्षरोपण नहुनु, दाउराको बढ्दो प्रयोग, विकास प्रक्रिया सञ्चालन आदि विविध कारणले वन क्षेत्रको अतिक्रमण हुँदै जानु, जंगलमा अत्यधिक आगलागीबाट महत्वपूर्ण वनस्पति र वन्यजन्तु र चराचुरुङ्गीको विनाश हुनु, चोरी सिकारीका कारणले महत्वपूर्ण मृग तथा चराचुरुङ्गीको संख्या घट्दै जानु, वन प्राविधिक कर्मचारीको न्यून उपस्थिति हुनु, खोटो संकलन कार्य जथाभावी हुनु, वन पैदावार चोरी निकासी बढ्नु, काउलो जस्ता प्रजातिमा रुखै काटेर बोक्रा निकाल्नु, सरोकारवाला निकाय र वन कार्यालय बीच समन्वयको कमी, वातावरणीय चेतनाको कमी, विकास र वातावरण बीच उचित सन्तुलन मिलाउन नसकिनु आदि यस क्षेत्रका समस्या हुन् ।

८.१.४ अवसर र चुनौति

क) अवसर

वन, वातावरण संरक्षण र जैविक विविधता, जलाधार, वन्यजन्तु संरक्षण, जलवायु परिवर्तन तथा विपद् व्यवस्थापनको विषय संविधानद्वारा नै स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र समेत समावेश गरिनु, यी विषय सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड तथा योजनाको कार्यान्वयन र नियमन सम्बन्धी विषय गाउँपालिकाको अधिकार क्षेत्रभित्र रहनु, सबै वडामा सामुदायिक वन हुनु, वन पैदावारजन्य उद्योग स्थापना सम्भावना हुनु, जडीबुटी संकलन, निकासी र बजारीकरणबाट आयआर्जन हुनु, सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावार बिक्री तथा उपयोग सम्बन्धी आफ्नो कार्यक्रमको वार्षिक योजना बनाई गाउँपालिकाबाट स्वीकृत गराउनुपर्ने र वन पैदावार बिक्रीबाट प्राप्त आयको दश प्रतिशत गाउँपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्था हुनु, स्थानीयस्तरमा हरित क्षेत्रको संरक्षण र प्रवर्द्धन हुनु, घरघरमै फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्नु, ५-६ वटा गैससहरूको फोहोरमैला व्यवस्थापनमा सहकार्य हुनु, न्यून कार्बनमुखी तथा वातावरण मैत्री विकास अवलम्बनका कार्य गर्नु आदि जस्ता अवसर रहेका छन् ।

ख) चुनौती

वन, वातावरण संरक्षण र जैविक विविधता, जलाधार, वन्यजन्तु संरक्षण, जलवायु परिवर्तन तथा विपद् व्यवस्थापन राष्ट्रिय, प्रादेशिक नीति, कानून, रणनीति तथा मापदण्डको स्थानीयकरण गर्नु, वन क्षेत्रको विकास र विस्तार गर्नु, सामुदायिक वनको कार्ययोजना स्थानीय योजना प्रक्रियामा समावेश गरिनु, सामुदायिक वनको आयलाई स्थानीय कोषमा जम्मा गर्नु, चोरी सिकारी नियन्त्रण गर्नु, आगलागी नियन्त्रण गरिनु, वन तथा वातावरणको विकास संरक्षणलाई स्थानीय आयआर्जनसँग आबद्ध गर्नु इन्धनको लागि दाउराको निर्भरता घटाउनु, अन्तर तह समन्वय गर्नु आदि चुनौती देखिएका छन् ।

८.१.५ लक्ष्य : वन, वातावरण तथा जलाधार संरक्षण भएको हुने।

८.१.६ उद्देश्य : विकास र वातावरणवीच सन्तुलन कायम गर्नु ।

८.१.७ रणनीति

१ वनको संरक्षण, सम्बर्द्धन, तथा व्यवस्थापन गर्ने,

२ जैविक विविधता तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गर्ने,

३ वातावरण संरक्षण, नियमन र फोहोरमैलाको व्यवस्थापन गर्ने ।

८.१.८ कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१. वनको संरक्षण, सम्बर्द्धनतथा व्यवस्थापन गर्ने	१) वडामा रहेका सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिलाई यसको क्षेत्र, वनस्पति, बुट्यान, जैविक विविधता तथा जडीबुटीको लगत संकलन गरी कार्ययोजना तयार गर्नमा सहजीकरण गरिनेछ र म्याद सकिएका कार्ययोजना नवीकरण गरिनेछ । २) सामुदायिक वनको कार्ययोजना बमोजिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । ३) कवुलियती वन, धार्मिक वन र निजी वनको समुचित रूपमा संरक्षण, संबर्द्धनमा सहजीकरण गरिने छ। ४) गाउँपालिकामा स्थानीय आवश्यकतानुसार बोटबिरुवा उत्पादन गर्ने गरी वन नर्सरी स्थापना गरिनेछ । वन नर्सरी स्थापना गर्न सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । ५) वन उपभोक्ता समूहको क्षमता विकासको कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ६) स्थानीय वन उपभोक्ताहरूवाट उत्पादन हुने काठ, दाउरा, स्याउला र घाँसपात जस्ता वन पैदावारको माग र आपूर्ति वीच सन्तुलन कायम गर्न सहजीकरण गरिनेछ । ७) वन पैदावारमा आधारित विभिन्न आयआर्जनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी स्थानीयस्तरमा रोजगारी प्रवर्द्धन गरिनेछ । ८) वन व्यवस्थापन तथा सदुपयोगमा जनसहभागिता र सरोकारवालाको समानुपातिक पहुँच सुनिश्चित गरी वनस्रोत माथि स्थानीय बासिन्दाको अपनत्वको भावना विकास गरिनेछ। ९) निजी वन विकास र संरक्षणलाई प्रोत्साहित गरिनेछ र वन कार्यालयसँग समन्वय गरी त्यसको व्यवस्थापन तथा बजारीकरणमा सहजीकरण गरिनेछ। १०) वनजंगललाई आगलागीबाट जोगाउन जनचेतनाका साथै अग्नि नियन्त्रणका उपाय अवलम्बन गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ । ११) वन क्षेत्रका सरोकारवालाहरू, स्थानीय निकाय, गैरसरकारी संघ संस्थासँग समन्वय गरिनेछ ।

	१२) गाउँपालिकाको जैविक विविधताको अभिलेखीकरणमा आवश्यक सहयोग गरिनेछ।
२. जैविक विविधता तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गर्ने	१) १३ वटा खोलाहरूको संरक्षण गर्नुपर्ने क्षेत्रको पहिचान, सर्वेक्षण गरी योजना प्रक्रियामा समावेश गरी संरक्षण कार्य गरिनेछ । २) खोल्साखोल्सीहरूमा चेक ड्याम बनाई नियन्त्रको कार्य गरिनेछ । ३) खोला, पोखरी तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षणको कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ४) सडक किनारामा फलफूल तथा सौन्दर्य वृद्धि गर्ने जातका बोटबिरुवाको वृक्षरोपण र संरक्षण कार्य गर्ने विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दा कृषि जैविक विविधताको संरक्षणलाई विशेष महत्व दिइनेछ। ५) जैविक विविधता र वातावरण जनित परम्परागत ज्ञान, सीप तथा अभ्यासहरूको संरक्षण र प्रवर्द्धन गरिनेछ। ६) जैविक विविधता संरक्षणका साथै पर्यापर्यटनलाई टेवा पुर्याउन सहजीकरण गरिनेछ । ७) निजी क्षेत्रलाई कालिज, मृग जस्ता वन्यजन्तु पालनका लागि प्रोत्साहित गरी त्यसको दर्ता, नियमन तथा बजारीकरणमा सहयोग पुर्याइनेछ ।
३. वातावरण संरक्षण नियमन र फोहोरमैलाको व्यवस्थापन गर्ने	१) वातावरण संरक्षणमा संलग्न सबै संघ संस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ । २) वातावरण संरक्षण सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, योजना तर्जुमा तथा त्यसको कार्यान्वयन, अनुगमन र नियमन गरिनेछ । ३) प्लाष्टिक झोलाहरूलाई पूर्ण प्रतिबन्ध लगाइनेछ । ४) स्थानीय खुला तथा सार्वजनिक क्षेत्रहरू सुरक्षित गर्दै संरक्षण गरिनेछ । ५) विद्यालय तहमा वातावरण संरक्षण सम्बन्धी अभिमुखीकरण र वातावरणीय सचेतना अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ । ६) वातावरण संवेदनशील विशेष गरेर भौतिक पूर्वाधारका योजना र प्राकितक स्रोतको प्रयोग गर्दा प्रारम्भिक परीक्षण (IEE) तथा मुल्यांकन अध्ययन (EIA) गरेर मात्र कार्यक्रम स्वीकृत गर्ने प्रणाली अबलम्बन गरी वातावरण र विकास बीच सन्तुलन कायम गरिनेछ । ७) स्थानीयस्तरमा हरित क्षेत्रको विकास, संरक्षण र प्रवर्द्धन गरिनेछ । ८) वातावरणीय जोखिम न्यूनीकरणका लागि जनचेतना अभिवृद्धि र संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ९) वडा-वडामा खुला पार्क, उद्यान तथा पिकनिक स्पटको निर्माणगरी

	हरियाली कायम गर्न सहजीकरण गरिने छ। १०) घर, आँगन र बजार क्षेत्र सरसफाइयुक्त बनाउन फोहोरमैला व्यवस्थापनका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ११) उत्पादन हुने फोहोरलाई कुहिने, पुनः प्रयोग हुने र फालिने गरी वर्गीकरण गरिनेछ । १२) बजार क्षेत्रको फोहोरलाई व्यवस्थित गर्न व्यवस्थापन समिति गठन गरी व्यवस्थापनका लागि जिम्मेवारी दिइनेछ । १३) कुहिने फोहोरलाई कम्पोष्टको रूपमा प्रयोग गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । १४) पुनः प्रयोग गरिने फोहोरलाई बिक्री वितरणको संस्थागत रूपमा संकलन गरी निकासी गर्न निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरिनेछ र यसरी निकासी भएको फोहोरको आयलाई निर्देशिका तयार गरी सम्बन्धित समिति र गाउँपालिकामा रहने गरी व्यवस्था गरिनेछ । १५) बजार क्षेत्रमा व्यवस्थित नाली र ढलको व्यवस्था गरिनेछ ।

८.१.९. प्रमुख कार्यक्रम

क) गाउँपालिका आफैले सञ्चालन गर्ने

- सामुदायिक वनको लगत तयारी र कार्ययोजना तर्जुमा र स्वीकृति
- वन, पैदावार व्यवस्थापन र बजारीकरण
- जैविक विविधता संरक्षण र बजारीकरण
- अग्नि नियन्त्रण
- अन्तर निकाय, अन्तर तह समन्वय र सहकार्य
- भू तथा जलाधार संरक्षण
- फोहोरमैला व्यवस्थापन
- क्षमता विकास

ख) प्रदेश सरकारको समन्वयमा गर्ने

- सामुदायिक, निजी, धार्मिक तथा राष्ट्रिय वनको वर्गीकरण
- राष्ट्रिय वनको संरक्षण र सम्बर्द्धन
- भूक्षय नियन्त्रण र जलाधार संरक्षण
- अग्नि नियन्त्रण
- चोरी सिकारी नियन्त्रण

ग) संघीय सरकारको समन्वयमा गर्ने

- स्रोत परिचालन
- सामुदायिक वनको पैदावार, नदीजन्य प्राकृतिक स्रोतको बिक्री र नियमन
- अन्तर तह समन्वय

८.१.१०. अपेक्षित उपलब्धि

योजना अवधिको अन्त्यसम्ममा वन नर्सरीको स्थापना भएको हुने, वन क्षेत्रमा कृषिवनको लागि प्रयोग गर्ने प्रारुप बनाइने, वातावरण संरक्षण सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, हरित क्षेत्रमा २ प्रतिशतले वृद्धि भएको हुने, प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण कार्यविधि लागू भएको हुने, विद्यालय तहमा वातावरण संरक्षण सम्बन्धी अभिमुखीकरण र वातावरणीय सचेतना अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएको हुनेछ ।

८.२ जलवायु परिवर्तन र विपद् व्यवस्थापन

८.२.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले जलवायु परिवर्तन र विपद् व्यवस्थापनलाई तीनवटै तहका सरकारको कार्यक्षेत्रभित्र समावेश गरी आ-आफ्नो तहमा यी विषय सम्बन्धी नीति, कानून, रणनीति र मापदण्ड तर्जुमा गरी लागू गर्न सकिने व्यवस्था गरेको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले पनि स्थानीय तहको आवधिक तथा वार्षिक योजनामा जलवायु परिवर्तन, अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयलाई समावेश गरी कार्यान्वयन गरिनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

८.२.२ वर्तमान स्थिति

यस गाउँपालिकाको छुट्टै जलवायु सम्बन्धी तथ्यांक नभएकोले जिल्लाको औसत तथ्यांकलाई आधार मान्दा गर्मी मौसममा अधिकतम तापक्रम ३२ डिग्री र न्यूनतम तापक्रम १५ डिग्री सेल्सियस वरिपरि पुग्छ। आषाढ महिनाबाट मनसुनी वर्षा हुने हुँदा जिल्लाको अन्य भागमा जस्तै यस पालिकामा पनि पानी पर्न थाल्दछ र तापक्रममा कमी भएको महसुस हुन्छ । यस गाउँपालिका तुलनात्मक रूपमा उच्च भेगमा अवस्थित रहेकोले हिउँदमा अत्यन्त चिसो हुँदा हिउँ समेत पर्ने गर्दछ र जनजीवन कष्टकर समेत हुन सक्ने देखिन्छ। असार र साउनमा अधिकतम ६९१.७ मिलिमिटरसम्म वर्षा हुन्छ भने हिउँदका महिनाहरूमा यसको मात्रा नगन्य रहन्छ । वार्षिक औसत वर्षा १८४.६४ मिलिमिटरसम्म हुने गर्दछ । सन् २०२१ मा वन तथा वातावरण मन्त्रालय तयार गरेको संकटासन्नता तथा जोखिम विश्लेषण अध्ययनले नेपालको समग्र संकटासन्न विश्लेषण अनुसार नुवाकोट जिल्ला अति उच्च जोखिममा रहेको देखाएको छ।

गाउँपालिकामा स्थानीय विपद् व्यवस्थापन समिति गठन भई कोभिड-१९, तथा अन्य सा-साना आउने विपद् कार्यको व्यवस्थापन गर्ने गरिएको छ । दुई वडामा वडास्तरीय विपद् व्यवस्थापन समिति समेत गठन भएको छ ।

८.२.३ प्रमुख समस्या

जलवायु परिवर्तन र विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानून र मापदण्ड तर्जुमा हुन नसक्नु, स्थानीय जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्य योजना लागू गर्न प्राविधिक जनशक्ति र आर्थिक स्रोतको कमी हुनु, जीविकोपार्जनका लागि प्राकृतिक स्रोतहरू र वर्षातको पानीमा अधिक निर्भर रहनु, जलवायु परिवर्तनको कारण अतिबृष्टि हुनु र खडेरी पर्नु, बाढी, पहिरो, खडेरी, हावाहुरी, मानव रोगको महामारी, असिना, चटयाङ, कृषिमा रोग किरा र मिचाहा प्रजाति जस्ता प्रकोपहरूले स्थानीय स्तरमा प्रत्यक्ष रूपमा असर परेको महसुस हुनु, वातावरण संरक्षण, जलवायु परिवर्तन तथा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य हेर्ने सम्पर्क व्यक्ति न तोकिनु, व्यवस्थित कार्य योजना बनाई कार्यक्रम सञ्चालन हुन नसक्नु, जंगलमा आगलागि, चटयाङ आदिका घटनामा वृद्धि हुनु, खहरे खोला भएको कारणले कटान तथा भूक्षयको जोखिम रहनु, स्थानीय वातावरण समितिको क्षमता कमजोर रहनु बर्षेनी प्राकृतिक तथा गैरप्राकृतिक विपद्ले जीउ धनका साथै, सार्वजनिक निजी सम्पत्ति, भौतिक संरचनाहरू समेत प्रभावित हुनु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख समस्या हुन् ।

८.२.४ अवसर र चुनौती

क) अवसर

केन्द्रीयस्तारमा जलवायु परिवर्तन र विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति, कानून, रणनीति तर्जुमा भएको हुनु,भई कार्यान्वयनमा रहनु नेपाल सरकारको स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४, वातावरण संरक्षण ऐन २०७६ र जलवायु नीति २०७६, कार्यान्वयनमा रहनु, स्थानीयस्तरमा जलवायु अनुकुलन कार्य योजना तथा विपद् जखिम न्यूनीकरण, व्यवस्थापनलाई मूलप्रवाहीकरण गर्ने नीति लिइनु, स्थानीय तहलाई विपद् व्यवस्थापन गर्ने र यस सम्बन्धी कार्यसँग सम्बन्धित संस्थाहरूलाई समन्वय समन्वय र सहकार्य गर्न सक्ने गरी कानुनी व्यवस्था समेत रहेको, यसक्षेत्रका अवसर रहेका छन् ।

ख) चुनौती

स्थानीयस्तरमा जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी आधिकारिक तथ्यांक कायम गर्नु, स्थानीय जलवायु अनुकूलन कार्ययोजना लागू गर्नु, जलवायु अनुकुलन सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्नु, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन संरचना निर्माण गर्नु, कृषि तथा वन क्षेत्रमा जलवायु अनुकूलन प्रविधिको उपयोग बढाउनु, जलवायु परिवर्तनबाट हुने क्षति कम गर्नु, जलवायु परिवर्तनको असरबाट प्रभावित गरिब, विपन्न, महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धाहरू, साधन स्रोतमा कम पहुँच भएका घरधुरी लाई सेवा र टेवा दिनु र खेतबारीमा रासायनिक मलको प्रयोग निरुत्साहित गरी जैविक प्रविधिको उपयोग बढाउनु चुनौती देखिएका छन् ।

८.२.५ लक्ष्य : जलवायु परिवर्तन र विपद् जोखिमबाट भएको प्रभाव न्यूनीकरण भएको हुने।

८.२.६ उद्देश्य : जलवायु परिवर्तन र विपद् जोखिमको क्षति कम गर्नु ।

८.२.७ रणनीति

१ स्थानीय जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्ययोजना अनुसारका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
२ विपदबाट हुने क्षतिको मात्रा कम गर्ने ।

८.२.७ कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१ स्थानीयजलवायुपरिवर्तन अनुकूलन कार्ययोजनाअनुसारका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१) स्थानीय जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्ययोजनालाई स्थानीयकरण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । २) जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धी संस्थागत संयन्त्र स्थापना र बजेट व्यवस्था गरिनेछ । ३) सुख्खाको कारणले मूलहरू सुक्दै गएकाले पानी रिचार्ज हुने गरी उपयुक्त क्षेत्रमा पोखरी निर्माण गरिनेछन् । ४) स्थानीय खेती प्रणालीमा, जलवायु परिवर्तनले परेको असर न्यूनीकरण गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ५) न्यून पानी उपयोग हुने आधुनिक प्रविधिको प्रयोग गरिनेछ । ६) पानीको बहुउपयोग गरिनेछ ।

	७) कार्बन उत्सर्जन गर्ने कृयाकलापलाई दुरुत्साहित गरिने छ।
२ विपदबाट हुने क्षतिको मात्रा कम गर्ने ।	१) गाउँपालिकामा विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी कानून तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । २) विपद् जोखिम क्षेत्रको नक्सांकन गरिनेछ । ३) विपद् व्यवस्थापन कोषको स्थापना र कार्यविधि बनाई सञ्चालन गरिनेछ । ४) गाउँपालिकामा आपतकालीन अवस्थाका लागि आवश्यक न्यूनतम सामग्री भण्डारणको प्रवन्ध गरिनेछ । ५) स्थानीय युवाहरूलाई विपद् सम्बन्धी तालिम दिई स्वयंसेवकको रूपमा परिचालन गरिनेछ । ६) स्थानीयस्तरमा रेडक्रसको स्थापना र क्रियाशिल बनाउन सहकार्य गरिनेछ । ७) समुदायमा आधारित विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यक्रम पहिचान गरी सञ्चालन गरिनेछन् । ८) विपद् व्यवस्थापनमा संघ, प्रदेश तथा सरोकार निकाय बीच समन्वय कायम गरी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ९) सम्पादन गरिएका कार्यक्रमको अभिलेखीकरण गरिनेछ ।

८.२.९ प्रमुख कार्यक्रम

क) गाउँपालिका आफैले सञ्चालन गर्ने

- कानूनी पूर्वाधार निर्माण,
- जलवायु अनुकूलन योजना
- आपतकालीन भण्डारण
- विपद् जोखिम नक्साङ्कन,
- विपद् राहत तथा उद्धार, पुनःस्थापना
- समुदायमा आधारित विपद् व्यवस्थापन समिति
- विपद् व्यवस्थापन क्षमता विकास

ख) प्रदेश सरकारको समन्वयमा गर्ने

- आपतकालीन भण्डारण
- विपद् जोखिम नक्साङ्कन,
- विपद् राहत तथा उद्धार, पुनस्थापना
- विपद् व्यवस्थापन क्षमता विकास
- आपतकालीन उपचार

ग) संघीय सरकारको समन्वयमा गर्ने

- नमूना कानून
- आपतकालीन भण्डारण
- विपद् जोखिम नक्साङ्कन
- विपद् राहत तथा उद्धार, पुनःस्थापना
- स्रोत व्यवस्थापन
- आपतकालीन उपचार

८.२.१० अपेक्षित उपलब्धि

योजना कार्यान्वयनबाट जलवायु अनुकूलन योजना तर्जुमा भई कार्यान्वयनमा आएको हुने, गाउँपालिका स्तरीय विपद् व्यवस्थापन समित क्रियाशील भएको हुने, विपद् व्यवस्थापन कोष स्थापना भई सञ्चालनमा आएको हुने, विपद् आपतकालीन भण्डारण व्यवस्था भएको हुने, विपद् नक्साङ्कन भएको हुने, सबै वडामा समुदायमा आधारित विपद् व्यवस्थापन समिति गठन भएको हुने, विपद्जन्य क्षति आधाले कम भएको हुनेछ।

परिच्छेद - ९
सुशासन तथा संस्थागत विकास

९.१ सुशासन तथा सेवा प्रवाह

९.१.१ पृष्ठभुमि

नेपालको संविधानले सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तलाई संघीय शासन पद्धतिको मूल आधार मानेको छ । स्थानीय तहको सरकार जनताको निकटतम् रहेर प्रत्यक्ष रूपमा सेवा प्रदान गर्ने निकाय भएकोले स्थानीय तहमा सुशासन स्थापना भएमा मात्र नागरिकले परिवर्तन र लोकतन्त्रको अनुभूति गर्ने अवसर प्राप्त गर्न सक्दछन् । यसका निमित्त स्थानीय तहहरू सक्षम, पारदर्शी, भ्रष्टाचार मुक्त, उत्तरदायी र सहभागितामूलक हुन आवश्यक छ । सोही मर्मलाई आत्मसात् गर्दै स्थानीय सरकारले संस्थागत संरचना र मानव संसाधनको विकासगरी सुशासनमैत्री वातावरण निर्माण गर्न गाउंपालिकाको काम कारवाहिलाई पारदर्शि, जवाफदेहि सदाचारयुक्त, न्यायिक र सूचना प्रविधिमैत्री बनाई जनसहभागित र जनविश्वास अभिबृधि गर्न जरुरी देखिन्छ । यसकालागि हाल विध्यमान संगठनात्मक संरचनाको सुधार, समावेशी तथा समन्यायिक विकासका लागि आवश्यक कानून र कर्मचारीका तथा जनप्रतिनिधिहरुको े क्षमता विकास गर्न जरुरी देखिन्छ ।

९.१.२ विद्यमान अवस्था

यस पालिकामा हालसम्म ३९ वटा ऐन कानुन, निर्देशिका, कार्यविधि/मापदण्ड र नीति तथा मार्गदर्शन स्वीकृत गरेको छ । यसैगरी नीतिगत समित जम्मा ६ वटा समितिहरु कृयाशिल रहेका छन । स्थानीय तह संस्थागत क्षमता स्व–मूल्याकन मा कुल ४३.५ अंकभार प्राप्त गरेको छ । यस गाउँपालिकाको आफ्नै नया भवन वन्दै गरेको छ । यस गाउँपालिकामा जम्मा २९ जनाको दरबन्दी रहेकोमा हालसम्म २१ जनाको पदपूर्ति भएको छ । उपरोक्त बाहेक स्वास्थ्य चौकीहरुमा ३८ जना कर्मचारी समेत गरी जम्मा ८० वटा (स्थायी, अस्थायी र करार) कर्मचारीहरु कार्यरत रहेकाछन् । स्थानीय सन्चित कोष बाट सुत्रमा आधारित वित्तिय कारोवार सञ्चालन, व्यक्तिगत घटना, सामाजिक सुरक्षा तथा वस्तुगत विवरणमा विद्युतीय प्रणालीको प्रयोग भएको छ भने स्थानीय भौतिक पूर्वाधारका कार्यक्रमहरु ठेक्कापट्टा र उपभोक्ता समिति मार्फत कार्यान्वयनमा ल्याएकाछन ।

९.१.३ प्रमुख समस्या

आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका सबै कानुन, कार्यविधि तथा मापदण्डहरू बनि नसक्नु, विधमान ऐन कानुन, निर्देशिका, कार्यविधि/मापदण्ड र नीति मार्गदर्शनको आन्सिक मात्र कार्यान्वयन हुनु, सुशाशन र लेखा समिति प्रभावकारी नहुनु, अन्तर सरकार समन्वय हुन नसक्नु, सदाचार प्रवद्र्धन तथा भ्रष्टाचार विरुद्ध प्रभावकारी उपायहरुको अवलम्बन गर्न नसक्नु, सर्वजनिक सुनवाई, सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक परीक्षण, जस्ता पारदर्शिका औजारहरुको यथेष्ट प्रयोग नहुनु, संगठनात्मक संरचनाको विश्लेषण नहुनु, आवश्यक दक्ष कर्मचारीको कमि तथा कर्मचारीहरूको निरन्तर सरुवा र अस्थिरता रहनु, कर्मचारी कार्य सम्पादन मुल्यांकन पद्धतिको विकास हुन नसक्नु, सूचना प्रविधि पूर्वाधारको अभाव हँुदा सरल रूपमा सूचना प्रवाहको कठिनाई हुनु, जनप्रतिनिधि र कर्मचारीको क्षमता विकास कार्यक्रमहरुको कमि, आन्तरिक स्रोतको कमि हुनु यस क्षेत्रका

प्रमुख समस्या रहेका छन् ।

९.१.४ अवसर र चुनौति

क) अवसर

आर्थिक कार्यप्रणाली व्यवस्थित गर्ने सम्बन्धी आर्थिक ऐन लगायत ३९ वटा आवश्यक आधारभूत ऐन कानूनहरूको निर्माण, विभिन्न नीतिगत समितिहरु र बिषयगत समति/साखा र श्रोत केन्द्रहरुको स्थापना र कार्यान्वयन, न्यायिक समिति लगायत बिभिन्न विषयगत समितिहरुको स्थापना र कार्यान्वयन, राजस्व कार्यान्वयन कार्य योजनाको निर्माण र कार्यान्वयन, विकास साझेदारहरूको उपस्थिति र सकारात्मक सहयोगको वातावरण हुनु, गाउकार्यपालिकाको आफ्ै भवन बनि सकेको तथा तथा ४ वटा वडा कार्यालयहरुको समेत आफ्नै भवनबाट सेवा सूचारु भएकोे, गाउंपालिका अन्र्तगत शाखा-उप साखाहरुकामा कम्प्युटर, इन्टरनेट जस्ता न्युनत्तम भौवतिक श्रोत साधनको उपलब्धता हुनु यस क्षेत्रका प्रमुख अवसरहरू हुन् ।

ख) चुनौति

स्थानीय सरकार संचालन सम्बन्धमा सरोकारवालाको समान बुझाई कायम गर्नु, सदाचार प्रवद्र्धन तथा भ्रष्टाचार विरुद्ध प्रभावकारी उपायहरुको अवलम्बन गर्नु, कर्मचारी र जनप्रतिनिधि बीच अन्तरसम्बन्ध परिभाषित गर्नु, समानुपातिक सहभागिता र वितरण प्रणालिको कार्यान्वयन गर्नु, कर्मचारीको पदपूर्ति गरी सबै वडा तथा विषयगत कार्यालयहरूमा दरबन्दी अनुसारको कर्मचारी पदपूर्ति गर्नु तथा संस्थागत संरचना तथा भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गर्नु प्रमुख चुनौति हुन् ।

९.१.५ लक्ष्य : सुशानको प्रत्याभूति भएको हुने

९.१.६ उद्देश्य : नागरिकलाई गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्नु ।

९.१.७ रणनीति

१ शासकीय प्रणालीमा सुधार गर्ने
२ सर्वजनिक सेवामा पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम गर्ने
३ संगठन संरचना सुदृढ गर्ने ।
४ सेवा प्रवाहलाई सूचना प्रविधिमा आवद्ध गर्ने ।
५ गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

९.१.८ कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१ शासकीय प्रणालीमा सुधार गर्ने	१) मौजुदा कानूनलाई समयानुकुल परिमार्जन गरी आवश्यकताको आधारमा थप ऐन, कानून, निर्देशिका, कार्यविधि/मापदण्ड बनाई लागु गरिनेछ । २) स्थानीय सरकार संस्थागत स्वमूल्याङ्कनलाई गुणस्तरीय र सेवा प्रवाहमा आधारित सुचक निर्माण गरी लागु गरिनेछ ।

	३) गाउँपालिकाका विकट क्षेत्रहरू लक्षित गरी स्वास्थ्य, कृषि लगायतका सेवा एकिकृत रूपमा घरदैलोमा पुऱ्याउन घुम्ती सेवा कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । ४) क्षतिपुर्ति सहितको नागरीक बडापत्रलाई प्राथमित्का दिईनेछ । ५) सदाचार प्रवद्र्धन गर्दै भ्रष्टाचार विरुद्ध प्रभावकारी उपायको अवलम्बन गरिनेछ । ६) सदाचार र नैतिकता प्रवद्धनका लागि आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछन । ७) सार्वजनिक पदाधिकारीकालागि आचार संहिता निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । ८) अन्य गाउँपालिकाहरू बीच साझा चासोका विषय र परियोजनाहरूको पहिचान गरी सहकार्य गरिनेछ ।
२ सर्वजनिक सेवामा पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम गर्ने	१) सार्वजनिक सेवामा पारदर्शिता र जवाफदेहीता कायम गर्न र सेवा प्रावहलाई गुणस्तरीय वनाउन (¬सार्वजनिक परीक्षण, सामाजिक परीक्षण, गुनासो व्यवस्थापन) जस्ता सुशासनक औजारहरुको अधिकतम् प्रयोग गरिनेछ । २) गाउँपालिकाको वार्षिक बजेट, कार्यक्रम, योजना र यसका प्रगतिहरू अध्यावधिक गरी वेवसाइटमा राख्ने व्यवस्था मिलाइने छ । ३) आर्थिक कारोवार सम्बन्धी विवरण मासिक रूपमा सार्वजनिक हुने व्यवस्था मिलाइनेछ । ४) सार्वजनिक सेवामा सबै नागरीकको समान पँहुच र अवसरको लागि समतामुलक नीति अपनाईनेछ ५) आर्थिक, भौगोलिक रुपले पिछडिएका वर्ग तथा क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखिनेछ । ६) टोल विकास संस्थाहरुको प्रत्यक्ष सहभागिता मार्फत आम नागरिकको सहभागितालाई अभिवृद्धि गरिनेछ ।
३ संगठन संरचना सुदृढ गर्ने ।	१) गाउँपालिकाको संगठन तथा व्यवस्थापन (O&) अध्ययन गरी संगठन संरचन, दरबन्दी र कर्मचारीको कार्य विवरण तयार गरिनेछ । २) निर्धारित दरवन्दी अनुसार आवश्यक कर्मचारीहरूको पद पूर्ति गर्न निर्धारित प्रकृया अबलम्बन गरी पुर्ति गरिनेछ । ३) गाउँपालिकाको कार्य सम्पादन तथा कार्य विभाजन नियमावलीमा आवश्यक परिमार्जन गरी सबै निर्वाचित प्रतिनिधिहरु र पालिका तथा सभाका समितिहरुको कार्य विवरण स्पष्ट गरिनेछ । ४) सार्वजनिक प्रशासनलाई छिटो, छरितो चुस्त बनाउन कर्मचारी कार्य

	सम्पादन मुल्यांकन पद्धतिको विकास गरि पुरस्कार तथा दण्डलाई उनीहरूको कार्यप्रगतिसंग आवद्ध गरिनेछ । ५) गाउँ कार्यपालिकाका उपाध्यक्ष, सबै वडा अध्यक्षहरु र कार्यपालिका सदस्यहरुसँग अध्यक्षले तथा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले सबै शाखा प्रमुख सँग कार्य सम्पादन करार गरी नतिजाको अनुगमन गर्ने पद्धति निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने छ । ६) कर्मचारीलाई कार्यसम्पादन गर्न उपर्युक्त भौतिक पूर्वाधार तथा उपकरणहरुको व्यवस्था गरिनेछ ।
४ सेवा प्रवाहलाई सूचना प्रविधिमा आवद्ध गर्ने ।	१) वडा गाउं टोल स्तर सम्म अनलाईन सेवा प्रणालिलाई विस्तार गरिनेछ । २) मोवाई एप्सको प्रयोगबाट गाउंपालिकाका गतिविधको वारेमा सवै नागरिकलाई सुसुचित गराइनेछ । ३) सूचना प्रविधि क्षेत्रको विकासका लागि निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन र सहजीकरण गरिनेछ । ४) गाउँपालिकामा सूचना तथा अभिलेख केन्द्रको स्थापना गरिनेछ । ५) सेवा प्रवाहमा विद्युतीय सूचना प्रविधिको प्रयोग गरिनेछ । ६) सामाजिक सूरक्षा तथा व्यक्तिगत घटना दर्ता, आर्थिक कारोवार, राजश्व जस्ता नागरिकसँग सम्बन्धित सेवा प्रवाहमा विद्युतीय प्रणालीको प्रयोग गरिनेछ । ७) विध्यमान वेवसाइटलाई अध्यावधिक गरी गाउँपालिकाका निर्णय, बजेट तथा कार्यक्रम र प्रगति, खर्चको विवरण जस्ता सार्वजनिक चासोका विषय नियमित रूपमा वेवसाइटमा राख्ने व्यवस्था मिलाइने छ । ८) गाउँपालिकाको आर्थिक करोवार विद्युतीय प्रणालीमा आवद्ध गरिनेछ ।
५ गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।	१) जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीको क्षमता विकासका क्षेत्रहरु पहिचान गरिनेछ । २) जनप्रतिनिधि र कर्मचारीको समग्र क्षेत्रमा क्षमता विकास गरिनेछ । ३) न्यायिक समितिको क्षमता अभिवृद्धि गरी प्रभावकारी बनाइनेछ । ४) गाउँसभाका समितिहरूलाई क्रियाशील गराइनेछ । ५) गाउँपालिकाको कानून निर्माण क्षमता अभिबृद्धि हुने गरी संस्थागत क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

९.१.७ प्रमुख कार्यक्रम

क) गाउँपालिका आफैले सम्पादन गर्ने ।

- कानून नर्माण/पुनरावलोकन ।
- सस्थागत स्व-मूल्यांकन
- घुम्ती सेवा ।
- सदाचार प्रवद्र्धन र भ्रष्टाचार नियन्त्रण
- पारदर्शिता र जवाफदेहितामा अभिवृद्धि ।
- संगठन तथा व्यवस्थापन अध्ययन ।
- सूचना सञ्चालीकरण ।
- क्षमता विकास ।

ख) प्रदेश सरकारसँग सहकार्यमा सम्पादन हुने ।

- कानून नर्माण र पुनरावलोकन ।
- सस्थागत स्व-मूल्यांकन
- क्षमता विकास ।,

ग) संघीय सरकारसँग सहकार्यमा सम्पादन हुन सक्ने ।

- नमुना ऐन, नियम, कार्यविधि र मापदण्डहरू ।

९.१.८ अपेक्षित उपलब्धि

५५ वटा स्थानीय कानून, मापदण्ड तथा कार्यविधिहरू निर्माण भएको हुने, विभिन्न नीतिगत तथा बिषयगत समतिहरु प्रभावकारि रुपमा क्रियाशिल हुने, । सस्थागत स्व मूल्याकँन पद्धतिलाई निरन्तरता दिदै ९० प्रतिशत अंकभार हासिल हुने, बर्षमा कम्तिमा ११ पटक एकिकृत घुम्ती सेवा मार्फत नागरिकले सेवा पाउने, जनप्रतिनीधि र कर्मचारीको आचारसंहित लागु भै सदाचार र नैतिकतको प्रर्वधन हुने, स्थानीय शासनका साझेदारको समन्वयमा बृधि हुने, सार्वजनिक परीक्षण, सामाजिक परीक्षण, गुनासो व्यवस्थापन तथा क्षतिपुर्ति सहितको नागरीक बडापत्र जस्तासुशासनक औजारहरुको अधिकतम् प्रयोग भई सार्वजनिक सेवा पारदर्शिता र जवाफदेहीता र गुणस्तरीय हुने, लक्षित वर्ग तथा समुदायको सशक्तिकरण र मुलप्रवाहीकरणमा विशेष सहयोग पग्ने, संगठन तथा व्यवस्थापन अध्ययन भई शाखा, उपशाखा, इकाई र कर्मचारीको विवरण तयार हुने, १०० प्रतिशत कर्मचारीहरूको पद पूति हुने, कार्यसम्पादन पद्धतिको विकास तथा कार्यान्वयन, कर्मचारीलाई कार्यसम्पादन गर्न उपर्युक्त भौतिक पूर्वाधार तथा उपकरणहरुको व्यवस्था हुने, गाउंपालिकाका सवै वडा कार्यालयहरुले आफ्नै भवनबाट १०० प्रतिशत सूचनो प्रविधिको प्रयोग गरी सेवा प्रवाह हुने, जनप्रतिनिधि र कर्मचारी १०० प्रतिशत तथा लक्षित विपन्न, उपभोक्ता सिमितिहरुको ८० प्रतिशत क्षमता अभिबृधि हुनुका साथै अन्य क्षेत्रमा शिपमुलक तालिममा कम्तिमा ४०० जना जनसत्ति उप्पादन हुने ।

९.२ योजना तथा तथ्याङ्क

९.२.१ पृष्ठभुमि

योजनाबद्ध कार्य प्रणाली अपनाएमा मात्र निर्धारित समयमा, पूर्व अनुमानित स्रोत र साधनको अधिकतम प्रयोगद्वारा नियोजित कार्य वा सेवा सम्पन्न गर्न सकिन्छ । यसैले विकास कार्य गर्दा योजना तर्जुमा पूर्व आवश्यकता, व्यवस्थापन, स्रोतको उपलव्धता, लगायत संलग्न समूह, उपलब्धि, लाभदायी समूह आदिको पूर्व पहिचान हुनु आवश्यक पर्दछ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले गाउँपालिकाहरूले आफ्नो अधिकारक्षेत्रका विषयमा स्थानीय स्तरको विकासका लागि आवधिक, बार्षिक, रणनीतिगत विषयक्षेत्रगत मध्यकालिन तथा दीर्घकालिन विकास योजना बनाई लागू गर्नु पर्ने उल्लेख गर्नुका साथै स्थानीयस्तरको तथ्याङ्क सङ्कलन र प्रशोधन गरी पार्शवचित्र तथा स्रोत नक्साको अध्यावधिक अभिलेखन गर्नु पर्ने ब्यवस्था गरेको छ । परिणाममुखी योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन यसका लागि तथ्यमा आधारित शुचना प्रर्णालीको विकास गर्नु अति आवश्यक पर्दछ ।

९.२.२ विधमान अवस्था

गाउँपालिकाको विकासको लक्ष्य प्राप्त गर्न सहभागितामूलक प्रणालीको अवलम्बन गर्ने गरेको, स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ अनुसार वस्तुगत विवरण तयार भएको, राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनमा रहेको, पंचवर्षिया आवधिक योजना निर्माण अन्तिम तयारीमा रहेको छ । स्वास्थ्य सूचना प्रणाली (ज्ःक्ष्क्) र शिक्षा सूचना प्रणाली (भ्ःक्ष्क्) कार्यान्वनयमा रहेको, छ । त्यसैगरी विषयगत शाखाहरूले स्थानीय स्तरमा संकलन गरेका तथ्याङ्क तथा सूचनाहरू प्रयोगमा ल्याइएको छ । २०७२ सालको भकम्पपश्चात प्रभावित घरधुरीको सर्वेक्षण सम्पनन भएको छ । त्यसैगरी गाउंपालिकाको वेभसाईट, विभिन्न क्यातधबचभ, विधुत्तीय उपकरणहरुको प्रयोग र शुचना अधिकृतको उपस्थिति रहेको छ । बार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा लगायतका कार्यहरूमा यिनै तथ्याङ्हरूको प्रयोग गरिदै आइएको छ ।

९.२.३ प्रमुख समस्या

सहभागितामूलक योजना प्रणाली पूर्णरूपमा स्थापित भइनसक्नु, योजना प्राथमिकीकरणको आधारमा तर्जुमा हुन नसक्नु, विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन विना आयोजनाको छनौट हुनु, टुक्रे र वितरणकारी आयोजनाको बाहुल्यता हुनु, योजना छनौटका आधार प्रष्ट नहुनु, दक्ष जनशक्तिको अभाव हुनु, मर्मत सम्भारको कमी, प्राविधिक जनशक्तिको अभावमा योजना संचालन र अनुगमनमा समस्या भएको देखिन्छ । त्यसैगरि स्थानीय अभलेख सम्बन्धी बस्तुगत विवरण नहुनु, साथै नियमित रुपमा तथ्याङ्क सकँलन, प्रशोधन र प्रकाशन नहुनु, स्थानीय तहमा रहेको सार्वजनिक सम्पत्तिको अभिलेख नरहनु, विभिन्न निकायहरूको तथ्याङ्कमा एकरूपता नहुनु, तथ्याङ्क एकिकृत गरी व्यवस्थित राख्ने संस्थागत व्यवस्था नहुनु, आदि प्रमुख समस्या रहेका छन् ।

९.२.४ अवसर र चुनौति

क) अवसर

स्थानीय तहका योजनाको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कनमा गाउँपालिकालाई पूर्ण अधिकार हुनु, निर्वाचित पदाधिकारीहरूले नेतृत्वदायी भूमिका खेल्नु, योजनाबद्ध विकास प्रति जनप्रतिनिधिहरूमा जानकारी हुनु,

विकास योजनामा जनसहभागिता प्राप्त हुनु, उपभोक्ता समितिहरू क्रियाशील हुनु, विकास योजना सम्बन्धमा सामाजिक सचेतना बढ्दै गइरहेको छ । त्यसैगरि ् स्थानीय तथ्याङ्क संकलन तथा अभिलेख व्यवस्थापन, योजना प्रणाली सम्बन्धी अधिकार हुनु, घरधुरी सर्वेक्षण तथा संस्थागत सर्वेक्षणबाट तयार गरिएको बस्तुगत विवरणले योजना तर्जुमा तथा अन्य विकास आयोजनाहरूबाट प्राप्त आधारभूत तथ्याङ्क उपलव्ध हुन र गाउंपालिकाको वेभसाईट, विभिन्न क्यातधबचभ, विधुत्तीय उपकरणहरुको प्रयोग हुनु यस क्षेत्रका प्रमुख अवसरहरू हुन

ख) चुनौति

दीगो विकासका अवधारणा अनुसार योजना तर्जुमा र विकास कार्यहरूको कार्यान्वयन गर्नु, पूर्व संभाव्यताका आधारमा आयोजनाहरूको छनौट र कार्यान्वयन गर्नु, ा प्राथमिकताको आधारमा योजना तथा बजेट विनियोजन गर्ने अभ्यासा ल्याउनु, सहभागितामूलक योजना तर्जुमा प्रणाली संस्थागत गर्नु, वितरणमुखी बजेट नियन्त्रण गरी टुक्रे योजनामा विनियोजन रोक्नु, योजना प्रणालीलाई नतिजासँग आवद्ध गर्नु, योजना कार्यान्वयन क्षमता बढाउनु, विकास योजनाका बारेमा आम नागरिकलाई सुसूचित गर्नु, विकासमा सबै लिङ्ग, वर्ग, र समुदायको समतामूलक पहुँच स्थापित गर्नु, नियमित अनुगमन गरी निर्धारित समय, लागत र गुणस्तरमा आयोजना सम्पन्न गर्नु, तथ्याङ्कको महत्वबारे जानकार बनाउदै योजना तर्जुमा र निर्णय प्रक्रियामा तथ्य-तथ्याङ्कको प्रयोग गर्ने परिपाटीको विकास गर्नु, योजना अभिलेख व्यवस्थापन अध्यावधिक गर्नु, नागरिकको सूचनाको हक स्थापित गराउनु प्रमुख चुनौति रहेका छन् ।

९.२.५ लक्ष : सहभागितामूलक योजना प्रणालीको स्थापना गर्नु

९.२.५ उद्देश्य : तथ्याङ्कमा आधारित सहभागितामूलक योजना प्रणालीको स्थापना गर्नु ।

९.२.६ रणनीति

१ सहभागितामूलक योजना तर्जुमा प्रक्रियाको अवलम्बन गर्ने ।

२ तथ्य र तथ्याङ्कमा आधारित योजना निर्माण गर्ने ।

३ सूचना तथा तथ्याङ्क प्रणालीको स्थापना गर्न्ने ।

९.२.५ कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१ सहभागितामूलक योजना तर्जुमा प्रक्रियाको अवलम्बन गर्ने ।	१) सहभागितात्मक योजना तर्जुमा प्रक्रिया/चरण सम्वन्धि निर्देशिका तयार गरी लागु गरिने छ । २) योजना कार्यान्वयन गर्दा सरोकारवाला र अन्तर सरकार समन्वय र साझेदारी गरी स्रोत साधनको न्यूनता र दोहोरोपना हटाइनेछ । ३) विभिन्न निकायबाट गाउँपालिका क्षेत्रभित्र संचालन हुने विकास कार्यक्रमहरू गाउँ विकास योजनामा एकिकृत गरिनेछ । ४) सहभागितात्मक योजना तर्जुमा प्रणालीमा कोही नछुटुन् भन्ने अवधारणा अन्तर्गत वस्ती तहदेखि नै टोल विकास संस्था, महिला

	समुह लागायतका सरोकारवालाहरुको अर्थमुलक सहभागिता सुनिश्चिता गर्न आवश्यक नीति बनाईने छ । ५) योजना तर्जुमा प्रक्रिया/चरण सम्वन्धमा नीतिगत समितिका पदाधिकारी, जनप्रतिनीधि, कर्मचारी, उपभोक्ता समिति र सरोकार वालहरुको क्षमता विकास गर्ने ब्यवस्था मिलाइने छ । ६) गाउँपालिकामा परियोजना बैंक राखिने छ र परियोजनाहरुको बिस्तृत अध्ययनगरी र मध्यम कालीन खर्च तयार गरेरमात्र कार्यान्वयन गरिने छ। हाल पहिचान गरिएका प्राथमिकता प्राप्त योजनाहरुलाई अनुसूची १०मा राखिएको छ
२ तथ्य र तथ्याङ्कमा आधारित योजना निर्माण गर्ने ।	७) विधमान आवधिक योजना, विषयगत गुरु योजना र प्रदेशको नीति तथा कार्यक्रमहरुको शुचकलाई आधारमानी योजना तर्जुमा गर्न बिज्ञ सल्लाहकार परिचालन गरिने छ । ८) मध्यमकालीन खर्च संरचना अनियवार्य रुपमा तयार गरी लागु गरिने छ । ९) ठूला आयोजना छनौट गर्दा आर्थिक, सामाजिक र प्राविधिक अध्ययन गरी सम्भाव्य आयोजनामात्र छनौट गरिनेछ । १०) सम्पन्न योजनाको मर्मत सम्भार सम्वन्धी कार्ययोजना (Operation and Maintenance Plan) तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । ११) स्थानीय योजना व्यवास्थापन प्रणालीलाई सूचना प्रविधिमा आवद्ध गरिनेछ ।
३ सूचना तथा तथ्याङ्क प्रणालीको स्थापना गर्न्ने ।	१२) गाउँपालिकाको श्रोत नक्सा सहितको बस्तुगत विवरण तयार गरिनेछ । १३) वस्तुगत विवरण वार्षिक रूपमा अध्यावधिक गरिनेछ । १४) गाउँपालिकाभित्रको शुचना तथा तथ्याङ्क प्रणालीलाई एकरूपता कायम गरी शुचना केन्द्रको स्थापना गरिनेछ । १५) गाउँपालिकाको तथ्याङ्कलाई विद्युतीय प्रणालीमा आवद्ध गरी राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक तथ्याङ्क प्रणालीसँग सञ्जालीकरण गरिनेछ । १६) सूचना तथा तथ्याङ्क संकलन तथा परिमार्जन सम्बन्धी क्षमता विकास गरिनेछ ।

९.२.७ प्रमुख कार्यक्रम

क) गाउँपालिका आफैले सम्पादन गर्ने

- योजना तजुर्मा/कार्यान्वयन निर्देशिका तयारी

- क्षमता विकास
- समन्वय र सहकार्य
- मध्यमकालीन खर्च संरचना निर्माण
- आयोजनाको विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन
- मर्मत सम्भार कोष
- सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक परीक्षण
- वस्तुगत विवरण अद्यावधिक
- विद्युतीय सञ्जालीकरण
- सूचना केन्द्रको स्थापना
- परियोजना बैंक स्थापना

ख) प्रदेश सरकारसँग सहकार्यमा सम्पादन हुने

- क्षमता विकास
- विद्युतीय सञ्जालीकरण
- समन्वय र सहकार्य

ग) संघीय सरकारसँग सहकार्यमा सम्पादन हुन सक्ने

- विद्युतीय सञ्जालीकरण
- प्रतिवेदनको ढाँचा र सफ्टवेयरको निर्माण
- समन्वय र सहकार्य।

९.२.८ अपेक्षित उपलब्धि

सहभागितात्मक योजना तर्जुमा प्रक्रिया/चरण सम्वन्धि निर्देशिका तयार भइ कार्यान्वयनमा रहेको हुने, सहभागितात्मक योजना तर्जुमा प्रणालीमा वस्ती तहदेखि नै टोल विकास संस्था, महिला समुह लागायतका सरोकारवालाहरुको अर्थमुलक सहभागिता ७० प्रतिशतले बृधि हुने, योजना तर्जुमा प्रक्रिया/चरण सम्वन्धी ८०० भन्दा वढि संख्यामा नीतिगत समितिका पदाधिकारी, जनप्रतिनीधि, कर्मचारी, उपभोक्ता समिति र सरोकार वालहरुको क्षमता विकास बृधि हुने, आवधिक गाउँ विकास योजना तथा विषय क्षेत्रगत गुरुयोजना तर्जुमा भई कार्यान्वन रहेका हुने, १०० प्रतिशत ठुला आयोजनाको विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन तयास हुने, ७५ प्रतिशत आयोजनाहरुको मर्मत सम्भार कोष स्थापना हुने, १०० स्थानीय गौरबका आयोजना समेतं आयोजना बैङ्क तयार भई प्राथमिकताका आधारमा संचालन भएको हुने, खण्डीकृत तथ्याङ्क तथा शुचनाहरु एकिकृत विद्युतीय प्रणालीमा आवद्ध भई राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक तथ्याङ्क प्रणालीसँग सञ्जालीकरण भएको हुने र प्रविधियुक्त शुचना केन्द्रको स्थापना हुने र श्रोत नक्शा सहित वस्तुगत विवरण अद्यावधिक भएको हुने ।

९.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

९.३.१ पृष्ठभुमि

नेपालको संविधान २०७२ ले राज्यका मुल नीति र सो अन्तर्गतका सर्वजनिक नीतिहरुको कार्यान्वयन अवस्था वारे निरन्तर अनुगमन गरी परिआउने कठिनाइ बाधा ब्यवधानहरुको ब्यवस्थापन गर्न र सम्पन्न कामबाट निधारित लक्ष्य एवं उदेश्यहरु हासिल भए नभएको स्वतन्त्र र निश्पक्ष्य ढंगबाट मुल्यांकन गरी भविश्यका लागि दिशा निर्देश गर्न संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा अनुगमन तथा मुल्यांकन समितिहरुको ब्यवस्था गरेको छ । स्थानीय सरकारहरु स्वायत्त भएकोले बजेट बांडफांट लगायत योजना निर्माणका विविध चरणहरुमा सहभागी भएको अवस्थामा तोकिएको काम तोकिएको समय, तोकिएको लागत र गुणस्तरमा कार्य भए नभएको सुनिश्चित गर्न र सम्पन्न कामबाट निधारित लक्ष्य एवं उद्देश्यहरु हासिल भयो भएन रु लगानी सार्थक भयो भएन रु स्वतन्त्र र निश्पक्ष ढंगबाट मुल्यांकन गरी भविश्यका लागि दिशा निर्देश गर्न आवश्यक छ । गाउँपालिकाले आफ्ना स्वीकृत कार्यक्रमको अलावा आफ्नो भूगोलभित्र सञ्चालित अन्य विकास कार्यक्रमहरूको समेत अनुगमन गरी तत्तत् निकायमा जानकारी पठाउने गर्दछ । अनुगमन तथा मुल्यांकनको लागि गाउँपालिका स्तरीय अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिको ब्यवस्था गरिएको छ ।

९.३.२ विधमान अवस्था

गाउँपालिकाले आफ्ना स्वीकृत कार्यक्रमको अलावा आफ्नो भूगोलभित्र सञ्चालित अन्य विकास कार्यक्रमहरूको समेत अनुगमन गर्न उपाध्यक्षको अध्यक्षतामा अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिको ब्यवस्था गरिएको छ भने ५ वटैै वडाका वडा अध्यक्षको अध्यक्षतामा वडास्तरीय अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति गठन गरि कार्यान्वयनभा रहेकाछन । सहभागितामुलक अनुगमन तथा मुल्यांकन प्रक्रियामा लक्षित वर्ग/समुदायको प्रतिनिधित्व ३५ प्रतिशत रहेको, सामाजिक परिक्षण १ पटक, आयोजनाहरुको सर्वजनिक सुनवाइ १ पटर्क, समयमा सम्पन्न आयोजना/कार्यक्रमहरु ९२ प्रतिशत रहेको, अनुगमन तथा मुल्यांकन सम्वधि नितिगत समितिहरु आन्सिक रुपमा क्रियाशिल रहेका छन ।

९.३.३ प्रमुख समस्या

अनुगमन मुल्यांकन सम्वन्धी कार्य योजना नहुनु, विकास कार्यक्रमको सूचकमा आधारित नतिजामूलक अनुगमन नहुनु, नियमित अनुगमन र मुल्यांकनका लागि संयन्त्र निर्माण गरी परिचालन गर्न नसक्नु, अनुगमनलाई जनसहभागितामूलक बनाउन नसक्नु, नियमित रूपमा माषिक, चौमासिक तथा वार्षिक प्रगति समिक्षा नहुनुु, अनुगमन मुल्यांकन गरी प्रगति प्रतिवेदन बनाउन क्षमताको कमि, सार्वजनिक सेवामा पारदर्शिता र जवाफदेहीता कायम गर्न र सेवा प्रावहलाई गुणस्तरीय वनाउन सुशासनका औजारहरुको यथेष्ट कार्यान्वयन गर्न नसक्नु र आयोजना शुरु हुनु भन्दा अगाडि तथा योजना सम्पन्न भइसकेपछि त्यहाँको जनजीवनमा के कस्तो असर प्रभाव पऱ्यो र आगामी योजना तर्जुमाको लागि कस्तो पृष्ठपोषण र के सिकाइ रह्यो भन्ने विषय वस्तुहरु विश्लेषण गरि प्रतिवेदन तयार गर्न नसक्नु प्रमुख सम्या रहेका छन ।

९.३.४ अवसर र चुनौति

क) अवसर

स्थानीय तहका योजनाको अनुगमन र मूल्याङ्कनमा गाउँपालिकालाई पूर्ण अधिकार हुनु, स्थानीय तहको प्रमुख

प्रशासकीय अधिकृतले प्रमुखको निर्देशनमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने गराउने कानुनी व्यवस्था रहनु, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले गाउँपालिकालाई आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्र पर्ने बिकास योजनाको अनुगमनसम्बन्धी कानुनी संस्थागत तथा कार्यविधिगत जिम्मेवारी समेत किटानी व्यवस्था हुनु, गाउपालिका र वडा स्तरीय अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिको गठन भई कार्यान्वयनभा रहेका, योजनाबद्ध विकास र अनुगमन मुल्यांकन सम्बन्धमा जनप्रतिनिधिहरूको चासो हुनु, विकास योजनामा जनसहभागिता प्राप्त हुनु, उपभोक्ता समितिहरू क्रियाशील हुनु, विकास योजना सम्बन्धमा सामाजिक सचेतना बढ्दै जानु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख अवसरहरू हुन्

ख) चुनौति

अनुगमन तथा मुल्यांकन प्रणलीलाई संस्थागत गर्नु, नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मुल्यांकन तयार गर्नु, सुशासनका औजारहरुको निरन्तर प्रयोग गर्नु, नियमित अनुगमन गरी निर्धारित समय, लागत र गुणस्तरमा आयोजना सम्पन्न गर्नु, जनसहभागितामा आधारित अनुगमन तथा मुल्याकन प्रणलीको बिकास गर्नु, अनुगमन तथा मुल्यांकनका चरण, प्रक्रिया, प्रतिवेदन, व्यवस्थी अभिलेख सम्वन्धि चेतनाको विकास गर्नु, अनुगमन र मूल्याङ्कनलाई योजनाचक्रको हिस्साको रूपमा व्यवस्थित गर्नु, आयोजनाको स्वतन्त्र तेस्रोपक्ष मूल्याङ्कन गर्नु प्रमुख चुनौति रहेका छन् ।

९.३.५ लक्ष्य : गुणस्तरीय नतिजा हासिल गर्नु

९.३.६ उद्देश्य : नतिजामुलक अनुगमन र मुल्यांकन गर्नु

९.३.७ रणनीति

१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको निर्माण तथा नीतिगत व्यवस्था गन

२ अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धि क्षमता विकास गरी आवश्यक साधन श्रोतयुक्त बनाउने ।

३ अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धि क्षमता विकास गरी आवश्यक साधन श्रोतयुक्त बनाउने ।

९.३.८ कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको निर्माण तथा नीतिगत व्यवस्था गन	१) अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि स्पस्ट नीति तथा कार्यविधि बनाई प्रभावकारी ढंगबाट कार्यान्वयन गरिनेछ २) अनुगमन समितिलाई क्रियाशील गराई गाउंपालिकाबाट संचालन गरिने सवै कार्यक्रमको अनिवार्य रुपमा अनुगमन तथा मुल्यांकन गर्ने परिपाटिको विकास गरिने छ । ३) अनुगमन तथा मुल्यांकन प्रतिबेदन माथी कार्यपालिकाको बैठकमा छलफल गरी परिपाटिको विकास गरिने छ । ४) गाउंपालिकामा गुणस्तर प्रयोगशालाको स्थापना गरि योजनाहरुको गुणस्तर परिक्षण गर्ने ब्यवस्था मिलाइने छ ।
२ अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धि क्षमता विकास गरी आवश्यक साधन श्रोतयुक्त बनाउने ।	१) अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने आधार शुचक सहित बर्षिक कार्य योजना वनाई लागु गरिनेछ । २) अनुगमन तथा मुल्यांकन संयन्त्र निर्माण गरी नयमित परिचालन गरिनेछ । ३) अनुगमन तथा मुल्यांकन प्रर्णलीलाई जनसहभागितामूलक बनाइनेछ ।

	४) नियमित रूपमा चौमासिक तथा वार्षिक प्रगति समिक्षा गरी विकास कार्यमा आइपर्ने समस्याको समाधान गरिनेछ । ५) अनुगमन तथा मुल्यांकनबाट प्राप्त अनुभव र उपलब्धिलाई समावेश गरी प्रतिवेदन तयार गरी उक्त अनुभवलाई अगामि वर्षहरुमा लागु गर्ने ब्यवस्था मिलाइने छ । ६) मुल्यांकन प्रक्रियालाई पारदर्शि र उपयोगी बनाउन स्वतन्त्र बिज्ञ तथा संस्थाहरुलाई परिचालन गर्ने परिपाटिको विकास गरिने छ ।
३ अनुगमन तथा मूल्यांकन सम्बन्धि क्षमता विकास गरी आवश्यक साधन श्रोतयुक्त बनाउने ।	१) अनुगमन तथा मुल्यांकन समिति, जनप्रतिनिधि, कर्मचारी, उपभोक्त समिति र सरोकारवालाहरुको क्षमता बिकास गरिने छ । २) अनुगमन तथा मुल्यांकनको लागि आवश्यक वजेट विनियोजन गर्ने ब्यवस्था मिलाइने छ ।

९.३.९प्रमुख कार्यक्रम

क) गाउँपालिका आफैले सम्पादन गर्ने

- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको नीति तथा कार्यविधि निर्माण
- अनगमन तथा मुल्यांकन गर्ने आधारहरु र शुचकहरु तयारी
- स्वतन्त्र मुल्यांकन गर्न जनसत्ती परिचालन
- अनुमना तथा मुल्यांकन प्रतिवेदन तयारी र विश्लेष्ण
- क्षमता विकास

ख) प्रदेश सरकारसँग सहकार्यमा सम्पादन हुने ।

- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको नीति तथा कार्यविधि निर्माण

ग) संघीय सरकारसँग सहकार्यमा सम्पादन हुन सक्ने ।

- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको नीति तथा कार्यविधि निर्माण

९.३.१० अपेक्षित उपलब्धि

अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि स्पस्ट नीति तथा कार्यविधि तयारी तथा कार्यान्वयन भएको हुने, आयोजनाको अनुगमन चरणहरूमा लक्षित वर्गको सहभागिता ६० प्रतिशतले बढ्ने, अनुगमन तथा मुल्यांकन प्रतिबेदन माथी कार्यपालिकाको बैठकमा ५ पटक छलफल भएको हुने, गाउंपालिका स्तरमा कम्तिमा १ वटा आयोजना गुणस्तर प्रयोगशालाको ब्यबस्था हुने, अनुगमन तथा मुल्यांकन सम्वन्धी कार्य योजना तयार भई कार्यान्वयनमा अएको हुने, सूचकमा आधारित नतिजामूलक अनुगमन तथा मुल्यांक प्रर्णलीको विकास भएको हुने, नियमित रूपमा पृष्ठपोष्ण सहितको माषिक, चौमासिक अर्ध बार्षिक तथा वार्षिक प्रतिवेदन तयार हने, अनुगमन तथा मुल्यांकन प्रतिवेदनको आधारमा आगामी योजना तर्जुमाको लागि पृष्ठपोषण हुने, समयमा सम्पन्न आयोजना/कार्यक्रमहरु १०० प्रतिसत हुने, अनुगमन तथा मुल्यांक गर्ने प्रक्रिया, शुचकहरुको निर्माण, प्रतिवेदनको तयारी सम्बन्धि ३०० जना जनप्रतिनिधि/कर्मचारीको र सरोकारवालाहरु क्षमता बिकास हुनु, सार्वजनिक सेवामा पारदर्शिता र जवाफदेहीता कायम भई भ्रष्टाचार न्युनिकरण योजनाको गुणस्तरमा सुधार हुनु

प्रमुख उपलब्धि रहेकाछन

९.४ आन्तरिक राजस्व परिचालन

१. पृष्ठभूमी

किस्पाङ्ग गांउपालिकामा सार्वजनिक क्षेत्र अन्तगत गरिने खर्चहरु जुटाउन विभिन्न स्रोतहरुको परिचालन गर्नु पर्ने हुन्छ । गांउपालिकामा समग्र रुपमा राजस्व परिचालन प्रभावकारी हुन सकेमानै आवधिक योजनाको लागि चाहिने खर्च जुटाउन सम्भव हुनेछ । आन्तरिक स्रोतहरु बढी अनुपातमा परिचालन गरी खर्च गर्दा गांउपालिकाको विश्वसनियतामा अभिबृृद्धि हुन सक्नेछ । गांउपालिकाको हालको वार्षिक बजेटमा आन्तरिक राजस्वको अनुपात न्यून रहेको अवश्थालाई हेर्दा तत्कालका निमित संघीय तथा प्रदेश सरकारको अनुदानमा बढी निर्न्भर रहनु पर्ने बाध्यता रहेकोछ । यस गांउपालिकामा विद्यमान आर्थिक अवसरहरुको उपयोगमा कमीलेगर्दा हाललाई आन्तरिक राजस्व बढी अनुपातमा उठाउन सकिएको छैन । यसका लागि गांउपालिकामा भविष्यमा थप आन्तरिक राजस्व परिचालन गर्नका निमित गांउपालिकाको विद्यमान एवं सम्भाव्य सम्भावनाहरुलाई उपयोग गर्दे राजस्व परिचालनलाई क्रमिक रुपमा बढाउदै लैजानु पर्न्ने देखिन्छ ।

२. आन्तरिक राजस्वको विद्यमान स्थिति

किस्पाङ्ग गाउँपालिकाको आन्तरिक आयका विद्यमान तथा सम्भाव्य प्रमुख स्रोतहरूमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन्। ,२०७४ ले दिएको अधिकार अन्तगत सम्पत्ति कर, मालपोत कर, व्यवसायकर, सिफारिस तथा अन्य दस्तुर, सेवा शुल्क दस्तुर, बहाल कर, बहाल बिटौरी कर, प्राकृतिक स्रोत उपयोग कर, दर्ता नवीकरण आदि छन् । आन्तरिक राजस्व अन्तगत संघ र प्रदेश संग हुने राजस्व बाँडफाँटको रकमलाई लाई समेटिएको छैन । . आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा यथार्थ राजस्व संकलन रु.१ करोड ९१ लाख रहेकोछ । कोभिड-१९ को कारणले आर्थिक वर्ष २०७७/७८ देखि बन्दाबन्दी तथा अन्य प्रतिकूलताको कारणहरुले गर्न्दा गांउपालिकाको आर्थिक गतिविधिहरू सीमित हुन गई राजस्व संकलनमा प्रतिकूल प्रभाव पर्न सक्ने सम्भावनाहरु देखिएका छन् । । विद्यमान स्थितिमा बाह्य स्रोतहरुमाथीको निर्भरतालाई क्रमिक रुपमा घटाउदै लैजान आन्तरिक राजस्व संकलनको स्थितिमा क्रमिक रुपमा व्यापक सुधारको खांचो छ। यसका लागि गांउपालिकाको आन्तरिक राजस्व परिचालन क्षमतामा वृद्धि हुनु अपरिहार्य देखिन्छ । गांउपालिकाको आन्तरिक राजस्व परिचालन क्षमतामा वृद्धि गर्ने उदेश्यले आर्थिक वर्ष २०७७/७८ मा तयार गरिएको राजस्वसूधार कार्य योजना लाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्यवन गर्नु पर्ने आवश्यकताछ ।

३. आन्तरिक राजस्व परिचालनका सम्भावनाहरु

किस्पाङ्ग गाउँपालिकाको आन्तरिक राजस्व संकलनको हालको अनुपातलाई आगामी वर्षहरुमा क्रमिक रुपमा बृद्धि गर्दै लैजान सम्भाव्य कर तथा गैर कर राजस्वको अध्ययन तथा विश्लेषण गरी विषयगत आधारमा सुधारका क्षेत्रहरु पहिल्याई प्रभावकारी कार्यान्वयनको आवश्यकताछ । निर्माणको अन्तिम चरणमा रहेको ६० मेगावाट क्षमताको त्रिशुली थ्री ए जलबिद्युत आयोजना, निर्माणाधीन अबस्थामा रहेको ३७ मेगावाट क्षमताको त्रिशुली थ्री बि जलविद्युत आयोजना रहेको छ । हालै निर्माण कार्य प्रारम्भ भै रहेको ५५ मेगावाट क्षमताको मध्यगंगा जलविद्युत आयोजनाको हेडगेट समेत यसै गाउँपालिका भित्र रहेको छ । राष्ट्रको

गौरवको रुपमा रहेको त्रिदेशीय ब्यापरिक मार्गको रुपमा रहने गल्छी रसुवागढी मार्ग समेत यस गाउँपालिका हुदै गएको छ । यस भित्र यथेष्ट मात्रामा रहेका प्राकृतिक स्रोतहरुको उचित उपयोग भएमा भविष्यमा आन्तरिक आम्दानीका स्रोतमा वृद्धि हुने सम्भावना देखिन्छ । यसैगरी प्राकृतिक सौन्दर्य र जैविक विविधताले भरिपूर्ण घना जंगल, अनकन्टार भिरपाखा देखि समथर खेतीयोग्य भूभाग समेत रहेको यस गाउँपालिका भित्र मनोरम हिमश्रृंखलाहरुको दृश्यावलोकन गर्न सकिने फिकुरी डाँडा, रमणीय पानसय खोला, भेडा फार्म लगायत अन्य प्रशस्त मनमोहक स्थानहरु रहेका छन् । भाल्चे गोङगा भञ्याङ्ग, रुपचेत सिङला, गणेश हिमाल हुँदै गोरखाको आरुघाट र रसुवाको सोम्दाङ पर्यटकीय पथमार्ग समेत रहेकाले यस गाउँपालिकाले पर्यटक आकर्षणको ठूलो सम्भावना बोकेको छ । भविष्यमा यी आयोजनाहरु पूरा भएपछि किस्पाङ्ग गाउँपालिकाको राजस्व आम्दानीमा उल्लेख्य बृद्धि हुन सक्ने देिखिन्छ ।

किस्पाङ्ग गाउँपालिकाको राजस्व आम्दानीलाई तत्काल बढाउन कर तथा गैर करका दरहरु बढाउदा वा नया दरहरु कायम गर्दा करदाताहरुको तिर्न सक्ने क्षमता का साथै करदाताको कर तिर्ने तत्परतालाई समेत ध्यान दिइनु पर्नेछ । यस परिप्रेक्षमा गांउपलिकाको राजस्व सूधार कार्ययोजना, २०७७ ले प्रस्ताव गरे बमोजिम स्थानीय स्तरमा लगाइने कर तथा गैर कर राजस्व प्रणालीलाई प्रगतिशील एवं समन्यायिक स्वरुप दिई करदाता एवं सेवाग्राही मैत्री तुल्याइनु पर्ने हुन्छ । गांउपाििलकाको आन्तरिक राजस्व बृद्धिका लागि स्रोतगत आधारमा निम्न बमोजिम सुझाहरुलाई कार्यान्वयन गरिनु पर्दछ ः

३.१ आन्तरिक राजस्व परिचालनका लागि सम्भावनाका क्षेत्रहरु

३.१.१ कर राजस्व

क) सम्पत्ति कर

यस गाउँपालिकामा चारहजार भन्दा बढी घरहरु रहेको देखिन्छ । भुकम्प पछि पुनःनिर्माण भएका तथा वार्षिक बृद्धिलाई मध्यनजर गर्दा घरहरुको संरचना तथा संख्यामा बृद्धि भईरहेकोछ । प्रचलित कानूनमा आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र सो घरले चर्चेेको क्षेत्रफल वरावरसम्मको जग्गामा सम्पत्ति कर लगाउन सक्ने व्यवस्था रहेको छ । गाउँपालिकाद्धारा घरजग्गामा सम्पत्ति कर लगाउनका निमित भएका सबै घरको वास्तविक मूल्यांकन गर्न सकिएमा गाउँपालिकाको लागि विश्वसनिय आयको स्रोत हुन सक्ने देखिन्छ । यसका लागि गाउँपालिकाले हरेक घरधुरीको तथ्यांक संकलन गरेर घरजग्गाको वास्तविक मूल्यांकन अनुसारको तथ्यांकमा आधारित करदाताका लगत तयार गरी सम्पत्ति करको निर्धारण तथा संकलन गर्नु पर्नेछ ।

ख) भूमिकर (मालपोत)

उपलव्ध आंकडा अनुसार यस गांउपलिकामा खेतीयोग्य जमिन मध्ये करिव बीस हजार रोपनी जमिन सिंचित रहेको छ भने करिव बाईस अजार रोपनी जिमिन अंसिचित रहेकोछ । र। भूमिकर (मालपोत) को दर निर्धारण गर्दा जग्गाको उत्पादकत्व, सिँचाइसूविधा र उक्त जग्गाबाट हुने वार्षिक उत्पादन (उत्पादकत्व) लाई विश्लेषण गरी निर्धारण गर्नु उपयुक्त हुनेछ । मालपोतको दरलाई प्रगतिशील बनाउन सूरु दर कम राखी जग्गाको परिमाणअनुसार क्रमशः दर बढाउँदै जानु उपयुक्त हुन्छ । नयाँ भूउपयोग ऐन

अनुसार आफनो गाउँपालिका क्षेत्र भित्रको जग्गाजमीनको नंक्सांकन गरी वर्गीकरणका अधारमा भूमिकर (मालपोत) कोदररेट कायम गरिनुपर्ने देखिन्छ । भूमिकर (मालपोत)लगाउँदा प्रगतिशील र व्यवहारिक मालपोतको दर निर्धारण र असूलीका आधारहरू अनुसार लगाउनुपर्दछ ।

ग) घर बहाल कर (वार्षिक १० प्रतिशत)

गाउपालिकामा घर बहाल कर असुलीको विद्यमान स्थितिमा सुधार गरी घर जग्गा बहालमा लगाउनेवाट कर संकलनको प्रभावकारी व्यवस्था गरिनु पर्दछ । व्यवसायिक तथा आवासीय प्रयोजनका लागि बहालमा प्रयोग भएका घर तथा जग्गाको परिमाण, मासिक बहालको दरअनुसारको लगत तयारी, व्यवसायिक तथा आवासीय प्रयोजनका लागि बहाल करको दर निर्धारण र स्वीकृति तथा कार्यान्वयनको व्यजस्था भएमा नियमित रुपमा बहाल कर संकलन गर्न सकिनेछ ।

घ) व्यवसाय कर

यस गाउपालिकामा चारसय भन्दा बढी उद्योग व्यवसाय रहेको देखिन्छ । व्यवसाय करलाई पुँजीगत लगानी र वार्षिक कारोबारको आधारमा प्रगतिशील हिसावले लगाउँदा कानून संगत र समन्यायिक हुनेछ । गाउँपालिका अन्तर्गतका उद्योग, व्यापार तथा व्यवसायहरूलाई दर्ता प्रक्रियामा ल्याई तिनीहरूको पूँजीगत लगानी, आम्दानी, मुनाफा, सेवा आदि पक्षहरूलाई मध्यनजर गरी थोक र खुद्रा कारोवार गर्ने आदि आधार समेतमा वर्गीकरण गरेर सोअनुसार दर निर्धारण , कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्यांकन गर्नुपर्नेछ । व्यवसाय कर लगाउदा उद्यम व्यवसायमैत्री हुन सकेमा व्यवसाय प्रवद्र्धनमा समेत सघाउ पुग्नेछ ।

ङ) जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तुको व्यावसायिक उपयोग कर

किस्पाङ्ग गांउपालिकामा उत्पादित जडिवुटी तथा कवाडी र जीवजन्तु सम्बन्धी लगत तयार गरी राजश्व आँकलन गर्नुपर्ने तथा व्यक्तिगत जमिन तथा पर्ति जमिन क्षेत्रमा जडीवुटी खेती प्रवद्र्धन गर्न सकिने सम्भावना छ । साथै यहाँको वन क्षेत्रमा जडीवुटी खेती प्रवद्र्धन तथा बजारीकरण र जीवजन्तुको व्यवसायिक कारोवार हुने बजारको व्यवस्थापन गरेर राजश्व बृद्धि हुनसक्ने सम्भावना रहेकोछ ।

च) विज्ञापन कर

यस गाउँपालिकामा तत्कालका लागि विज्ञापन कर न्यून स्रोतका रुपमा रहेता पनि निर्माणाधिन जलविद्युत आयोजनाहरु सञ्चालनमा आएपछि यहाँका लागि विज्ञापन कर पनि महत्वपूर्ण स्रोत हुने सम्भावना छ । साथै राष्ट्रको गौरवको रुपमा रहेको त्रिदेशीय ब्यापरिक मार्गको रुपमा रहने गल्छी रसुवागढी मार्ग भाल्चे गोङगा भञ्याङ्ग, रुपचेत सिङला, गणेश हिमाल हुँदै गोरखाको आरुघाट र रसुवाको सोम्दाङ पर्यटकीय पथमार्ग समेत रहेकाले यी मार्गहरुमा विज्ञापन प्रवद्र्धनको सम्भावना समेत रहेको छ । भविष्यमा यस गांउपालिकामा विज्ञापन व्यवसाय फष्टाउने सम्भावना भएवाट गांउपालिकाले भविष्यमा विज्ञापनवाट राम्रो राजस्व आर्जन गर्न सक्ने देखिन्छ ।

३.१.२ गैरकर राजस्व

क) बहाल विटौरी शुल्क

किस्पाङ्ग गांउ क्षेत्रका हाट, बजार तथा सार्वजनिक, ऐलानी एवं गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेका जग्गामा

बनेका संरचनाहरूको पहिचान गरी सो को लगत रखेर बहाल विटौरी शुल्क दर निर्धारण गरी राजस्व परिचालन गर्न सकिनेछ । बहाल विटौरी शुल्कको सम्भावना भएका हाट, बजार तथा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाहरुको पहिचान गरी यसको सम्भावना पहिचान गर्नु पर्ने देखिन्छ । यस गाउँपालिकाको प्रमुख बजार केन्द्रका रुपमा रहेका भाल्चे बजार, काउले बजार, सातदोबाटे बजार र शान्ती बजारमा आवधिक रुपमा लाग्ने हाट बजारमा यस प्रकारको राजस्वको सम्भावना आंकलन गर्नका साथै गांउपालिका भित्र साप्ताहिक हाट बजारलाई प्रवद्र्धन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

ख) अन्य विक्रीबाट प्राप्त (प्राकृतिक एवं खानीजन्य वस्तु)

गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र खानीजन्य तथा प्राकृतिक वस्तुको बिक्री गर्न सक्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ । यस गाउँपालिकाका रणनीतिक आयोजनाहरु निर्माणका साथै सडकहरु समेत निर्माण हुने भएकाले ढुंगा गिट्टी बालुवा बिक्रीको सम्भावना अझ बढी हुने अवस्था देखिन्छ । यसका लागि आफ्नो क्षेत्रभित्र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुंगा, गिट्टी, वालुवा, माटोजन्य वस्तु र सार्वजनिक तथा ऐलानी जग्गामा रहेका काठ, दाउरा, जराजुरी, दहत्तर बहत्तर आदिको विक्री गरी राजस्व प्राप्त गर्न सकिनेछ ।

ग) नक्सा पास दस्तुर

यस गाउँपालिकामा बजारीकरण विस्तार हुँदै गएकोले पक्की घरहरु निर्माण भइरहेका छन् । साथै यो क्षेत्र विपद जोखिमका दृष्टिले सम्वेदनशील सूचीमा समेत पर्ने हुनाले भवन निर्माण मापदण्ड पालना गर्नु गराउनु पनि जरुरी देखिन्छ । नक्सापासलाई अनिवार्य गरी सोको लागि प्राविधिक सेवा दिए वापत दस्तुर आम्दानी हुन्छ ।भवनको किसिम , आकार अनुसार नक्सा पास दस्तुर निर्धारण गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु जरुरी देखिन्छ ।

घ) व्यवसाय दर्ता⁄नवीकरण शुल्क

यस गाउँपालिकामा विभिन्न किसिमका चारसय भन्दा बढी व्यापार उद्योग व्यवसायहरु सञ्चालनमा रहेको हुनाले वार्षिक रुपमा दर्ता⁄नवीकरण गरी गाउँपालिकालाई राजश्व प्राप्त गर्न सकिन्छ । यसका लागि गांउपालिकामा व्यवसाय दर्ता तथा नवीकरण शुल्कको विस्तृत आधार तयार गरी दर्ता, नवीकरण तथा सिफारिस जस्ता शीर्षकगत अनुसार राजस्व आयको लगत राख्ने कार्यको थालनी गर्नुपर्नेछ । गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका सहकारी, संघसंस्था, उद्योग व्यवसायको दर्ता तथा नवीकरण प्रक्रियालाई प्रभावकारी रुपमा मा लागू गर्ने जस्ता उपायहरुको कार्यान्वयन गरिनु पर्नेछ ।

ङ) सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर

गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयको एक प्रमुख कार्य सिफारिस पनि भएको हुनाले सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुरबाट राजश्व प्राप्त हुने गरेको देखिन्छ । गांउपालिका तथा वडाबाट सिफारिस तथा प्रमाणित गरे वापत्को शुल्क को विस्तृत आधार तयार गरी लागुगर्नु पर्नेछ । कार्य प्रकृतिका आधारमा बर्गीकरण गरेर सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुरको दर पुनरावलोकन गर्नुपर्नेछ ।

च) सेवा शुल्क

गांउपालिकाम पर्यटकीय स्थल शुल्क, स्थानीय सडक पूर्वाधार शुल्क, सिँचाइ शुल्क, मनोरञ्जन तथा साहसिक खेलकुद सम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा सेवा शुल्क अन्य सेवा शुल्कको सम्भावना रहेकोछ ।यस्का लागि शुल्क दर निर्धारण गर्ने, निजी क्षेत्रसँग साझेदारी वा व्यवस्थापन करार गरी कार्यान्वयन गर्दै जाने जस्ता उपायहरु अंगाल्न सकिनेछ । सेवा शुल्कको दर निर्धारण, स्वीकृति, संकलन गर्ने विधिहरुको निर्धारण गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ ।

छ) सामुदायिक वनबाट प्राप्त आय

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावार विक्री तथा उपयोग सम्बन्धी आफ्नो वार्षिक कार्ययोजना गाउँपालिकाबाट स्वीकृत गर्नुपर्ने र त्यसबाट भएको आम्दानीको १०% सम्बन्धित गाउँपालिकाको संचित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोछ । गाउँपालिकाभित्र रहेका सामुदायिक वनको दिगो उपयोगका लागि कार्ययोजना स्वीकृत गरी प्राप्त रकमको १०% रकम गाउँपालिकाका लागि महत्वपूर्ण स्रोत हुन सक्नेछ । वन ऐन, २०७६ अनुसार सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले कार्ययोजना बमोजिम आर्जन गरेको वार्षिक आयबाट कम्तीमा ५० प्रतिशत रकम सम्बन्धित स्थानीय तहसँग समन्वय गरी गरिबी न्यूनीकरण, महिला सशक्तिकरण तथा उद्यम विकास कार्यमा खर्च गर्नुपर्ने प्रावधान रहेकोले पनि यो एउटा राम्रो स्रोत हुन सक्नेछ ।   ।

ज) घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर

गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रका घरजग्गाको स्वामित्व हस्तान्तरण गर्दा लिने र दिने व्यक्तिबाट प्रदेश आर्थिक ऐनमा तोकिए बमोजिम असूल गरिएको राजस्वको ६० प्रतिशत प्राप्त गर्ने गर्दछ ।गांउपालिकाको लागि यो एउटा विश्वसनिय स्रोत हुन सक्नेछ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा यस्तो स्वामित्व हस्तान्तरणको कार्य गाउँपालिकाले नै गर्ने उल्लेख गरेता पनि हाल गाउँपालिकामा पर्याप्त क्षमता नरहेको र संघीय सरकार मातहत रहेको जिल्ला मालपोत कार्यालयबाट घरजग्गाको अभिलेख समेत हस्तान्तरण भइनसकेकोले जिल्ला मालपोत कार्यालयले नै प्रदेश कानूनमा तोकिए बमोजिम दस्तुर असूल उपर गर्ने गरेको छ। इस प्रकार असूल भएको रकम प्रदेश कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालयले मासिक रूपमा सम्बन्धित स्थानीय तह र प्रदेश सरकारको सञ्चित कोषमा दाखिला हुने गरी पठाइनेछ ।

३.२ आन्तरिक राजस्व परिचालनको रणनीति तथा कार्यनीति

किस्पाङ्ग गांउपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना, २०७७ मा उल्लेख भए बमोजिम   आन्तरिक राजस्व परिचालन सम्बन्धमा देहाय अनुसारका रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछन् । उल्लिखित रणनीतिहरू कार्यान्वयनका लागि राजस्व   सुधार कार्ययोजनामा विभिन्न कार्यनीतिहरु समेत उल्लेख गरिएका छन् ः

१ राजश्व सम्बन्धी कानूनी व्यवस्था गरी आन्तरिक आयको दायरा फराकिलो बनाउने ।

२ राजश्व प्रशासनको संस्थागत सुदृढीकरण गरी व्यवस्थित बनाउने ।

३ राजस्व प्रणालीलाई सरल, सहज र करदाता मैत्री बनाउने ।

४ समन्वय र सहकार्यको अभिवृद्धि गरिने ।

५ स्थानीय आर्थिक विकास क्षेत्रलाई प्राथमिकता दिई लगानी विस्तार गर्ने ।

६ राजश्व प्रणाली लाई लैङ्गिक र समावेशी संवेदनशील र उत्तरदायी बनाउने ।

४. आन्तरिक राजस्वको प्रक्षेपण

किस्पाङ्ग गांउपालिकाको आन्तरिक राजस्व संकलनको प्रक्षेपण गर्दा विद्यमान अवश्थामा सुधार गर्नका लागि कर दाता एवं सेवाग्राहीको तिर्न सक्ने क्षमता र कर तिर्ने बानी बसाल्दै आन्तरिक राजस्वको दायरालाई क्रमिक रुपमा बढाउदै लैजानु पर्ने मान्यता राखिएकाछे । आवधिक योजना अन्रतगत गांउपालिकाको आन्तरिक स्रोत अन्रतगत राजस्व परिचालनवाट रु.१३.२४ करोड (संचित कोषमा कूल प्रासि अनुमानको करिव ६ प्रतिशत) प्राप्त हुने अनुमान गरिएकोछ । किस्पाङ्ग गांउपालिकाको राजस्व प्रासिमा कोरोना संक्रमणले दुरगामी रूपमा प्रतिकूल प्रभाव पार्न सक्ने सम्भावना पनि देखिएकोछ । गांउपालिकाको राजस्व प्रसिलाई क्रमिक रूपमा बढाउन राजस्व सूधार कार्ययोजना, २०७७ लाई समेत सन्दभ लिई देहायअनुसार राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ ।(तालिका ९.४)

ता लका ९.४

आन्तरिक राजस्वको प्रक्षेपण रु. लाखमा

(आ.व २०७७/७८ को मूल्यमा)

क्र. सं.	शिर्षक	०७७-७८ यथार्थ	०७८-७९ अनुमान	०७९-८० प्रक्षेपण	०८०-८१ प्रक्षेपण	०८१-८२ प्रक्षेपण	०८२-८३ प्रक्षेपण	आवधिक योजनाको जम्मा
१	सम्पत्ति कर		१३	१४	१६	१७	१८	७०
२	भूमिकर मालपोत	२	९	११	१२	१३	१४	५०
३	घर जग्गा बहाल कर	९८	१,०८	११३	११९	१,२५	१३१	५९६
४	व्यवसाय कर	२	३	४	५	६	७	२५
५	जम्मा कर राजस्व	१,०२	१,३३	१,४२	१,५२	१,६१	१,७०	७,५८
६	विभिन्न सेवा शुल्क	११	१२	१३	१४	१५	१६	७०
७	नक्सा पास दस्तुर	२	३	४	५	६	७	२५
८	सिफारिश दस्तुर		५	६	७	८	९	३५
९	दहतर वहतर को विक्री रकम		६८	७५	७८	८३	८७	३९१
१०	अन्य गैर कर राजस्व	७६	७	८	९	१०	११	४५
११	जम्मा गैर कर राजस्व	८९	९५	१,०६	१,१३	१,२२	१,३०	५,६६
१२	कुल जम्मा राजस्व	१,९१	२,२८	२,४८	२,६५	२,८३	३,००	१३,२४

श्रोत : र

परिच्छेद १०: नतिजा खाका

तर्कबद्ध खाका (Logical Framework)

१०.१ पृष्ठभूमि

योजना प्रक्रियालाई नतिजामुखी बनाउन यस आवधिक योजनाको लक्ष्यदेखि कार्यक्रमसम्मको अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्दै नतिजाका तहहरूको अन्तरसम्बन्ध कायम हुने गरी नतिजा खाकाको रूपमा तर्कबद्ध खाका (Logical Framework) तयार गरिएको छ। यो तर्कबद्ध खाका तयार गर्दा विषयगत क्षेत्रका आधारमा तहगत नतिजा सूचक (Key result indicators) निर्धारण गरी सबै विषयगत क्षेत्र तथा उपक्षेत्रको लक्ष्य प्राप्तिमा योगदान स्थापित गराउन प्रयास गरिएको छ। तर्कबद्ध खाकामा प्रयोग गरिएका सूचकहरू वार्षिक भनी उल्लेख भएकोमा बाहेक अन्य वार्षिक सूचकहरू समष्टिगत (Cumulative) रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ। प्रयुक्त तथ्यांकहरू गा.पा. को वस्तुगत विवरण, कार्यशाला गोष्ठीबाट प्राप्त विवरण, गा.पा. सम्बन्धी अन्य दस्तावेजहरूबाट संकलित गरिएका छन्।

१०.२ विषयगत तर्कबद्ध खाका

१. किस्पांग - एकीकृत तर्कबद्ध खाका

नतिजाको स्तर	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष ७७/७८	लक्ष्य					सूचनाको स्रोत	कार्यान्वयन निकाय	जोखिम/ अनुमान
				आ.व. ०७८/७९	आ.व. ०७९०/८०	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३			
प्रभाव	आर्थिक वृद्धि दर	प्रतिशत	३.२	६.०	७.१	८.५	१०.०	११.२	बजेट वक्तब्य गाउँपालिका	गाउँपालिका	
	गिनी -	सूचकांक	०.३६०	०.३४८	०.३४२	०.३३६	०.३३०	०.३२६	बजेट वक्तब्य गाउँपालिका	गाउँपालिका	
	पाल्म (जनसंख्याको माथिल्लो १० प्रतिशत र तलको ४० प्रतिशत जनसंख्याको आयको अनुपात)	अनुपात	३.००	२.८९१	२.६५०	२.५३२	२.४१३	२.३५१			
असर-१	बेरोजगारी दर	प्रतिसत	१५.३७	१५.००	१४.००	१३.००	१२.००	१०.००			
	प्रति व्यक्ति आय	रु हजारमा	९०.६६	९५.२३	१००.३	१०८.२	११३.५	१८८.३०			
	बहु आयामिक गरिवी	प्रतिशत	२४	२३	२२	२१	२०	१९			
असर-२	साक्षरता दर	प्रतिशत	८०.८३	८४	८७	९०	९३	१००			
	अपेक्षित आयु	प्रतिशत	७२.३५	७२.३५	७३	७३.५	७४	७५			
	खानेपानी तथा शौचालयको सुविधा भएका परिवार	प्रतिशत	९५	९६	९७	९८	९९	१००			
असर- ३	सर्बयाम सडकसम्म पुग्न	घण्टाःमिनेट	१:४५	१:३५	१:२५	१:१५	१:०५	०.३०			

	लाग्ने अधिकतमा समय										
	विद्युत पुगेको जनसंख्या	प्रतिशत	९७.८	९८	९९	१००	१००	१००			
	कम्तीमा एक सञ्चारको साधन उपयोग गर्ने नागरिक	प्रतिशत	८२	८४	९०	९५	९७	९९			
असर- ४	निजी / सामुदायिक वनको क्षेत्रफल	ब.कि.मि.	२७.५३	२८.१५	३०.२०	३३.६५	३५.५०	३७.००			
असर-५	सस्थागत स्व-मून्यांँकन	प्रतिशत	४३.५	५०	६०	७०	८०	९०			

तर्कबद्ध खाका : कृषि तथा पशु

नतिजा सूचक	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	सूचनाका स्रोत	कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवार निकाय	अनुमान तथा जोखिम
प्रभाव	**कूल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषिको योगदान** (०७७/७८ को मूल्यमा)	प्रतिशत	३५.५	३५.१	३४.६	३४.१	३३.७	३३.२	गा.पा. को तथ्यांक	गा.पा.	कृषि सँग सम्वन्धि निकायहरुको सहयोग हुने
		रु करोड	६१.४७	६४.५४	६८.४२	७३.५५	८०.१७	८७.७८			
असर १	खाद्यान्न उत्पादन	मे. टन	३०३५	३१५०	३३८०	३७५६	४२८५	५०००			
असर २	तरकारी उत्पादन	मे.टन	८८	९०	९५	१०५	१२५	१५०			
असर ३	दुध उत्पादन	लि. हजार	१३६	१५०	२५०	४००	६००	१०००			
असर ४	मासु उत्पादन	मे. टन	९७	१००	१०५	१२०	१५०	२००			
असर १	**खाद्यान्न उत्पादन**										
प्रतिफल १.१	**अगुवा कृषक**	जना	५००	५५०	६२५	८००	१०००	१५००	गाउँपालिकाको तथ्यांक	गाउँपालिका	
१.२	क्रियाशील ग्रामिण कृषि कार्यकर्ता	जना	३		१०	२०	३२	५०			
१.३	स्थानीय व्यवसायिक कृषि फर्म	संख्या	०	१	५	१५	३०	५०			
१.४	सक्रिय व्यवसायिक कृषक समुह	संख्या	३०	३२	३६	४२	५०	६०			
असर २	**तरकारी उत्पादन**										
प्रतिफल	आलु व्यवसायिक उत्पादन	हेक्टर	२५	२५	२७	३२	४०	५०			

२.१	क्षेत्र										
२.२	तरकारी व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्र	हेक्टर	५०	५२	६०	८२	82	१००			
२.३	व्यवसायिक उत्पादनमा संलग्न कृषक	जना	७५०	७८०	८२०	९२०	११००				
असर ३	**दुध उत्पादन**										
प्रतिफल ३.१	पशुसेवा केन्द्र	संख्या	३	३	४	४	५	५			
३.२	सुचारु कृतिम गर्वधन केन्द्र	संख्या	१	१	२	३	४	५			
३.३	दुग्ध चिस्यान/संकलन केन्द्र	संख्या	१	१	२	३	४	५			
३.४	क्रियाशील ग्रामिण पशु स्वास्थ्य कार्यकर्ता	जना	४	४	६	१२	२०	३०			
३.५	भुई घाँसको व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्र	हेक्टर	७	८	१०	१२	१५	२०			
असर ४	**मासू उत्पादन**										
प्रतिफल ४.१	व्यवसायिक पशुपलानमा संलग्न परिवार	संख्या	०	०	१	२	५	५००			
४.२	व्यवसायिक पशुपालन फर्म	संख्या	0	३	६	१०	१८	३०			
४.३	व्यवस्थित चरण क्षेत्र	संख्या	१	१	२	३	४	५			
४.४	पशु नश्ल सुधार तथा उपचार केन्द्र	संख्या	१	१	२	३	४	५			

तर्कबद्ध खाका : पर्यटक

नतिजा स्तर	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	सूचनाका स्रोत	कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवार निकाय	अनुमान तथा जोखिम
प्रभाव	सेवा क्षेत्रको कुल गार्हस्थ उत्पादनमा पर्यटन क्षेत्रको हिस्सा	प्रतिशत	०.	०.	१.	२.५	५.	१०	गा.पा. को तथ्यांक	गा.पा.	
असर १	**पर्यटक आगमन**	संख्या	२००००	२२०००	२४२००	११०१००	१२०२००	१५०५००			संघीय सरकार, पर्यटन वोर्ड, प्रदेश सरकार र निजीक्षेत्र वीचको सहकार्य
प्रतिफल १	पर्यटन बिकास गुरुयोजना निर्माण	संख्या	०	०	१	१	१	१			
प्रतिफल २	होम स्टे संचालन (तामाङ घोडा नाच सहितको)	संख्या	०	०	०	१	१	१			
प्रतिफल ३	पर्यटकीय स्थल	संख्या	१	१	१	२	३	३			
प्रतिफल ४	आन्तरिक पर्यटक आगमन	संख्या	२००००	२२०००	२४२००	११००००	१२००००	१५००००			
प्रतिफल ५	बाह्य पर्यटक आगमन	संख्या	०	०	०	१००	२००	५००			

तर्कबद्ध खाका : उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय

नतिजा सूचक	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७७/७८	२०७८/ ७९	२०७९/ ८०	२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२/ ८३	सूचनाका स्रोत	कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवार निकाय	अनुमान तथा जोखिम
प्रभाव	गाउँपालिकाको कुल गर्हस्थ्य उत्पादनमा उद्योगक्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	१०.१९	१०.२१	१०.३६	१०.६४	११.१९	१२.०८	गा.पा. को तथ्यांक	गा.पा.	
असर १	उद्योग क्षेत्रको आर्थिक वृद्धी दर	प्रतिशत	४.०	६.५	९.०	१२	१६	२०.०	गा.पा. को तथ्यांक		निजी, सरकारी तथा सहकारी क्षेत्र वीच सहकार्य
असर १	**उद्योगक्षेत्रको आर्थिक वृद्धी दर**										
प्रतिफल १	साना उद्योग	संख्या	०	१	२	३	४	५			
प्रतिफल २	लघु उद्योग	संख्या	६५	७०	८०	१००	१५०	३००			
प्रतिफल ३	निकासीजन्य उद्योग	संख्या	२	२	३	४	६	१०			
प्रतिफल ४	स्थानीय उद्योग बाणिज्य संघ	संख्या	०	१	१	१	१	१			

तर्कबद्ध खाका : वित्तीय तथा सहकारी क्षेत्र

नतिजा सूचक	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	सूचनाका स्रोत	कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवार निकाय	अनुमान तथा जोखिम
प्रभाव	योजना कार्यान्वयनमा गरिने लगानीमा सहकारी क्षेत्रको लगानी	प्रतिशत	०	२	३	६	७	९	गा.पा. को तथ्यांक	गा.पा.	गाउँपालिका, सहकारी सस्थाहरु र निजीक्षेत्रको सहकार्य भएको हुने
असर १	सहकारी संस्था	संख्या	१९	२०	२१	२३	२६	३०			
प्रतिफल १	कृषि सामग्री वितरण गर्ने सहकारी	संख्या	०	०	१	२	४	५			
प्रतिफल २	सहकारीमा आधारित प्रांगारिक खेति	संख्या	०	०	०	१	१	१			
प्रतिफल ३	सहकारीमा आधारित बिस्तारित खेति	संख्या	०	०	०	१	१	१			
प्रतिफल ४	उत्पादन सहकारी	संख्या	०	०	१	२	३	३			

तर्कबद्ध खाका : श्रम, रोजगारी तथा सुरक्षित आप्रवासन

नतिजा सूचक	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	सूचनाका स्रोत	कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवार निकाय	अनुमान तथा जोखिम
प्रभाव	बेरोजगारी दर	प्रतिशत	१५.३७	१५.००	१४.००	१३.००	१२.००	१०.००	गा.पा. को तथ्यांक	गा.पा.	अन्तर सरकार तथा निजी क्षेत्र वीच सहकार्य भएको हुने
असर १	कुल जनसंख्याको बैदेशिक रोजगारीमा रहेको हिस्सा	प्रतिशत	६.८४	६.७५	६.५०	६.००	५.२५	४.००			
प्रतिफल १	सीप/उद्यम विकास तालिम	जना	४७३.	५५०	६५०	९००	१२००	१८००			
प्रतिफल २	विप्रेषण आय	रु.करोड	५०	५५	६५	७५	८५	१००			
प्रतिफल ३	विप्रेषण आयको उत्पादन क्षेत्रमा लगानी	प्रतिशत	०	१	३	५	८	१५			

तर्कबद्ध खाका : शिक्षा

नतिजाको स्तर	सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७७/७८	लक्ष्य ०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३	सूचनाको श्रोत	कार्यान्वयन निकाय	जोखिम/ अनुमान
प्रभाव	साक्षरता दर	प्रतिसत	८०.८३	८४	८९	९४	९९	१००			
	आधारभुत तहमा भर्ना दर	प्रतिसत	५८	६०	६५	७०	८०	९०			
	माध्यमिक तहमा भर्ना दर	प्रतिसत	५८	६०	६५	७०	८०	९०			
असर	सिकाई उपलब्धि दर	प्रतिसत	५९.०२	६०	६१	६२	६३	६४			अन्तर सरकार को समनवय हुने, सामुदा कि र निजीक त्त सहयोग हुने
	बिज्ञान तथा कम्पुटर प्रयोगशाला भएका बिद्यालय	प्रतिसत	२३	२५	३०	३६	४३	५०	गा.पा. शिक्षा साखा बागमती प्रदेश आवधिक योजना		
	प्राबिधिक तथा व्यवसायिक शिक्षामा अध्ययनरत विधार्थि (कक्षा ९-१२)	संख्या	९४	१००	१५०	२००	२५०	३००			
	प्रतिफलहरु										
१	शिक्षक विद्यार्थि अनुपात	प्रतिसत	१.१८	१.१८	१.१८	१.१८	१.१८	१.१८			
२	विद्यार्थक कक्षा कोठा अनुपात	प्रतिसत	१.२३	१.२३	१.२३	१.२३	१.२३	१.२३			
३	छात्र छात्रा	अनुपात	४७:५३	४८:५२	४८:५२	४९:५१	४९:५१	५०:५०			
४	महिला शिक्षिका	प्रतिसत	४७	४८	४८	५९	५०	५०			
५	वालमैत्री बिधालय	प्रतिसत	२६	४०	५०	६०	७०	९५			
६	अपांग मैत्री विद्यालय भवन	प्रतिसत	२६	४०	५०	६०	७०	९५			
७	मातृ भाषामा कक्षा संचालन गर्ने बाल विकास केन्द्र	संख्या	०	१	३	४	५	६			
८	पुस्तकालय भएको भएको मावि	प्रतिसत	२६	४०	५०	६५	८५	१००			
९	वालक्लव भएका विद्यालय	प्रतिसत	४३	५०	६०	७०	८५	१००			
१०	तालिम प्राप्त प्राथमिक शिक्षक शिक्षिका	प्रतिसत	५०	६०	७०	८०	९०	१००			
११	बाल विकास केन्द्र खुद भर्ना दर	प्रतिसत	८४	९०	९५	९६	९७	१००			

१२	आधारभूत शिक्षा (५—१२ वर्ष) उमेरका विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिका	प्रतिसत	२१	२०	१५	१३	९	५			
१३	प्राविधिक धारका विधालय संख्या	संख्या	१	१	२	२	२	२			
१४	प्राविधिक विषयमा कक्षा ९–१२ मा भर्ना हुने विद्यार्थीको संख्या	संख्या	९४	१००	१५०	२००	२५०	३००			
१५	अनौपचारिक सिकाई केन्द्र	संख्या	५	५	६	७	८	१०			

तर्कबद्ध खाका : स्वास्थ्य तथा पोषण

नतिजाको स्तर	सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७७/७८	लक्ष्य					सूचनाको श्रोत	कार्यान्वयन निकाय	जोखिम/ अनुमान
				आ.व. ०७८/७९	आ.व. ०७९/८०	आ.व. ०८०/८१	आ.व. ०८१/८२	आ.व. ०८२/८३			
प्रभाव	अपेक्षित आयु (जन्म हुदाको वखत)	वर्ष	७२.३५	७२.५०	७३	७३.५	७४	७५	Local HDI report 2019	गा.पा. स्वास्थ्य साखा	अन्तर सरकार समन्वय सामुदाकिर निजी स्थरको सहयोग
असर	आधा घंटाको दुरीमा स्वास्थ्य सेवामा पहुंच	प्रतिशत	३५.४	४०	४२	४३	४४	४५	घरधुरी सवेक्षण		
	प्रतिफल सूचकहरु										
प्रतिफल १	मातृ मृत्यू दर	प्रति लाख जिवत जन्ममा	०.००१	०	०	०	०	०	HMIS 2077		
प्रतिफल २	पाँच वर्षमूनिको बाल मृत्युदर	प्रतिशत	०	०	०	०	०	०	HMIS 2077		
प्रतिफल ३	अस्पताल संख्या	संख्या	०	१	१	१	१	१	पालिकाको स्वास्थ प्रतिवेद		
प्रतिफल ४	चिकित्सक संख्या	संख्या	०	१	२	३	४	५			
प्रतिफल ५	प्रोटोकोल अनुसार (४ पटक)को संस्थागत गर्भ जांच	प्रतिशत	४८	५३	५९	६६	७४	८०			
प्रतिफल ६	संस्थागत प्रसुति सेवा	प्रतिशत	३३	३६	४०	४५	५२	६०			

प्रतिफल ७	प्रोटोकोल अनुसार (३ पटक)को संस्थागत सुत्केरी जांच (PNC)	प्रतिशत	२५	३०	३५	४०	४५	५०			
प्रतिफल ८	बर्थिंग सेन्टर	संख्या	६	६	६	६	६	६			
प्रतिफल ९	दक्ष प्रसुतीकर्मीवाट प्रसुती	प्रतिशत	३३	३६	४०	४५	५२	६०			
प्रतिफल १०	नवजात शिशु मृत्युदर	प्रति हजार जीवित जन्ममा	०	०	०	०	०	०	HMIS 2077		
प्रतिफल ११	पूर्ण खोप कभरेज	प्रतिशत	७९.८	८२	८५	८६	८८	९०			

तर्कबद्ध खाका : लैङ्गिकसमानता, सामाजिक समावेशीकरण तथा लक्षित वर्ग

नतिजाको स्तर	सूचक	इकाई	आधार वर्ष ७७/७८	लक्ष्य					सूचनाको श्रोत	कार्यान्वयन निकाय	जोखिम/अनुमान
				आ.व. ०७८/७९	आ.व. ०७९/८०	आ.व. ०८०/८१	आ.व. ०८१/८२	आ.व. ०८२/८३			
प्रभाव	लैङ्गिक विकास सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.९३१	०.९३५	०.९४०	०.९४५	०.९५०	०.९६०	बाप्रअओ		
असर	घर जमिनमा महिलाको स्वामित्व	प्रतिशत									संघीय तथा प्रदेश सरकारको समन्वयमा गर्नु
असर	सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण प्राप्त जनसंख्या	प्रतिशत	५	१५	२०	२५	३०	५०	पलिका प्रतिवेदन २०७८	गा पा	,,
असर १	घर जमिनमा महिलाको स्वामित्व										
प्रतिफल-१	घरपरिवारमा महिला नेतृत्व	प्रतिशत	०	५	१०	१५	२०	२५			
२	घरमा महिलाको एकल स्वामित्व	प्रतिशत	८.४८	१२	१७	२०	२५	३०			
३	जमिनमा महिलाको एकल स्वामित्व	प्रतिशत	८.४८	१२	१७	२०	२५	३०			
४	बैंक वा सहकारीमा खाता भएका महिला	प्रतिशत	५९.४५	६५	७०	७५	८०	९०			
५	सहकारीमा आवद्ध भएका महिला	प्रतिशत	३४.२	३८	४०	४४	४७	५०			
६	रोजगारीमा आवद्ध भएका महिला	प्रतिशत	१७.२	२०	२६	३३	३५	४०			
७	घर व्यवहार तथा कारोबार सम्बन्धी निर्णयमा महिला सहभागीता	प्रतिशत	६.६९	९	१२	१८	२५	३३			
८	व्यावसायिक सीपमूलक तालिम प्राप्त महिला	प्रतिशत	२	३	५	७.५	१०	१२			
९	नेतृत्व विकास सम्बन्धि तालिम प्राप्त महिला	प्रतिशत	०	२	५	१०	२०	२५			
१०	सामुदायिक स्थानमा महिला मैत्रि सौचालय	प्रतिशत÷ संख्या	१	२	३	४	५	६			
११	खेलकुदमा महिला सहभागिता	प्रतिशत	२०	२५	३०	३६	४३	५०			
१२	स्थानीय तहमा महिला प्रतिनिधिको सहभागिता	प्रतिशत	४०.७४	४२	४४	४६	४८	५०			
१३	स्थानीय समिति÷संरचनाको नेतृत्वदायी पदमा	प्रतिशत	०	५	१०	१५	२५	३३			

	महिलाको प्रतिनिधित्व										
१४	स्थानीय समिति÷संरचनाको नेतृत्वदायी पदमा सिमान्तकृत वर्गको प्रतिनिधित्व	प्रतिशत	०	२	६	१०	१५	२०			
१५	स्थानीय तहमा दलित तथा अन्य सिमान्तकृत समुदायको सहभागिता	प्रतिशत	२५.९३	२८	३०	३२	३४	३५			
१६	वालिका मैत्री विद्यालय	प्रतिशत	२६	४०	५०	६०	७०	९५			
१७	वाल क्लव गठन	संख्या	१०	१४	१८	२१	२५	२८			
१८	महिला हिंसा सम्बन्धी घटना न्यूनिकरण	प्रतिशत	५	३	२	१	०	०			
१९	बालबालिका हिंसा सम्बन्धी घटना न्यूनिकरण	प्रतिशत	०	५	४	३	२	१			
२०	वाल विवाह सम्बन्धी घटना न्यूनिकरण	प्रतिशत	१९.३	१५	१०	५	३	१			
२१	लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट बिनीयोजन	प्रतिशत	०	१०	१५	२०	३०	४०			
असर २	सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण प्राप्त जनसंख्या										
प्रतिफल-१	ज्येष्ठ नागरिक परिचयपत्र पाएका	प्रतिशत	४.१४	६	९	१२	२०	२५			
२	नागरीकता पाएका महिला तथा पुरुष	प्रतिशत	६७.८५	७५	८०	८५	९०	९९			
३	एकल महिला परिचयपत्र पाएका	प्रतिशत	१.७१	२.५	४.५	८	१५	२०			
४	सामाजिक सुरक्षाबाट लाभान्वित लक्षित वर्ग	प्रतिशत	४	६	९	१३	२०	२५			
५	ज्येष्ठ नागरिक मैत्रि शार्वजनिक स्थान	संख्या	०	१	२	३	४	५			
६	बर्गिकृत अपाङ्ग	प्रतिशत	१.१८	२	२.२५	२.२९	३	३.५			
७	अपाङ्गताको परिचय पत्र भएका ब्यक्ति	प्रतिशत	४३.५	५०	५५	६०	६५	७०			
८	अपाङ्गताको परिचय पत्र भएका महिला	प्रतिशत	१५	२०	२५	३०	३५	४०			
९	तालिम प्राप्त अपाङ्गता भएका महिला	प्रतिशत	०	५	६	८	११	१५			
१०	अपाङ्गता मैत्रि शार्वजनिक स्थान	संख्या	०	२	३	४	५	६			
११	खेलकुदमा सहभागी अपाङ्ग	प्रतिशत	१.२८	२	३	४	५	६			

तर्कबद्ध खाका: युवा तथा खेलकुद

नतिजाको स्तर	सूचक	इकाई	आधार वर्ष ७७/७८	लक्ष्य					सूचना को श्रोत	कार्यान्वयन निकाय	जोखिम/अनुमान
				आ.व. ०७८/७९	आ.व. ०७९/८०	आ.व. ०८०/८१	आ.व. ०८१/८२	आ.व. ०८२/८३			
असर	युवा रोजगार	प्रतिशत	०	१५	२५	३५	४५	५५			
असर	खेलकुदमा संलग्न युवा	प्रतिशत	०	१५	२०	२५	३०	५०			
असर १	प्रतिफल सूचकहरु										
प्रतिफल १	युवा लक्षित कार्यक्रमहरु	प्रतिशत	०	५	१०	१५	२०	२५	पलिका प्रतिबेदन २०७८	गा.पा.	संघीय तथा प्रदेश सरकार को समन्वयमा गर्नु
प्रतिफल २	बैदेशीक रोजगारमा संलग्न युवा	प्रतिशत	०	१०	८	७.५	६.५	५			
प्रतिफल ३	बैदेशीक रोजगारमा संलग्न महिला	प्रतिशत	०	५	४	३	२	१			
प्रतिफल ४	सहुलियत दरमा कृण प्राप्त गर्ने युवा	प्रतिशत	०	१०	१५	२०	२५	३०			
प्रतिफल ५	सहुलियत दरमा कृण प्राप्त गर्ने अपाङ्गता भएका युवा	प्रतिशत	०	२.५	५	५.५	१०	२०			
प्रतिफल ६	जिवनोपयोगि शिक्षा, तालिम, सिप प्राप्त युवा	प्रतिशत	०	९	१९	२९	३९	४९			
प्रतिफल ७	जिवनोपयोगि शिक्षा, तालिम, सिप प्राप्त अपाङ्गता भएका	प्रतिशत	०	२.५	५	१०	१५	२०			
असर २	प्रतिफल सूचकहरु										
प्रतिफल १	युवा क्लब, संजाल तथा संस्था	प्रतिशत	५	७	१०	१२	१४	१५			
प्रतिफल २	खेलकुद मैदान	÷संख्या	१०	१२	१३	१४	१५	१६			
प्रतिफल ३	कभर्डहल	प्रतिशत÷ संख्या	०	०	१	१	१	१			
प्रतिफल ४	पालिका स्तरीय प्रतियोगिता	प्रतिशत÷ संख्या	२	३	४	५	६	७			
प्रतिफल ५	राष्टिय स्तरका खेलाडी	प्रतिशत	०	१	२	३	४	५			
प्रतिफल ६	राष्टिय स्तरका महिला खेलाडी	प्रतिशत	०	०.५	१.५	२	३	५			
प्रतिफल ७	राष्टिय स्तरका अपाङ्गता भएका खेलाडी	प्रतिशत	०	०.५	१	१.५	२	३			
प्रतिफल ८	खेलकुद सम्वन्धि तालिम, सिप प्राप्त युवा खेलाडी	प्रतिशत	०	३	५	७	१०	१५			
प्रतिफल ९	खेलकुद सम्वन्धि तालिम, सिप प्राप्त अपाङ्गता भएका खेलाडी	प्रतिशत	०	१	२	३	४	५			
प्रतिफल१०	व्यवसायिक खेलकुद क्लव	संख्या	०	१	१	१	१	१			

तर्कबद्ध खाका : खानेपानी तथा सरसफाई

नतिजाको स्तर	सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७७/७८	लक्ष्य					सूचनाको श्रोत	कार्यान्वयन निकाय	जोखिम अनुमान
				आ.व. ०७८/७९	आ.व. ०७९/८०	आ.व. ०८०/८१	आ.व. ०८१/८२	आ.व. ०८२/८३			
प्रभाव १	खानेपानी तथा सौचालय सुबिधा भएको घरधुरी	प्रतिशत	९३.०६	९०	९५	१००	१००	१००			
असर १	खानेपानी सुबिधा भएको घरधुरी	प्रतिशत	९४	९६	९९	१००	१००	१००	गा.पा.	गा.पा. सेवा प्रदायक संस्था	श्रोत व्यवस्थापन
असर २	सौचालय भएको घरधुरी										
असर १	**खानेपानी सुबिधा भएका घरधुरी अन्तर्गतका प्रतिफल सुचाखारू**										
प्रतिफल १	निजी धारा	प्रतिशत	५३	६५	७५	८०	८५	९०	गा.पा.		
प्रतिप्हन २	सार्वजनिक धारा	गोटा	१८२८	१४००	११००	९००	७००	५००	गा.पा.		
प्रतिप्हन ३	पाईप बाट खानेपानी नपुगेको घरधुरी	प्रतिशत	५.७	४	३	२	१	०	गा.पा.		
प्रतिप्हन ४	प्रसोधित पनि वितरण	प्रतिशत	०	५	१०	१५	२०	२५			
प्रतिप्हन ४	खानेपानी सम्बन्धि तालिम	जना	१५	३०	५०	८०	९०	११०			
असर २	**सौचालय सुबिधा भएको घरधुरी**										
प्रतिप्हन १	सौचालय भएको घरधुरी	प्रतिशत	८५	७५	८०	९०	९५	१००			
प्रतिप्हन २	सोकपिट वा सेफ्टी ट्यांकी वा ढलमा जोडिएको सौचालय भएको घरधुरी	प्रतिशत	१२.२२	३०	४०	४५	५५	६०			

तर्कबद्ध खाका : यातायात

नतिजाको स्तर	सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७७/७८	लक्ष्य					सूचनाको श्रोत	कार्यान्वयन निकाय	जोखिम/अनुमान
				आ.व. ०७८/७९	आ.व. ०७९/८०	आ.व. ०८०/८१	आ.व. ०८१/८२	आ.व. ०८२/८३			
प्रभाव	सर्वयाम सडकमा पुग्ने अधिकतम समय	मिनेट	९०	९०	७०	६०	४५.	३०	गा.पा/प्रदेश प्रगती बिबरण	गाउपालिका प्रदेश	
असर १	सर्बयाम सडकमा पहुच भएको घर धुरी	प्रतिसत	१४	२७	३८	५०	६०	७५	,,	गा.पा.	श्रोत साधन जनाशाक्ति को कमि
प्रतिफल १	कालो पत्रे सडक	कि.मी.	८.८	१५	२५	३०	३५	४०	,,	,,	
प्रतिफल २	ग्भेल सडक	किमि	६.५	१०	१२	१५	१८	२०	,,	,,	
प्रतिफल ३	कच्चि धुले सडक	कि.मी	२७४	२७८	२८९	२८०	२९	२८०	,,	,,	
प्रतिफल ४	पक्की पुल	संख्या	७	७	८	८	१०	११	,,	,,	
प्रतिफल ५	झोलुङ्गे पुल	संख्या	१४	१६	१७	१८	१९	२०	,,	,,	
प्रतिफल ६	घोडेटो बाटो	कि.मी	५०	६०	७०	८०	९०	१००	,,	,,	
प्रतिफल ७	पर्यटकिय पदमार्ग	संख्या	४	४	५	६	६	६	,,	,,	

तर्कबद्ध खाका : आवास तथा वस्ति विकाश

नतिजाको स्तर	सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७७/७८	लक्ष्य					सूचनाको श्रोत	कार्यान्वयन निकाय	जोखिम/अनुमान
				आ.व. ०७८/७९	आ.व. ०७९/८०	आ.व. ०८०/८१	आ.व. ०८१/८२	आ.व. ०८२/८३			
असर १	सुरक्षित आवास तथा एकिकृत वस्ति विकास	संख्या	२	२	२	२	२	२	गा.पा\प्रदेश	गा.पा पुनरनिर्माण	श्रोत व्यवस्थापन
असर २	आवास	संख्या	४१६६	४२८५	४२००	४२५०	४३००	४३५३	गा.पा		
प्रतिप्हन १	आर सी सी घर	संख्या	९३६	१०००	१०२५	१०५०	१०७५	११००	गा.पा		
प्रतिप्हन २	भूकम्प प्रतिरोधी मापदण्ड अनुसार बनेका भवन	संख्या	४१६६	४२८५	४२००	४२५०	४३००	४३५३	ग.पा. घरधुरी सरबेक्षर्ण		
प्रतिप्हन ३	आफ्नै घर भएका परिवार	प्रतिशत	९५	९६	९७	९८	९९	१००	पालिका		
प्रतिप्हन ४	टीनका छानो भएका घर	प्रतिशत	३३७२	३३७३	३३७५	३३८०	३३८५	३३९०	पालिका		

तर्कबद्ध खाका : सिंचाई तथा नदि नियन्त्रण

नतिजाको स्तर	सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७७/७८	लक्ष्य					सूचनाको श्रोत	कार्यान्वयन निकाय	जोखिम / अनुमान
				आ.व. ०७८/७९	आ.व. ०७९/८०	आ.व. ०८०/८१	आ.व. ०८१/८२	आ.व. ०८२/८३			
असर	कुल कृषि जमिनमध्ये सिंचित जमिन	प्रतिशत	३२.३	४०	४६	५५	६०	७०	पालिका	पालिका	
प्रतिफल १	सर्बयाम सिंचित जमिन	प्रतिशत	२९	३५	४०	४५	६०	७०	पालिका	पालिका	
प्रतिफल २	कुलो वा नहर प्रणालीबाट सिंचित जमिन	हे.	८७३	९००	१३००	१५००	१६५०	१८००	पालिका	पालिका प्रदेश	
प्रतिफल ३	नयां अन्य प्रविधिवाट सिंचित जमिन	हे	९०	११०	१२०	१३०	१४०	१६०	पालिका	पालिका प्रदेश	

तर्कबद्ध खाका : उर्जा तथा बिद्‌धुत

नतिजाको स्तर	सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७७/७८	लक्ष्य					सूचनाको श्रोत	कार्यान्वयन निकाय	जोखिम/ अनुमान
				आ.व. ०७८/७९	आ.व. ०७९/८०	आ.व. ०८०/८१	आ.व. ०८१/८२	आ.व. ०८२/८३			
प्रभाव	नतिजाको स्तरजल बिद्धुततथा बैकल्पिक उर्जाको बिका स र बिस्ता	प्रतिशत									
असर	विद्युत उपयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	९७.८	९८	९९	१००	१००	१००	घरधुरी सर्बेकषण	गा.पा. बि.प्रा.	श्रोत व्यवस्थापन
प्रतिफल १	केन्द्रिय प्रशारणवाट विद्युत उपयोग	प्रतिशत	९७.८	९८	९९	९९	९९	९९	पालिका	गा.पा. बि.प्रा.	श्रोत व्यवस्थापन
प्रतिफल२	सोलार जडान गर्ने परिवार	प्रतिशत	१	१	१	१	१	१	पालिका	गा.पा.	
प्रतिफल३	बायोग्यास	प्रतिशत	०.५	१	२	३	४	५	पालिका	गा.पा.	श्रोत व्यवस्थापन

तर्कबद्ध खाका : संचार

नतिजाको स्तर	सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७७/७८	लक्ष्य आ.व. ०७८/७९	आ.व. ०७९/८०	आ.व. ०८०/८१	आ.व. ०८१/८२	आ.व. ०८२/८३	सूचनाको श्रोत	कार्यान्वयन निकाय	जोखिम/अनुमान
प्रभाव १	रेडियो, टिभि, इन्ट मोवायल, टेलिफोन मध्ये कुनै एक संचारको साधन प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	८२	८४	९०	९५	९७	९९	पालिका	गा.पा. सेवा प्रदायक संस्था	श्रोत व्यवस्थापन
असर २	ल्याण्डलाइन/मोवायल प्रयोग (१६ वर्ष माथि)	प्रतिशत	-	-	१०	१५	२०	२५	पालिका		
प्रतिप्हन १	इन्टरनेट प्रयोग	प्रतिशत	२.३	१०	१३	१५	१७	२०	पालिका		
प्रतिप्हन २	रेडीयो प्रयोग	प्रतिशत	२०	२५	३०	३५	३८	४०	पालिका		

तर्कबद्ध खाका : सुशासन तथा संस्थागत विकास

नतिजा को स्तर	सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७७/७८	लक्ष्य					सूचनाको श्रोत	कार्यान्वयन निकाय	जोखिम/अनुमान
				०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३			
प्रभाव	**संस्थागत स्व-मुल्याकन**	प्रतिसत	४३.५	५०	६०	७०	८०	९०			
असर	विधुतीय सुचना प्रणालीमा आबद्ध गाउँपालिकाका सेवाहरु	प्रतिसत	२६	४०	६०	८०	९०	१००	क्ष.स्व.मू.प्र.प्र प्रगति⁄ अनुगमन प्रतिवेदन अध्ययन प्रतिवेदन निर्णय पुस्तिका	गा.पा.	स्थानीय निर्वाचन
	प्रति सेवाग्राहीलाई सेवा प्रवाहको लागि लग्ने औसत समय	घण्टा : मिनट	३:००	२.५०	२.४०	२.३०	२.१०	१:००			
	प्रतिफल सुचाकहरु										
प्रतिफल १	स्वीकृत कानून तथा नीति, निर्देशिका, कार्यविधि र मापदण्ड	संख्या	३९	४२	४५	४८	५०	५५	क्ष.स्व.मू.प्र.प्र प्रगति⁄ अनुगमन प्रतिवेदन अध्ययन प्रतिवेदन निर्णय पुस्तिका	गा.पा.	स्थानीय निर्वाचन
२	नीति तथा मार्गदर्शन	संख्या	०	१	२	३	४	४			
३	कृयाशिल नीतिगत समिति तथा संयन्त्र	संख्या	६	७	८	९	१०	१२			
४	एकिकृत घुम्तिसेवा संचालन	संख्या	१	२	३	४	५	६			
५	सदाचार र नैतिकता प्रवद्धन तथा भष्टाचार नियन्त्र सम्बन्धि कार्यकम	संख्या	०	२	३	४	५	६			
६	गैसस, अगैसस, विकास साझेदार	संख्या	२	२	३	४	५	६			
७	क्षतिपूर्ति सहिको नागरिक वडापत्र	प्रतिसत	०	३०	४०	५०	६०	७०			
८	सार्वजनिक सुनवाई	प्रतिसत	१	२	३	३	३	३			
९	आयोजनाको सर्वजनिक परिक्षण	पटक	२०	३०	४०	५०	६०	७०			
१०	नागरिक वडा पत्र प्रयोग गर्ने वडा	संख्या	१	४	५	५	५	५			
११	संगठन तथा व्यवस्थापन & अध्ययन	संख्या	०	१	१	१	१	१			
१२	प्रत्येक शाखा तथा कर्मचारीको कार्य बिबरण	संख्या	१	१	१	१	१	१			

	तैयारी तथा परिमार्जन										
१३	शाखा प्रमुखकर्मचारीसगँको कार्य संपादन सम्झौताको	प्रतिसत	०	५०	१००	१००	१००	१००			
१४	कर्मचारीहरुलाई पुरस्कृत गर्ने परिपाटी	संख्या	२	३	४	४	४	४			
१५	गाउँपालिकाको स्विकृत दरवन्दीमा पदपूर्तिको अवस्था	प्रतिसत	७३	७५	९०	९५	१००	१००			
१६	गाँउपालिकाको आफ्नै कार्यालय भबन	संख्या	२	३	३	३	३	३			
१७	कार्यालयको आफ्नै भवन	संख्या	४	४	४	५	५	५			
१८	कम्प्युटर प्रिन्टर (गाउंपालिका र वडा)	प्रतिसत	२९	४०	५०	६०	६०	७०			
१९	फर्निचर (गाउंपालिका र वडा)	प्रतिसत	६०	६०	६०	८०	९०	१००			
२०	वडा कार्यालयमा इन्टरनेट गुणस्तर सुधार	प्रतिसत	१५	५५	१००	१००	१००	१००			
२१	लक्षित विपन्न र पिछडिएको लाभान्वित वर्गको क्षमता विकास	प्रतिसत	२०	४०	६०	७०	८०	१००			
२२	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकास	प्रतिसत	२०	६०	७०	८०	९०	१००			

तर्कबद्ध खाका : योजना तथा तथ्याङ्क

नतिजाको स्तर	सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७७/७८	लक्ष्य					सूचनाको श्रोत	कार्यान्वयन निकाय	जोखिम/अनुमान
				०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३			
प्रभाव	बार्षिक कार्यमा वस्ति स्तरबाट छनौट भएका योजना	प्रतिशत	३०	४५	६५	७०	७५	८०			
असर १	तथ्यांकमा आधारित योजना छनौट	प्रतिशत	१०	२०	३०	४०	५०	६०			
नजिजा १	सहयोजना तर्जुमा निर्देशिका तयार	संख्या	०	१	०	०	१	०	बार्षिक प्रगति प्रतिवेदन, अध्ययन प्रतिवेदन, सर्वेक्षण प्रतिवेदन	गा.पा.	संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको समन्वय
नजिजा २	आवधिक योजना अनुसार वार्षिक योजना तयार	संख्या	०	१	०	०	१	०			
नजिजा ३	विषयगत क्षेत्रका आवधिक रणनीतिक योजना तयार (शिक्षा, वन, वास.कृषि.लैसास.)	संख्या	०	५	०	०	५	०			
नजिजा ४	राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण÷संकलनका मापदण्ड बनाइ कार्यान्वयमा ल्याउने	संख्या	१	०	०	१	०	०			
नजिजा ५	योजना तर्जुमा कार्यान्वयनमा लक्षित वर्गको सहभागिता	प्रतिशत	४५	५०	५५	६०	६५	७०			
नजिजा ६	जनप्रतिनीधि, कर्मचारी नीतिगत समिति र सरोकार वालहरुको क्षमता विकास	संख्या	१५	१५०	२५०	४००	६००	८००			
नजिजा ७	मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार	संख्या	०	१	०	०	१	०			
नजिजा ८	ठुला आयोजनाको विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन	प्रतिशत	३०	६०	८०	१००	१००	१००			
नजिजा ९	आयोजनाहरुको मर्मत सम्भार कोष स्थापना	प्रतिशत	१५	३०	४०	६०	७०	७५			
नजिजा १०	स्थानीय गौरबका आयोजना समेतं आयोजना बैङ्क	संख्या	९०	१००	११०	१००	१२०	१००			
नजिजा ११	श्रोत नक्शा सहित वस्तुगत विवरण अद्यावधिक	संख्या	०	१	०	०	१	०			
नजिजा १२	सूचना केन्द्रको स्थापना	संख्या	०	१	१	१	१	१			
नजिजा १३	अनलाइन प्रतिवेदन प्रणाली स्थापना भएका वडा	संख्या	१	१	२	३	४	५			

तर्कबद्ध खाका : अनुगमन तथा मुल्यांकन

नतिजाको स्तर	सूचक	इकाई	आधार वर्ष ०७७/७८	लक्ष्य					सूचनाको श्रोत	कार्यान्वयन निकाय	जोखिम/अनुमान
				०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३			
प्रभाव	**निरधारित समय र लागतमा गुणस्तरीय योजनाहरु**	प्रतिशत	९२	९५	९६	९७	९८	१००			
असर	**अनुगमन र मुल्यांगन गरेका आयोजनाहरु**	प्रतिशत	४०	६०	७०	८०	९०	१००			
नजिजा १	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन नीति कार्यविधि तयारी र कार्यान्वयन	संख्या	०	१	१	०	१	०	बार्षिक अर्धबार्षिक प्रगति प्रतिवेदन, अध्ययन प्रतिवेदन, सर्वेक्षण प्रतिवेदन, प्रतिवेदन	गा.पा. **प्रदेश**	स्थानीय निर्वाचन
नजिजा २	अनुगमन तथा मुल्यांकन प्रतिबेदन माथी कार्यपालिकाको बैठकमा छलफल	पटक	१	२	३	४	५	५			
नजिजा ३	आयोजना गुणस्तर प्रयोगशालाको ब्यबस्था	संख्या	०	०	१	१	१	१			
नजिजा ४	मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा	संख्या	०	१	०	१	०	०			
नजिजा ५	कार्यक्रम अनुगमन कार्यान्वयन कार्य योजना	संख्या	०	१	१	१	१	१			
नजिजा ६	आयोजनाको अनुगमन चरणहरूमा लक्षित वर्गको सहभागिता (महिला, दलित, जनजाती, वालवालीका)	प्रतिशत	३५	४०	४५	५०	५५	६०			
नजिजा ७	अनुगमन तथा मुल्यांकन सम्बन्धि सरोकारवालाहरुको क्षमता बिकासमा	संख्या	१०	५०	१००	२००	२५०	३००			

खण्ड : २

पुनरुत्थान योजना

११.१. पृष्ठभूमि

विश्वव्यापी महामारीको रुपमा फैलिएको कोरोना भाईरसको असरबाट नेपाल पनि अछुतो रहेन। कोभिड-१९को कारण सबै क्षेत्रमा बहुआयामिक असर पर्न गएको छ। यस मध्ये सबै भन्दा बढी उद्योग, व्यापार व्यवसाय, पर्यटन, यातायात, रोजगारी, शिक्षा, स्वास्थ्य, पूर्वाधार निर्माण ब्यवस्थापन लगायत सेवा सुबिधा पहुँच र हस्तान्तरणमा प्रत्यक्ष्य असर पर्न गएको छ। यसका साथै देश भरिमा करिव ११ हजार जनाले ज्यान गुमाएका छन् भने सम्पूर्ण नागरिकले मनोबैज्ञानिक, आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक पिडा महशुस गर्नु परिरहेको छ। कोभिड-१९ को कारण नेपालबाट बैदेशिक रोजगारीमा गएका लाखौं नेपाली देश फर्किने र धेरैको रोजगारी गुम्ने अनुमान गरिएको छ।यसैगरी देशको कुल गार्हस्थ उत्पादनमा आएको गिरावट, आन्तरिक एवम् वैदेशिक रोजगारीमा आएको न्यूनता, राजश्व संकलनमा कमि, विप्रेषण घटेका कारण उपभोग खर्चमा कटौति हुनगई दैनिक जीवन यापनमा आइपर्ने कठिनाई जस्ता प्रत्यक्ष असर र गरिवी बढ्ने तथा दिगो विकास लक्ष प्राप्तिमा ढिलाई हुने जस्ता अप्रत्यक्ष असर देखिएका छन्।म्यागङ गाउँपालिका पनि यी प्रत्यक्ष र परोक्ष असरवाट अछुत रहनेसक्ने अवस्था रहेन।

११.२. बस्तुगत अवस्था

कोभिड नियन्त्रण गर्न गरिएको बन्दाबन्दिको कारण यस गाउँपालिकामा पनि आवागमन पूर्ण बन्द भएकाले कृषि उत्पादन, बेच बिखन र खाद्यान्न लगायत अन्य आवश्यकीय बस्तु तथा सेवाको उत्पादन र आपूर्तिमा व्यवधान उत्पन्न भयो। यसका साथै गाउंपालिका लगायत अन्य निकायबाट सञ्चालित विकास निर्माणका कार्यहरु पनि प्रभावित भई समयमा सम्पन्न हुन सकेनन।यसबाट यसबाट एकातर्फ विनियोजित रकम पनि खर्च हुन सकेन भनें अर्कोतर्फ आन्तरिक राजश्व संकलन पनि लक्षित रुपमा संकलन गर्न सकिएन।विकास निर्माणको काममा उपयोग गर्नुपर्ने रकम माहांमारी नियन्त्रणमा खर्च गर्नुपर्ने वाध्यता हुन गयो। जसले र रोजगारीमा आयमा पनि प्रत्यक्ष असर पार्यो, यसमा पनि बिपन्न बर्ग बढी प्रभावित हुन पुगे।

कोभिडको कारण बालबालिकाको शिक्षामा पनि गम्भीर असर परेको छ। हाम्रो जस्तो अल्पविकसित देशमा अझ बढीअसर परेको छ। लामो समय विद्यालयहरु बन्द रहेकाले एकातिर बिद्यार्थीहरुको पठनपाठन अबरुद्ध भयो भनें अर्कातिर उनिहरुको मनोविज्ञानमा समेत असर पर्न गयो। ।

यदाकदा देखिएको संक्रमणलाई गाउँपालिकाको सक्रियतामा क्वारेन्टाइन केन्द्रर होम आइशोलेशनव्यवस्थापन गरी नियन्त्रणमा ल्याइएको थियो। कोभिड संक्रमण नियन्त्रण गर्न संघीय सरकारबाट प्राप्त अनुदानको प्रयोग गरिएको थियो।कोभिड-१९ को संक्रमण रोक्न राष्ट्र ब्यापी भएको लकडाउनको कारण केहि दिन बन्द गर्नु परेतापनि सदाको लागि व्यवसाय बन्द भएनन्।कोभिडको कारण र अन्य समयमा बैदेशिकरोजगारीबाट फर्की आएका व्यक्ति हरु समूह बनाई व्यवसायिक कृषीपेशामा संलग्न भएका छन्।

स्वास्थ्य सेवा प्रणाली कोभिड-१९ बाट धेरैनै प्रभावित हुन पुग्यो, साधारण स्थितिमा पनि जनसंख्याको अनुपातमा स्वास्थ्यकर्मीहरुको कमिको अबस्था सामना गर्दै आएकोमा कोभिड १९ को महामारी बिरुद्ध लड्न

स्वास्थ्यकर्मी र स्वास्थ्य संस्थाहरुको झन ठुलो आवश्यकता महशूस भयो। गाउँपालिकामा स्वास्थ्यकर्मी, प्रयोगशाला, र उपकरण एम्बुलेन्स समेतको अभाव भएका कारण नागरिकहरुले स्वास्थ्य उपचारका लागि जिल्लाको सदरमुकाम सम्म धाउनु पर्ने बाध्यता रह्योभनें एम्बुलेन्स सेवाको अभावले अस्पतालसम्मको पहुंच पनि प्रभावित हुन पुग्यो। गाउँघर क्लिनिक, नियमित र अनिवार्य लगाउनुपर्ने खोप जस्ता कार्यक्रमहरु पनि समयमा संचालन हुन सकेनन। हाल सम्म पनि यहाँको स्वास्थ्य केन्द्रमा कोभिडको छुट्टै शैया व्यवस्था हुन सकेको छैन। कोभिड १९ वाट यसपालिकामा हालसम्म धेरैलाई असर गरेको २ जनाले ज्यान समेत गुमाउनु परेको अबस्था देखिन्छ। कोभिड संक्रमण नियन्त्रण गर्न संघीय र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदानको प्रयोग गरिएको थियो।

११.३. प्रमुख समस्या

आर्थिक क्षतिको तथ्यांक उपलब्ध नहुनु, प्रभावकारी पुनारोत्थान कार्यक्रम संचालन गर्न आन्तरिक स्रोतको अभाव हुनु, पुनरोत्थान कार्यक्रमको लागि जिम्मेवार शाखा वा इकाई नहुनु, कार्यक्रम संचालन गर्ने क्षमता कम हुनु, स्वास्थ्य क्षेत्रमा कोभिड १९ ले पारेको प्रतिकूल असरको सर्वेक्षण नहुनु, दरबन्दी अनुसार स्वास्थ्यकर्मिको पदपूर्ति नहुनु, ल्याबको व्यवस्था नहुनु, कोभिड १९ को व्यवस्थापनको लागि आवश्यक तालिमहर सञ्चालन नहुनु, ५शैय्या अस्पताल र स्वास्थ्य केन्द्र एवं चौकीको निर्माण कार्य प्रभावित हुनु, कार्यक्रमका प्रमुख समस्या देखिएका छन ।

११.४. अवसर र चुनौतीक) अवसर

(क) अबसर

कोभिड रोकथाम तीनै तहका सरकारको प्राथमिकतामा पर्नु,स्वास्थ्य क्षेत्रको, उपकरण, प्रयोगशाला र स्वास्थ्य सामग्री खरिद गर्न थप बजेट वृद्धि ब्यबस्था भएको, हालको स्वास्थ्य केन्द्र, अस्पतालमा स्तरोन्नति हुनु, स्वास्थ्य केन्द्र र स्वास्थ्य चौकी सुदृढ गर्ने योजना बन्नु, कोभिडको खोप कार्यक्रम स्थानीय वडा र स्वास्थ संस्था मार्फत नै उपलब्ध हुनु, स्वास्थ्य सम्बन्धि जनचेतना अभिवृद्धि हुनु र आफ्नो स्वास्थ्यप्रति नागरिक सजग रहनु,, गाउँपालिका लगयत सबै विद्यालय, स्वास्थ संस्थामा इन्टरनेट सुबिधा उपल्ब्ध गराउने नेपाल सरकारको नीति हुनु, सुहारा, केयर नेपाल, वन हर्ड नेपाल जस्ता गैर सरकारी संस्थाहरु सक्रिय हुनु, हात धुने, मास्क लगाउने बानीको बिकासको कारणले अन्य सरुवा रोगको संक्रमण कम हुनु, आर्थिक पुनारोत्थान सरकार तथा विकास साझेदारको प्राथमिकतामा पर्नु, पुर्णिमा कार्यक्रम मार्फत सहयोग प्राप्त हुनु, निजी क्षेत्र आर्थिक पुनारोत्थानमा सहकार्य गर्न तयार हुनु, बैदेशिक रोजगारीबाट सीप लिएर फर्किएका युबाहरु व्यवस्थित आर्थिक क्रियाकलापमा संलग्न हुन उत्साहित हुनु आदि यस क्षेत्रका अवसरको रुपमा रहेका छ

ख) चुनौती

माहामारी तथा आपतकालीन अवस्थाको लागि स्वास्थ्य संरचनाको ब्यबस्था गर्नु स्वास्थ्य सस्थामा जनशक्ति, प्रयोगशाला, उपकरण तथा अन्य भौतिक सामाग्रीको ब्यबस्था गर्नु, सवै नागरिकलाई सम्पुर्ण कोभिड विरुद्धको खोप दिनु, भविष्यमा हुनसक्ने कोभिडको नया भेरियन्ट लाई नियन्त्रणको अग्रिम व्यबस्था गर्नु, महामारीका कारण भएको आर्थिक क्षतिको तथ्यांक संकलन गरी सम्भावित क्षति आंकलन गर्नु, कोभिड १९ वाट प्रभावित

विकास निर्माणका कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिनुप्रभावकारी आर्थिक पुनरोत्थान कार्यक्रम संचालन गर्नु, गाउँपालिकामा बिभिन्न क्षेत्रमा बेरोजगार र अन्य आर्थिक क्षति ब्योहरेकालाई उत्थानको कार्यक्रममा समेटी आर्थिक पुनरोत्थान गर्नु, आदि प्रमूख चुनौति हुन।

११.५. लक्ष्य

कोभिड १९ बाट भएको क्षतिको पुनरोत्थान भएको हुने।

११.६. उद्देश्य

कोभिडबाट हुने क्षति कम गर्नु।

११.७. रणनीति

१. आर्थिक पुनारोत्थान कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने।

२संघ, प्रदेश र स्थानीय सरोकारवालाहरु संगको सहकार्यमा कोभिड संक्रमण ब्यवस्थापन गर्ने

३ महामारी ब्यवस्थापन गर्न सक्ने क्षमता विकास गर्ने

११.८. कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
१. आर्थिक पुनरोत्थान कार्य योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने।	१) संघ र प्रदेश सरकारसँग समन्वय र सहकार्य गरी महामारीबाट परेको आर्थिक असरको तथ्यांक संकलन र अध्यावधिक गरी क्षति असरको समीक्षा गरिनेछ। २) महामारीबाट भएको क्षतिको पुनरोत्थान कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयनका लागि आबश्यक जिम्मेवारी तोकिनेछ। ३) महामारीबाट पीडित बालबालिका, महिला, जेष्ठ नागरिक र पिछडिएका समुदायको उत्थानमा बिशेष ध्यान दिइने छ। ४) स्थानीय स्तरमा पुनरोत्थान कार्यक्रम संचालन गर्न पुनरोत्थान कोष स्थापना र संचालन गरिने छ। ५) वित्तीय र सहकारी संस्थाबाट कोभिड प्रभावित व्यक्ति, संस्थालाई नेपाल सरकारको नीति बमोजिम सस्तो दरमा ऋणको सुबिधा उपलब्ध गराउन सहजीकरण गरिने छ। ६) यस्तो व्यवसायिक कार्यका लागि रकम अपुग भएमा पुनरोत्थान कोषबाट वित्तीय संस्थालाई अनुदान दिइने छ। ७) महामारीको समयमा स्थानीयस्तरमा उत्पादन भएका कृषि उपजहरुको नियमित बजार पहुँचकालागि प्रदेश सरकार, अन्य स्थानीय तह र निजि क्षेत्रसँग सहकार्य गरी आपूर्ति शृंखलामा सहजिकरण गरिनेछ। ८) बैदेशिक रोजगारी र आन्तरिक रोजगारी गुमाएकाहरुलाई सीप र उद्यमशीलता

	विकास गर्न अभिप्रेरित गरी आर्थिक पुनरोत्थान कोषबाट आवश्यक शुरुवाती पुँजी उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ। ९) स्थानीय पूर्वाधार विकास लगायत अन्य काममा सके सम्म ठुला मेशिनको प्रयोगलाई दरुत्साहित गरी श्रममा आधारित प्रविधिको प्रयोग गर्ने नीति लिई स्थानीयस्तरमा अधिकतम रोजगारी सिर्जना गरिनेछ। १०) महामारीका कारण रोकिएका विकास निर्माणका कार्यहरु यथाशिघ्र संचालन गरी सम्पन्न गर्न सहजिकरण गरिनेछ। ११) पुनरोत्थान ढाँचा तयार गरी लागु गरिने छ। १२) संचालित कार्यक्रमको नियमित समीक्षाका समयमानै कमी कमजोरी हटाउनुका साथै नियमन समेत गरिने छ ।
२ संघ, प्रदेश र स्थानीय सरोकारवालाहरु संगको समन्वयमा कोभिडको संक्रमण व्यवस्थापन गर्ने	१) कोभिड संक्रमणलाइ कम गर्न सरोकारवालाहरुसंगको सहकार्यमा जनचेतनाका साथै ध्ब्क्ज् जस्ता कार्यक्रमहरु व्यापकरुपमा संचालन गरिनेछ । २) क्वारेन्टाइन तथा आइसोलेसन बनाउनमा सकृय संस्थाहरु संग समन्वय गरिनेछ ३) कोभिड संक्रमितको उपचारका लागि अस्पतालमा सुबिधायुक्त छुट्टै शैय्याको व्यवस्था गरिनेछ । ४) रिफरल व्यवस्था अन्तगत एम्बुलेन्सको व्यवस्था गरिनेछ । ५) पालिकालाई कोभिड विरुद्ध पुर्ण खोप पालिका बनाइनेछ । ६) संक्रमणका बेलामा अति आवस्यक सामाग्रीको सूचि तयार गरी पालिकामा आपुर्तिको ब्यवस्था मिलाइने छ ७) कोभिढ संक्रमणको बिरुद्ध व्यापक जनचेतनाको अभियान संचालन गरिनेछ।
३ महामारी ब्यवस्थापन गर्न सक्ने क्षमता विकास गर्ने	१) पालिका अन्तर्गतका वर्तमान स्वास्थ संस्थाको दरब्नदीको समीक्षा गर्न र भावी संगठन संरचनाका लागित संगठन ब्यवस्थापन अध्ययन गरिने छ २) अध्ययनबाट प्राप्त सुझाव अनुसार नयाँ संगठन संरचना तयार गरिने छ र आवस्यक पदपूर्ति गरिने छ ३) साबिकमा भएका र नयाँ भर्ना भएका जनशक्तिलाई आवस्यकतानुसार तालिमको ब्यवस्था गरिने छ ४) संघ र प्रदेश सरकार संग समन्वय गरी आवस्यक उपकरण, औषधी, प्रयोगशाला र तालिम प्राप्त जनशक्ति आपुर्तिको ब्यवस्था गरिने छ ५) गाउँपालिका लगायतका सबै विद्यालय, स्वास्थ संस्थामा भरपर्दो इन्टरनेट सुबिधा बिस्तार गर्न सहजिकरण गरिने छ। ६) आवस्यक नीति, नियम, निर्देशिका तथा कार्यविधि तयार गरी लागु गरिने छ

११.९ प्रमुख कार्यक्रमहरु

क) स्थानीय तह आफैले सम्पादन गर्ने

- महामारीबाट भएको आर्थिक क्षति मुल्यांकन
- आर्थिक पुनरोत्थान कार्ययोजना निर्माण
- आर्थिक पुनारोत्थान कोष संचालन
- स्वास्थ्य सस्थाको स्तरोन्नति
- पुनरोत्थान ढाँचा निर्माण
- अन्तरतह र निकाय समन्वय
- आपुर्ति ब्यवस्थापन

ख) प्रदेश संगको सहकार्यमा गरिने

- क्वारेन्टाइन र आइसोलेशन केन्द्र ब्यवस्थापन
- औषधी, उपकरण आपुर्ति, प्रयोगशाला स्थापना र ब्यवस्थापन
- क्षमता विकास
- संघीय सरकार संगको सहकार्य र समन्वयमा गरिने
- भौतिक पूर्वाधार, औषधी, उपकरण आपुर्ति, प्रयोगशाला स्थापना र ब्यवस्थापन
- क्षमता विकास
- थप जनशक्ति र श्रोत परिचालन

११.१० अपेक्षित उपलब्धि

महामारीबाट भएको आर्थिक क्षति मुल्यांकन भएको हुने, आर्थिक पुनरोत्थान कार्य योजना तयार भएको हुने, गाउँपालिकामा आर्थिक पुनरोत्थान कोष संचालन भई महामारी प्रभावितहरुलाई वित्तीय सहुलियत उपलब्ध भएको हुने, महामारीवाट पिडित समुदायको जीबनयापन सहज भएको हुने, ५ शैय्याको अस्पताल तयार भई सुचारु भएको हुनेछ।

खण्ड- ३

परिच्छेद - १२ मध्यमकालीन खर्च संरचना

१२.१ परिचय

१२.१.१ पृष्ठभूमि

आवधिक योजना र वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम बीच अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्न तथा सीमित स्रोत साधनलाई आदर्शतम उपयोगका लागि प्राथमिकताका क्षेत्रमा खर्च गरी उच्च प्रतिफल प्राप्त गर्न, सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनमा कुशलता अभिवृद्धि र पारदर्शी एवम अनुमानयोग्य बजेट प्रणालीको विकास गर्न मध्यमकालीन खर्च संरचना एक महत्वपूर्ण माध्यम हो। दशौं योजना (२०५९-२०६४) देखि शुरु भएको यो प्रणाली बीचको अवधिमा विविध कारणले निरन्तरता पाउन नसके पनि यसको प्रभावकारितालाई हृदयंगम गर्दै लोकतन्त्रको स्थापनापछि अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ तथा आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७४ ले तीनै तहका सरकार (संघ, प्रदेश र स्थानीय तह) ले प्रत्येक आर्थिक वर्ष वार्षिक आय व्ययको विवरण प्रस्तुत गर्दा अनिवार्य रूपमा मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । ऐनको सो प्रावधानलाई अनुशरण गर्दै यस गाउँपालिकाको पहिलो आवधिक योजना (२०७८-०८३) का नीति र प्राथमिकता तथा स्थानीय आवश्यकता र प्राथमिकता बीच सामञ्जस्यता कायम गर्दै स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना दिग्दर्शन २०७८ को मार्गदर्शनको अधीनमा रही यो मध्यकालीन खर्च संरचना तयार गरिएको छ।

१२.१.२ अवधारणा तथा उद्देश्य

यो सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण औजार हो। यसले स्रोत साधनको यथार्थमूलक आकलन गर्ने र त्यसको आदर्शतम उपयोगका लागि प्राथमिकता निर्धारण गरी मध्यमकालीन (त्रिवर्षीय) प्रक्षेपण गर्दछ । यस अन्तर्गत समष्टिगत बजेट तथा नतिजा खाका तयार गरिन्छ। यो चक्रिय हिसाबले प्रत्येक वर्ष तयार गरिन्छ। यसमा पहिलो वर्षको वास्तविक खर्च र स्रोतको अनुमान गरिएको छ भने आगामी दुई वर्षको लागि प्रक्षेपण गरिएको छ। चालु वर्षको कार्यान्वयन समीक्षाका आधारमा आगामी २ वर्षको परिमार्जन गर्दै एक वर्ष थप्दै लगिनेछ। यसका उद्देश्य निम्नानुसार छन्ः

क. आवधिक योजना र वार्षिक कार्यक्रमबीच अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्दै विनियोजन कुशलता कायम गर्नु।

ख. योजनाको प्राथमिकीकरण गरी प्राथमिकता प्राप्त योजनामा स्रोत सुनिश्चित गर्नु।

ग. स्थानीय तहलाई प्राप्त हुने आन्तरिक तथा वाह्यश्रोयको वस्तुनिष्ठ अनुमान गरी बजेट खाका तयार गर्नु,

घ. सार्वजनिक खर्चलाई कुशल, प्रभावकारी र नतिजामुखी बनाउनु।

ङ. बजेट अनुमानलाई यथार्थपरक बनाउनु।

१२.१.३ संस्थागत व्यवस्था

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ६६ मा गाउँपालिकाको अध्यक्षको संयोजकत्वमा वजेट अनुमान तथा स्रोत निर्धारण समितिको व्यवस्था गरिएको छ। यसै समितिले मध्यकालीन खर्च संरचना सम्बन्धमा

समग्र निर्देशन दिने, आगामी ३ वर्षको समग्र खर्चको प्रक्षेपण गर्ने, प्रक्षेपित कुल स्रोत र खर्चको आधारमा विषयक्षेत्रगत खर्चको सीमा निर्धारण गर्ने कार्य गर्दछ। मध्यमकालीन खर्च संरचना तयारीका लागि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको संयोजकत्वमा गाउँपालिकाका सवै विषयगत शाखा प्रमुखहरू सदस्य र योजना शाखा प्रमुख सदस्य सचिव रहने गरी कार्यदलको व्यवस्था गरिएको छ।

१२.१.४ तर्जुमा प्रक्रिया

कार्यदलबाट विभिन्न विषयगत समितिसँग समन्वय गरी आयोजनाहरूको त्रिवर्षीय प्रक्षेपण सहितको छलफल तथा विश्लेषण, विषयगत रूपमा प्राथमिकीकरण सहित बजेट अनुमान तथा स्रोत निर्धारण समितिमा पेस गरिनेछ र समितिबाट उक्त त्रिवर्षिय स्रोत र खर्चको अनुमान सहितको प्रक्षेपण कार्यपालिकामा पेस गरी स्वीकृत भएपछि कार्यान्वयन गरिनेछ।

१२.२ मध्यमकालीन खर्च संरचनाको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीति

क) दीर्घकालिन सोच : "सुसंस्कृत, समतामूलक, समृद्ध किस्पाङ"

ख) आवधिक योजनाको समष्टिगत लक्ष्य : सुशासनको प्रत्याभूति सहितको समतामूलक दिगो सामाजिक, आर्थिक विकास भएको हुने

ग) आवधिक योजनाको समष्टिगत उद्देश्य :

१ किस्पाङवासीको रोजगारी र आयमा बृद्धि गरी जीवनस्तर सुधार गर्नु

२ शिक्षा, स्वास्थ्य लगायत सामाजिक क्षेत्रको समतामूलक विकास गर्नु

३ गुणस्तरीय भौतिक पूर्वाधारको विकास र विस्तार गर्नु,

४ वन वातावरण, जैविक विविधता को संरक्षण र प्रबर्द्धनका साथै जलवायू परिवर्तन अनुकूलन र विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य प्रभावकारी रुपमा गर्नु,

५ सस्थागत सुदृढीकरण गर्दै सुशासनको प्रत्याभूत गर्नु

घ) समष्टिगत रणनीति :

१ कृषि, उद्योग, पर्यटन लगायत आर्थिक क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गरी वितरणात्मक न्याय हासिल गर्ने

२ गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षा र स्वास्थ्य प्रणालीको विकासका साथै सामाजिक न्यायमा आधारित समावेशी समाजको निर्माण गर्ने

३ दीगो भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्ने

४ विकास र वातावरण वीच सन्तुलन कायम गर्ने

१२.३ वित्तिय व्यवस्था

१२.३.१ सार्वजनिक खर्चको क्षेत्रगत प्रक्षेपण (रु. लाख मा)

क सं	विवरण	०७७-७८ यथार्थ (आधार वर्ष)	०७८-७९ प्रक्षेपण	०७९-८० प्रक्षेपण	०८०-८१ प्रक्षेपण
स्थानीय संचित कोष अन्तगत गांउपालिकाको बजेट खर्च प्रक्षेपण					
१	कूल बजेट खर्च	३४,७०	४४,९३	५०,२१	५२,५६
१.१	चालु बजेट	१८,१०	२३,३६	२६,११	२७,३३
१.२	पूंजीगत बजेट	१६,६०	२१,५७	२४,१०	२५,२३
२	विकास बजेट खर्चको क्षेत्रगत बांडफांड	२७,५१	३९,०४	४४,०१	४६,०६
२.१	आर्थिक विकास	२,०८	३,६४	४,१४	४,६३
२.१.१	कृषि तथा पशुपालन	१,१५	२,२३	२,४५	२,७०
२.१.२	उद्योग तथा व्यापार	२१	४१	४५	५०
२.१.३	श्रम तथा रोजगारी	—	—	१०	१२
२.१.४	पर्यटन तथा संस्कृति	७२	९४	१,०३	१,१४
२.१.५	गरिबी निवारण	—	१	५	१०
२.१.६	वित्तीय तथा सहकारी क्षेत्र	—	५	६	७
२.२	सामाजिक विकास	१२,६५	१८,१८	१९,१७	२०,२०
२.२.१	शिक्षा	६,८५	९,७५	१०,२४	१०,७५
२.२.२	युवा तथा खेलकुद	१४	१९	२१	२३
२.२.३	स्वास्थ्य तथा पोषण	३,१५	३,८०	४,००	४,२०
२.२.४	लैगिक समानता तथा समाजिक समावेशीकरण	१,०५	३,३३	३,५०	३,६८
२.२.४	खनेपानी तथा सरसफाई	१,४६	१,११	१,२२	१,३४

२.३	पूर्वाधार विकास	१२,२४	१६,६४	१९,२६	१९,६६
२.३.१	सडक तथा पूल	८,७१	१०,५३	११,०६	११,६१
२.३.२	भवन तथा बस्ति विकास	१,६७	४,११	४,३२	४,५३
२.३.३	सार्वजनिक पूर्निर्माण	१,५७	१,३६	१,४३	९०
२.३.३	विद्युत तथा उर्जा	११	१८	१,६५	१,७३
२.३.४	जलस्रोत तथा सिंचाई	१८	१७	३०	३५
२.४	वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन	३९	७०	७५	८०
२.४.१	वन तथा भूसंरक्षण	—	५	११	१२
२.४.२	जलाधार संरक्षण	—	—	९	१०
२.४.३	वातावरण तथा जलवायु संरक्षण	—	—	४४	४६
२.४.३	विपद व्यवस्थापन	३९	—	११	१२
२.५	संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह र सुशासन	१५	५३	६९	७७
	संस्थागत क्षमता विकास			३	४
२.५.१	कानून निर्माण	—		२	३
२.५.२	योजना तथा तथ्यांक	—	१२	२	३
	सुशासन	—	३३	१८	२०
२.५.३	संचार तथा सूचना	१५	८	४४	४७
२.६	कार्यसञ्चालन खर्च	७,१९	५,९०	६,२०	६,५०
३	कूल खर्च	३४,७०	४४,९३	५०,२१	५२,५६
ख. संघ र प्रदेशवाट स्थानीय संचित कोष मार्फत सशर्त अनुदानको रुपमा वा सोझै उपलव्ध हुने प्रत्यायोजित कार्यक्रमह अन्रतगतका खर्चहरु					
४	सामाजिक सुरक्षा	५,००	५,५०	६,००	६,५०
५	स्थानीय पूर्वाधार साझेदारी कार्यक्रम	७५	९०	१,७०	२,५०
६	प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम	११	१२	१३	१४

७	अन्य क्षेत्रगत प्रत्यायोजित कार्यक्रमहरुः	५०	८५	१,२०	१,५५
	(क) आर्थिक क्षेत्र	२०	३०	४०	५०
	(ख) सामाजिक क्षेत्र	१५	३०	४०	५०
	(ग)वातावरण क्षेत्र	१०	१५	२०	२५
	(घ) संस्थागत विकास	५	१०	२०	३०
८	"ख"को जम्मा प्रक्षेपित खर्च	६,३६	७,३७	९,०३	१०,६९
९	कूल प्रक्षेपित खर्च ("क" ख "को जम्मा)	४१०६	५२,३०	५९,२४	६३,२५

स्रोतः नेपाल सरकार र बागमती प्रदेशको आ.व २०७८/७९ को अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण, पालिकाको आ.व २०७८/७९ को क्षेत्रगत बजेट विवरण र

१२.३.२ अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणको प्रक्षेपण

संघीय अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण (रु.लाखमा आ.व २०७७÷७८ को मूल्यमा)

क सं	आय विवरण	०७७-७८ यथार्थ	०७८-७९ बजेट अनुमान	०७९-८० प्रक्षेपण	०८०-८१ प्रक्षेपण
१	संघीय अनुदान	२३,९९	२४,१४	२५,९४	२७,२७
१.१	समानीकरण अनुदान	७,४४	७,६६	८,०४	८,४५
१.२	शसर्त अनुदान	१५,०१	१४,८२	१५,५६	१६,३४
१.३	विशेष अनुदान	१,००	१,६६	१,७४	१,८३
१.४	समपुरक अनुदान	५४	—	६०	६५
२	संघीय राजस्व बांडफांड	४,६२	४,८५	५,०९	५,३५
३	जम्मा संघीय अन्तर सरकारी वित्तीय लहस्तान्तरण	२८,६१	२८,९९	३१,०३	३२,६२

स्रोतः नेपाल सरकार र बागमती प्रदेशको आ.व २०७८/७९ को अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण, पालिकाको आ.व २०७८/७९ को क्षेत्रगत बजेट विवरण र

प्रदेश अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण (रु. लाखमा आ.व २०७७/७८ को मूल्यमा)

क सं	आय विवरण	०७७-७८ यथार्थ	०७८-७९ बजेट अनुमान	०७९-८० प्रक्षेपण	०८०-८१ प्रक्षेपण
१	प्रदेश अनुदान	६,५७	५,१०	५,३७	५,६६
१.१	समानीकरण अनुदान	९९	५८	६१	६४
१.२	शसर्त अनुदान	२,३२	१,८६	१,९५	२,०५
१.३	विशेष अनुदान	३०	३९	४३	४७
१.४	समपुरक अनुदान	२,९६	२,२७	२,३८	२,५०
२	प्रदेश राजस्व बांडफांड	९४	९९	१,०४	१,०९

३	प्रदेश अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण जम्मा	७,५१	६,०९	६,४१	६,७५

स्रोतः बागमती प्रदेशको आ.व २०७८÷७९अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको जानकारी पुस्तिका, पालिकाको वित्तीय विवरण र

१२.३.३ आन्तरिक आयको प्रक्षेपण रु. लाखमा (आ.व २०७७-७८ को मूल्यमा)

क्र.सं.	शिर्षक	०७७-७८ यथार्थ	०७८-७९ अनुमान	०७९-८० प्रक्षेपण	०८०-८१ प्रक्षेपण
१	सम्पत्ति कर		१३	१४	१६
२	भूमिकर मालपोत	२	९	११	१२
३	घर जग्गा बहाल कर	९८	१,०८	११३	११९
४	व्यवसाय कर	२	३	४	५
	जम्मा कर राजस्व	**१,०२**	**१,३३**	**१,४२**	**१,५२**
५	विभिन्न सेवा शुल्क	११	१२	१३	१४
६	नक्सा पास दस्तुर	२	३	४	५
७	सिफारिश दस्तुर		५	६	७
८	दहतर वहतर को विक्री रकम		६८	७५	७८
९	अन्य गैर कर राजस्व	७६	७	८	९
	जम्मा गैर कर राजस्व	**८९**	**९५**	**१,०६**	**१,१३**
	कुल जम्मा राजस्व	**१,९१**	**२,२८**	**२,४८**	**२,६५**

स्रोतः पालिकाको एकिकृत आर्थिक विवरण, र

१२.३.४ विषयगत उद्देश्य

विषयगत उद्देश्य तथा रणनीति यसै दस्तावेजको खण्ड १ (आवधिक योजनाको विषयगत क्षेत्र) मा उल्लेख गरिएको छ।

१२.५ विषयगत मध्यमकालीन नतिजा खाकाहरू

१२.५.१ आर्थिक क्षेत्रको मध्यकालीन नतिजा खाका

१२.५.१.१ मध्यकालिन नतिजा खाका : कृषि तथा पशु विकास

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१
कूल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषिको योगदान (०७७/७८ को मूल्यमा)	प्रतिशत	३५.५	३५.१	३४.६	३४.१
	रु करोड	६१.४७	६४.५४	६८.४२	७३.५५
खाद्यान्न उत्पादन	मे. टन	३०३५	३१५०	३३८०	३७५६
तरकारी उत्पादन	मे.टन	८८	९०	९५	१०५
दुध उत्पादन	लि. हजार	१३६	१५०	२५०	४००
मासु उत्पादन	मे. टन	९७	१००	१०५	१२०
खाद्यान्न उत्पादन					
अगुवा कृषक	जना	५००	५५०	६२५	८००
क्रियाशील ग्रामिण कृषि कार्यकर्ता	जना	३		१०	२०
स्थानीय व्यवसायिक कृषि फर्म	संख्या	०	१	५	१५
सक्रिय व्यवसायिक कृषक समुह	संख्या	३०	३२	३६	४२
तरकारी उत्पादन					
आलु व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्र	हेक्टर	२५	२५	२७	३२
तरकारी व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्र	हेक्टर	५०	५२	६०	८२
व्यवसायिक उत्पादनमा संलग्न कृषक	जना	७५०	७८०	८२०	९२०
दुध उत्पादन					
पशुसेवा केन्द्र	संख्या	३	३	४	४
सुचारु कृतिम गर्वधन केन्द्र	संख्या	१	१	२	३
दुग्ध चिस्यान/संकलन केन्द्र	संख्या	१	१	२	३
क्रियाशील ग्रामिण पशु स्वास्थ्य कार्यकर्ता	जना	४	४	६	१२

भुई घाँसको व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्र	हेक्टर	७	८	१०	१२
मासू उत्पादन					
व्यवसायिक पशुपलानमा संलग्न परिवार	संख्या	०	०	१	२
व्यवसायिक पशुपालन फर्म	संख्या	0	३	६	१०
व्यवस्थित चरण क्षेत्र	संख्या	१	१	२	३
पशु नक्ष सुधार तथा उपचार केन्द्र	संख्या	१	१	२	३

मध्यकालिन नतिजा खाका : पर्यटन क्षेत्र

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१
सेवा क्षेत्रको कुल गार्हस्थ उत्पादनमा पर्यटन क्षेत्रको हिस्सा	प्रतिशत	०.	०.	१.	२.५
पर्यटक आगमन	संख्या	२००००	२२०००	२४२००	११०१००
पर्यटन बिकास गुरुयोजना निर्माण	संख्या	०	०	१	१
होम स्टे संचालन (तामाङ घोडा नाच सहितको)	संख्या	०	०	०	१
पर्यटकीय स्थल	संख्या	१	१	१	२
आन्तरिक पर्यटक आगमन	संख्या	२००००	२२०००	२४२००	११००००
बाह्य पर्यटक आगमन	संख्या	०	०	०	१००

मध्यकालिन नतिजा खाका : उद्योग तथा व्यापार तथा व्यवसाय

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१
गाउँपालिकाको कुल गर्हस्थ्य उत्पादनमा उद्योगक्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	१०.१९	१०.२१	१०.३६	१०.६४
उद्योग क्षेत्रको आर्थिक वृद्धी दर	प्रतिशत	४.०	६.५	९.०	१२
उद्योगक्षेत्रको आर्थिक वृद्धी दर					
साना उद्योग	संख्या	०	१	२	३
लघु उद्योग	संख्या	६५	७०	८०	१००
निकासीजन्य उद्योग	संख्या	२	२	३	४
स्थानीय उद्योग बाणिज्य संघ	संख्या	०	१	१	१

मध्यकालिन नतिजा खाका : बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रर सहकारी

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१
योजना कार्यान्वयनमा गरिने लगानीमा सहकारी क्षेत्रको लगानी	प्रतिशत	०	२	३	६
सहकारी संस्था	संख्या	१९	२०	२१	२३
कृषि सामग्री वितरण गर्ने सहकारी	संख्या	०	०	१	२
सहकारीमा आधारित प्रांगारिक खेति	संख्या	०	०	०	१
सहकारीमा आधारित बिस्तारित खेति	संख्या	०	०	०	१
उत्पादन सहकारी	संख्या	०	०	१	२

मध्यकालीन खाका : श्रम, रोजगारी तथा सुरक्षित आप्रवासन

नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष २०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१
बेरोजगारी दर	प्रतिशत	१५.३७	१५.००	१४.००	१३.००
कुल जनसंख्याको बैदेशिक रोजगारीमा रहेको हिस्सा	प्रतिशत	६.८४	६.७५	६.५०	६.००
सीप/उद्यम विकास तालिम	जना	४७३.	५५०	६५०	९००
विप्रेषण आय	रु.करोड	५०	५५	६५	७५
विप्रेषण आयको उत्पादन क्षेत्रमा लगानी	प्रतिशत	०	१	३	५

मध्यकालिन नतिजा खाका : सिक्षा

सि.नं	सूचक	इकाइ	गत आ.व. सम्मको वास्तबिक उपलब्धि	चालु आ.व. कोअनुमानीत उपलब्धि ०७८\७९	आ.ब ०७९\८० को लक्ष	आ.ब ०८०\८१ को लक्ष	जोखिम अनुमान
१	साक्षरता दर	प्रतिसत	८०.८३	८४	८९	९४	
२	आधारभुत तहमा भर्ना दर	प्रतिसत	५८	६०	६५	७०	
३	माध्यमिक तहमा भर्ना दर	प्रतिसत	५८	६०	६५	७०	
४	सिकाई उपलब्धि दर	प्रतिसत	५९.०२	६०	६१	६२	
५	बिज्ञान तथा कम्पुटर प्रयोगशाला भएका बिद्यालय	प्रतिसत	२३	२५	३०	३६	
६	शिक्षक विद्यार्थि अनुपात	प्रतिसत	१.१८	१.१८	१.१८	१.१८	
७	विद्यार्थक कक्षा कोठा अनुपात	प्रतिसत	१.२३	१.२३	१.२३	१.२३	
८	छात्र छात्रा	अनुपात	४७:५३	४८:५२	४८:५२	४९:५१	
९	महिला शिक्षिका	प्रतिसत	४७	४८	४८	५९	
१०	वालमैत्री बिधालय	प्रतिसत	२६	४०	५०	६०	
११	अपांग मैत्री विद्यालय भवन	प्रतिसत	२६	४०	५०	६०	
१२	मातृ भाषामा कक्षा संचालन गर्ने बाल विकास केन्द्र	संख्या	0	1	३	४	
१३	पुस्तकालय भएको भएको मावि	प्रतिसत	२६	४०	५०	६५	
१४	वालक्लव भएका विद्यालय	प्रतिसत	४३	५०	६०	७०	
१५	तालिम प्राप्त प्राथमिक शिक्षक शिक्षिका	प्रतिसत	५०	६०	७०	८०	
१६	बाल विकास केन्द्र खुद भर्ना दर	प्रतिसत	८४	९०	९५	९६	
१७	आधारभूत शिक्षा (५—१२ वर्ष) उमेरका विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिका	प्रतिसत	२१	२०	१५	१३	
१८	प्राविधिक धारका विधालय संख्या	संख्या	१	१	२	२	
१९	प्राविधिक विषयमा कक्षा ९–१२ मा भर्ना हुने विद्यार्थीको संख्या	संख्या	94	१००	१५०	२००	
२०	अनौपचारिक सिकाई केन्द्र	संख्या	५	५	६	७	

मध्यकालिन नतिजा खाका : स्वास्थ्य तथा पोषण

सि.नं	सूचक	इकाइ	गत आ.व. सम्मको वास्तबिक उपलब्धि	चालु आ.व. को अनुमानीत उपलब्धि ०७८\७९	आ.ब ०७९\८० को लक्ष	आ.ब ०८०\८१को लक्ष	**जोखिम अनुमान**
१	तिस मिनेट भित्र स्वास्थ्य संस्थामा पहुँच भएको परिवार	प्रतिसत	८०	८०	८५	९०	
२	चार पटक गर्भवती जाँच गराउने महिलाको दर	प्रतिसत	४८	४५	५०	५५	
३	संस्थागत सूत्केरी दर	प्रतिसत	३३	४५	५०	५५	
४	सुत्केरी पश्चात् ३ पटक जाँच गराउने महिला	प्रतिसत	२५	२०	३०	३५	
५	मातृ मृत्यु	संख्या	०	०	०	०	
६	शिशु मृत्यु	संख्या	२	०	०	०	

मध्यकालिन नतिजा खाका : लैङ्गिकसमानता, सामाजिक समावेशीकरण तथा लक्षित वर्ग

सि.नं	सूचक	इकाइ	आ.व. ०७७\७८ सम्मको उपलब्धि	आ.व. ०७८\७९ को अनुमान	आ.ब ०७९\८० को लक्ष	आ.ब ०८०\८१ को लक्ष
१	लैङ्गिक विकास सूचकाङ्क	सूचकाङ्क	०.९३१	०.९३२	०. ९३५	०.९४०
२	घर जमिनमा महिला स्वामित्व	प्रतिशत	८.४८	१२	१७	२०
३	वितिय पहुंच	प्रतिशत	५९.४५	३५	४५	५५
४	घर ब्यबहार तथा कारोबार सम्बन्धि निर्णय प्रकियामा महिला सहभागीता	प्रतिशत	६.६९	९	१२	१८
५	लैंगिक हिंसा र छुवाछुत सम्बन्धी घटना न्यूनिकरण	प्रतिशत	५	३	२	१
६	बालबालिका तथा किशोरकिशोरी विरुद्ध हुने सबै प्रकारका विभेद, शोषण, दुव्र्यवहार र हिंसा न्यूनिकरण	प्रतिशत	०	५	४	३
७	वाल विवाह सम्बन्धी घटना न्यूनिकरण	प्रतिशत	१९.३	१५	१०	५
८	स्थानीय तहमा महिला प्रतिनिधिको सहभागिता		४१	४२	४४	४६
९	स्थानीय समिति÷संरचनाको नेतृत्वदायी पदमा महिला तथा अन्य लक्षित वर्गको प्रतिनिधित्व	प्रतिशत	०	५	१०	१५
१०	म्हिला तथा अन्य लक्षित वर्गको क्षमता अभिबृद्धि	प्रतिशत	५	७	१०	१५
११	सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण प्राप्त जनसंख्या	प्रतिशत	५	१५	२०	२५
१२	ज्येष्ठ नागरिक परिचयपत्र पाएका	प्रतिशत	४.१४	६	९	१२
१३	एकल महिला परिचयपत्र पाएका	प्रतिशत	१.७१	२.५	४.५	८
१४	अपाङ्गताको परिचय पत्र भएका ब्यक्ति	प्रतिशत	४३.५	५०	५५	६०
१५	लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट बिनीयोजन	प्रतिशत	०	१०	१५	२०

मध्यकालिन नतिजा खाका : युवा तथा खेलकुद

सि.नं	सूचक	इकाइ	गत आ.व. सम्मको उपलब्धि	आ.ब ०७८\७९ को अनुमान	आ.ब ०७९\८० को लक्ष	आ.ब ०८०\८१को लक्ष
१	यूवा रोजगारी	प्रतिशत	०	१५	२५	३५
२	युवा लक्षित कार्यक्रमहरु	प्रतिशत	०	५	१०	१५
३	खेलकुदमा संलग्न युवा	प्रतिशत	०	१५	२०	२५
४	खेलकुद मैदान	प्रतिशत/संख्या	१०	१२	१३	१४
५	कभर्डहल	प्रतिशत/संख्या	०	१	०	१
६	पालिका स्तरीय प्रतियोगिता	प्रतिशत/संख्या	२	३	४	५
७	राष्टिय स्तरका खेलाडी	प्रतिशत	०	१	२	३
८	राष्टिय स्तरका महिला खेलाडी	प्रतिशत	०	०.५	१.५	२
९	राष्टिय स्तरका अपाङ्गता भएका खेलाडी	प्रतिशत	०	०.५	१	१.५

मध्यकालिन नतिजा खाका : खानेपानी तथा सरसफाई

सि.नं	सूचक	इकाइ	गत आ बसम्मको वास्तबिक उपलब्धि	चालु आ.ब ०७८\७९कोअनुमानीत उपलब्धि	आ.ब ०७९\८० को लक्ष	आ.ब ०८०\८१को लक्ष
१	निजी धारा	प्रतिशत	५३	६५	७५	८०
२	सार्वजनिक धारा	गोटा	१८२८	१४००	११००	९००
३	पाईप बाट खानेपानी नपुगेको घरधुरी	प्रतिशत	५.७	४	३	२
४	प्रसोधित पनि वितरण	प्रतिशत	०	५	१०	१५
५	खानेपानी सम्बन्धि तालिम	जना	१५	३०	५०	८०
६	सौचालय भएको घरधुरी	प्रतिशत	६३	७५	८०	९०
७	सेफ्टी ट्यांकी वा ढलमा जोडिएको सौचालय भएको घरधुरी	प्रतिशत	१२.२२	३०	४०	४५

मध्यकालिन नतिजा खाका : यातायात

सि.नं	सूचक	इकाइ	गत आ.व. सम्मको वास्तबिक उपलब्धि	चालु आ.व. कोअनुमानीत उपलब्धि ०७८\७९	आ.ब ०७९\८० को लक्ष	आ.ब ०८०\८१को लक्ष
१	सर्बयाम सडक	कि.मी	५९	७०	७८	८५
२.	कालो पत्रे सडक	कि.मी	८.८	१५	२५	३३.८
३	ग्राभेल सडक	कि.मी	६.५	१०	१२	१५
४	कच्ची धुले सडक	कि.मी	२७४	२७८	२८९	२८०
५	सडकपुल	गोटा	७	७	८	८
६	झोलुङ्गे पुल	गोटा	१४	१६	१७	१८
७	घोडेटो बाटो	कि.मी	५०	६०	७०	८०
८	पदमार्ग	गोटा	४	४	५	६

मध्यकालिन नतिजा खाका : आवास तथा वस्ति विकाश

सि.नं	सूचक	इकाइ	गत आ बसम्मको वास्तबिक उपलब्धि	चालु आ.ब ०७८\७९ कोअनुमानीत उपलब्धि	आ.ब ०७९\८० को लक्ष	आ.ब ०८०\८१को लक्ष
१	स्चूल भवन	गोटा	२३	२४	२४	२५
२	निजी आवास	गोटा	४३५३	४४००	४४५०	४५२५
३	जस्तापाता छाना	गोटा	३३७२	३३७३	३३७५	३३८५
४	आर.सि.सि. ढलान	गोटा	९३६	१०००	१०२५	१०७५
५	काठको छाना	गोटा	४	२	१	०
६	ढुङ्गा छाना	गोटा	३०	२०	१०	०
७	गा.पा. भवन	गोटा	-	१	१	२
८	वडा कार्यालय भवन	गोटा	३	३	४	५
९	मापदण्ड अनुसार बनेको भवन	गोटा	४१६६	४२८५	४२००	४३००
१०	भुकम्प सरिरोधी भवन	गोटा	४१६६	४२८५	४२००	४३००
११	एकिकृत बस्ती	गोटा	२	२	२	२

मध्यकालिन नतिजा खाका : सिंचाई तथा नदि नियन्त्रण

सि.नं	सूचक	इकाइ	गत आ बसम्मको वास्तबिक उपलब्धि	चालु आ.ब ०७८\७९ कोअनुमानीत उपलब्धि	आ.ब ०७९\८० को लक्ष	आ.ब ०८०\८१को लक्ष
१	कृषि योग्य जमिन	हेक्टर	३०००	३१००	३१२५	३१४५
२	सिंचाई योग्य	हेक्टर	२१००	२११००	२१२०	२९४००
३	हाल सीचीत	हेक्टर	९७०	१२००	१४००	१८००

मध्यकालिन नतिजा खाका : उर्जा तथा बिद्धुत

सि.नं	सूचक	इकाइ	गत आ बसम्मको वास्तबिक उपलब्धि	चालु आ.ब ०७८\७९कोअनुमानीत उपलब्धि	आ.ब ०७९\८० को लक्ष	आ.ब ०८०\८१को लक्ष
१	नेसनल ग्रीडको बिजुली जडान घर	गोटा	४२५९	४२८०	४२९०	४३२५
२	सोलार तथा अन्य श्रोत	गोटा	३१	५०	७०	१२५

मध्यकालिन नतिजा खाका : संचार

सि.नं	सूचक	इकाइ	गत आ ब सम्मको उपलब्धि	आ.ब ०७८\७९ को अनुमान	आ.ब ०७९\८० को लक्ष	आ.ब ०८०\८१को लक्ष
१	मोबायल प्रयोगकर्ता घरधुरी	प्रतिसत	८२	८४	९०	९७
२	ईन्टरनेट भएको घरधुरी	प्रतिसत	२.३	१०	१३	१७
३	रेडियो प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिसत	२०	२५	३०	३८
४	कम्प्युटर प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिसत	३	५	१०	१८
५	टेलिभिजन प्रयोग गर्ने घरधुरी	प्रतिसत	४५	५०	५५	६०
६	लैण्डलाइन टेलिफोन	प्रतिसत	-	-	१०	२०

मध्यकालिन नतिजा खाका : सुशासन तथा संस्थागत विकास

सि.नं	सूचक	इकाइ	गत आ.व. सम्मको वास्तबिक उपलब्धि	चालु आ.व. कोअनुमानीत उपलब्धि ०७८\७९	आ.ब ०७९\८० को लक्ष	आ.ब ०८०\८१को लक्ष
१	स्वीकृत कानून तथा नीति, निर्देशिका, कार्यविधि र मापदण्ड	संख्या	३९	४२	४५	४८
२	कृयाशिल नीतिगत समिति तथा संयन्त्र	संख्या	६	७	८	९
३	एकिकृत घुम्तिसेवा संचालन	संख्या	१	२	३	४
४	सदाचार र नैतिकता प्रवद्धन तथा भष्टाचार नियन्त्र सम्बन्धि कार्यकम	संख्या	०	२	३	४
५	गैसस, अगैसस, विकास साझेदार	संख्या	२	२	३	४
६	आयोजनाको सर्वजनिक परिक्षण	पटक	२०	३०	४०	५०
७	नागरिक वडा पत्र प्रयोग गर्ने वडा	संख्या	१	४	५	५
८	संगठन तथा व्यवस्थापन & अध्ययन	संख्या	०	१	१	१
९	प्रत्येक शाखा तथा कर्मचारीको कार्य बिबरण तैयारी तथा परिमार्जन	संख्या	१	१	१	१
१०	कर्मचारीको कार्य संपादन सम्झौताको	प्रतिसत	०	५०	१००	१००
११	गाउँपालिकाको स्विकृत दरवन्दीमा पदपूर्तिको अवस्था	प्रतिसत	७३	७५	९०	९५
१२	कार्यालयको आफ्नै भवन	संख्या	४	४	४	५
१३	कम्प्युटर प्रिन्टर (गाउंपालिका र वडा)	प्रतिसत	२९	४०	५०	६०
१४	वडा कार्यालयमा इन्टरनेट गुणस्तर सुधार	प्रतिसत	१५	५५	१००	१००
१५	लक्षित विपन्न र पिछडिएको लाभान्वित वर्गको क्षमता विकास	प्रतिसत	२०	४०	६०	७०
१६	जनप्रतिनिधि र कर्मचारी क्षमता विकास	प्रतिसत	२०	६०	७०	८०

मध्यकालिन नतिजा खाका : योजना तथा तथ्याङ्क

सि.नं	सूचक	इकाइ	गत आ.व. सम्मको वास्तबिक उपलब्धि	चालु आ.व. कोअनुमानीत उपलब्धि ०७८\७९	आ.ब ०७९\८० को लक्ष	आ.ब ०८०\८१को लक्ष	**जोखिम अनुमान**
१	सहयोजना तर्जुमा निर्देशिका तयार	संख्या	०	१	०	०	
२	आवधिक योजना अनुसार वार्षिक योजना तयार	संख्या	०	१	०	०	
३	विषयगत क्षेत्रका आवधिक रणनीतिक योजना तयार (सुचना प्रबिधी,शिक्षा, वन, वास.कृषि.लैसास.)	संख्या	०	५	०	०	
४	राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण संकलनका मापदण्ड बनाइ कार्यान्वयमा ल्याउने	संख्या	१	०	०	१	
५	योजना तर्जुमा कार्यान्वयनमा लक्षित वर्गको सहभागिता	प्रतिशत	४५	५०	५५	६०	
६	जनप्रतिनीधि, कर्मचारी नीतिगत समिति र सरोकार वालहरुको क्षमता विकास	संख्या	१५	१५०	२५०	४००	
७	मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार	संख्या	०	१	०	०	
८	ठुला आयोजनाको विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन	प्रतिशत	३०	६०	८०	१००	
९	आयोजनाहरुको मर्मत सम्भार कोष स्थापना	प्रतिशत	१५	३०	४०	६०	
१०	स्थानीय गौरबका आयोजना समेतं आयोजना बैङ्क	संख्या	९०	१००	११०	१००	
११	श्रोत नक्शा सहित वस्तुगत विवरण अद्यावधिक	संख्या	०	१	०	०	
१२	सूचना केन्द्रको स्थापना	संख्या	०	१	१	१	
१३	अनलाइन प्रतिवेदन प्रणाली स्थापना भएका वडा	संख्या	१	२	३	४	
१४	तथ्यांकमा आधारित योजना छनौट	प्रतिशत	१०	२०	३०	४०	

मध्यकालिन नतिजा खाका : अनुगमन तथा मुल्यांकन

सि.नं	सूचक	इकाइ	गत आ.व. सम्मको वास्तबिक उपलब्धि	चालु आ.व. कोअनुमानीत उपलब्धि ०७८\७९	आ.ब ०७९\८० को लक्ष	आ.ब ०८०\८१को लक्ष	**जोखिम अनुमान**
१	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन नीति कार्यविधि तयारी र कार्यान्वयन	संख्या	०	१	१	०	
२	अनुगमन तथा मुल्यांकन प्रतिबेदन माथी कार्यपालिकाको बैठकमा छलफल	पटक	१	२	३	४	
३	आयोजना गुणस्तर प्रयोगशालाको ब्यबस्था	संख्या	०	०	१	१	
४	मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा	संख्या	०	१	०	१	
५	कार्यक्रम अनुगमन कार्यान्वयन कार्य योजना	संख्या	०	१	१	१	
६	आयोजनाको अनुगमन चरणहरूमा लक्षित वर्गको सहभागिता (महिला, दलित, जनजाती, वालवालीका)	प्रतिशत	३५	४०	४५	५०	
७	आयोजनाहरुको अनुगमन	पटक	१	२	३	३	
८	समयमा सम्पन्न आयोजना÷कार्यक्रमहरु	प्रतिशत	९२	९५	९६	९७	
९	अनुगमन तथा मुल्यांकन सम्बन्धि सरोकारवालाहरुको क्षमता बिकासमा	संख्या	१०	५०	१००	२००	
१०	**अनुगमन र मुल्यांगन गरेका आयोजनाहरु**	प्रतिशत	४०	६०	७०	८०	

अनुसूची

अनुसूची १ : किस्पाङ गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा अवलम्बन गरिएको विधि र प्रकृया

किस्पाङ गाउँपालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्दा निम्न प्रकृया अवलम्बन गरिएको छः

१. आवधिक योजनालाई बागमती प्रदेश सरकार र संघीय सरकारबाट प्राप्त मार्गदर्शनका आधारमा संघीय सरकार र बागमती प्रदेश सरकारसँग समन्व गरी तर्जुमा गर्ने कार्य गरिएको छ। यसै सिलसिलामा संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय र र प्रदेश सुशासन केन्द्रमा (   ) प्रदेश नीति तथा योजनाका बिज्ञ एवम् अन्य पदाधिकारी सँग क्रमशः मिति २०७७/१०/२० गते र २०७७/१०/२८ गतेका दिन बैठक आयोजन भएको थियो र उक्त वैठकमा आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा निम्न बिषयमा विशेष ध्यान पुरयाउने निर्देशन प्राप्त भएको थियो ।

   अ) आवधिक योजनालाई (   ) बनाउने र रुपान्तरणकारी कार्यक्रममा श्रोत साधनलाई सके सम्म केन्द्रीत गर्ने,

   आ) मध्यकालीन खर्च संरचना (   ) समेत तयार गरी बार्षिक योजना र आवधिक योजना बीच

   इ) दीगो विकासका गाउँपालि/का अनुकूलका लक्षहरुलाई स्थानीयकरण गरी योजनामा प्रतिबिम्बित गर्ने,

   ई) आवधिक योजनाले लिइएका लक्ष र उद्देश्यलाई हाँसिल हुने गरी बार्षिक योजना तर्जुमा गर्ने,

   उ) प्रदेश नीति तथा योजना आयोगले जिल्लास्तरीय र प्रादेशिक बिषयक्षेत्रगत कार्यालयहरुसँग समन्वय स्थापनामा सहजीकरण गर्नुका साथै आवस्यक सन्दर्भ सामाग्री समेत उपलब्ध गराउन सहयोग पुरयाउने,

२. आवधिक योजना तर्जुमा गर्ने प्रारम्भिक चरणमा मिति २०७७/१०/२१ गतेका दिन किस्पाङ गाउँपालिकामा आयोजना गरिएको परिचयात्मक बैठक बसी आवधिक योजनाको लक्ष, उद्देश्य र चरणहरुका बारेमा गाउँपालिकाका पदाधिकारीहरुसँग छलफल गरिनुका साथै योजना तर्जुमाको कार्ययोजना निर्धारण गरिएको थियो । यस बैठकमा आवधिक योजना तर्जुमा सम्पर्क ब्यक्ति तोक्ने, योजना आयोगबाट जारी गरिएको नमूना दिग्दर्शन बमोजिमका निर्देशक समिति, पाँचवटा बिषयक्षेत्रगत समिति र प्रावधिक समितिको गठन गर्ने, वस्तुगत विवरण तयार गर्ने कार्यको समन्वय र सुपरिवेक्षण गर्न योजना शाखा प्रमुख र सूचना शाखा प्रमुखलाई जिम्मेवारी तोक्ने, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयबाट तयार गरिएको सफ्टवेयर एप (-   -   ) को प्रयोग सम्बन्धी तालिममा सहभागिता सम्बन्धमा छलफल भएको थियो ।(उपस्थिति अनुसूची २ दिइएको छ)

३. २०७७/११/१३ र १४ गतेका दिन (-   ) ले काठमाण्डौमा आयोजना गरिएको गोर्खा, नुवाकोट र रसुवा जिल्लाका ६ वटा नगरपालिका तथा गाउँपालिकाहरुमा तयार गरिने वस्तुगत विवरणको मोबाइल एप-सफ्टवेयरका माध्यमबाट संकलन गरिने तथ्यांक र सूचना सम्बन्धी तालिममा किस्पाङ गाउँपालिकाका तोकिएका योजना शाखा प्रमुख **श्री हरिप्रसाद प्याकुरेल, आई. टि. अफिसर श्री मोतीमाया तामाङ** तथा पूर्णिमाका योजना सल्लाहकार श्री हरुले भाग लिई उक्त तयार गरिएको सफ्टवेयरलाई स्थानीयकरण समेत गरिएको थियो। उक्त तालिममा श्रोत व्यक्तिका रुपमा सह सचिव,   प्राविधिक टीमका सूचना प्रविधि विज्ञ, सफ्टवेयर विज्ञ, तथा (   ) का

विज्ञहरूले आवधिक योजनाबारे अभिमुख गर्नु भएको थियो ।(उपस्थिति अनुसूची ३ दिइएको छ)

४. २०७७/११/२८ र २९ गते गाउँपालिका स्तरमा योजनाको अवधारणा, आवधिक र बार्षिक योजना तर्जुमा प्रकृया, मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा सम्बन्धी कर्मचारीहरुलाई तालिम दिइनुका साथै गाउँपालिकाबाट छनौट भएका सर्वेक्षकहरुलाई आवधिक गाउँविकास योजना तर्जुमाका लागि विद्युतीय माध्यमबाट तथ्यांक संकलन सम्बन्धि मोबाइल सफ्टवेयरको प्रयोग बारे बिस्तृत प्रयोगात्मक तालिम समेत दिईएको थियो । उक्त अभिमुखीकरणम जनप्रतिनिधि, कर्मचारी र गणक १३ जना गरी जम्मा ४३ जनाको उपस्थितिम निम्न बमोजिम निर्णय समेत भएको थियो ।

अ) गाउँपालिकाको आवधीक योजना तयार गर्न प्राथमिक र द्बितिय स्रोतबाट तथ्याङ्क संकलन गर्ने

आ) घरधुरी सर्वेक्षण गर्दा संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयारगरेको प्रश्नावलिको आधारमा शिक्षा, स्वास्थ्य, बन, सँस्कृतिक सम्पदा आदिको तथ्याङ्क संकलन बिधिबाट गर्ने ।(उपस्थिति अनुसूची ४ दिइएको छ)

४. मिति २०७८/१२/७ र ८ गतेका दिन बिज्ञ टोलीले किस्पाङ गाउँपालिकाका सम्बन्धित निर्वाचित पदाधिकारी, शाखाप्रमुखहरुका साथै वडा/वस्ती तहमा बिभिन्न सरोकारवालाहरु सँग छलफल गरी निम्न बमोजिमका कार्यहरु गरिएका थिए ।

अ) वस्तुगत विवरण तयारीमा देखिएका समस्या उपर छलफल र बुँदागत रूपमा सुझाव दिइएको थियो।

आ) गाउँपालिकाका पदाधिकारी, कर्मचारीहरु सँग अन्तरक्रिया गरी व्दितीय तह ( ) र अन्य विबरण संकलन गरिएको थियो।

ई) गाउँपालिकाका वडा, वस्तिमा रहेका विभिन्न मुख्य जानकार व्यक्ति ( ) गा.पा. स्थरमा रहेका बितीय संस्था, सहकारी, समूह र जिल्लास्थित जिल्ला/प्रदेशस्तरिय कार्यालयहरू सँग अन्तरक्रिया गरी प्राथमिक तथा व्दितीय तह ( ) संकलन गरिएको थियो (उपस्थिति अनुसूची ५ दिइएको छ)

५. मिति २०७७ चैत्र ९ गते बेलकोटगढी तथा सूर्यगढी नगरपालिका, किस्पाङ तथा म्यागङ गाउँपालिकाहरूको आवधिक नगरपालिका तथा गाउँपालिकाहरुको गाउँ/नगर आवधिकविकास योजना तथा वस्तुगत विवरण सम्बन्धीसम्बन्धि जिल्लास्तर सुझाव संकलन तथा अन्तर्क्रिया कार्यक्रम किस्पाङ गाउँपालिका अध्यक्ष श्री छत्रबहादुर लामाज्यूको अध्यक्षतामा सम्पन्न गरिएको थियो । जिल्ला प्रदेश स्तरीय कार्यालय संगको अन्तरक्रिया को सिलसिलामा किस्पाङ गाउँपालिका र प्रदेश नीति तथा योजना आयोगले सहजीकरण नुवाकोटको बिदुरमा प्रदेशस्तरीय कार्यालयहरूसँग सूचना आदान प्रदान सम्बन्धी बैठक आयोजन गरिएको थियो। उक्त बैठकमा सम्बन्धित पालिकाकाका जिम्मेवार निर्वाचित पदाधिकारीहरु र पुर्णिमा कार्यकार्यक्रमका पूर्णिमा परियोजना ( ) तथा सेमिड नेपाल ( ) का विज्ञहरू विशेषज्ञहरुको उपस्थिति रहेको थियो।(उपस्थिति अनुसूची ६ दिइएको छ) (उपस्थिति अनुसूची ६ दिइएको छ)

६. मिति २०७८/४/२६, २७ र २८ गते किस्पाङ गाउँपालिकामा सोच कार्यशालाको आयोजना गरिएको थियो । जसमा जनप्रतिनिधि, कर्मचारी, बिज्ञ, सरोकारवालाहरु गरी ६० जना भन्दा बढी सहभागीहरुको उपस्थिति रहेको थियो । (उपस्थिति अनुसूची ७ र ८ मा दिइएको छ)

सोच तथा आवधिक योजना तर्जुमा कार्यशाला दुई भागमा बाँडिएको थियो, पहिलो दिन औपचारिक

सुभारम्भ सत्र पछि प्राविधिक सत्रको शुरुवात -N का विज्ञहरुबाट गरिएको थियो। दुई दिने सोच तथा आवधिक योजना तर्जुमा कार्यशालाको विस्तृत समय तालिका प्रस्तुति र छलफल पश्चात समय-सारिणि स्वीकृत गर्दै कार्यशाला संचालनको आचारसंहिता समेत जानकारी गराइएको थियो। तत्पश्चात वस्तुगत विवरणका अंशहरु प्रस्तुत गरिएको र त्यसमा नपुग भएका तथ्यांक द्वित्तीय स्रोतबाट प्राप्त गरी आवधिक योजना तयार गर्ने सहमति भएको थियो। बिभिन्न सरोकारका बिषयहरु जस्तै , / , र पुर्वाधार सम्बन्धी बिषय प्रस्तुत गरी छलफल गरिएको थियो ।

अन्तिम सत्रमा सोचको अवधारणा प्रस्तुत गर्दै सहभागितामूलक विधिबाट सोच निर्धारण गर्ने तरिकामा सहमति भएको थियो ।यस कार्यमा सबै सहभागीलाई एक-एकवटा विचार मेटाकार्डमा लेखी प्रस्तुत गर्न अनुरोध गरी सहभागीहरुका विचार संकलन गरिएको र ती प्रत्येक विचारमा छलफल गरिएको थियो ।यसरी प्राप्त विचारलाई छलफलमा ल्याईए पश्चात मिल्ने विचार रहेका कार्डहरुलाई बिभिन्न समूहमा समूहीकृत गरिएको र समूहका सबै विचारहरुलाई संयोजन गरी चारवटा सोचको कार्ड तयार गर्न गाउँपालिकाका अध्यक्षज्यूको संयोजकत्वमा पाँच सदस्यीय कार्यदल गठन भएको र सो कार्यदलले अर्को दिनको विहान ८ बजे प्रस्तुत गर्न अनुरोध गर्दै पहिलो दिनको सत्र समापन गरिएको थियो।

दोस्रो दिनको पहिलो सत्रमा कार्यदलका संयोजकज्यूले बिभिन्न चारवटा बिचार प्रस्तुत गरी छलफल भएको र अन्त्यमा मष्तिष्क मन्थन पश्चात, **“सुसंस्कृत, समतामूलक, समृद्ध किस्पाङ”** भन्ने दीर्घकालीन सोच निर्धारण गरिएको थियो।

दोस्रो दिनको दोश्रो सत्रमा गाउँपालिकाको समष्टिगत लक्ष्य र उद्देश्य निर्धारण कसरी गर्ने भन्ने अवधारणात्मक प्रस्तुति पछि, किस्पाङ गाउँपालिकाको ५ बर्षे लक्ष्य र उद्देश्य निर्धारण गरिएको थियो। कार्यशालामा सबै सहभागीहरुलाई ५ वटा बिषयक्षेत्रगत समूहमा विभाजन गरी निम्नानुसारका कार्य गरिएका थिए:

- आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, पूर्वाधार विकास, वन वातावरण र विपद व्यवस्थापन, र सुशासन तथा संस्थागत विकास गरी पाँच बिषयक्षेत्रगत समितिले आ-आफ्नो बिषयक्षेत्र/उपक्षेत्रको सबल, कमजोर पक्ष, अवसर र चुनौतिको बिश्लेषण समेत गरी बिषयक्षेत्र/उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, प्रमुख कार्यक्रम, पाँच बर्षको सूचकहरुको आधारमा परिमाणात्मक लक्ष्य र क्षेत्र/उपक्षेत्रगत बजेट समेत प्रस्तुत गर्ने गरी समूहमा विभाजन गरिएको थियो ।
- सबै समूहले आ-आफ्नो समूहको प्रस्तुति पुर्ण बैठकमा गर्नु भएको र पूर्ण बैठकमा समूहले तयार गरेका बिषयबस्तु माथि सामान्य छलफल पश्चात अनुमोदन गरिएको थियो ।
- प्राविधिक सत्रको अन्त्यमा आवधिक गाउँपालिका विकास योजना तर्जुमा सम्बन्धी परिमार्जित कार्ययोजना (अनुसूची ९) समेत अद्यावधिक गरिएको थियो ।
- अन्त्यमा कार्यशालामा सहभागी प्रतिनिधिहरुको मन्तव्य सहित गाउँपालिकाका अध्यक्षज्यूबाट आवधिक योजना कार्यान्वयन हुने प्रतिबद्धता सहित कार्यशालाको समापन गरिएको थियो ।

अनुसूची २ गाउँपालिका स्तरमा आवधिक गाउँ विकास योजना तर्जुमाका लागि पूर्व तयारी गोष्ठीका सहभागीहरुको बिवरण

मितिः २०७७ माघ २१ गते (तदनुसार ३ फेब्रुवरी २०२१) किस्पाङ गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री छत्र बहादुर लामा ज्यूको अध्यक्षतामा निम्न उपस्थितिमा देहायका विषयमा छलफल गरिएको थियो ।

छलफलका विषयवस्तुः

१ गाउँ विकास आवधिक योजना तर्जुमा प्रकृया सम्बन्धमा ।

२ योजना तर्जुमाका लागि आवश्यक समितिहरू गठन गर्ने सम्बन्धमा ।

३ गाउँपालिकाको पाश्र्वचित्र निर्माणको लागि आवश्यक गणक छनौट तथा परिचालनसम्बन्धमा ।

४ आवधिक योजना तर्जुमा कार्य योजना तर्जुमा सम्बन्धमा ।

सहभागीहरूको विवरण :

क्र.सं.	नाम थर	पद	कार्यालयको नाम
१	श्री छत्र बहादुर लामा	अध्यक्ष	किस्पाङ गा.पा.
२	श्री मायादेवी न्यौपाने	उपाध्यक्ष	किस्पाङ गा.पा.
३	श्री देवनाथ भट्ट	वडा अध्यक्ष	वडा न. २
४	श्री एकराज घले	वडा अध्यक्ष	वडा न. ४
५	श्री नरहरी भट्ट	वडा अध्यक्ष	वडा न. ५
६	श्री फुलमाया तामाङ	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
७	श्री खुम बहादुर घर्ती	प्रमुख प्र. अधिकृत	किस्पाङ गा.पा.
८	श्री सुमन देवकोटा	लेखा अधिकृत	किस्पाङ गा.पा.
९	श्री चक्र बहादुर शाही	स्वास्थ्य संयोजक	किस्पाङ गा.पा.
१०	श्री चक्र साउद	शिक्षा अधिकृत	किस्पाङ गा.पा.
११	श्री सन्तोष श्रेष्ठ	इन्जिनियर	किस्पाङ गा.पा.
१२	किरण भट्टराई	आ.ले.प.	किस्पाङ गा.पा.
१३	श्री हरि प्रसाद प्याकुरेल	योजना शाखा प्रमुख	किस्पाङ गा.पा.
१४	राम बहादुर सापकोटा	वडा सचिव	वडा न. ४
१५	श्री चन्द्र बहादुर तामाङ	वडा सचिव/जिन्सी प्रमुख	किस्पाङ गा.पा.
१५	श्री निरक सुनार	यो.सु. सल्लाहकार	पुर्णिमा कार्यक्रम
१७	श्री प्रमोद पोखरेल	इन्जिनियर	पुर्णिमा कार्यक्रम
१८	सांग्रिला थापा		पुर्णिमा कार्यक्रम
१९	श्री गंगादत्त अवस्थी	टोलीनेता	सेमिड नेपाल
२०	श्री लक्ष्मण पाण्डेय	सहजकर्ता/सुशासन विज्ञ	सेमिड नेपाल
२१	श्री भगीरथ भट्ट	सहजकर्ता/सुशासन विज्ञ	सेमिड नेपाल

अनुसूची ३ गाउँ/नगरपालिकाको पाश्र्वचित्र/आवधिक योजना तयारीको लागि आवश्यक तथ्यांक संकलन दुई दिने तालिम कार्यक्रममा उपस्थित सहभागीहरूको विवरण

मिति : २०७७ फागुन १३ तथा १४ गते

सहभागीहरूको विवरण :

क्र.सं.	**नाम थर**	**पद**	**कार्यरत कार्यालय**	**सम्पर्क नं**
बेलकोटगढी नगरपालिकाः नुवाकोट				
१	श्री शिवराम अधिकारी	योजना अधिकृत	बेलकोटगढी न.पा	९८४११२९३८३
२	श्री सुजनकुमार डोटेल	आई.टि.अफिसर	बेलकोटगढी न.पा	९८६४४९०४३६
३	श्री कमल खनाल	यो.सुशासन सल्लाहकार	पुर्णिमा कार्यक्रम	९८५१०१०७१४
सूर्यगढी गाउँपालिकाः नुवाकोट				
४	श्री कमल तामाङ	ई.सि.	सुर्यगढी गाउँपालिका	९८४६२६४३७५
५	श्री चन्द्रगुरुङ	यो.सुशासन सल्लाहकार	पुर्णिमा कार्यक्रम	९८४१४७८७४२
म्यागङ गाउँपालिकाः नुवाकोट				
६	श्री शेरसिह राउत	शिक्षा अधिकृत	म्यागङ गाउँपालिका	९८४९१२४०६९
७	श्री वीरेन्द्र तामाङ	आई.टि.अफिसर	म्यागङ गाउँपालिका	९८५१२५५२६७
८	श्री विष्णु प्रसाद पाठक	ईन्जिनियर	पुर्णिमा कार्यक्रम	९८५११९८८२५
किस्पाङ गाउँपालिकाः नुवाकोट				
९	श्री हरिप्रसाद प्याकुरेल	योजना अधिकृत	किस्पाङ गाउँपालिका	९८५११९८०२३
१०	श्री मोतीमाया तामाङ	आई.टि.अफिसर	किस्पाङ गाउँपालिका	९८५११४७५०४
११	श्री निरक सुनार	यो.सुशासन सल्लाहकार	पुर्णिमा कार्यक्रम	९८४१४८९६६८
नौकुण्ड गाउँपालिकाः रसुवा				
१२	श्री बिसनु अधिकारी	अधिकृत छैटौं	नौकुण्ड	९८४९५७०२४१
१३	श्री सुमित कुमार संगौंला	आई.टि.अफिसर	नौकुण्ड	९८२३२९०८८२
१४	श्री गेहेन्द्र वम	यो.सुशासन सल्लाहकार	पुर्णिमा कार्यक्रम	९८१८९५७६८४
शहिद लखन गाउँपालिकाः गोर्खा				
१५	श्री हेमलाल चौलागाई	प्रशासकीय अधिकृत	शहिद लखन	९८५६०१०५३४
१६	श्री मंग लामिछाने	आई.टि.अफिसर	शहिद लखन	९८६६८०४९३९
१७	श्री सिवानी खांड	यो.सुशासन सल्लाहकार	पुर्णिमा कार्यक्रम	९८४३१७१४८१
सघीय मामीला तथा सा. प्र. मन्त्रालय				

१८	श्री विष्णुदत्त गौताम	सहसचिव	योजना महाशाखा	९८४१६६५३६८
१९	श्री नागेश बडु	इ.गभर्नेन्स विज्ञ	पिएलजिएसपी	९८५११७६०८८
पुर्णिमा कार्यक्रम				
२०	श्री सन्तोष विष्ट	सि.गभर्नेन्स म्यानेजर	पुर्णिमा कार्यक्रम	९८५१०७८७४४
२१	श्री सिमा रजौरिया	सि. आई.जि.ए.	पुर्णिमा कार्यक्रम	९८५१०६२८२२
सेमिड नेपाल				
२२	श्री गंगादत्त अवस्थी	टोलीनेता	सेमिड नेपाल	९८४१४०४९७२
२३	डा.श्री रघु श्रेष्ठ	उप टोली नेता	सेमिड नेपाल	९८४१२१०९९६
२४	श्री जगनाथ अधिकारी	- / विज्ञ	सेमिड नेपाल	९८४१५८५०४३
२५	श्री बाल गोविन्द विष्ट	विज्ञ	सेमिड नेपाल	९८४१३०६१८१
२६	श्री मदनराज जोशी	पूर्वाधार विज्ञ	सेमिड नेपाल	९८४१५५८९७८
२७	डा.श्री नारायण बास्कोटा	अर्थ विज्ञ	सेमिड नेपाल	९८५१०५०२०९
२८	श्री मनोज ओझा	वन बातावरण विज्ञ	सेमिड नेपाल	९८४८८४४६६६
२९	श्री नरेन्द्र सिह विष्ट	सहजकर्ता/शुसान बिज्ञ	सेमिड नेपाल	९८५८४२२७४८
३०	श्री भगीरथ भट्ट	सहजकर्ता/शुसान बिज्ञ	सेमिड नेपाल	९८४१६६५५५३
३१	श्री विदुर बस्नेत	लेखा अधिकृत	सेमिड नेपाल	९८४१३७८९७०
३२	श्री निरज कार्की	विज्ञ	सेमिड नेपाल	९८४१५२२९५७
३३	श्री केसु निरौला	अफिस सेक्रेटरी	सेमिड नेपाल	
	(नक्सा) कन्सलटेन्सी			
३४	निसोन तन्डुकार	प्रोगाम म्यानेजर	नक्साकन्सलटेन्सी	९८४९५०३५०९
३५	अनुका शर्मा	विजन्यास एनालेसेस	नक्साकन्सलटेन्सी	९८४१७९७९८५

अनुसूची ४ गाउँपालिका स्तरमा आवधिक गाउँविकास योजना तर्जुमाका लागि विद्युतीय माध्यमबाट तथ्यांक संकलन सम्बन्धि अभिमुखीकरण (गणक तालिम)

मिति : २०७७ फाल्गुन २७-२८ गते (तदनुसार १२-१३ मार्च २०२१) किस्पाङ गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री छत्र बहादुर लामाज्यूको अध्यक्षतामा निम्न उपस्थितिमा देहायका विषयमा छलफल गरिएको थियो ।

छलफलका विषयवस्तु

१ आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रिया सम्बन्धमा जनप्रतिनीधि तथा कर्मचारीहरूलाई अभिमुखीकरण तथा कार्य योजना तयार गर्ने ।

२ गाउँपालिकाको विद्युतीय तथ्याँक पाश्र्वचित्र निर्माणका लागि तथ्यांक संकलन सम्बन्धि गणक तथा वडा सचिवहरूलाई तालिम दिने ।

सहभागीहरूको विवरण :

क्र.सं.	नाम थर	पद	कार्यालयको नाम
१	श्री छत्र बहादुर लामा	अध्यक्ष	किस्पाङ गा.पा.
२	श्री मायादेवी न्यौपाने	उपाध्यक्ष	किस्पाङ गा.पा.
३	श्री आईत घले	वडा अध्यक्ष	वडा न. १
४	श्री देवनाथ भट्ट	वडा अध्यक्ष	वडा न. २
५	श्री अमृत बहादुर तामाङ	वडा अध्यक्ष	वडा न. ३
६	श्री एकराज घले	वडा अध्यक्ष	वडा न. ४
७	श्री नरहरी भट्ट	वडा अध्यक्ष	वडा न. ५
८	श्री सुनिता परियार	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
९	श्री फुलमाया तामाङ	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
१०	श्री पोटी तामाङ	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
११	सिता सुनार	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
१२	श्री अर्जुन वि.क.	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
१३	श्री खुम बहादुर घर्ती	प्रमुख प्र. अधिकृत	किस्पाङ गा.पा.
१४	श्री सबिना अर्याल	लेखा अधिकृत	किस्पाङ गा.पा.
१५	श्री चक्र बहादुर शाही	स्वास्थ्य संयोजक	किस्पाङ गा.पा.
१५	ई. श्री मोतीमाया तामाङ	आई.टि.अफिसर	किस्पाङ गा.पा.
१७	श्री चक्र साउद	शिक्षा अधिकृत	किस्पाङ गा.पा.
१८	श्री सन्तोष श्रेष्ठ	इन्जिनियर	किस्पाङ गा.पा.
१९	श्री मालती आचार्य	रोजगार संयोजक	किस्पाङ गा.पा.
२०	श्री हरि प्रसाद प्याकुरेल	सहायक पाँचौ	किस्पाङ गा.पा.
२१	श्री श्रीकृष्ण बजगाईं	पशु शाखा प्रमुख	किस्पाङ गा.पा.
२२	राम बहादुर सापकोटा	वडा सचिव	वडा न. ४
२३	श्री अटल प्रकाश पुरी	वडा सचिव	वडा न. १
२४	सुमन के.सि.	वडा सचिव	वडा न. २

२५	रन्जिता श्रेष्ठ	वडा सचिव	वडा न. ५
२६	चन्द्र बहादुर तामाङ	वडा सचिव	वडा न. ३
२७	सोममाया घले	गणक	किस्पाङ गा.पा. ४
२८	कोसेलिमय तामाङ	गणक	किस्पाङ गा.पा. ५
२९	सुनिता वाइबा	गणक	किस्पाङ गा.पा. १
३०	रस माया तामाङ	गणक	किस्पाङ गा.पा. ३
३१	कान्छा माया तामाङ	गणक	किस्पाङ गा.पा. २
३२	सुसिला पनेरु	गणक	किस्पाङ गा.पा. २
३३	रिया वाइबा	गणक	किस्पाङ गा.पा. ३
३४	चित्र कुमारी तामाङ	गणक	किस्पाङ गा.पा. ५
३५	सुकुमन तामाङ	गणक	किस्पाङ गा.पा. ४
३६	आइत घले	गणक	किस्पाङ गा.पा. १
३७	सुपर तामाङ	गणक	किस्पाङ गा.पा. ५
३८	बाल कुमारी गुरुङ	गणक	किस्पाङ गा.पा. २
३९	श्री निरक सुनार	यो. सु. सल्लाहकार	पुर्णिमा कार्यक्रम
४०	श्री प्रमोद पोखरेल	इन्जिनियर	पुर्णिमा कार्यक्रम
४१	पुरुसोत्तम नेपाल	टोलि संयोजक	सेमिड नेपाल
४२	श्री नरेन्द्र सिह विष्ट	सहजकर्ता/सुशासन विज्ञ	सेमिड नेपाल
४३	अनिल कुमार मण्डल	जि.आइ.एस. विज्ञ	सेमिड नेपाल

अनुसूची ५ गाउँपालिका स्तरमा तथ्यांक संकलन एवं फोकस ग्रुप छलफल कार्यक्रम

स्थानः किस्पाङ गाउँपालिकाको कार्यालयः (नुवाकोट)
मिति २०७७ चैत्र ७ र ८ गते (तदनुसार २० र २१ मार्च २०२१) किस्पाङ गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री छत्र बहादुर लामाज्यूको अध्यक्षतामा निम्न उपस्थितिमा देहायका विषयमा छलफल गरिएको थियो ।

छलफलका विषयवस्तु

१ आवधिक योजना तर्जुमा कार्ययोजना तर्जुमा सम्बन्धमा जनप्रतिनीधि तथा कर्मचारीहरूलाई अभिमुखीकरण गर्ने ।

२ विषय विज्ञहरूलाई विषयगत क्षेत्रका तथ्याँक तथा प्रगति उपलव्ध गराउने ।

३ विषय विज्ञहरूलाई वडा वडामा वस्तुगत अध्ययन, समुहगत छलफलका लागि सहजिकरण गर्ने ।

सहभागीहरूको विवरण :

क्र.सं.	**नाम थर**	**पद**	**कार्यालयको नाम**
१	श्री छत्र बहादुर लामा	अध्यक्ष	किस्पाङ गा.पा.
२	श्री मायादेवी न्यौपाने	उपाध्यक्ष	किस्पाङ गा.पा.
३	श्री आईत घले	वडा अध्यक्ष	वडा न. १
४	श्री देवनाथ भट्ट	वडा अध्यक्ष	वडा न. २
५	श्री अमृत बहादुर तामाङ	वडा अध्यक्ष	वडा न. ३
६	श्री एकराज घले	वडा अध्यक्ष	वडा न. ४
७	श्री नरहरी भट्ट	वडा अध्यक्ष	वडा न. ५
८	श्री सुनिता परियार	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
९	श्री फुलमाया तामाङ	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
१०	श्री पोटी तामाङ	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
११	श्री कृष्णमान घले	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
१२	श्री अर्जुन वि.क.	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
१३	श्री खुम बहादुर घर्ती	प्रमुख प्र. अधिकृत	किस्पाङ गा.पा.
१४	श्री सबिना अर्याल	लेखा अधिकृत	किस्पाङ गा.पा.
१५	श्री चक्र बहादुर शाही	स्वास्थ्य संयोजक	किस्पाङ गा.पा.
१५	ई. श्री मोतीमाया तामाङ	आई.टि.अफिसर	किस्पाङ गा.पा.
१७	श्री चक्र साउद	शिक्षा अधिकृत	किस्पाङ गा.पा.
१८	श्री सन्तोष श्रेष्ठ	इन्जिनियर	किस्पाङ गा.पा.
१९	श्री मालती आचार्य	रोजगार संयोजक	किस्पाङ गा.पा.
२०	श्री हरि प्रसाद प्याकुरेल	सहायक पाँचौ	किस्पाङ गा.पा.
२१	श्री पुनम घिमिरे	कम्प्युटर अप्रेटर	किस्पाङ गा.पा.
२२	श्री ज्ञानेन्द्र गिरी	कृषि शाखा प्रमुख	किस्पाङ गा.पा.
२३	श्री श्रीकृष्ण बजगाईं	पशु शाखा प्रमुख	किस्पाङ गा.पा.

२४	श्री अटल प्रकाश पुरी	वडा सचिव	वडा न. १
२५	श्री गणेश लाल बिक	हे.अ.	किस्पाङ गा.पा.
२६	श्री माधव प्रसाद जोशी	अ.हे.ब.	किस्पाङ गा.पा.
२७	श्री गणेश पासवान	अ.हे.ब.	किस्पाङ गा.पा.
२८	श्री प्रमोद पोखरेल	अ.हे.ब.	किस्पाङ गा.पा.
२९	श्री मिन बहादुर तामाङ	अ.हे.ब.	किस्पाङ गा.पा.
३०	श्री श्रीकृष्ण ढुङ्गेल	अ.हे.ब.	किस्पाङ गा.पा.
३१	श्री चन्द्र बहादुर तामांङ	वडा सचिव/जिन्सी प्रमुख	किस्पाङ गा.पा.
३२	श्री निरक सुनार	योजना तथा सुशासन सल्लाहकार	पुर्णिमा कार्यक्रम
३३	श्री प्रमोद पोखरेल	इन्जिनियर	पुर्णिमा कार्यक्रम
३४	श्री मदनराज जोशी	पूर्वाधार विज्ञ	सेमिड नेपाल
३५	डा.श्री नारायण बास्कोटा	अर्थ विज्ञ	सेमिड नेपाल
३६	श्री मनोज ओझा	बन बातावरण विज्ञ	सेमिड नेपाल
३७	श्री नरेन्द्र सिह विष्ट	सहजकर्ता/सुशासन विज्ञ	सेमिड नेपाल
३८	श्री भगीरथ भट्ट	सहजकर्ता/सुशासन विज्ञ	सेमिड नेपाल

अनुसूची ६ नगरपालिका तथा गाउँपालिकाहरूको गाउँ/नगर आवधिक विकास योजना तथा वस्तुगत विवरण सम्बन्धीसम्बन्धि जिल्लास्तरीय सुझाव संकलन तथा अन्तर्क्रिया कार्यक्रम

स्थानः विदुर नुवाकोट

मिति : २०७७ चैत्र ९ गते (तदनुसार २२ मार्च २०२१) बेलकोटगढी तथा सूर्यगढी नगरपालिका, किस्पाङ तथा म्यागङ गाउँपालिकाहरूको आवधिक नगरपालिका तथा गाउँपालिकाहरुको गाउँ/नगर आवधिकविकास योजना तथा वस्तुगत विवरण सम्बन्धीसम्बन्धि जिल्लास्तर सुझाव संकलन तथा अन्तर्क्रिया कार्यक्रम किस्पाङ गाउँपालिका अध्यक्ष श्री छत्रबहादुर लामाज्यूको अध्यक्षतामा सम्पन्न गरिएको थियो ।

सहभागीहरूको विवरण :

क्र.सं.	नाम थर	पद	कार्यालयको नाम
१	कार्यक्रमका अध्यक्ष श्री छत्रबहादुर लामा	अध्यक्ष	किस्पाङ गाउँपालिका
२	श्री प्रा.डा. रामचन्द्र ढकाल	माननीय सदस्य	बागमती प्रदेश नीति तथा योजना आयोग
३	श्री अप्सरा थापा	उपप्रमुख	जि.स.स नुवाकोट
४	श्री सुविना प्रधान	सदस्य	जिल्ला समन्वय समिति
५	श्री आशा तामाङ	अध्यक्ष	म्यागङगाउँपालिका
६	श्री शान्ति लामा	उपाध्यक्ष	म्यागङगाउँपालिका
७	श्री पुष्कल श्रेष्ठ	विज्ञ	प्रदेश नीति तथा योजना आयोग
८	श्री ताराबहादुर कार्की	अध्यक्ष	नु.उ.वा.संघ
९	श्री घनेन्द्रप्रसाद रिजाल	कर्यक्रम संयोजक	नु.उ.वा.संघ
१०	श्री प्रेमप्रसाद सापकोटा	कार्यालय प्रमुख	डिभिजन वन कार्यालय
११	श्री शेरसिंह राउत	शिक्षा अधिकारी	म्यागङ
१२	डा. श्री रोजनी ताम्राकार	कर्यालय प्रमुख	जिल्ला आयुर्वेद
१३	श्री पदमसिंह धामी		खानेपानी डिभिजन कार्यालय
१४	श्री दीपकप्रसाद खतिवडा	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	बेलकोटगढी न.पा
१५	श्री शिवराम अधिकारी	अधिकृत	बेलकोटगढी न.पा
१५	श्री सुजन डोटेल	सूचना अधिकृत	बेलकोटगढी न.पा
१७	श्री शुक्रकुमार श्रेष्ठ	अधिकृत सातौं	बेलकोटगढी न.पा
१८	श्री यज्ञराज पाण्डेय	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सूर्यगढी गाउँपालिका
१९	श्री सुशिल पाण्डेय	सूचना अधिकृत	सूर्यगढी गाउँपालिका
२०	श्री खुमबहादुर घर्ती	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	किस्पाङ गाउँपालिका
२१	श्री हरिप्रसाद प्याकुरेल	योजना शाखा प्रमुख	किस्पाङ गाउँपालिका
२२	श्री हरिप्रसाद गुरागाई	डिभिजन प्रमुख	जलस्रोत तथा सिंचाइ विकास डिभिजन

२३	श्री केशव खनाल	कार्यालय प्रमुख	कृषि ज्ञान केन्द्र
२४	श्री राजेन्द्रप्रसाद नेपाल	कार्यालय प्रमुख	घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय
२५	श्री उत्तमराज खनाल	कार्यालय प्रमुख	स्वास्थ्य कार्यालय
२६	श्री रवीन्द्र थापा	कार्यालय प्रमुख	उपोष्ण प्रदेशीय बागवानी विकास केन्द्र
२७	श्री भरत पाण्डेय	नि. कार्यालय प्रमुख	भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विकास केन्द्र
२८	श्री युगलकिशोर राय	इन्जिनियर	खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन
२९	श्री सञ्जय पाण्डेय		सहरी विकास तथा भवन कार्यालय
३०	श्री प्रकाश लामिछाने	इन्जिनियर	प्रादेशिक सडक डिभिजन
३१	श्री मदनकुमार आलेमगर		पूर्वाधार विकास कार्यालय
३२	श्री यादवप्रसाद सिलवाल	इन्जिनियर	
३३	श्री बाबुराम फयुवा	कार्यालय प्रमुख	एफ.सि.डि.ओ./युकेएड
३४	श्री चन्द्र आले	जिल्ला को–अर्डिनेटर	पूर्णिमा कार्यक्रम विदुर
३५	श्री सरोज श्रेष्ठ	वरिष्ठ क्षमता विकास विज्ञ	पूर्णिमा कार्यक्रम विदुर
३६	श्री विकास पन्थी	वरिष्ठ क्षमता विकास विज्ञ	पूर्णिमा कार्यक्रम विदुर
३७	श्री कमल खनाल	यो. सु. सल्लाहकार	पूर्णिमा कार्यक्रम, बेलकोटगढी न.पा.
३८	श्री गेहेन्द्र बम	यो. सु. सल्लाहकार	पूर्णिमा कार्यक्रम, नौकुण्ड
३९	श्री चन्द्रकिरण गुरुङ	यो. सु. सल्लाहकार	पूर्णिमा कार्यक्रम, सूर्यगढी
४०	श्री तुलजा गुरुङ	इन्जिनियर	पूर्णिमा कार्यक्रम, सूर्यगढी
४१	श्री निरक सुनार	यो. सु. सल्लाहकार	पूर्णिमा कार्यक्रम, किस्पाङ
४२	श्री प्रमोद पोखरेल	इन्जिनियर	पूर्णिमा कार्यक्रम, किस्पाङ
४३	श्री विष्णुप्रसाद पाठक	इन्जिनियर	पूर्णिमा कार्यक्रम, म्यागङ
४४	श्री रामबहादुर घिमिरे	इन्जिनियर	पूर्णिमा कार्यक्रम
४५	ई. श्री मदनराज जोशी	पूर्वाधार विज्ञ	सेमिड नेपाल
४६	श्री भगीरथ भट्ट	सहजकर्ता/स्था. सु. विज्ञ	सेमिड नेपाल
४७	डा. श्री नारायण प्र. बाँस्कोटा	अर्थ विज्ञ/तथ्यांक विश्लेषक	सेमिड नेपाल
४८	डा. श्री मनिता भट्ट	जनस्वास्थ्य विज्ञ	सेमिड नेपाल
४९	श्री मनोजप्रसाद ओझा	वातावरण विज्ञ	सेमिड नेपाल
५०	श्री नरेन्द्रसिंह विष्ट	सहजकर्ता/स्था. सु. विज्ञ	सेमिड नेपाल

अनुसूची ७ गाउँपालिका प्रथम आवधिक योजना तर्जुमा दीर्घकालीन सोच निर्धारण तथा योजना तर्जुमा सम्बन्धी कार्यशाला गोष्ठी

मिति : २०७८ भदौ २६देखि २८ गते (तदनुसार १० देखि १२ अगस्त २०२१) किस्पाङ गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री छत्र बहादुर लामाज्यूको अध्यक्षतामा निम्न उपस्थितिमा दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा कार्यक्रम निर्धारण सम्वन्धी छलफल गरिएको थियो ।

सहभागीहरूको विवरण

क्र.सं.	नाम थर	पद	कार्यालयको नाम
१	श्रीछत्र बहादुर लामा	अध्यक्ष	किस्पाङ गा.पा.
२	श्रीनारायण प्रसाद खतिवडा	सदस्य प्रमुख अतिथि	प्रतिनिधि सभा
३	श्रीआशा माया तामाङ	सदस्य बिशिष्टअतिथि	प्रदेश सभा
४	श्री हीरानाथ खतिवडा	सदस्य बिशिष्टअतिथि	प्रदेश सभा
५	श्री मायादेवी न्यौपाने	उपाध्यक्ष	किस्पाङ गा.पा.
६	श्री रण बहादुर लामा	सभापति	नेपाली कांग्रेस
७	श्री विरबल तामाङ	अध्यक्ष	ने.क.पा.ए.मा.ले.
८	श्री अर्जुन न्यौपाने	इन्चार्ज	नेकपा माओवादीकेन्द्र
९	श्री राजु तामाङ	अध्यक्ष	जनता समाजवादीपाटी
१०	श्री होम प्रसाद भट्ट	अध्यक्ष	राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पाटी
११	श्री आईद घले	वडा अध्यक्ष	वडा न. १
१२	श्री देवनाथ भट्ट	वडा अध्यक्ष	वडा न. २
१३	श्री अमृत बहादुर तामाङ	वडा अध्यक्ष	वडा न. ३
१४	श्री एकराज घले	वडा अध्यक्ष	वडा न. ४
१५	श्री नरहरी भट्ट	वडा अध्यक्ष	वडा न. ५
१६	श्री सुनिता परियार	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
१७	श्री फुलमाया तामाङ	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
१८	श्री पोटी तामाङ	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
१९	श्री सिता सुनार	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
२०	श्री कृष्णमान घले	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
२१	श्री अर्जुन वि.क.	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
२२	श्री तुलसी फुयाँल	वडा सदस्य	वडा न. २
२३	श्री क्षेत्र बहादुर तामाङ	सभापति	ने.रे.क्र.सो. काहुले
२४	श्री राम चन्द्र नेपाल	सचिव	ने.क.पा.(एमाले)
२५	श्री टीटी माया तामाङ	उद्यमी	किस्पाङ गा.पा.
२६	श्री लिलादेवी फुयाँल	उद्यमी/सहकारी प्रतिनिधि	किस्पाङ गा.पा.
२७	श्रीबिक्रम योन्जन	उद्यमी	किस्पाङ गा.पा.
२८	श्री खुम बहादुर घर्ती	प्रमुख प्रशासकीयअधिकृत	किस्पाङ गा.पा.

२९	श्री सबिना अर्याल	लेखा अधिकृत	किस्पाङ गा.पा.
३०	श्री चक्र बहादुर शाही	स्वास्थ्य संयोजक	किस्पाङ गा.पा.
३१	ई. श्री मोतीमाया तामाङ	आई.टि.अफिसर	किस्पाङ गा.पा.
३२	श्री चक्र साउद	शिक्षा अधिकृत	किस्पाङ गा.पा.
३३	श्री निरनमान डंगोल	शिक्षा संयोजक	किस्पाङ गा.पा.
३४	श्री सन्तोष श्रेष्ठ	इन्जिनियर	किस्पाङ गा.पा.
३५	श्री मालती आचार्य	रोजगार संयोजक	किस्पाङ गा.पा.
३६	श्री हरि प्रसाद प्याकुरेल	सहायक पाँचौ	किस्पाङ गा.पा.
३७	श्री पुनम घिमिरे	कम्प्युटर अप्रेटर	किस्पाङ गा.पा.
३८	श्री ज्ञानेन्द्र गिरी	कृषि शाखा प्रमुख	किस्पाङ गा.पा.
३९	श्री श्रीकृष्ण बजगाईं	पशु शाखा प्रमुख	किस्पाङ गा.पा.
४०	श्री अटल प्रकाश पुरी	वडा सचिव	वडा न. १
४१	श्री सुमना के.सी.	वडा सचिव	वडा न. २
४२	श्री चन्द्र बहादुर तामाङ	वडा सचिव	वडा न. ३
४३	श्री राम बहादुर सापकोटा	वडा सचिव	वडा न. ४
४४	श्री रन्जिता श्रेष्ठ	वडा सचिव	वडा न. ५
४५	श्री बिनोद न्यौपाने	हे.अ.	किस्पाङ गा.पा.
४६	श्री श्रीकृष्ण भट्ट	MIS अपरेटर	किस्पाङ गा.पा.
४७	श्री प्रमोद पोखेल	इन्जिनियर	पुर्णिमा कार्यक्रम
४८	श्री निरक सुनार	योजना तथा सुशासन सल्लाहकार	पुर्णिमा कार्यक्रम
४९	श्री सरोज श्रेष्ठ	व.क्षमता विकास बिज्ञ	पुर्णिमा कार्यक्रम
५०	श्री चक्रपाणी तिमिल्सिना	निजि क्षेत्र विकास अ.	पुर्णिमा कार्यक्रम
५२	श्री मदनराज जोशी	पूर्वाधार बिज्ञ	सेमिड नेपाल
५३	श्री पूर्ण चन्द्र भट्टराई	प्रमुख बिज्ञ	सेमिड नेपाल
५४	श्री पुरुषोत्तम नेपाल	उप टोलि नेता	सेमिड नेपाल
५५	डा.श्री नारायण बास्कोटा	अर्थ बिज्ञ	सेमिड नेपाल
५६	श्री मनोज ओझा	बन बातावरण बिज्ञ	सेमिड नेपाल
५७	श्री नरेन्द्र सिह विष्ट	सहजकर्ता/शुसान बिज्ञ	सेमिड नेपाल
५८	श्री मंजु सिंह राणा	लैससास बिज्ञ	सेमिड नेपाल
५९	श्री अनिल मण्डल	बिज्ञ	सेमिड नेपाल

अनुसूची ८ आवधिक विकास योजना तर्जुमा कार्यमा विषयगत समिति अनुसार उपस्थित सहभागीहरूको विवरण
मिति : २०७८ भदौ २६देखि २८

क्र.सं.	**नाम थर**	**पद**	**कार्यालयको नाम**
क	**आर्थिक बिकास क्षेत्र**		
१	श्री तुलसी प्रसाद फुयाल	वडा सदस्य	वडा न. २
२	श्री विक्रम बहादुर तामाङ	उद्यमी	किस्पाङ गा.पा.
३	श्री लिला देवी फुयाल	उद्यमी	किस्पाङ गा.पा.
४	श्री टीटी माया तामाङ	उद्यमी	किस्पाङ गा.पा.
५	श्री मालती आचार्य	रोजगार संयोजक	किस्पाङ गा.पा.
६	श्री श्रीकृष्ण बजगाईं	पशु सेवा शाखा प्रमुख	किस्पाङ गा.पा.
७	श्री ज्ञानेन्द्र गिरी	कृषि शाखा प्रमुख	किस्पाङ गा.पा.
८.	डा. नारायण बाँस्कोटा	सहजकर्ता	सेमिड नेपाल
ख	**सामाजिक बिकास क्षेत्र**		
१.	श्री आइद घले	संयोजक	वडा न. १
२.	श्री मायादेवी न्यौपाने	विशेष उपस्थिति	किस्पाङ गा.पा.
३.	श्री फुलमाया तामाङ	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
४.	श्री चक्र साउद	शिक्षा अधिकृत	किस्पाङ गा.पा.
५.	श्री विनोद न्यौपाने	हे.अ.	किस्पाङ गा.पा.
६.	श्री प्रमोद पोखेल	इन्जिनियर	पुर्णिमा कार्यक्रम
७.	श्री पुनम घिमिरे	कम्प्युटर अप्रेटर/लैससास	किस्पाङ गा.पा.
८.	श्री चक्र बहादुर शाही	सदस्य – सचिव	किस्पाङ गा.पा.
९.	श्री पुरुष्तोम नेपाल	सहजकर्ता	सेमिड नेपाल
ग	**पूर्वाधार विकास क्षेत्र**		
१.	श्री अमृत बहादुर तामाङ	संयोजक	वडा न. ३
२.	श्री सुनिता परियार	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
३.	श्री कृष्णमान घले	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
४.	श्री हरि प्रसाद प्याकुरेल	योजना प्रमुख	किस्पाङ गा.पा.
५.	श्री सन्तोष श्रेष्ठ	सदस्य सचिव	किस्पाङ गा.पा.
६.	श्री मदन राज जोशी	सहजकर्ता	सेमिड नेपाल
घ	**वन वातावरण विकास क्षेत्र**		

१	श्री एकराज घले	संयोजक	वडा न. ४
२	श्री पोटी तामाङ	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
३	श्री अर्जुन बि.क.	कार्यपालिका सदस्य	किस्पाङ गा.पा.
४	श्री क्षेत्र बहादुर तामाङ	सभापति	ने.रे.क्र.सो. काउले
५	श्री राम बहादुर सापकोटा	वडा सचिव	वडा न. ४
६	श्री चन्द्र बहादुर तामाङ	वडा सचिव	वडा न. ३
७	श्री सुनिता माया तामाङ	वडा सहायक	किस्पाङ गा.पा.
८	श्री निरक सुनार	सहजकर्ता	पुर्णिमा कार्यक्रम
ङ	**संस्थागत विकास क्षेत्र**		
१	श्री नरहरी भट्ट	संयोजक	वडा नं ५
२	श्री खुम बहादुर घर्ती	प्र.प्र.अ.	किस्पाङ गा.पा.
३	श्री सबिना अर्याल	लेखा अधिकृत	किस्पाङ गा.पा.
४	श्री मोती माया तामाङ	सू.प्र.अ.	किस्पाङ गा.पा.
५	श्री रञ्जिता श्रेष्ठ	वडा सचिव	वडा नं ५
६	श्री नेहा लामा	उद्यमी	किस्पाङ गा.पा.
७	श्री नरेन्द्रसिंह विष्ट	सहजकर्ता	सेमिड नेपाल

अनुसूची ९ आवधिक गाउँपालिका विकास योजना तर्जुमा सम्बन्धी परिमार्जित कार्ययोजना

क स.	क्रियाकलाप	मिति
१	आवधिक योजना तर्जुमा पूर्व तयारी गोष्ठी	०७७/१०/२१
२	गाउँपालिका स्तरमा आवधिक गाउँविकास योजना तर्जुमाका लागि विद्युतीय माध्यमबाट तथ्यांक संकलन सम्बन्धि अभिमुखीकरण	२०७७/११/२८-२९
३	गाउँपालिका स्तरमा तथ्यांक संकलन एवं फोकस ग्रुप छलफल कार्यक्रम	०७७/१२/७-८
४	नगरपालिका तथा गाउँपालिकाहरूको गाउँ/नगर आवधिक विकास योजना तथा वस्तुगत विवरण सम्बन्धीसम्बन्धि जिल्लास्तर सुझाव संकलन तथा अन्तर्क्रिया कार्यक्रम	०७७/१२/०९
५	आवधिक योजना तर्जुमा कार्यशाला (आवधिक योजना सोच तथा दृष्टिकोण निर्माण)	०७८/४/२६-२८
६	बस्तुगत विवरण (पाश्र्वचित्र) संस्थागत वस्तुस्थिति संकलन र निर्माण सम्पन्न	०७८/४/२०
७	क्षेत्रगत योजना तर्जुमा (विषय क्षेत्रगत समितिबाट एकिकृत प्रारम्भिक खाका निर्माण)	०७८/५/९
८	आवधिक विकास योजनाको मस्यौदा तयारी तथा पृष्ठपोषण	०७८/५/२५
९	आवधिक योजनाको अन्तिम मस्यौदा निर्माण	०७८/५/३०
१०	कार्यपालिका बैठकबाट निर्णय	०७८/ /
११	सभाबाट स्वीकृत	०७८/ /

अनुसूची १० परियोजना बैंक

प्रत्येक गाउँपालिकामा परियोजना बैंक स्थापना गर्ने नेपाल सरकारको नीति भएकोले यस किस्पाङ गाउँपालिकामा पनि परियोजना बैंक स्थापना गरिएको छ। योजना बैंकमा समावेश गर्ने गरी हाललाई उपक्षेत्रगत हिसाबले प्राथमिकता प्राप्त योजनाको रूपमा समावेश गर्ने गरी निम्न योजना पहिचान गरिएका छन्। यीमध्ये केही योजना सञ्चालनमा रहेका छन् भने कुनैकुनै योजनाको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्ने समेत देखिएको छ। गाउँपालिकाको प्राथमिकताको आधारमा योजना बैंकमा रहने सूची थपघट हुन सक्नेछ।

प्राथमिकता प्राप्त आयोजना

उपक्षेत्रगत प्राथमिकता प्राप्त योजना

क) कृषि र पशुपालन

१. व्यवसायिक पशुपन्छी तथा मत्स्य पालन प्रवर्द्धन तथा पशु नश्ल सुधार
२. माटो परिक्षण कार्यक्रम
३. डेरी प्रवर्धन कार्यक्रम
४. वैज्ञानिक भूउपयोग योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन

पर्यटन

१. तामाङसंस्कृतिकोहोमस्टे विकासतथा तामाङघोडा नाच प्रवर्धन कार्यक्रम

उद्योगव्यापार

१. औद्योगिक ग्राम विकास कार्यक्रम
२. स्थानीय उत्पादनको बजार शृंखला विकास कार्यक्रम

ख) यातायात

सडक

१. त्रिसुली- भाल्चे- वडा कार्यालय- साल्मे सडक
२ सलाखु- माने गाउ-सात दोबाटो-काहुले सडक
३. कामी डाडा —ठण्डापानी-डि गाउ —काहुले सडक
४. सलाखु- चिलाउने- किर्नेबगर-चिउरी भंज्याङ सडक

पुल

१. सलाखु खोला सडकपुल
२. किस्पाङ खोला सडकपुल
३. साप्ताङखोला सडकपुल

झोलुङ्गे पुल

१. तल्लो साप्ताङ खोला झो पू
२. सलाखु खोला झो पु

पर्यटकीय पदमार्ग

१. स्थानीय पर्यटकीय विकास गुरु योजना निर्माण,
२. रुबीभ्याली जाने पदमार्गको निर्माण
३. किस्पाङ- नौ घरेडी पर्यटकिय पदमार्ग
४. किस्पाङ —भेडाफार्म-गोड भंज्याङ-रुपचेत —सिंगला पास प

ग) आवास भवन र बस्ती बिकास

१. पालिका भवन
२. अस्पत्ताल भवन
३. वडा कार्यालय भवन

घ) खानेपानी

१. सबैखानेपानी स्किमहरुमा प्रसोधन संरचना निर्माण
२. खानेपानी प्रयोगशाला निर्माण योजना

ङ) सिंचाई

१. स्याङलाखोला सिचाइ
२. साप्ताङखोला सिचाइ
३. घट्टेखोला सिचाइ

च) पर्यटन पूर्वाधार र संस्कृति

१. तामाङ घोडा नाच प्रवर्द्धन
२. तामाङ संस्कृतिको होमस्टे विकास
३. तामाङ सङ्ग्राहलय

छ) सुशासन र संस्थागत विकास

१. सूचना प्रविधि मैत्री (सबै वडा, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्थामा इन्टरनेट सुविधा सम्पन्न)
२. घटना दर्ता, राजस्व संकलन, योजना र अनुगमन सम्बन्धी सूचना तथा अन्य महत्वपूर्ण सूचना
३. सफ्टवेयरमा आधारित विद्युतीय सूचना प्रणालीमा आबद्धता

अन्य आयोजनाहरू

१.
२.
३.

नोटः माथी खाली क्षेत्रउपक्षेत्रगत आयोजनाको नाम आवश्यकता र प्राथमिकता अनुसार गाउँपालिकाले भर्नु हुन

अनुसूची ११ गाउँपालिकाको स्थानीय क्षेत्रगत (   ) योजना

क. गाउँपालिकामा निर्माणाधीन योजनाहरु

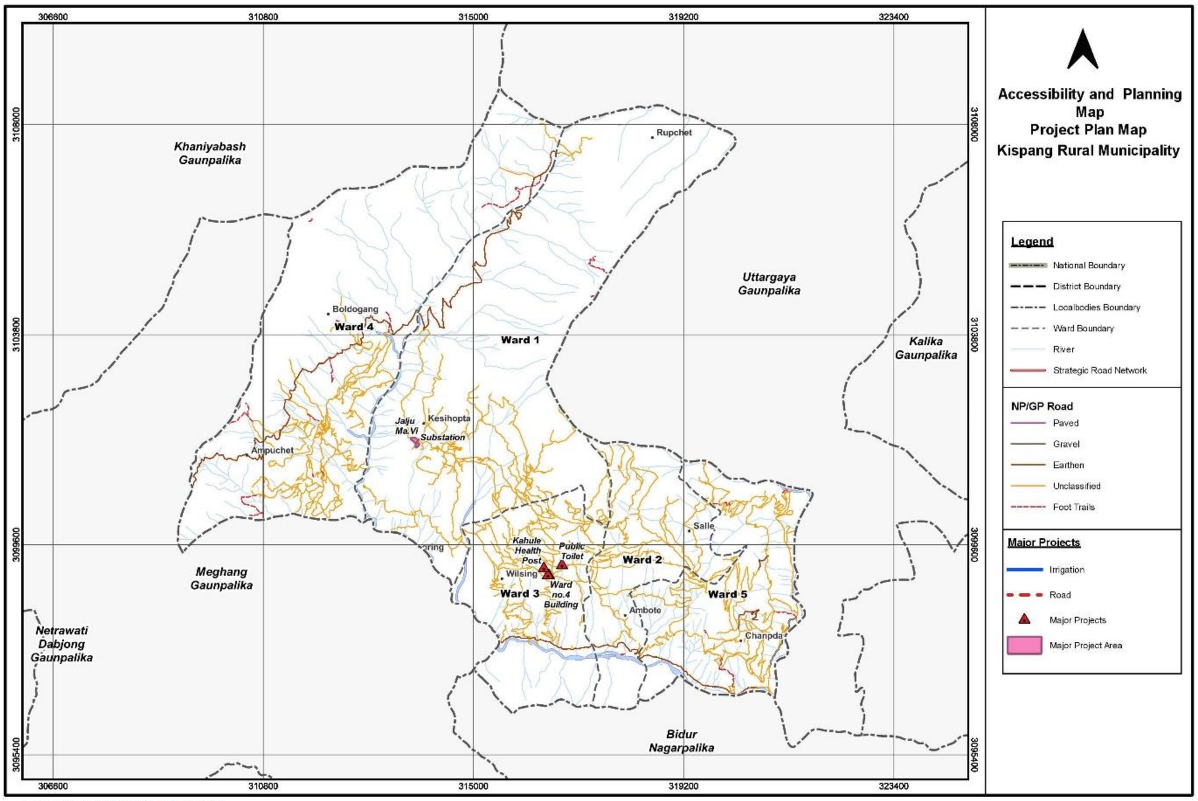

Printed using website http://npgp.softwel.com.np/

माथिको चित्रमा यस गाउँपालिकामा निर्माणाधीन मुख्य योजनाहरु देखाइएको छ। जस अनुसार गाउँपालिकामा देहाय अनुसारका योजनाहरु संचालनमा छन् :

१ भवनहरु : गाउँपालिका प्रशासनिक भवन, वडा नम्बर ४ को वडा भवन

२ सार्वजनिक निर्माण : स्वास्थ्य चौकी काहुले, सार्वजनिक सौचालय वडा नं ३, बस पार्क वडा नं ३.   ३ विद्युत सव स्टेशन र जल्जु मा.वि. वडा. न. १

ख. गाउँपालिकाको सम्भावित विकास क्षेत्र

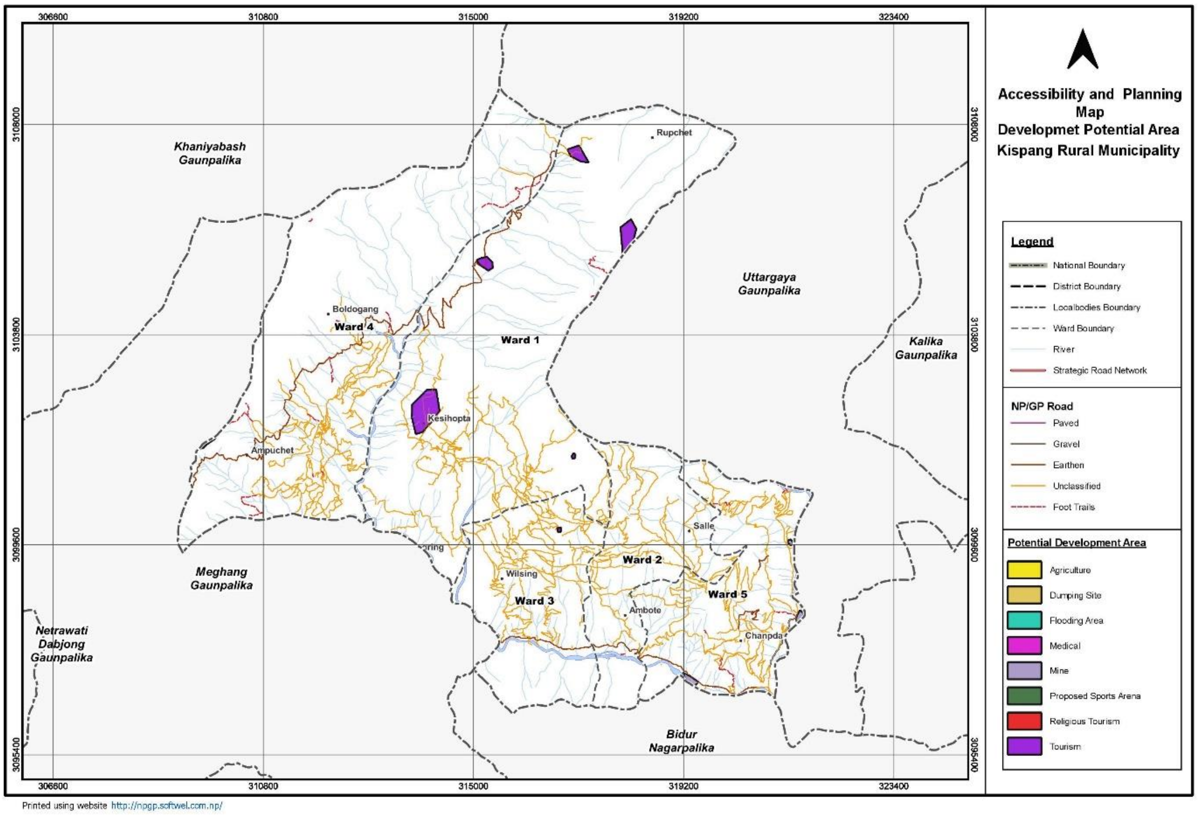

माथिको चित्रमा यस गाउँपालिकाको सम्भावित विकास गर्न सकिने क्षेत्रहरु देखाइएको छ। जस अनुसार यस गाउँ पालिकामा देहाय अनुसारका क्षेत्रमा विकासका कार्यहरु संचालन गर्न सकिन्छः

१. पर्यटकीय क्षेत्रः किस्पाङ पोखरी, नौघडेरी, फिकुरी डाँडा, दुम्पाङ, ह्यालागङ, गोंगा भन्ज्याङ, रुप्चेत, सिंग्ला, छाम्छाप्पा

२. खानी : घले बेंसीमा बालुवा खानि

अनुसूची १२ : आवधिक योजना तर्जुमासँग सम्बन्धित उपस्थित सहभागीको दृश्यहरू